

BIBLIOTECA NAZIONALE
VITTORIO EMANUELE
6
2 A
61

Des. ERASMI Roterod.
De utraq;
VERBORUM ac RERUM
COPIA LIB. II.
Ad sermonem & stylum formandum utilissimi.

Amstelodami
Apud Ioannem Janssonium. A°. 1662.

PHILIPPUS ENGENTINUS STUDIOSO LECTORI.

FUccarus haud unquam convectis undique gazis
Orbe pererrato tot cumulavit opes:
Cum gemmas auriq; modum perquirit inanem,
Et bis Sarrana vellera tincta manu:
Quot simul in chartas modicas congessit Erasmus
Munera, per longam non peritura diem:
Si malis animum corpus quàm ornare superbum,
Nunc sequere, & totus sordeat ille tibi.

DESIDERIUS ERASMUS ROTERODAMUS,

JOHANNI COLETO, Decano S. Pauli apud Londinum S. P. D.

NOn possum equidem non vehementer laudare, Colete, singularem istam vereque Christianam animi tui pietatem, qui conatus tuos omnes, omnia vitæ studia semper huc destinaris, non ut tuis privatim commodis consuleres, sed ut patriæ civibusque tuis quamplurimum prodesses. Neque minus admiror judicium, qui duas præcipue res delegeris, quibus id cumulatissime consequi posses. Videbas enim amplissimum charitatis fructum in eo situm esse, si quis assiduis concionibus, sacraque doctrina, Christum popularium suorum animis inserat. Quo tu quidem in negotio, jam annos complures versaris, non dicam quanta cum laude, quam tu adeo non spectas, ut nec admittas, sed certe magno cum fructu. Quo nomine Paulus ille tunc; alioqui modestissimus subinde gloriatur, ac sese sancta quadam insolentia jactat. Deinde quod proximum existimabas, ludum literarum longe pulcherrimum, ac magnificentissimum instituisti: ubi sub electissimis, ac probatissimis præceptoribus,

Britannica pubes rudibus statim annis simul, & Christum, & optimas imbiberet literas: nimirum graviter intelligens, & in hac ætate velut herba, spem Reipub. positam esse, & quanti referat in omnem vitam, protinus ab incunabulis, optimis imbui. Iam vero quis non adamet etiam generosam istam animi tui celsitudinem, ac sanctam (ut ita dixerim) superbiam, qui utrumque hoc in patriam officium ita gratuitum, ac syncerum esse volueris, ut nec ex tot annorum laboriosissimis concionibus vel teruncio factus sis ditior, cumque tua seminaris spiritualia, nullius unquam carnalia messueris: & scholæ sumptus, tam videlicet ingentes, ut satrapam quoque deterrere possint, solus omnes ferre volueris? Et cum vulgus hominum nulla in re libentius socium accersere soleat, tu patrimonium, ut censum universum, ad hæc domesticam etiam supellectilem profundere maluisti, quam ullum mortalem in istius gloriæ partem admittere. Quæso quid istud est aliud, quam in universos tuorum liberos, in universos cives animum plusquam paternum gerere? Teipsum spolias, ut illos locupletes. Teipsum nudas, ut illos ornes. Teipsum laboribus conficis, quo tua soboles vegeta sit in Christo. Breviter, totum te impendis, ut illos Christo lucrifacias. Nimium profecto sit invidus, qui talia conanti non impensissime faveat. Impius, qui reclamet & obstre-

stre-

ſtrepat: hoſtis Angliæ, quis non pro ſua virili adjumenti aliquid conferre ſtudeat. Ego ſane non ignarus, & quantum Angliæ debeam publice, & quantopere tibi privatim ſim obnoxius, officii mei ſum arbitratus, literarium aliquod munuſculum in ornamentum ſcholæ tuæ conferre. Itaque duos hos novos de Copia commentarios, novæ ſcholæ nuncupare viſum eſt: opus videlicet cum aptum pueritiæ, tum non infrugiferum, ni fallor, futurum. Sed quantum habeat eruditionis, quantumve ſit utilitatis allaturus hic labor meus, aliorum eſto judicium. Illud vere mihi ſumere poſſum, argumentum hoc à me primum, & excogitatum, & proditum fuiſſe. Nam quod Iulius Pollux Græcus, & antiquus auctor ſingularum rerum vocabula per locos digeſſit, & ſynonyma quædam ac finitima velut in acervos congeſſit: quis non videt, quam id ſit à noſtro inſtituto alienum? Neque enim Iſidoros, Marios aut Philiſcos libet commemorare, homines in tantum alienos à copia, ut ne ſemel quidem, quæ ſentiunt, Latine poſſint efferre. Iam vero libellus ille, qui Ciceroni inſcribitur (ego magis ab aliquo Ciceronis ſtudioſo ex illius ſcriptis collectum arbitror) quæſo, quid aliud habet, quam tumultuarium paucarum vocum congeriem? Nos formulas quaſdam copiæ, ceu fontes oſtendere ſumus conati, ſic ut à generalibus per gradus ad particulares deveneri-

mus. Quanquam & fateor, & doleo, huic operi justam curam defuisse. Siquidem olim rudem materiam in futurum opus congesseramus, ad quam expoliendam plurimorum auctorum lectione videbam opus fore. Itaque non admodum erat in animo edere. Verum cum intellexissem, quosdam his commentariis insidiari, parumque abfuisse, quin incastigatissimos etiam ediderint: coactus sum, utcunque emendatos in lucem emittere. Nam id malum visum est levius. Bene vale, Colete optime Londini, 1512. 3. Kalend. Majas.

DESI-

DESIDERII ERASMI ROTERODAMI, De VERBORUM COPIA, Commentarius primus.

CAP. I.

Periculoſam eſſe copiæ affectationem.

T non eſt aliud vel admirabilius, vel magnificentius, quam oratio divite quam ſententiarum verborumque copia, aurei fluminis inſtar exuberans: ita res eſt profecto, quæ non mediocri periculo affectetur, propterea quod, juxta proverbium,

Non cuivis homini contingit adire Corinthum.

Unde non paucis mortalibus uſu venire videmus, ut divinam hanc virtutem ſedulo quidem, ſed parum feliciter æmulantes, in futilem quandam, ac deformem incidant loquacitatem, dum inani, citraque delectum congeſta vocum & ſententiarum turba, pariter & rem obſcurant, & miſeras auditorum aures onerant: adeo ut literatores aliquot hac ipſa de re ſi Diis placet, etiam præcepta tradere conati, nihil aliud aſſecuti videantur, quam quod copiam profeſſi, ſuam prodiderunt inopiam. Quæ quidem res nos commovit, ut partim è mediis artis Rhetoricæ præceptis ad hoc inſtitutum idonea deligentes, partim quæ diutino jam dicendi, ſcribendique uſu ſumus conſecuti, variaque plurimorum autorum lectione obſervavimus accommodantes, utraque de Copia rationes aliquot, exempla, denique formulas

complures proponeremus: non id quidem conantes, ut libro omnem rem absolute complectamur: sed edito veluti commentariolo, doctis & studiosis viam aperuisse contenti, quasique sylvam quandam operis futuri subministrasse: sive quod solo juvandi studio ad hoc laboris capessendum adducti, non invidemus, si penes alium sit vel tota gloria, modo à nobis ad studiosam juventutem aliqua manarit utilitas: sive quod gravioribus studiis addicti sumus, quam ut in his utilissimis quidem illis etiam ad maxima, sed tamen in speciem minutis, vacet permultum operæ collocare.

CAP. II.

A quibus inventa, & à quibus exercitata Copia.

PORro, ne quis hoc inventum, tanquam neotericum, ac nuper domi nostræ natum aspernandum existimet, sciat hanc orationis variandæ rationem, ab homine doctissimo pariter, & diligentissimo Quintiliano locis aliquot leviter attingi, & nobiles aliquot Sophistas in compendium contrahendi sermonis, viam ostendisse. Quod facere nequaquam poterant, nisi pariter & explicandi ratione demonstrata. Quorum si libri extarent, aut si, quod admonuit Fabius, ad plenum tradere voluissent non admodum futurum erat opus iis meis præceptiunculis. Accedit ad hujus negotii commendationem, quod neutiquam piguit viros omnis doctrinæ principes diligenter in hoc genere exerceri. Siquidem extant etiamnum mirabiles aliquot Maronis experientiæ de speculo, de fluvio gelu concreto, de Iride, de Solis exortu, de quatuor anni partibus, de signis cœlestibus. Idem satis indicat apologus ille Æsopicus de vulpe & corvo, quem Apuleius mira verborum parsimonia perstringit, & eundem plurimis verbis quam fusissime explicat, exercendi videlicet ostentandique ingenii gratia. Sed age quem tandem possit posthac hujus studii ...tere, qui Ciceronem videat illum omnis elo-
queu-

quentiæ parentem, adeo huic exercitationi indulsisse, ut cum Mimo Roscio familiari suo solitus sit contendere, utrum ille sæpius eandem sententiam variis gestibus effingere, an ipse per eloquentiæ copiam sermone diverso pronunciaret.

CAP. III.

Auctores quemadmodum luserint ostentatione Copiæ.

Quid, quod iidem auctores non in palæstra solum, verum etiam in opere serio nonnunquam ostentanda copia luserunt: dum rem eandem nunc ita cohibent, ut adimere nihil queas: nunc ita locupletant dilatantque, ut nihil possis adjungere. Homerus, teste Fabio, utraque juxta re mirabilis est, tum copia, tum brevitate. Quanquam in præsenti animus non est exempla persequi: tamen unum atque alterum ex uno Virgilio proferemus, à quo quid brevius dici potuit, quam illud? *Et campos, ubi Troja fuit?* Paucissimis verbis, ut ait Macrobius lib. 5. Satur. cap. 1. civitatem hausit & absorpsit, ne ruina quidem relicta. Rursum hoc, ipsum audi quam copiose?

Venit summa dies, & ineluctabile fatum
Dardaniæ, fuimus Troes, fuit Ilium, & ingens
Gloria Teucrorum, ferus omnia Juppiter Argos
Transtulit: incensa Danai dominantur in urbe:
O patria, ô divum domus, Ilium, & inclyta bello
Mœnia Dardanidum.
Quis cladem illius noctis, quis funera fando
Explicet, aut possit lacrymis æquare labores?

Quis fons, quis torrens, quod mare tot fluctibus quot hic verbis inundavit? Verum hoc exemplum ad sententiarum copiam magis referendum alicui videatur. Lusit & verborum luxurie cum ait:

Superatne, & vescitur aurâ
Ætherea, nec adhuc crudelibus occubat umbris?

Sed hoc Nasoni familiarius est, ita ut eo nomine taxatus sit, quod in copia modum non teneat. At

complures proponeremus: non id quidem conantes, ut libro omnem rem absolute complectamur: sed edito veluti commentariolo, doctis & studiosis viam aperuisse contenti, quasique sylvam quandam operis futuri subministrasse: sive quod solo juvandi studio ad hoc laboris capessendum adducti, non invidemus, si penes alium sit vel tota gloria, modo à nobis ad studiosam juventutem aliqua manarit utilitas: sive quod gravioribus studiis addicti sumus, quam ut in his utilissimis quidem illis etiam ad maxima, sed tamen in speciem minutis, vacet permultum operæ collocare.

CAP. II.

A quibus inventa, & à quibus exercitata Copia.

Porro, ne quis hoc inventum, tanquam neotericum, ac nuper domi nostræ natum aspernandum existimet, sciat hanc orationis variandæ rationem, ab homine doctissimo pariter, & diligentissimo Quintiliano locis aliquot leviter attingi, & nobiles aliquot Sophistas in compendium contrahendi sermonis, viam ostendisse. Quod facere nequaquam poterant, nisi pariter & explicandi ratione demonstrata. Quorum si libri extarent, aut si, quod admonuit Fabius, ad plenum tradere voluissent non admodum futurum erat opus iis meis præceptiunculis. Accedit ad hujus negotii commendationem, quod neutiquam piguit viros omnis doctrinæ principes diligenter in hoc genere exerceri. Siquidem extant etiamnum mirabiles aliquot Maronis experientiæ de speculo, de fluvio gelu concreto, de Iride, de Solis exortu, de quatuor anni partibus, de signis cœlestibus. Idem satis indicat apologus ille Æsopicus de vulpe & corvo, quem Apuleius mira verborum parsimonia perstringit, & eundem plurimis verbis quam fusissime explicat, exercendi videlicet ostentandique ingenii gratia. Sed age quem tandem possit posthac hujus studii pœnitere, qui Ciceronem videat illum omnis eloquen-

quentiæ parentem, adeo huic exercitationi indulsisse, ut cum Mimo Roscio familiari suo solitus sit contendere, utrum ille sæpius eandem sententiam variis gestibus effingere, an ipse per eloquentiæ copiam sermone diverso pronunciaret.

CAP. III.

Auctores quemadmodum luserint ostentatione Copiæ.

QUid, quod iidem auctores non in palæstra solum, verum etiam in opere serio nonnunquam ostentanda copia luserunt: dum rem eandem nunc ita cohibent, ut adimere nihil queas: nunc ita locupletant dilatantque, ut nihil possis adjungere. Homerus, teste Fabio, utraque juxta re mirabilis est, tum copia, tum brevitate. Quanquam in præsenti animus non est exempla persequi: tamen unum atque alterum ex uno Virgilio proferemus, à quo quid brevius dici potuit, quam illud? *Et campos, ubi Troja fuit*? Paucissimis verbis, ut ait Macrobius lib. 5. Satur. cap. 1. civitatem hausit & absorpsit, ne ruina quidem relicta. Rursum hoc, ipsum audi quam copiose?

Venit summa dies, & ineluctabile fatum
Dardaniæ, fuimus Troes, fuit Ilium, & ingens
Gloria Teucrorum, ferus omnia Iuppiter Argos
Transtulit: incensa Danai dominantur in urbe:
O patria, ô divum domus, Ilium, & inclyta bello
Mœnia Dardanidum.
Quis cladem illius noctis, quis funera fando
Explicet, aut possit lacrymis æquare labores?

Quis fons, quis torrens, quod mare tot fluctibus quot hic verbis inundavit? Verum hoc exemplum ad sententiarum copiam magis referendum alicui videatur. Lusit & verborum luxurie cum ait:

Superatne, & vescitur aurâ
Ætherea, nec adhuc crudelibus occubat umbris?

Sed hoc Nasoni familiarius est, ita ut eo nomine taxatus sit, quod in copia modum non teneat. At

taxatus à Seneca, cujus totam dictionem damnant Fabius, Suetonius, & Aulus Gellius.

CAP. IV.

Quibus vitio data immodica copia.

NEque quicquam mea refert, si quibus vel immodica, vel perperam adfectata copia vitio data est. Nam in Stesichoro Quintilianus notat nimis effusam, & redundantem copiam: sed ita notat, ut vitium esse fateatur non admodum refugiendum. Æschylo probro datur in vetere comœdia, quod bis idem dixerit ἥκω καὶ κατέρχομαι. i. e. *venio & postliminio redeo.* Interdum Seneca vix fert Maronem eundem sensum bis aut ter accinentem. Et ne frustra longum catalogum recenseam, non defuerunt qui M. etiam Tullium, ut Asianum ac redundantem, nimiaque luxuriantem copia, damnarent. Sed hæc, ut dixi, nihil ad me pertinent, qui quidem non quomodo scribendum aut dicendum sit, præscribo: sed quid ad exercitationem faciat, ostendo: ubi quis nescit omnia justo majora esse debere. Deinde adolescentiam instruo in qua Fabio non displicet orationis luxuries, propterea, quod facile, quæ supersunt, judicio resecentur, quædam etiam ætas ipsa deterat, cum interim tenuitati atque inopiæ nulla ratione mederi queas.

CAP. V.

Ejusdem artificis esse breviter & copiose dicere.

IAm si qui sunt, quibus usque adeo placet Menelaus ille Homericus, ὁ πολύμυθος, id est non multiloquus, rursum displicet Ulysses fluminis instar hybernis aucti nivibus ruens, si quos impendio Laconismus ille, & breviloquentia delectat: ne hi quidem nostro labori debent obstrepere, quippe quem nec ipsi sint infrugiferum experturi, propterea quod ab eadem ratione proficisci videatur, ut

vel

vel breviſſimè dicas, vel copioſiſſime. Siquidem quemadmodum argute Socrates apud Platonem colligit, ejuſdem hominis eſſe ſcite ſeu mentiri, ſeu verum dicere: ita non alius artifex melius ad brevitatem arctabit orationem, quam qui calleat eandem quam maxime varia ſupellectile lucupletare. Nam quantum ad verborum attinet brevitatem, quis conſtrictius dixerit, quam is, cui promptum ſit ex immenſo verborum agmine, ex omni figurarum genere, ſtatim deligere, quod ſit ad brevitatem accommodatiſſimum? Rurſum quantum ad ſententiæ brevitatem, cui magis in manu fuerit rem quam pauciſſimis expedire verbis, quam qui cognitum, ac meditatum habeat, quæ ſint in cauſa præcipua, quaſique columnæ, quæ proxima, quæ locupletandi negotii gratia ſint aſcita? Nemo certe citius, certiuſque videbit, quid citra incommodum poſſit omitti, quàm is, qui quid quibus modis addi poſſit, viderit.

CAP. VI.

De ſtulte affectantibus vel brevitatem, vel copiam.

QUod ſi caſu vel huc, vel illuc ducimur, periculum eſt, ne nobis uſu veniat, quod quibuſdam Laconiſmi κακοζήλοις *id eſt malis affectatoribus* videmus evenire, qui cum pauca dixerint, tamen in ipſis paucis multa ſuperſunt, ne dicam omnia. Sicut è diverſo imperitis copiæ affectatoribus evenit, ut cum immodicè loquaces ſint, tamen parum dicant, multa nimirum dictu neceſſaria prætereuntes. Noſtræ igitur præceptiones eo ſpectabunt, ut ita rei ſummam quam pauciſſimis complecti poſſis, ut nihil deſit; ita copia dilates, ut nihil redundet tamen: liberumque tibi ſit cognita ratione, vel Laconiſmum æmulari, ſi libeat, vel Aſianam illam exuberantiam imitari, vel Rhodienſem med[illegible] exprimere.

CAP. VII.

Duplicem esse copiam.

Porro duplicem esse copiam, non arbitror obscurum esse, vel Fabio declarante, qui inter ceteras Pindari virtutes præcipue miratur beatissimam illam rerum verborumque copiam. Quarum altera consistit in Synonymia, in Heterosi, sive Enallage vocum, in Metaphoris, in mutatione figuræ, in Isodynamiis, reliquisque id genus variandi rationibus: Altera in congerendis, amplificandis argumentis, exemplis, collationibus, similibus, dissimilibus, contrariis, atque aliis hoc genus modis, quos suo loco reddemus accuratius, sita est. Hæ quanquam alicubi sic conjunctæ videri possint, ut haud facile dignoscas, ita alteri inservit altera, ut præceptis potius, quam re, atque usu discretæ videantur: nos tamen docendi gratia ita separabimus, ut neque superstitionis in secando, neque rursum negligentiæ merito damnari possimus.

CAP. VIII.

Quas ad res conferat hæc exercitatio.

Nunc quo studiosa juventus propensioribus animis in hoc studium incumbat: quas ad res conducat, paucis aperiemus. Principio quidem in totum ad phrasin illam non parum adferet momenti, hæc variandæ orationis exercitatio. Peculiariter autem conferet ad vitandam ταυτολογίαν, vitium cum fœdum, tum odiosum. Ea est ejusdem verbi aut sermonis iteratio. Neque raro usu venit, ut idem nobis crebrius sit dicendum: ubi, si destituti copia, aut hæsitabimus, aut κόκκυγος, *id est cuculi*, in morem, eadem identidem occinemus, neque poterimus sententiæ colores alios, aliosque vultus dare: pariter & ipsi, ridiculi erimus, nostram prodentes infantiam, & tædio miseros auditores ene-

enecabimus. Est ταυτολογία pejor ὁμοιολογία, quemadmodum Fab. ait, quæ nulla varietatis gratia levat tædium, estque tota coloris unius. Quis autem est auribus usque adeo patientibus, ut vel paulisper ferat orationem ubique sui similem? Tantam ubique vim habet varietas, ut nihil omnino tam nitidum sit, quod non squalere videatur citra hujus commendationem. Gaudet ipsa natura vel imprimis varietate, quæ in tam immensa rerum turba nihil usquam reliquit, quod non admirabili quodam varietatis artificio depinxerit. Et sicut oculi diversarum adspectu rerum magis detinentur: ita semper animus circumspectat, in quod se, veluti novum intendat. Cui si cuncta sui similia occurrant undique, tædio protinus avertitur. Atque ita perit totus simul orationis fructus. Hoc igitur tantum malum facile vitabit, cui promptum erit sententiam eandem in plures formas vertere, quàm Proteus ipse se transformasse dicitur. Neque vero mediocriter contulerit hæc exercitatio ad extemporalem vel dicendi, vel scribendi facultatem: præstabitque, ne subinde vel hæsitemus attoniti, vel turpiter intersileamus. Neque difficile fuerit, vel temere cœptam orationem commode ad id, quod volumus, deflectere, tot formulis in procinctu paratis. Præterea in enarrandis auctoribus, in vertendis ex aliena lingua libris, in scribendo carmine, non parum adjumenti nobis attulerit. Siquidem in iis, nisi erimus his instructi rationibus, sæpenumero reperiemur aut perplexi, aut duri, aut muti denique.

CAP. IX.

Quibus exercendi rationibus hæc facultas paretur.

DEinceps, quibus exercitationibus hæc paretur facultas, reliquum est ut paucis admoneamus. Præceptis diligenter memoriæ mandatis, sæpius ex industria sententias quasdam sumamus, easque versemus quam numerosissime,

quem-

Britannica pubes rudibus statim annis simul, & Christum, & optimas imbiberet literas: nimirum graviter intelligens, & in hac ætate velut herba, spem Reipub. positam esse, & quanti referat in omnem vitam, protinus ab incunabulis, optimis imbui. Iam vero quis non adamet etiam generosam istam animi tui celsitudinem, ac sanctam (ut ita dixerim) superbiam, qui utrumque hoc in patriam officium ita gratuitum, ac syncerum esse volueris, ut nec ex tot annorum laboriosissimis concionibus vel teruncio factus sis ditior, cumque tua seminaris spiritualia, nullius unquam carnalia messueris: & scholæ sumptus, tam videlicet ingentes, ut satrapam quoque deterrere possint, solus omnes ferre volueris? Et cum vulgus hominum nulla in re libentius socium accersere soleat, tu patrimonium, ut censum universum, ad hæc domesticam etiam supellectilem profundere maluisti, quam ullum mortalem in istius gloriæ partem admittere. Quæso quid istud est aliud, quam in universos tuorum liberos, in universos cives animum plusquam paternum gerere? Teipsum spolias, ut illos locupletes. Teipsum nudas, ut illos ornes. Teipsum laboribus conficis, quo tua soboles vegeta sit in Christo. Breviter, totum te impendis, ut illos Christo lucrifacias. Nimium profecto sit invidus, qui talia conanti non impensissime faveat. Impius, qui reclamet & obstre-

ſtrepat: hoſtis Angliæ, quis non pro ſua virili adjumenti aliquid conferre ſtudeat. Ego ſane non ignarus, & quantum Angliæ debeam publice, & quantopere tibi privatim ſim obnoxius, officii mei ſum arbitratus, literarium aliquod munuſculum in ornamentum ſcholæ tuæ conferre. Itaque duos hos novos de Copia commentarios, novæ ſcholæ nuncupare viſum eſt: opus videlicet cum aptum pueritiæ, tum non infrugiferum, ni fallor, futurum. Sed quantum habeat eruditionis, quantumve ſit utilitatis allaturus hic labor meus, aliorum eſto judicium. Illud vere mihi ſumere poſſum, argumentum hoc à me primum, & excogitatum, & proditum fuiſſe. Nam quod Iulius Pollux Græcus, & antiquus auctor ſingularum rerum vocabula per locos digeſſit, & ſynonyma quædam ac finitima velut in acervos congeſſit: quis non videt, quam id ſit à noſtro inſtituto alienum? Neque enim Iſidoros, Marios aut Philiſcos libet commemorare, homines in tantum alienos à copia, ut ne ſemel quidem, quæ ſentiunt, Latine poſſint efferre. Iam vero libellus ille, qui Ciceroni inſcribitur (ego magis ab aliquo Ciceronis ſtudioſo ex illius ſcriptis collectum arbitror) quæſo, quid aliud habet, quam tumultuarium paucarum vocum congeriem? Nos formulas quaſdam copiæ, ceu fontes oſtendere ſumus conati, ſic ut à generalibus per gradus ad particulares deveneri-

mus. Quanquam & fateor, & doleo, huic operi justam curam defuisse. Siquidem olim rudem materiam in futurum opus congesseramus, ad quam expoliendam plurimorum auctorum lectione videbam opus fore. Itaque non admodum erat in animo edere. Verum cum intellexissem, quosdam his commentariis insidiari, parumque abfuisse, quin incastigatissimos etiam ediderint: coactus sum, utcunque emendatos in lucem emittere. Nam id malum visum est levius. Bene vale, Colete optime Londini, 1512. 3. Kalend. Majas.

DESI-

DESIDERII ERASMI ROTERODAMI, De VERBORUM COPIA, Commentarius primus.

CAP. I.

Periculosam esse copiæ affectationem.

T non eſt aliud vel admirabilius, vel magnificentius, quam oratio divite quam ſententiarum verborumque copia, aurei fluminis inſtar exuberans: ita res eſt profecto, quæ non mediocri periculo affectetur, propterea quod, juxta proverbium,

Non cuivis homini contingit adire Corinthum.

Unde non paucis mortalibus uſu venire videmus, ut divinam hanc virtutem ſedulo quidem, ſed parum feliciter æmulantes, in futilem quandam, ac deformem incidant loquacitatem, dum inani, citraque delectum congeſta vocum & ſententiarum turba, pariter & rem obſcurant, & miſeras auditorum aures onerant: adeo ut litteratores aliquot hac ipſa de re ſi Diis placet, etiam præcepta tradere conati, nihil aliud aſſecuti videantur, quam quod copiam profeſſi, ſuam prodiderunt inopiam. Quæ quidem res nos commovit, ut partim è mediis artis Rhetoricæ præceptis ad hoc inſtitutum idonea deligentes, partim quæ diutino jam dicendi, ſcribendique uſu ſumus conſecuti, variaque plurimorum autorum lectione obſervavimus accommodantes, utraque de Copia rationes aliquot, exempla, denique formulas com-

complures proponeremus: non id quidem conantes, ut libro omnem rem absolute complectamur: sed edito veluti commentariolo, doctis & studiosis viam aperuisse contenti, quasique sylvam quandam operis futuri subministrasse: sive quod solo juvandi studio ad hoc laboris capessendum adducti, non invidemus, si penes alium sit vel tota gloria, modo à nobis ad studiosam juventutem aliqua manarit utilitas: sive quod gravioribus studiis addicti sumus, quam ut in his utilissimis quidem illis etiam ad maxima, sed tamen in speciem minutis, vacet permultum operæ collocare.

CAP. II.

A quibus inventa, & à quibus exercitata Copia.

Porro, ne quis hoc inventum, tanquam neotericum, ac nuper domi nostræ natum aspernandum existimet, sciat hanc orationis variandæ rationem, ab homine doctissimo pariter, & diligentissimo Quintiliano locis aliquot leviter attingi, & nobiles aliquot Sophistas in compendium contrahendi sermonis, viam ostendisse. Quod facere nequaquam poterant, nisi pariter & explicandi ratione demonstrata. Quorum si libri extarent, aut si, quod admonuit Fabius, ad plenum tradere voluissent non admodum futurum erat opus iis meis præceptiunculis. Accedit ad hujus negotii commendationem, quod neutiquam piguit viros omnis doctrinæ principes diligenter in hoc genere exerceri. Siquidem extant etiamnum mirabiles aliquot Maronis experientiæ de speculo, de fluvio gelu concreto, de Iride, de Solis exortu, de quatuor anni partibus, de signis cœlestibus. Idem satis indicat apologus ille Æsopicus de vulpe & corvo, quem Apuleius mira verborum parsimonia perstringit, & eundem plurimis verbis quam fusissime explicat, exercendi videlicet ostentandique ingenii gratia. Sed age quem tandem possit posthac hujus studii pœnitere, qui Ciceronem videat illum omnis eloquen-

quentiæ parentem, adeo huic exercitationi indulsisse, ut cum Mimo Roscio familiari suo solitus sit contendere, utrum ille sæpius eandem sententiam variis gestibus effingere, an ipse per eloquentiæ copiam sermone diverso pronunciaret.

CAP. III.

Auctores quemadmodum luserint ostentatione Copiæ.

Quid, quod iidem auctores non in palæstra solum, verum etiam in opere serio nonnunquam ostentanda copia luserunt: dum rem eandem nunc ita cohibent, ut adimere nihil queas: nunc ita locupletant dilatantque, ut nihil possis adjungere. Homerus, teste Fabio, utraque juxta re mirabilis est, tum copia, tum brevitate. Quanquam in præsenti animus non est exempla persequi: tamen unum atque alterum ex uno Virgilio proferemus, à quo quid brevius dici potuit, quam illud? *Et campos, ubi Troja fuit?* Paucissimis verbis, ut ait Macrobius lib. 5. Satur. cap. 1. civitatem hausit & absorpsit, ne ruina quidem relicta. Rursum hoc, ipsum audi quam copiose?

Venit summa dies, & ineluctabile fatum
Dardaniæ, fuimus Troes, fuit Ilium, & ingens
Gloria Teucrorum, ferus omnia Iuppiter Argos
Transtulit: incensa Danai dominantur in urbe:
O patria, ô divum domus, Ilium, & inclyta bello
Mœnia Dardanidum.
Quis cladem illius noctis, quis funera fando
Explicet, aut possit lacrymis æquare labores?

Quis fons, quis torrens, quod mare tot fluctibus quot hic verbis inundavit? Verum hoc exemplum ad sententiarum copiam magis referendum alicui videatur. Lusit & verborum luxurie cum ait:

Superatne, & vescitur aurâ
Ætherea, nec adhuc crudelibus occubat umbris?

Sed hoc Nasoni familiarius est, ita ut eo nomine taxatus sit, quod in copia modum non teneat. At

taxatus à Seneca, cujus totam dictionem damnant Fabius, Suetonius, & Aulus Gellius.

CAP. IV.

Quibus vitio data immodica copia.

NEque quicquam mea refert, si quibus vel immodica, vel perperam adfectata copia vitio data est. Nam in Stesichoro Quintilianus notat nimis effusam, & redundantem copiam: sed ita notat, ut vitium esse fateatur non admodum refugiendum. Æschylo probro datur in vetere comœdia, quod bis idem dixerit ἥκω καὶ κατέρχομαι. *i. e. venio & postliminio redeo.* Interdum Seneca vix fert Maronem eundem sensum bis aut ter accinentem. Et ne frustra longum catalogum recenseam, non defuerunt qui M. etiam Tullium, ut Asianum ac redundantem, nimiaque luxuriantem copia, damnarent. Sed hæc, ut dixi, nihil ad me pertinent, qui quidem non quomodo scribendum aut dicendum sit, præscribo: sed quid ad exercitationem faciat, ostendo: ubi quis nescit omnia justo majora esse debere. Deinde adolescentiam instruo in qua Fabio non displicet orationis luxuries, propterea, quod facile, quæ supersunt, judicio resecentur, quædam etiam ætas ipsa deterat, cum interim tenuitati atque inopiæ nulla ratione mederi queas.

CAP. V.

Ejusdem artificis esse breviter & copiose dicere.

IAm si qui sunt, quibus usque adeo placet Menelaus ille Homericus, ὁ πολύμυθος, id est non multiloquus, rursum displicet Ulysses fluminis instar hybernis aucti nivibus ruens, si quos impendio Laconismus ille, & breviloquentia delectat: ne hi quidem nostro labori debent obstrepere, quippe quem nec ipsi sint infrugiferum experturi, propterea quod ab eadem ratione proficisci videatur, ut

vel

vel breviſſimè dicas, vel copioſiſſime. Siquidem quemadmodum argute Socrates apud Platonem colligit, ejuſdem hominis eſſe ſcite ſeu mentiri, ſeu verum dicere: ita non alius artifex melius ad brevitatem arctabit orationem, quam qui calleat eandem quam maxime varia ſupellectile lucupletare. Nam quantum ad verborum attinet brevitatem, quis constrictius dixerit, quam is, cui promptum ſit ex immenſo verborum agmine, ex omni figurarum genere, ſtatim deligere, quod ſit ad brevitatem accommodatiſſimum? Rurſum quantum ad ſententiæ brevitatem, cui magis in manu fuerit rem quam pauciſſimis expedire verbis, quam qui cognitum, ac meditatum habeat, quæ ſint in cauſa præcipua, quaſique columnæ, quæ proxima, quæ locupletandi negotii gratia ſint aſcita? Nemo certe citius, certiuſque videbit, quid citra incommodum poſſit omitti, quàm is, qui quid quibus modis addi poſſit, viderit.

CAP. VI.

De ſtulte affectantibus vel brevitatem, vel copiam.

Quod ſi caſu vel huc, vel illuc ducimur, periculum eſt, ne nobis uſu veniat, quod quibuſdam Laconiſmi κακοζήλοις *id eſt malis affectatoribus* videmus evenire, qui cum pauca dixerint, tamen in ipſis paucis multa ſuperſunt, ne dicam omnia. Sicut è diverſo imperitis copiæ affectatoribus evenit, ut cum immodicè loquaces ſint, tamen parum dicant, multa nimirum dictu neceſſaria prætereuntes. Noſtræ igitur præceptiones eo ſpectabunt, ut ita rei ſummam quam pauciſſimis complecti poſſis, ut nihil deſit; ita copia dilates, ut nihil redundet tamen: liberumque tibi ſit cognita ratione, vel Laconiſmum æmulari, ſi libeat, vel Aſianam illam exuberantiam imitari, vel Rhodienſem med[illegible] exprimere.

CAP. VII.

Duplicem esse copiam.

PORro duplicem esse copiam, non arbitror obscurum esse, vel Fabio declarante, qui inter ceteras Pindari virtutes præcipue miratur beatissimam illam rerum verborumque copiam. Quarum altera consistit in Synonymia, in Heterosi, sive Enallage vocum, in Metaphoris, in mutatione figuræ, in Isodynamiis, reliquisque id genus variandi rationibus: Altera in congerendis, amplificandis argumentis, exemplis, collationibus, similibus, dissimilibus, contrariis, atque aliis hoc genus modis, quos suo loco reddemus accuratius, sita est. Hæ quanquam alicubi sic conjunctæ videri possint, ut haud facile dignoscas, ita alteri inservit altera, ut præceptis potius, quam re, atque usu discretæ videantur: nos tamen docendi gratia ita separabimus, ut neque superstitionis in secando, neque rursum negligentiæ merito damnari possimus.

CAP. VIII.

Quas ad res conferat hæc exercitatio.

NUnc quo studiosa juventus propensioribus animis in hoc studium incumbat: quas ad res conducat, paucis aperiemus. Principio quidem in totum ad phrasin illam non parum adferet momenti, hæc variandæ orationis exercitatio. Peculiariter autem conferet ad vitandam ταυτολογίαν, vitium cum fœdum, tum odiosum. Ea est ejusdem verbi aut sermonis iteratio. Neque raro usu venit, ut idem nobis crebrius sit dicendum: ubi, si destituti copia, aut hæsitabimus, aut κόκκυγος, *id est cuculi*, in morem, eadem identidem occinemus, neque poterimus sententiæ colores alios, aliosque vultus dare: pariter & ipsi, ridiculi erimus, nostram prodentes infantiam, & tædio miseros auditores ene-

enecabimus. Est παντολογία pejor ὁμοιολογία, quemadmodum Fab. ait, quæ nulla varietatis gratia levat tædium, estque tota coloris unius. Quis autem est auribus usque adeo patientibus, ut vel paulisper ferat orationem ubique sui similem? Tantam ubique vim habet varietas, ut nihil omnino tam nitidum sit, quod non squalere videatur citra hujus commendationem. Gaudet ipsa natura vel imprimis varietate, quæ in tam immensa rerum turba nihil usquam reliquit, quod non admirabili quodam varietatis artificio depinxerit. Et sicut oculi diversarum adspectu rerum magis detinentur: ita semper animus circumspectat, in quod se, veluti novum intendat. Cui si cuncta sui similia occurrant undique, tædio protinus avertitur. Atque ita perit totus simul orationis fructus. Hoc igitur tantum malum facile vitabit, cui promptum erit sententiam eandem in plures formas vertere, quàm Proteus ipse se transformasse dicitur. Neque vero mediocriter contulerit hæc exercitatio ad extemporalem vel dicendi, vel scribendi facultatem: præstabitque, ne subinde vel hæsitemus attoniti, vel turpiter intersileamus. Neque difficile fuerit, vel temere cœptam orationem commode ad id, quod volumus, deflectere, tot formulis in procinctu paratis. Præterea in enarrandis auctoribus, in vertendis ex aliena lingua libris, in scribendo carmine, non parum adjumenti nobis attulerit. Siquidem in iis, nisi erimus his instructi rationibus, sæpenumero reperiemur aut perplexi, aut duri, aut muti denique.

CAP. IX.

Quibus exercendi rationibus hæc facultas paretur.

DEinceps, quibus exercitationibus hæc paretur facultas, reliquum est ut paucis admoneamus. Præceptis diligenter memoriæ mandatis, sæpius ex industria sententias quasdam sumamus, easque versemus quam numerosissime, quem-

quemadmodum monet Fabius. Velut eadem, inquiens, cera aliæ atque aliæ formæ duci solent. Is porro labor uberiorem afferet frugem, si complusculi inter se conflictentur vel voce, vel scripto, proposito in medium themate. Tum enim mutuis inventis adjuvabuntur singuli, & velut ansa præbita, plura quisque inveniet. Deinde totum aliquod argumentum pluribus tractabimus modis, Qua quidem in re conveniet. Milonis illius Crotoniatæ solertiam imitari, ut principio bis, deinde ter, deinceps sæpius ac sæpius vertendo, ad eam facultatem proficiamus, ut jam sine negotio centies ac ducenties variare possimus. Adhæc, vertendis Græcis auctoribus non mediocriter augebimus sermonis copiam: propterea quod hæc lingua rerum verborumque ditissima est. Fuerit autem utilius interdum paraphrasi quoque cum illis certare. Profuerit plurimum, carmina Poëtarum oratione prosa retexere: rursum, orationem solutam numeris adstringere: atque idem argumentum in aliud atque aliud carminis genus transfundere. Magnopere juvabit & illud, si eum locum, qui maxime videbitur scatere copia, ex auctore quopiam æmulemur, & eum nostro Marte vel æquare, vel etiam superare contendamus. Præcipuam autem utilitatem afferet, si bonos auctores nocturna diurnaque manu versabimus, potissimum hos, qui copia dicendi præcelluerunt: cujusmodi sunt Cicero, A. Gellius, Apulejus, atque in his vigilantibus oculis figuras omnes observemus, observatas memoria recondamus, reconditas imitemur, crebraque usurpatione consuescamus habere in promtu.

CAP. X.

Prima præcepta de copia.

HÆc quasi præfati, superest ut ad præceptionum traditionem accingamur, tametsi & ipsa, quæ diximus, præcepta quædam videri queunt. Videmur autem non absurdè facturi, si præceptio-

ceptiones hinc auſpicemur, ut præmoneamus, Copiæ candidato, imprimis eſſe curandum, ut apta, ut Latina, ut elegans, ut pura ſit oratio: neque quicquam exiſtimet ad copiam pertinere, quod abhorreat à linguæ Romanæ caſtimonia.

Elegantia, partim ſita eſt in verbis receptis ab auctoribus idoneis: partim in accommodando: partim in compoſitione. Exemplum primi fuerit: ut, ſi quis piiſſimum dicat. Quod verbum (teſte Cicerone) Latinis auribus inauditum eſt. Quanquam & hoc reperitur apud auctores haud quaquam rejiciendos. In hujus igitur locum ſubſtituere licet quodvis verbum barbarum, aut ſolœcum; veluti ſi quis dicat, aviſare, pro præmonere. Barbaries autem etiam vitioſa ſcriptura aut pronuntiatione committitur: ut ſi quis docere ſonet, prima acuta; aut Chriſtum dicat Criſtum; aut percam, parcam, aut lege, priore producta. Secundi exemplum fuerit, ſi quis ita loquatur: dedit mihi licentiam abeundi, pro eo quod eſt, fecit mihi poteſtatem abeundi. Hic nulla eſt vox non Latina; ſed in abuſu vitium eſt, Poteſtas enim generale nomen eſt, ad omnem facultatem: Licentia, vergit in malum. Hic igitur peccatur in perperam accommodando vocem; veluti ſi quis dicat compilare, pro colligere. Latina vox eſt compilare, ſed in alium ſenſum: ſignificat enim furto ſpoliare. Horat. Servi fugientes compilant dominos. Item: ne me Chryſippi ſcrinia lippi compilaſſe putes. Tertium genus huic ſimillimum eſt, cum voces bonas male connectimus: veluti ſi quis eodem ſenſu dicat, injuriam dedit, qui damnum dedit. Nam dare damnum, eleganter dicitur: Facere autem injuriam dicitur, qui lædit, non dare injuriam. Dare malum, Latine dicitur: Dare jacturam, aut dolorem, non recte dicitur. Facere jacturam, emendare dicitur, qui damnum patitur: facere infamiam, qui infamia afficitur, non recte. Facere injuriam, qui lædit, Latine dicitur: Facere contumeliam, M. Tul. Latinis uſitatum eſſe negat; quanquam hæc ſermonis forma apud Plautum, Terentium, aliosque probatos auctores reperitur: &

fieri

fieri poteſt, ut, ætate Ciceronis, abierit in deſuetudinem. Accepit injuriam, probe dicitur, qui affectus eſt injuria, accepit contumeliam, non auſim dicere. Facere æs alienum dicitur, qui contrahit debita, ut, facere verſuram, qui creditorem mutat: At non recte ad eum ſenſum diceretur, facere invidiam, aut, ſimultatem, qui eam conflat ſibi. Ædes vitium fecerunt, quæ ex ſeſe corruptæ ſunt. Rimas fecerunt, non auſim dicere, cum rimas agere, Latine dicatur. Sic facere ſtipendium, recte dicitur, qui militat ſtipendio: Facere ſalarium, non item. Fecit ſui copiam, recte dicitur; dedit ſui copiam, non auſim dicere; cum tamen eleganter dixerit Virgil. Et coram data copia fandi. At fecit ſpem, ac dedit ſpem, utrumque Latine dicitur. Interdum vox non in loco poſita, vitiat orationem. quod genus: Quid ſibi vult hic homo, recte dicitur: Quid ſibi vult hic mortalis, inepte diceretur. Sed ad rem: quod eſt veſtis noſtro corpori, id eſt ſententiis elocutio. Neque enim aliter quam forma dignitaſque corporis, cultu habituque, itidem & ſententia verbis vel commendatur, vel deturpatur. Itaque plurimum errant, qui nihil arbitrantur intereſſe quibus verbis quæque res efferatur, modo utcunque poſſint intelligi. Neque diverſa eſt commutandæ veſtis, & rationis variandæ ratio. Sit igitur prima curarum, ne veſtis aut ſordida ſit, aut parum apta corpori, aut perperam compoſita: Nam indignum fuerit, ſi forma per ſe bona, veſtis ſordibus obfuſcata, diſpliceat. Et ridiculum ſit, ſi vir muliebri amictu prodeat in publicum: Et fœdum, ſi quis veſte præpoſtera, atque inverſa conſpiciatur. Quare ſi quis copiam affectare velit, priuſquam linguæ Latinæ mundiciem ſibi compararit, is meo quidem judicio non minus ridicule fecerit, quam ſi quis pauper, cui nec unica ſit veſtis, quam ſine magno pudore poſſit induere, ſubinde mutato veſtitu, aliis atque aliis pannis obſitus, in forum prodeat, ambitioſe mendicitatem ſuam oſtentans pro opibus. Hic quo ſæpius id fecerit, an non hoc videbitur inſanior? videbitur opinor. Atqui nihilominus ab-

ſurde faciunt iſti quidam affectatores Copiæ; qui cum ne ſemel quidem poſſint, id quod ſentiunt, mundis verbis efferre, tamen perinde quaſi pudeat eos, parum balbos videri, ita balbutiem ſuam aliis atque aliis modis reddunt balbutiorem: quaſique certamen ipſi ſecum ſumpſerint, ut, quam poſſit barbariſſime dici, dicant. Volo ego multijugam eſſe domus opulentæ ſupellectilem: ſed totam elegantem eſſe volo, ne mihi ſalignis, ficulnis, ac Samiis vaſculis omnia ſint referta: Volo in ſplendido convivio diverſa ciborum genera proponi: ſed quis ferat, ſi quis centum apponat eduliorum formas, quorum nullum ſit quod non nauſeam moveat? Hæc non temere pluribus verbis admonui, quod exploratam habeam plerumque mortalium præcipitem audaciam, qui præteritis fundamentis, ſtatim, & illotis (quod ajunt) pedibus, ad ſumma malunt feſtinare. Neque multo levius peccant, qui ſordida miſcentes elegantibus, purpuram pannis deturpant, ac vitrea gemmis intertexunt, Atticiſque bellariis jungunt alliata. Nunc, variandi formulas proponemus, eas nimirum, quæ ad verborum pertinent copiam.

CAP. XI.

Prima variandi ratio per Synonymiam.

PRima igitur ac ſimpliciſſima variandi ratio in his verbis ſita eſt, quæ diverſa cum ſint, eandē omnino rem declarant: ita ut ad ſignificationem nihil referat, hoc an illo malis uti. Quæ quidem Synonyma Grammaticis dicuntur, contraria his, quæ dicuntur Homonyma: illa, quidem audent dicere univoca; hæc, æquivoca: licet hæc cognomina juxta dialecticos magis congruant rebus ipſis, quam vocabulis. Nam voces diverſas rem eandem ſignificantes rectius dicemus *ἰσοδυναμούσας* & his contraria *πολυσήμους*. Prioris generis ſunt, enſis gladius, domus ædes, codex liber, forma decor pulchritudo. Horum itaque maxima vis, undecunque è

bonis auctoribus contrahenda, varia comparanda supellex, & (ut Fab. ait) divitiæ quædam exstruendæ, quibus ubicunque desideratum erit, possit nobis constare verborum copia. Neque sat erit hujusmodi vocum, mundum copiosum, ac penum divitem parasse, nisi non solum in promptu, verum etiam in conspectu habeas, ut protinus, vel non quæsita, sese ostendant oculis. Qua tamen in re illud inprimis cavendum, ne, quod quidam faciunt, citra delectum, velut ex acervo quicquid primum occurrerit, quolibet loco dicamus. Primum. n. vix usquam duo verba reperies adeo *ἰσοδυναμοῦντα*, quin aliquo discrimine diffideant. Nam quid tam idem significat, quam homines, & mortales? Et tamen qui passim omneis mortales, pro omnes homines dixit, Græco isto notatus est proverbio, *τὸ ἐν φακῇ μύρον*, *id est in lenticula unguentum*. Et alicubi litera, & epistola, rem eandem significant, alicubi diversas. Tum ut demus, in significatu nihil omnino discriminis esse, tamen sunt alia aliis honestiora, sublimiora, nitidiora, jucundiora, vehementiora, vocaliora, ad compositionem magis concinna. Proinde dicturo delectus adhibendus, ut ex omnibus optima sumat. In promendo, judicium requiritur: in condendo, sedulitas. Ut judices, præstabit diligenter observata sermonis elegantia, proprietasque: ut quam plurima recondas, omnis generis auctorum assidua lectio dabit. Siquidem aliis verbis multa eloquuntur poëtæ, aliis oratores. Sunt & ætatibus ac seculis quædam peculiaria vocabula. Quin iidem etiam scriptores rem eandem sæpenumero diversis modis efferunt. Primum igitur ex omni scriptorum genere, verba quam optima seligenda: deinde qualiacunque erunt: tamen in congeriem addentur: neque vox ulla rejicienda, quæ modo apud scriptorem non omnino pessimum reperiatur. Nullum enim verbum est, quod non alicubi sit optimum. Proinde quantumvis erit humile, inusitatum, poëticum, priscum, novum, obsoletum, durum, barbarum, ac peregrinum, tamen in suo veluti grege, nidoque reponatur, ut, si quando venerit usus, tum accersatur:

Quod

Quod si verebimur, ne verbi aut novitas, aut vetustas aures offendat, rectum erit Fabii uti consilio, ut meminerimus προεπιπλήττειν. Id fiet iis ferme rationibus. Cato, librorum helluo, si tamen eo verbo fas est uti, in re tam præclara. Ipsissimus, ut Plauti more loquar. Cur enim non utar Ennianis verbis? Nam Horatiano verbo libenter utimur. Sic enim isti Neoterici loquuntur: Agnoscis castrense verbum: Ut poëtæ loquuntur: Ut prisci loquebantur: Ut dicam antique. Si sic loqui licet: Si mihi permittas vulgato more loqui: Dicam enim Græce, quo dicam melius. Idem faciendum in his verbis quæ vocantur κακέμφατα, h. e. quæ vergunt ad obscœnæ rei significationem.

SORDIDA.

Sordida igitur sunt, quæ humiliora videbuntur, quam pro rei dignitate: veluti si quis amicum ac familiarem, congerronem appellet; Literarum avidum, helluonem. Nam acetum, spongia, pulegium, demiror cur Senecæ verba sordida videantur. Mihi rectius sordida videntur, quibus ipse usus est in quadam epistola. Pilicrepi, botularii & crustularii. Hujusmodi fere sunt, quæ à sordidis artibus, ac opificiis sumuntur: velut à balneis, à culinis, à coriariis, à popinis. Quibus tamen necessario utimur, si de talibus argumentis sit differendum. Siquidem Chirurgi ac Medici coguntur interdum uti verbis aptis potius, quam splendidis. Et Plinius jocatur in verba castrensia. Et tuburcinandi verbum, latronum sodalitia nobis dederunt. Quædam autem per se sordida sunt, alia ad argumentum, ad personas, aut alias circumstantias relata: veluti stercus, & stercorare, non est sordidum verbum, si apud agricolas de agricultura loquaris: secus, si apud principem de repub. habetur oratio.

INUSITATA.

Olim plurimum jus erat consuetudini publicæ, quemadmodum testatur & Horatius,

Multa

Multa renascentur, quæ nunc cecidere, cadentque,
Quæ nunc sunt in honore vocabula, si volet usus.

Nunc quoniam loquendi ratio non à vulgo, sed ex eruditorum monumentis petitur, non est eadem consuetudinis auctoritas. Inusitata tamen videri possunt, quæ rarius occurrunt apud eos auctores, qui frequentius teruntur ab eruditis: Et hodie danda est opera, ne moleste loquamur, longeque recedamus ab istorum studio, qui recte loqui putant inusitate loqui, quod in L. Sisenna viro alioqui docto, notat M. Tullius: quique (quod eleganter dictum est à Diomede) ita, demum sibi videntur ingeniosi, si ad intelligendos ipsos opus sit ingenio. Denique qui malunt scribere, quæ mirantur homines magis, quam intelligant. Nec uno tamen modo fit, ut sermo sit usitatus: quod ex his, quæ sequuntur, fiet perspicuum. Si quis exemplum requiret: inusitate loquetur, qui passos senes dicat pro rugosis: interduatim, & interatim, pro interdum & interim: titivilitium, pro re nihili: vagorem, pro vagitu.

POETICA.

Sunt & apud Poëtas, quibus parcius est utendum, præsertim in oratione libera, cujusmodi sunt apud Horatium, eliminare, pro efferre foras arcanum: quo tamen usus est M. Tullius, pro ejicere. Iuvenari, pro juveniliter lascivire, quæ vox ad Græcam effecta est, νεανίζειν, νεανιεύειν. Furiare, pro in furorem agere. Clarare, pro illustrare. Æternare, pro sempiternæ memoriæ tradere. Inimicare, pro inimicitias concitare. Pauperare, pro damno afficere. Cinctutis, pro cinctis. Invideor, pro mihi invidetur. Et apud Virg. Agmen, pro actu seu ductu. Leni fluit agmine Tybris: Indomitum furit, pro indomite. Acerba tuens, pro acerbe. Sperare, pro timere, sive expectare:

Hunc ego si tantum potui sperare dolorem.
Et perferre soror potero.

Similiter Terent. Nam quod speras propulsabo facile.

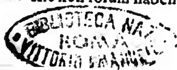
facile. A qua tamen sermonis forma non abhorruit M. Tullius in Epistolis familiarib. Et mobili in me meosque esse animo, non sperabam. Græcis mira felicitas in componendis dictionibus, quam interdum imitantur poëtæ, cum idem non perinde succedat Oratoribus Latinis: quod genus sunt: vulnificus, tristificus, tabificus, fatidicus, laurigeri, caprigenum pecus, velivolum mare, vitisator, aliaque id genus innumera. Virilitigatores ausus est Cato dicere, alius officiperdam. Ad poëticam licentiam accedunt historici.

PRISCA.

Prisca gratiam addunt, si modice, & apte velut emblemata intertexantur: quod genus sunt expectorare, pro eo quod est, expromere verbis, quod est in animo: actutum, pro quamprimum: Antigerio, pro valde, oppido, pro eodem, creperum bellum, pro dubio: hostire, pro pensare; hostimentum, pro pensatione: vitulantes, pro gaudentes: jumentum, pro vehiculo: perduellis, & perduellio, pro hoste patriæ: duellum, pro bello: cluere, pro pugnare: temetum, pro vino: Æmathia, pro Thessalia.

OBSOLETA.

Inusitata sunt, quorum rarus est usus. Prisca, quæ ex scriptis ob antiquitatem relictis à posterioribus decerpta sunt, velut ex XII. tabulis, ex Ennio, Lucilio, Nævio, & Pacuvio. Obsoleta sunt, quæ prorsus in desuetudinem, & oblivionem abierunt. Cujusmodi sunt: bovinari, pro tergiversari: apludam edit, & flocces bibit: furfure vescitur, & fecem bibit: quæ merito deridet Gellius. Hostem, pro hospite, ac peregrino, dixit antiquitas. Nunc ridiculus sit, qui tentet ad eum loqui modum. Obsoletis non video quis sit locus, nisi per jocum & ironiam: veluti si quis ineptum antiquitatis affectatorem ita notet: hic profecto dignus est, qui apludam edat & flocces bibat. Hic non solum habenda est ætatis ratio,

ratio, verum etiam studii & affectationis. Est enim antiquitas jam exoleta, ac rudis, qualis videri potest ab ætate Livii Andronici, quæ paulatim enituit, usque ad M. Tullii tempora, quibus sic expolita est Romana eloquentia, ut quo cresceret, non haberet. Sed (ut sunt res humanæ) paulatim ab illo summo candore degeneraret. Necesse n. fuit, ut posteriores, cum aliter dicere conarentur, pejus dicerent. Et tamen Sallustius cum eadem ætate scripserit, qua Cicero, Catoni Censorio, quam Ciceroni similior est. Ac Mecænas cum idem ferme ætatis vixerit, tamen à seculi sui puritate longissime abest. Itidem Valer. Max. cum Tiberii Cæsaris ætate fuerit, qua nondum degenerarat Tulliani seculi candor: tamen suo potius, quam ætatis suæ, more scripsit. De Tacito, Suetonio, Pliniis, Ælio Lampridio aliisque posterioribus nihil dicam. Ceterum quemadmodum jure laudatur illorum institutum, qui sese ad illius felicissimi seculi imitationem componunt: ita non probarim quosdam, qui ceu barbarum horrent, quod in his posterioribus reperiunt: præsertim cum fieri possit, ut quod hic refugiunt, apud M. Tullium fuerit in libris, quos desideramus.

DURA.

Dura sunt, quæ parum commode transferuntur. Notatus est, qui Rempub. dixit castratam morte Camilli, cum sentiret civitatis robur illius morte concidisse. Et Flaccus recte notat Furium quendam qui scripserit:

Iuppiter, hybernas cana nive conspuit Alpes.

His assimile fuerit illud: campos pacis sustulit: belli montes excitavit: mollius erat, si à mari tranquillo, ac turbaro duxisset metaphoram.

PEREGRINA.

Habent suam & peregrina gratiam, in loco adhibita: veluti cum gazas dicimus, pro divitiis, quæ vox Persica est. Celebrata est autem ejus gentis opu-

opulentia, & opulentiæ comes, luxus. *Acinaces*, pro gladio, Medicum verbum eſt. *Eſſedum*, pro rheda Britannicum. *Ungulum*, Oſcorum lingua, annulus dicitur. *Caſcus* pro vetulo, Sabinorum eſt. *Uri*, pro bubus feris, Gallica vox eſt, quemadmodum & *merga*, pro medulla, ſive adipe terræ, qui effoditur ad lætificandos agros: Et *geſa*, pro teli genere. *Paraſanga*, pro ſpacio triginta ſtadiorum, Perſicum verbum eſt. Quin & *camurum*, pro eo quod in ſe recurrit, inter peregrinas voces cenſetur. Apud veteres Chriſtianos recepta ſunt, *Nonnus*, & *Nonna* pro ſancto & ſancta, quæ vocabula ſunt Ægyptiorum, quod olim illic monachorum, & monacharum examina ſanctimoniæ nomine commendarentur. Quod ſi quando neceſſitas cogit, ut barbaris utamur, non ſine honoris præfatione ſunt adhibenda, quemadmodum ait Plinius. Sunt aliæ permultæ voces, quæ à barbaris nationibus unà cum ipſis rebus ad Græcos, à Græcis, ad nos dimanarunt: quod genus ſunt, *ſinapi*, *piper*, *zinziber*, &c.

OBSCOENA.

Obſcœnas voces oportet ab omni Chriſtianorum ſermone procul abeſſe. Nec audiendi ſunt Cynici, qui nihil putant turpe dictu, quod turpe factu non ſit: Rurſus quod turpe non ſit, in occulto facere, id nec in publico turpiter fieri: veluti reddere lotium, aut exonerare alvum. At è diverſo non ſtatim turpe dictu eſt, quod factu turpe eſt; parricidium, & inceſtus verecunde nominantur, cum utrunque factu ſit turpiſſimum. Verum ut ſunt quædam corporis membra, quæ cum per ſe inhoneſta non ſunt, tamen pudore quodam humano velantur: ita ſunt actiones quædam mediæ, quæ verecundiæ gratia celantur. At non ſtatim quod indecorum eſt propalam facere, turpe eſt ſuo nominare vocabulo, parere verecunde dicitur, quod tamen turpe fieret in propatulo. Mejere, non verbum eſt obſcœnum, tametſi reddere lotium verecundius eſt, palam tamen mejere, inverecundum eſt. Contra, cacare, eſt ver-

verbum obscœnum, cum actio sit æque media. Venter pudice nominatur, impudice ostenditur. Vulva verbum est honestum, cum cunnus sit obscœnum. Unde igitur ducitur obscœnitatis ratio? Non aliunde quam ab usu, non quorum libet sed eorum, quorum casta est oratio. Nam poëtæ, præcipuè Satyrici, in his sibi nimium permiserunt. Interdum metaphora simplici verbo est obscœnior: quale est illud Horatii: Alienas permolere uxores, &, Patricias immejere vulvæ. Et apud Catullum, despuit patruum, & deglubere viros. Quædam detorta sunt in obscœnum sensum, cum per se sint honesta: ut dare fidem, verecunde dicimus: & tamen obscœnum est, quod est in Priapejis: Simplicius multo est Da, Latine dicere. Martialis; vis dare, nec dare vis. Ab his igitur quæ manifestam habent obscœnitatem, in totum est abstinendum. Quæ media sunt, possunt ad verecundum sensum accommodari: veluti si quis dicat se exosculari, aut dissuaviari ingenium alicujus, quo valde delectetur; aut, Philologiæ procum appellet, eruditionis candidatum.

NOVATA.

Novata trifariam accipi possunt: vel quæ finguntur nova: vel quæ in alium usum deflectuntur vel quæ compositione novantur. Primi generis exemplum fuerit, quod Nero morari dixit, prima producta, pro fatuum esse, à Græca voce μωρὸς. Secundi, quod Sallustius ductare exercitum dixit, cum ductare apud Terentium, aliosque veteres sensum habeat obscœnum: ut meam ductes gratis. Item, patrare bellum, pro gerere bellum, cum patrare prius diceretur, qui daret operam creandis liberis. Tertii generis sunt, vitilitigator, à vitio litigandi, quod ante retulimus: Bubsequa, pro bubulco: Item illa Pacuvii: Nerei repandi rostrum, incurvi cervicum pecus: quorum meminit Fabius. Ad hanc classem pertinent quæ derivatione novantur: ut, vituperones, amorabundus, nupturire, verbigerari: Cujusmodi vocibus præcipue gaudet Apulejus, Martianus

Capella,

Capella, Sidonius Apollinaris, & qui ad horum exemplum sese composuerunt. Habent & hæc gratiam, si modo in loco modiceque velut aspergantur. Nam ut eleganter est à Fabio dictum, in cibis interim acor ipse jucundus est. Porrò Græca, Latinis in loco intermixta, non mediocrem addunt gratiam. In loco adhibentur, vel, cum Græca vox est significantior, ut λογομαχία, pro contentione sive rixa: vel, cum est etiam brevior, ut φίλαυτος, pro eo qui sibi placet: vel, cum est vehementior, ut γυναικομανής, pro mulieroso: vel, cum est venustior, ut, si quis de rebus arduis, sed inutilibus, differentem dicat, eum μετεωρολεσχεῖν aut eum, qui sibi sapiens videatur, cum sit stultus, appellet μωρόσοφον: nam Græcæ vocis gratiam nulla Latina posset assequi, vel, cum ad locum, vel dictum auctoris alicujus alludimus: veluti cum notantes aliquem inconsideratius locutum, dicimus, ποῖον ἔπος, &c. quod est apud Homerum, aut indicantes aliquem non respondisse ad id, quod proponebatur, dicamus ἄμας ἀπῄτουν. quod si Latine dicas, falces petebam, perit sermonis lepos. Allusionem habet illud Horatianum:

Ter uncti trans Tyberim nanto,
Irriguumque mero sub noctem corpus habento:

Facit enim Trebatium loquentem jureconsultum. Solent enim ii verbis XII. tab. delectari: quod & M. Tullius imitatur in libris de Legibus. Denique, cum volumus id quod dicimus, à quibuslibet intelligi. Ac ne singula persequar, quoties invitat aliqua commoditas, recte Græca Latinis intertexentur, præsertim cum ad eruditos scribimus. Ceterum cum nihil huc invitat, velut ex instituto sermonem semilatinum, & semigræcum texere, fortassis in adolescentibus semet ad utriusque linguæ facultatem exercentibus veniam mereatur; in viris, mea sententia, parum decora fuerit hæc ostentatio, neque plus habeat gravitatis, quam si quis alternis, & è prosa oratione, & metris librum misceat: quod tamen ab eruditis quibusdam factum videmus, ab Arbitro Petronio, sed non sine specie demen-

tiæ : à Seneca, in ludicro encomio Claudii. Et quod magis admirandum, à Boëtio, in argumento serio, qui tamen in carminibus adeo sui dissimilis est, ut docti vix credant ipsius Marte fuisse conscripta. Boëtium imitatus est Joannes Gersonensis, scriptor haud contemnendus, si in hoc seculum incidisset. Jam fit interdum, ut aut longo circuitu cogamur efferre, quod sentimus, aut à Græcis mutuo sumere ut in πολυπραγμοσύνη, φιλαυτία, ἀφαμαρτοεπὴς, πολυφιλία, δυσωπία, ἀδολεσχία, ταυτολογία, βαττολογία, atque id genus sex millibus, de quibus fortassis alias nonnihil dicemus. Sunt non paucæ Græcorum voces, quas antiquitas Latinitate donavit: Iis perinde, atque Latinis, uti licebit: ut, rhetor & orator : hypotheca & pignus : helleborum & veratrum, fœniculum & marathrum : sycophanta, calumniator : Præbibo, quo usus est Apuleius, & propino : mastigia, verbero. Quædam ita recepta, ut desit verbum Latinum, sicut Philosophus, Theologus, Grammatica, Dialectica, Epigramma. In quibus ipsis inerit nonnihil varietatis, si modo Græca, modo Latina forma inflectantur : ut scorpius & scorpio, elephantus & elephas, delphinus & delphin, lampas, lampada, lampadæ, grammatica grammaticæ, grammatice grammatices.

CAP. XII.

Ætatum propria vocabula.

Diligenter itaque conveniet observare, quid in usurpandis vocibus ætas variarit. Beatitudinem & beatitatem, mulierosum & mulierositatem, Cicero primus ausus est dicere. Declamare, pro exerceri ad eloquentiam, illius ætate novum erat. Ætate Varronis, ædituus pro æditimo novum erat. Sic enim ab æde dicebatur æditimus, quemadmodum à lege, legitimus. Interim, pro interdum, obiter pro interea, & velut aliud agendo, subinde pro identidem, Quintiliani seculo nata sunt. Reatum Messala primus dixit. Munerarium, Au-

gustus, Favor & Urbanus, seculo Ciceronis, voces erant novæ. Obsequium, primus dixit Terentius, ut existimat Tullius. Cervicem, numero singulari primus dixisse fertur Hortensius. Pyraticam, Musicam, fabricam, pro artibus, vix dum à suis præceptoribus recepta fuisse testis est Fabius. Hujusmodi vocum idem pollentium congeries, quam Græce συναθροισμὸν vocant, conducet non tantum ad hoc, ut si quando res eadem crebrius erit repetenda, vitemus ὁμοιολογίαν, id est, similem ubique sermonis colorem: verum etiam ad δείνωσιν, id est vehementiam faciet. Abiit, erupit, excessit, evasit: parentem necasti, patrem occidisti, progenitorem trucidasti. Quod genus Rhetores inter orationis decora referunt, vocantque interpretationem: Ego magis arbitror ad exercitationem adhibendum esse, quam ad orationem. Difficillimum enim variandi genus est: si, manente sermonis habitu, sensum eundem sæpius aliis, atque aliis verbis idem pollentibus, efferre consuescas: ut, adire periculum, subire discrimen, suscipere periculum, aggredi discrimen: Ædificat domum, exstruit ædes: Emit librum, mercatus est codicem: Ablegavit puerum, amandavit ministrum. Hic tibi ab illo habitus est honos, hæc tibi ab illo relata est gratia. Hoc præmii recepi, hos fructus tuli: Condonavit culpam, remisit noxam, ignovit admissum. Quoties ejus diei recolo, quoties recordor, quoties reminiscor. Nihil est humanis auribus fastidiosius, ac recte præcipit Horatius:

Ut currat sententia, neu se
Impediat verbis lassas onerantibus aures.

Secus est, cum & affectui servit iteratio, & varietas aliqua levat repetitionis tædium. Quod genus est illud Maronis:

Superestne & vescitur aura
Ætherea, nec adhuc crudelibus occubat umbris?

Huic similis est illa M. Tulii copia pro Q. Ligario: O clementiam admirabilem, atque omnium laude, prædicatione, literis, monumentisque decorandam & cetera: similia dixit, non eadem. Laudatur

etiam, idque merito, ex eadem oratione, locus rem eandem aliis atque aliis verbis inculcans. Quid enim Tubero, tuus ille districtus in acie Pharsalica gladius, &c. Hæc eò diligentius admoneo, quod celebris alioqui nominis concionatores, præsertim apud Italos, senserim hoc ceu præclarum affectare, ut hujusmodi synonymis tempus eximant: veluti si quis interpretans illud psalmi: Cor mundum crea in me Deus: ita loquatur: Crea in me cor mundum, cor purum, cor nitidum, cor immaculatum, cor expres sordium, cor nullis vitiis inquinatum, cor purgatum, cor lotum, cor niveum; atque idem faciat in ceteris verbis, atque hæc copia non multum abest à Battologia.

CAP. XIII.

Ratio variandi per Enallagen sive ἐτερωσιν.

PRoxima variandi ratio est, cum eadem voce modice deflexa, varietatis nonnihil conciliatur: ut, edax edo, bibax bibulus, bibosus bibo, loquax locutuleius, nugator nugo, blaterator blatero, fallax falsus, voluptuosus voluptarius. Hujus generis est, cum substantivum nomen adjectivo commutatur, aut contra: ut juxta sententiam Homeri, juxta sententiam Homericam: vir mire facundus, vir mira facundia, Insigniter impudens, insignita impudentia. Cum verbum activum mutatur in passivum, aut contra: Plurimam habeo gratiam, plurima tibi à me habetur gratia. Magna me tenet admiratio, magna teneor admiratione. Non sic amat filium mater, non sic à matre amatur filius. Et, ut rem infinite variam summatim dicam, duobus potissimum modis constat hæc mutatio: vel cum pars ipsa mutatur, vel cum eadem orationis parte manente, qualitas novatur. Et totidem rationibus commutari poterit, quot sunt res quæ voci cuipiam accidunt. Prioris exemplum erit. Non confido facturum me, non est fiducia. Non dubito quin possit; non est mihi dubium, quin

quin adsit illi facultas. Iudicent alii, aliorum esto judicium. Quid huc rediisti? quid huc reditio est? Desine nugari, desine nugas. id mihi anus indicium fecit, pro indicavit Est illi mira sitis auri, mire sitit aurum. Non est apud ullum discrimen amici & inimici, id est, non discernit amicum ab inimico: Nostrum istud vivere triste. Infinitum verbum pro nomine: virtus est vitium fugere, i. e. virtus est fuga vitiorum. In his orationibus verbum nomine permutatur. Amantem redama. Promerenti benefac: Redama eum, qui te amat: Benefac ei, qui promeretur: Tui desiderantissimus est, te maxime desiderat: Nemo tui videndi cupientior, nemo qui te magis videre cupiat. Hic verbum participio commutatur: venisti ereptum, venit eripere, venit erepturus, venit ut eripiat. Hic verbum supino, aut participio mutatur: ad congerendas pecunias inhiat, ad congerendum pecunias inhiat. Hic gerundivum, ut vocant, gerundio commutatum est: hoc dictum oportuit, hoc dicere oportuit. Si quid recte curatum velis, si quid recte curari velis. Hic infinitum verbum participio commutatur: Magnum dat ferre talentum, ferre pro ferendum: Sthelenus sciens pugnæ, id est, sciens pugnandi: Cupidus litium, cupidus litigandi, Hic nomen positum pro gerundio: libitum est, pro libuit: misertum est, pro misertus sum: pertæsum est, pro tæduit: placitum est pro placuit: puduit puditum est. Hic supinum, pro verbo: meliuscula est, meliuscule est? plurimum est in foro, plurimus est in foro: rarus est conviva, raro est conviva: multus est apud mulierem, multum apud mulierem versatur: frequens est in aula, assiduus in literis. Hic nomine commutatur adverbium frequenter & assidue. Verum alias fortassis ut commodius, ita & copiosius de his dicemus. Nunc de qualitatis variatione docendi causa pauca ponamus, quasi digito fontes ipsos indicantes.

NUMERUS.

Usurpatur numerus pro numero: Romanus prælio victor, pro Romani victores:

Haud secus ac patriis acer Romanus in armis.
Utrumque armato milite complent, pro armatis militibus: omnem pecuniam absumsit, omnes pecunias: populo imposuimus, id est imposui: Et, oratores visi sumus, cum de uno loquatur Cicero. Virgil.

Sed nos immensum spacii confecimus aequor.
Hominis vultus, pro vultu. Datur ora tueri, pro, datur videre faciem: animos pro animo. Nam in prima persona pro singulari pluralivum numerum ponere frequentissimum est, aliquoties modestiae caussa. In secunda nunquam, nisi genus ipsum significamus: quae vestra libido est, id est, virorum. In tertia invidiae caussa mutavit Terentius, Cum ad uxores ventum est, tum fiunt senes, cum de uno Chremete diceretur. Inexplicitosque Platonas, Martialis cum de uno Platone dicat. In genere mollior ac frequentior est numeri mutatio, in nominibus quae Grammatici *Collectiva* vocant: cujusmodi sunt, vulgus, populus, grex, ordo: pars in frusta secant. Item in his, quae non unum aliquod individuum, sed genus aut speciem declarant. Nihil enim refert, utrum dicas, Elephantus decimo demum anno parit: aut, elephanti decimo anno pariunt.

PERSONA.

Variatur & persona pluribus modis, vel cum certa, pro quavis ponitur: quid facias? ut homo est, ita morem geras: videas & flumina sicca, id est videri poterant. Idem fit per primam personam, itidem per secundam.

Ne mihi tum molleis sub divo carpere somnos.
Neu dorso nemoris libeat jacuisse per herbam,
Neve tibi ad Solem vergant vineta cadentem.

Nonnunquam pro prima, aut etiam secunda persona, tertiam usurpamus. Ut, ait Clodius, negat Cicero, id est, tu ais, ego nego. Virgil. Nec me meminisse pigebit Elissae, id est, tui. Idem: Et tandem Turnum experiatur in armis: Turnum dixit, pro me

me, Item: Manibus hoc referes telo cecidisse Camillæ, id est, meo. Huc pertinet quæ vocatur Apostrophe, cum orationem ad aliquam personam, aut ad rem tanquam ad personam vertimus, ut.

Scipiades duros bello, & te maxime Cæsar.
Polydorum obtruncat, & auro
Vi potitur:
Quid non mortalia pectora cogis
Auri sacra fames?

Virgil. Parenthesin cum Apostrophe conjunxit in illo:

Haud procul inde citæ Metium in diversa quadrigæ
Distulerant (at tu dictis Albane maneres)
Raptabatque viri mendacis viscera Tullus.

Ad hanc formam pertinet, quoties verbum personale impersonali commutamus: ut, Non te hæc pudent? non te horum pudet? Apud Barbaros assidue bellatur; Barbari continenter bellant: Dicitur passim Pontificem adventare; Pleriquę dicunt Pontificem adventare. Dici non potest, quam te amem; Nemo dixerit facile, quam te amem.

GENUS.

Est nonnihil varietatis & in generis commutatione: ut, lachrymat, pro lachrymatur: luxuriat, pro luxuriatur: fluctuatur, pro fluctuat: prævertere, pro præverit: præcipitat, pro præcipitatur: avertit, pro avertitur: reverto, revertor, impertio, impertior: assentio, assentior: solebat fieri, solitum est fieri: non quivit compesci, non quita est compesci: desiit habere in precio, desita est haberi in precio: causa cœpit agi, cœpta est agi: assentio. & assentior ubi: conspicor, & conspicio. In quorum postremo mutatur *συζυγία, id est conjugatio.* Nam illa, quæ refert Diomedes, frustro, patio, moro, demolio, auxilio, populo, digno, atque id genus alia, priscis arbitror relinquenda, nisi in carmine inciderint: nam tum excusatius adhibebuntur. Consimiliter in nominibus, pileum & pileus: hæc ficus, & hic ficus, hæc barbitus, hic barbitus, hoc barbiton. hic

helleborus, hoc helleborum. Hoc nasum dixit Plautus.

CASUS.

Casus etiam mutatur: Ejus rei mihi venit in mentem, ea res: non sum id nescius, non sum ejus rei nescius. Quædam etiam citra tropum, duplicem habent constructionem: utor hanc rem, & hac re: egeo tui, egeo te: dives pecore, dives pecoris: dono te libro, dono tibi librum: impertior heram hoc malo, impertior heræ hoc malum.

SPECIES.

Species variatur, cum deductitiis utimur pro primogeniis: ut, magnis negotiis prohibitus, magnitudine negotiorum prohibitus: Cum diminutivis, loco simplicium; ut loquaculus, pro loquax; nasutulus, pro nasuto; paucula, pro pauca, pauxilium, pro paulum: Cum frequentativis verbis, pro primitivis: Dictito, pro dico; volito, pro volo, jactito, pro jacto: Cum substantivo, pro adjectivo, ut si quis pro pestilente, pestem appellet; pro scelerato, scelus dicat. Cui finitimum est, cum Italas artes dicimus, pro Italicis: Batavas aures, pro Batavicis: Hispanos mores, pro Hispanicis. Cum comparativum & superlativum absoluti loco ponimus, ut:

Tristior, & lachrymis oculos suffusa nitentes.

Et, facundissimus, pro vehementer facundo, de quibus suo loco dicemus. Cum patronymicum loco primogenii ponitur, ut Scipiadas, pro Scipionibus. Verum hoc in carmine fortasse liceat, in oratione prosa nemo tulerit.

FIGURA.

Figuræ mutatio copiam adjuvat, quoties simplici dictione, pro composita utimur, aut contra: sive id tropo fiat sive citra tropum, ut, temnere pro contemnere: ruere, pro eruere: ponere, pro deponere, mittere pro omittere. rursum, conscribere pro scribere: comedere pro edere: demirari pro mirari: Inaudire pro audire: Incognoscere pro cognoscere: consipere pro sapere: complacare pro pla-

placare: dependere pro pendere: deridiculus pro ridiculus. Quandoquidem pro quando. Fit & hoc modo: non poteſt pudeſcere, non poteſt pudefieri: tempus eſt, ut expergiſcaris, ut expergefias: caleſcere, & calefieri. Ad hanc formam fortaſſe referendum eſt illud, quoties compoſitam dictionem ſimplicibus circumloquimur: magnanimus vir, vir magno animo: relege, denuo lege. Magnopere te rogabat, magno te rogabat opere: non animadvertit, non advertit animum: non ſatis facit, non facit mihi ſatis. Interdum variatur compoſitionis ratio: ut exprobrare, & opprobrare, perſolvere, diſſolvere, exolvere, reſolvere æs alienum.

TEMPUS.

Tempus quoque non raro commutatur: memini legere, & memini legiſſe: prædiceres, pro, prædixiſſes, vel, prædicere debuiſſes: laurus erat, pro laurus eſſet: vicimus, pro vincemus. Salutato, pro ſaluta: imus, venimus, videmus, præſens pro præterito.

MODUS.

Huic finitima eſt modi variatio: ut, vicero, pro vincam: Salutabis, pro ſalutato: ne crede, ne credas: ſi voles ſi volueris: ubi voles, ubi volueris: cum vacabit, cum vacaverit: quia bene natus eſt, quia bene natus ſit: venari, pro venabatur.

DECLINATIO.

In nonnullis licebit & declinationem variare: ut hilarus, & hilaris, violens & violentus, imbecillus imbecillis, contagium contagio, juger & jugerum, capo & capus, pavo & pavus, ſcorpio & ſcorpius, ſenecta ſenectus, juventus & juventa.

CONJUGATIO,

In aliquot conjugationem: ut lavere pro lavare, fervere & fervêre, accerſere & accerſire.

Variatur eadem dictio his quoque modis. Prosthesi; ut, retuli pro, tuli; gnatus, pro nato. Epenthesi; Mavortis, pro Martis. Proparalepsi, u admittier, accingier, dicier, pro admitti, accingi, dici. Paragoge; potestur, pro potest. Aphæresi; ruit omnia late, pro eruit; linquere castra, pro relinquere. Apocope; Mage, pro magis, vin', pro visne. Quæ quidam species sunt Metaplasmi propterea quod dictionem quasi transforment. Reliquas species prudens omitto quod non admodum ad copiam facere videantur; & nobis propositum est ea duntaxat persequi, quæ proprie pertineant ad id, quod instituimus.

CAP. XIV.

Variandi ratio per Antonomasiam.

PRoxima variandi sermonis ratio constat Antonomasia, id est, nominis permutatione; ut, si quis pro Achille, Peliden, aut Æaciden dicat; Pro Romanis, Romulidas; Pro Trojanis, Priamidas, aut Dardanidas; Pro Hercule, Thyrinthium; Pro Venere, Cythereiam, aut Cypridem; Pro Diana, Cynthiam; Pro Jove, Saturnium; Pro Mercurio, Cyllenium. Nonnunquam epitheton pro nomine ipso subjicere licebit; Virg. Thalamo quæ fixa reliquit Impius; Impium, pro Ænea dixit; Livius Pœnum, pro Hannibale. In Terentio sæpe senex, pro persona heri. Ejusdem generis est si quis poetam dicat, Homerum sentiens; Philosophum, Aristotelem significans; quemadmodum Græci Persarum regem βασιλέα nominant. Neque ab hoc genere abhorret, si quis pro fure, Verrem dicat; pro molli, Sardanapalum; pro divite, Crœsum; pro crudeli, Phalaridem, quæ suo loco referemus.

CAP.

CAP. XV.

Variandi ratio per Periphrasin.

ID si pluribus verbis fiat, Periphrasis erit, quam quidam *Circuitionem* nominant; ut, si quis eversorem Carthaginis, & Numantiæ, pro Scipione dicat; ut, Trojani belli scriptorem, dixit Horatius, pro Homero; Item si Mantuanus vates, ponatur pro Virgilio; Venusinus poëta, pro Horatio; Peripateticæ scholæ princeps, pro Aristotele; Stoïcæ familiæ pater, pro Zenone; Voluptatis assertor, pro Epicuro. Hæc autem ratio plurimis constat modis, Etymologia, Notatione, Finitione.

ETYMOLOGIA.

Etymologiâ, cum nominis rationem explicamus; ut, si quis hæredipetam dicat, qui hæreditates alienas appetat, captetque; Aut, pro parasito, hominem cibo ventrique deditum; Aut, pro Philosopho, hominem sapientiæ studiosum; pro Grammatico, qui literas doceat; pro assiduo, qui det æra; pro locuplete, qui plurima loca possideat; pro pecunioso, qui magnam pecuniæ copiam possideat.

NOTATIONE.

Notatione constabit, cum notis quibusdam accidentium rem quampiam describimus; ut si quis iram intelligens, animi, aut bilis effervescentiam dicat, quæ pallorem vultui, ardorem oculis, tremorem membris inducat. Ejusdem generis est, & illud; Qui digito scalpunt uno caput, quo molles & parum viri significantur. Aut, si dicas, cubito se emungit, salsamentarium indicans.

FINITIONE.

Finitione constabit, ut, si quis artem bene dicen-

di pro Rhetorica dicat: Peculatorem, virum qui civitatis ærarium compilasset: Hominem tyrannum, qui vi leges ac civiū libertatem oppressisset.

CAP. XVI.

Variandi ratio per Metaphoram,

ALia vero varietatis ratio ex Metaphora nascitur quæ Latine translatio dicitur, propterea quod vocem à genuina, ac propria significatione ad non propriam transfert: Ea multis modis tractatur.

(DEFLEXIO)

Primum deflexione, quoties vox è propinquo ad rem proximam deflectitur, ut, video, pro intelligo: Audire, pro obtemperare, aut credere: Sentire: pro intelligere: perspicere, pro cognitum habere: Odorari, olfacere, pro suspicari, ac deprehendere: Concoquere, pro ferre: Devorare, pro vincere ac perferre: Complecti, exosculari, pro amare: Suspicere, pro admirari: Despicere, pro contemnere: Ita stupet animus, stupet dentes: Siquidem in his, quod est corporis, ad animum transfertur: Quo metaphoræ genere, nihil usitatius. Huc fortassis pertinent & illa quoties cano, pro dico, canto pro scribo dicimus: præconium, pro laude: Buccinari, pro celebrare.

AB IRRATIONALI *ad rationale.*

Proxima species est, quoties à bruto animante, ad animal ratione præditum fit translatio, aut contra: ut, si hominem odiosæ atque insulsæ loquacitatis, rudere dicas, aut blaterare, aut grunnire, aut gannire. Si oblatrare, pro obtrectare; allatrare, pro conviciari dicas. Contra, si olorem canorum; musicam lusciniam: perfidam vulpem: ambitiosum

tiosum leonem: assentatorem, canem: parcum, formicam: operosum, apem dicamus. Cujusmodi multa Virgilius tribuit apibus, dum quicquid agitur in hominum republ. id traducit ad hoc animal.

AB ANIMALI AD *non animal, aut contra.*

Longius erit petita translatio, si ab animali ad inanimatum traducatur, aut contra. Virg.

Si tantum pectore robur.
Concipis,

Hic robur à ligno ad hominem transtulit.

At procul excelso miratus vertice montis:

Animale ad inanimatum transtulit, cum verticem pro cacumine dixit. Item:

Et nunc omnis ager, nunc omnis parturit arbos.

Et, ridet ager. Contra, ambo florentes ætatibus & viridis ætas & vernæ ætas. Iratum mare, indignatus Araxis, avidum mare mirantur Gargara. Quod genus & plura sunt exempla, & frequentius obvia, quam ut hic debeant referri. Interdum translatio fit,

AB ANIMALI AD *animal.*

Vt si quis corvum sui inequitantem dicat: & pascentes apes,

AB INANIMATO *ad inamatum.*

Sumetur Metaphora, si quis sylvam scatere dicat, quod est fontium: Aut, odium suppullulascere, quod est fruticum: Aut, si quis pilos fruticari dicat, aut, barbam sylvescere, quod est arborum: Si quis orationem fluere dicat: aut fluctus, & undas negotiorum. Ejusdem generis est, si quis collem, verrucam dicat, quemadmodum Cato.

Cap. XVII.

Metaphora reciproca.

Quædam translationes reciprocæ sunt, sive communes, quas Græci vocant ἀκολούθους. Nam ut pro gubernatore aurigam, ita pro auriga, gubernatorem recte dixeris. Quædam unius duntaxat partis, quas ἀνακολούθους appellant, *id est non reciprocas*: Siquidem, ut verticem recte transfers ab homine ad montem: ita non recte cacumen ad hominem traduxeris. Facit autem Metaphora non solum ad copiam orationis, dum præstat, ut ait Fab. ne ulli rei nomen deesse videatur: verum & ad ornatum, ad gravitatem, ad evidentiam. ad sublimitatem, ad festivitatem. Nonnunquam & necessaria est, quemadmodum rustici gemmam dicunt in vitibus, gemmare vites, sitire agros, fructus laborare, luxuriare segetes; nos durum hominem, asperum; neque enim aliud habemus verbum. Sed quot modis adhibeatur translatio, & quatenus differat à finitimis tropis, non est hujus propositi scrupulosius persequi. Illud admonuisse profuerit, ut qui volet in dicendo copiosus esse, ex optimis auctoribus, maximam insignium translationum vim adnotatam comparet, & ad eandem rem complures adhibeat similitudines. Sunt autem apud M. Tull. optimæ; apud Quint. plurimæ. Sed in his vix alius felicior, quam Plutarchus. Ex Adagiis item non pauca colligi poterunt, propterea quod pleraque aut allegoriam habent, aut aliquam Metaphoræ speciem. In his colligendis nos elaboravimus, haud scio quam feliciter, magnis certe vigiliis. Nihil vero prohibet quo minus ipsi vel ex lectis, vel ex animadversis rerum omnium naturis, undecunque Metaphoras fingamus, modo ne sit dura translatio, ne sordida, ne major quam oportet, ne dissimilis, ne nimium crebra, præsertim in eadem specie. Illud item non abs re fuerit admonere, Metaphoram interdum in simplici nomine sitam esse: ut si quis hominem ventri

ventri addictum, pecudem appellet. Nonnunquam in Epitheto; ut cum saxeum hominem, aut ferreum scriptorem dicimus, aut, vitreas undas, floridam ætatem: Interdum in verbo simp ici; ut avolat ætas, labuntur anni; Interdum additur quiddam, quod Metaphoram explicet: Inflammavit hominem cupiditate gloriæ; incendit ira.

CAP. XVIII.

Variandi ratio per Allegoriam.

IDem efficit Allegoria, quod Metaphora. Neque enim aliud est Allegoria, quam Metaphora perpetua; ut, pedem conferre, pro eo quod concertare argumentis: Jugulum petere, pro eo quod est, caput caussæ aggredi: Et tragulam injicere, pro eo quod est, fallaciam intendere. Ut etiam navem perforet, in qua ipse naviget, id est, civitatem evertat, qua subversa, sibi quoque sit pereundum. Hujus usus frequentior est in sententiis proverbialibus, ac proverbiis; ut, flamma fumo est proxima; quo significatur; tempestiviter cavendum esse periculum. Et, vino vendibili suspensa hedera nihil est opus; cum significamus, re per se laudabili nihil opus esse commendatione aliena; Et, cretizandum adversus Cretensem, id est, mendaciis ac dolis agendum cum subdolo, ac vano. In hujusmodi parœmiis Allegoria nonnunquam exit in Ænigma. Neque id erit vitiosum, si doctis vel loquaris, vel scribas; imo ne tum quidem si vulgo. Neque enim ita scribendum, ut omnes omnia intelligant, sed ut quædam etiam investigare, ac discere cogantur.

CAP. XIX.

Variandi ratio per Catachresin.

EAndem vim obtinet Catachresis, quam Latini dicunt *Abusionem*; atque hac nota secernitur à translatione; quod abusio est, ubi nomen omnino

nino defuit: translatio ubi aliud fuit, Veluti cū parricidam dicimus, qui fratrem occiderit; quia fratricida non dicitur: Et piscinam, in qua lavamus, nec pisces insunt: vires hominis breves: longum consilium, minutum animum, pro parvo. Illud orationis genus maxime probat Quintilianus, in quo trium permixta est gratia similitudinis, allegoriæ & translationis, ut apud Cic. quod fretum, quem Euripum, tot motus, tantas, tam varias habere creditis agitationes, commutationes, fluctus, quantas perturbationes, & quantos æstus habet ratio comitiorum: Dies intermissus unus, aut nox interposita, sæpe & perturbat omnia, & totam opinionem parva nonnunquam commutat aura rumoris. Similitudo est explicata & ad rem accommodata Metaphora, quam Cicero vocat collationem: Totus excanduit ira, Metaphora est: Non aliter quam ferrum igni incandescit, ita ille per iracundiam toto vultu inflammatus est: collatio est. Itaque quod æstus Euripi comparat inconstantiæ comitiorum, similitudo est: quod ait, quantos æstus habet, Allegoria est; aura rumoris, Metaphora est. Quanquam hi tropi pertinent etiam ad copiam sententiarum; de qua secundo libro à nobis dicetur.

Cap. XX.

Variatio per Onomatopœiam.

NOnnihil accedit varitatis & ex Onomatopœia, quæ fictio nominis dici potest, quod genus sunt, Taratantara, pro cantu tubæ, Sibilus, murmur, mugitus. Ad eandem formam pertinent paragoge, id est, deductio ac derivatio novorum verborum ex analogia sumpta; quæ cur nobis etiam sit fugienda, non video, si quando sententia postulabit: Syllaturire, pro eo quod est, Syllæ mores imitari velle. Et quemadmodum dicimus, cacaturire, micturire, esurire, quid vetat quo minus juxta analogiam dicamus, dormiturire, scripturire, proscripturire, dicturire, bellaturire, nupturire?

Et

Et quemadmoum dicimus græcari, cur non itidem dicamus juvenari, poëtari, cornicari, rhetoricari, philosophari, theologari? Vulpinari ἀλωπεκίζειν, quod ausus est dicere Plautus: ut Laureati, nummati, scutati, cur non itidem pileati, larvati, personati. & si quæ sunt similia? cur non siccescere sicut arescere? Et in his quidem fictionibus Græci longe sunt Latinis feliciores: Quorum sunt illa, Cretissare, Platonissare, aliaque innumera. Nobis tamen nonnihil audendum censeo, præsertim in carmine: & in vertendis Græcis auctoribus. Certe quæ reperiuntur, apud idoneos auctores, ea sunt audacter usurpanda. Neque enim ullum verbum nobis videri debet durum aut obsoletum, quod apud scriptorem probatum reperiatur. Qua quidem in re longe lateque dissentio ab his, qui vocem omnem ceu barbaram horrent, quam apud M. Cicer. non legerint. Quin illud etiam observandum, ejusdem dictionis interdum variam esse paragogen, quemadmodum superius attigimus, Voluptuosus & voluptuarius, edax & edo, homunculus, homulus, homuncio, pauxillum, & paucula. Harum igitur omnium rerum observatio copiam orationis non mediocriter adjuvabit, propterea quod in his factitiis nominibus, magna pars opum linguæ Latinæ sita est.

CAP. XXI.

Variandi ratio per Metalepsin.

Abusioni confinis est Metalepsis, quæ transsumptio Latinis dicitur. Ea erit, ubi gradatim itur ad id, quod ostendimus; ut speluncis abdidit atris. Nam nigræ intelliguntur, ex nigris obscuræ & per hoc demum in præceps profundæ, Sic Græci vocant acutum, quod velox intelligi volunt. Verum hujus figuræ usus magis incidet in carmine, quam in oratione soluta: & Synecdoches species videri potest, quemadmodum & ea quæ sequitur.

CAP. XXII.

Variandi ratio per Metonymiam.

NEque mediocriter ad copiam orationis facit tropus, qui vocatur Metonymia. quæ dicitur nominis transmutatio, ea fit compluribus modis. Vel cum inventorem pro re subjecta ponimus, ut apud Maronem; Cererem corruptam undis. apud Terentium, sine Cerere & Baccho friget Venus. apud Horatium: Receptus terra Neptunus, Classes aquilonibus arcet; Vulcano dicare. Vario Marte pugnare. Venus confert oculis & voci. Hic inventor, aut qui præsidet, pro re subjecta ponitur. Quod si vertas, erit durius; Ut, vinum precemur. Nam hic deus præsens adest, hic vinum, pro Baccho positum est. Vel cum id quod continet, pro eo quod continetur, usurpatur; ut, epotos cados, cœlo gratissimus annus, id est cœlitibus; seculum felix. Aut contra id quod durius ac violentius fit, Virgil.

Iam proximus ardet
Ucalegon,

Hominem, pro domo posuit. Terent. Eamus ad nos, id est, ad ædes nostras; &, cum dicimus hominem devorari, cujus patrimonium consumitur; hunc tibi comedendum propino. Horatius, de sene gustarit, id est, de pecunia senis; ubi dominus rei, pro re ipsa ponitur. Vel, cum ex efficiente, effectum significamus, hic melior remis; significat enim velocitatem, sed quæ per remos fit. Vel contra, ut frigus pigrum; mœstumque timorem mittite; pallida mors; audax juventa;

Pallentesque habitant morbi, tristisque senectus.

Præceps ira, hilaris adolescentia, inconsultus amor; inverecunda nox, audax vinum. Vel cum ducem ponimus pro his, qui subsunt; ut, cum ab Annibale cæsa apud Cannas sexaginta millia dicimus. Aut cum auctorem, pro opere ponimus, ut, cum dicimus, Virgilium vendi; Plinium semper in manibus habendum. Simile est huic, cum sacrilegium

gium deprehensum dicimus, non sacrilegum: &, armorum scientiam habere, non artis. Ad hanc classem arbitror referenda quæ pariter & ad personam, & ad rem referuntur: ut, facundus homo, facunda oratio, audax homo, audax facinus: confutasti hominem, confutasti hominis argumenta. Sed quoniam hæc passim obvia sunt, desino persequi.

CAP. XXIII.

Variandi ratio per Synecdochen.

VEhementer adjuvabit copiam & Synecdoche, quam quidem intellectionem vocant, quoniam aliud ex alio intelligimus, ut, cum ex uno plures intelligimus: ut, quod supra retulimus, Romanus prælio victor: Et, Pœnus fugatus, pro Pœni. Ex parte totum, ut, mucronem, pro gladio: tectum, pro domo: Retroque, ut ingens à vertice pontus: Et, fontemque ignemque ferebant: Pontum dixit pro procella, fontem pro parte aquæ. Ita Maro. Ex specie, genus, Horat. Iracundior Adria, pro quovis mari. Acheloia pocula, pro quovis fluvio. Maro. Quod non ita commode vertitur. Ex materia rem confectam: ut ferrum pro gladio, abies aut pinus, pro navi. Ex præcedentibus sequentia, ut, virgineam solvit Zonam, id est, devirginavit: subdidit equo calcaria, id est, cucurrit. Item, cum lautum & unctum dicimus, quod nitidum, ac splendidum volumus intelligi. Breviter, cum quocunque modo aliud ex alio intelligitur: vixerunt, pro mortui sunt. Nos quoque floruimus: &, fuimus Troes.

Et jam summa procul villarum culmina fumant.

Noctem imminentem intelligimus, cum longe aliud sit dictum. Porro hic ex signo rem signatam colligimus.

CAP.

CAP. XXIV.

Variandi ratio per Æquipollentiam.

PRæcipua variandi ratio sumitur per *ἰσοδυναμίαν, i. e. per æquipollentiam.* Ea constat negationis additione, detractione, geminatione, & verbis contrariis, ut, primas obtinet, non est in postremis. Vir egregie doctus, vir minime indoctus: omnia fecit, nihil non fecit: nonnihil fallaciæ intendendum in hominem, id est, aliquid fallaciæ. Assumto autem verbo diverso, & apposita aut adempta negatione, statim novam orationis faciem constitueris: placet, non displicet: accipio conditionem, non recuso conditionem. Verum de his reliquisque æquipollentiis exactius suo loco tractabimus. Eorum vero quæ inter se pugnant varia est ratio. Quædam contraria sunt, ut; amor, odium; iratus, propitius; formosus, deformis. Quædam privative diffident: ut, cæcus & videns, mortuus & vivus; surdus & audiens; mutus & loquens. In his quod remanet, non prædicatur nisi de his quorum natura capax est oppositi. Neque enim lapis dicitur mortuus aut cœcus. Quædam contradictorie dissident ut nolo, volo: doctus non doctus: probat, non probat. Est puella deformis, est minime formosa, est homo minime surdus, est egregie formosa, est homo minime surdus, est egregie auritus, est parum auritus, est surdaster: non possum non probare. De Relativis mox dicemus. Ad hanc formam pertinent, quæ actionem & passionem declarant: ab illo grave vulnus accepit, inflixit illi grave vulnus: in Cicerone quædam desiderantur à doctis, in Cicerone docti quædam desiderant. De his alibi dictum est.

CAP. XXV.

Variandi ratio per Comparativa.

IN nonnullis comparativis dictionibus fit hæc commutatio citra negationem, translatis duntaxat partibus: ut, anteponit famam pecuniæ, posthabet pecuniam famæ; minoris facit famam quam pecuniam, pluris facit pecuniam quam famam: prius habet lucrum, quam honestum: posterius habet honestum, quam lucrum. Atque hæc quidem copia nascitur ex contrariis, cujusmodi sunt: suspicit, despicit, curat, negligit, appetit, fastidit: atque id genus innumera.

CAP. XXVI.

Variandi ratio per Relativorum commutationem.

FAcilis est item variandi ratio per dictiones Relativas, quæ & ipsæ ad contrariorum genus pertinent. Uxor illius esse non vult, non vult illum maritum: recusat illius esse socer: recusat illum generum: pudet me hujus nurus: pudet me hujus socrum videri: non alium mihi patrem optem, nullius malim esse filius: O me tali felicem præceptore! Felicem me, qui tuus sim discipulus: cave isti locaveris agrum. ne committas, ut hic agrum conducat tuum: jam dudum expectat, ut viro nubat: exspectat ut se vir aliquis ducat: nolim tibi debere, nolim te mihi creditorem: hoc me docuisti, hoc ex te didici: hoc mihi retulit Paulus: hoc ex Paulo audivi: cautes te genuit: è caute natus es, plurimum ex ea re capies emolumenti, ea res plurimum tibi adferet emolumenti; literæ non parum ornamenti tibi conciliabunt, ex literis non parum ornamenti tibi accedet: pater filio reconciliatus est: filius cum patre rediit in gratiam.

CAP.

Cap. XXVII.

Variandi ratio per Amplificationem.

EX Auxesi, hoc est, amplificatione, variatur oratio, cum amplificandæ rei gratia verbum atrocius subjicimus loco proprii; ut cum occisum dicimus, qui sit cæsus; latronem, qui sit improbus; occidisse, cui res acerbior acciderit; exanimatum, dolore affectum; enectum, cruciatum; mutum, qui nihil responderit; revixisse, qui spem receperit; oblitum injuriæ, qui ignovit. Huc pertinent & appellationes illæ exaggerantes, de quibus ante nonnihil memini, cum carnificem appellamus hominem immitem, sacrilegum, sceleratum, veneficum, malum. Præterea illæ, scelus, monstrum, pestis, labes. Postremo & hæ, Atreus pro crudeli: Sardanapalus, pro effœminato. De quibus suo loco copiosius.

Cap. XXVIII.

Variandi ratio per Hyperbolen.

VAriat & Hyperbole, quam quidam superlationem nominavit. Hoc mendacio, ut inquit Seneca, pervenimus ad verum; plus enim dicit Hyperbole, quam res habet, attamen quod verum est, ex falso intelligitur, ut, hic vel saxa, sua loquacitate possit rumpere; cœlum digito attingere; ocyor Euro: Et, fulminis ocyor alis; Sublimi feriam vertice sydera.

Cap. XXIX.

Variandi ratio per μείωσιν, id est, per diminutionem.

DIversus variandi modus per μείωσιν, hoc est, per diminutionem; veluti quoties attigisse dicimus eum, qui pulsavit; læsisse, qui vulneravit. Interdum diminutio sapit hyperbolen; ut, vix ossibus hærent; brevior pygmæo; minus habet

quam

quam nihil. Verum de his quoque nonnulla suo loco differemus.

CAP. XXX.

Variandi ratio per compositionem.

Variatur oratio nonnihil & ex Compositione. Ea sita est in his ferme figuris, Asyntheto, Polysyntheto; Veni, vidi, vici. Maro,

——— *Tectumque, Laremque,*
Armaque, Amycleumque canam, Cressamque Pharetram,

Syzeugmeno; id fit quoties ad unum verbum plures sententiæ respondent. Fit autem trifariam; aut cum præponitur, aut cum sequitur, aut cum interponitur, ut deflorescit forma, vel morbo, vel ætate. Hic præponitur. Vel morbo, vel ætate forma deflorescit. Hic subjicitur. Aut, ætate forma deflorescit, aut morbo. Hic in medio intercedit. Item M. Tull. vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia. Contra: Neque enim is es Catilina, ut te aut pudor unquam à turpitudine, aut metus à periculo, aut ratio à furore revocarit. Nonnunquam & per iterationem repetitur non conjunctio, sed nomen aut verbum, quam Epanalepsin vocant. Nihil ne te nocturnum præsidium palatii, nihil urbis vigiliæ, nihil timor populi, nihil concursus bonorum omnium, nihil hic magnificentissimus senatus habendi locus, nihil horum ora vultusque moverunt? Simile huic fuerit: Vicit pudorem libido, vicit timorem audacia, vicit rationem amentia; ut per συνωνυμίαν: Vicit timorem audacia, rationem superavit amentia, libido pudorem expugnavit. Experiamur igitur, quot rationibus eadem sententia possit per has figuras variari. Contemnit deos, contemnit homines; deos contemnit, homines contemnit; contemnit & deos & homines; & deos & homines contemnit; deos contemnit atque homines. Ad hunc locum pertinent & illa: inediæ, quam frigoris patientior: lucri, quam gloriæ cupientior: chariorem habeo neminem: & neminem habeo

beo chariorem. Quanquam hæc non ita multum afferunt momenti, adjuvant tamen. Et, quibus de causis: ob eam rem; eam ob rem: ob causam tam parvulam: tam parvulam ob causam: Veniam ad te, quando ita vult pater; quando ita vult pater, veniam. Ejusdem rationis est, cum ex oratione simplici, duplicem facimus; aut, contra: ut omnia tua mihi debes: quicquid habes, id omne mihi debes.

Cap. XXXI.

Variandi ratio per σύνταξιν, id est, constructionem.

Ex ordine, sive constructione item, nonnulla sermonis varietas existit, id quod superius attigimus. Nam pleræque dictiones sunt quæ non respuunt diversam constructionem: ut multum pudorem, & multum pudoris: scripsit mihi, & scripsit ad me: diversum, seu alienum huic, & diversum, seu alienum ab hoc: idem huic, & idem cum hoc: jactat majores suos, jactat se de suis majoribus: de te somniavi, te somniavi, de te ridet, te ridet: tota nocte potavit, totam noctem potavit: Romanorum summus, summus inter Romanos: servitus morte durior, servitus durior quam mors: damnatus est de repetundis, damnatus est repetundarum: natus gloriæ, natus ad gloriam: tuæ partes sunt, tuarum est partium.

Cap. XXXII.

Variandi ratio per Mutationem Figuræ variis modis.

Variatur oratio, quoties alio, atque alio affectu, ac velut habitu profertur, quam interim figuræ mutationem licebit appellare, ut: non est miserum mori: &, usque adeone mori miserum est? nihil est te vanius, an quicquam te vanius? Hic per interrogationem variata est figura: non magnā laudem assecutus es, egregiam vero laudem es assecutus: non ista curat populus, id populus curat scilicet.

Hic

Hic per ironiam commutata est sermonis facies: vehementer amat pecuniam Dii boni, quam amat pecuniam! per admirationem versus est orationis color: tum Deos contemnit, tum homines haud scio magisne Deos contemnat, an homines. Hic per dubitationem commutata est orationis forma: Nihil mihi charius, aut antiquius fama; disperceam, si quid mihi charius fama. Hic per adjurationem variatus est sermo. Ista nunquam cogitavi; dii meliora, quam ut ista cogitarim. Hic per abominationem commutatus est color. Est vir insigni vanitate: ô singularem hominis vanitatem! Hic per exclamationem. Non modo virgines aliquot constupravit; verumetiam vestalem incestu polluit: virgines complures stupravit, ut interim de vestali incestu polluta sileam. Hic per occupationem variatus est sermo. Cum & genere sis obscurissimo, & re nulla, nullis literis, nulla forma, nullo ingenio, quid est cur te adeo jactes? quid habes, cur tam sis insolens? natalium splendorem? atqui genere es obscurissimo: opes? at vel Iro ipso pauperior es. Eruditionem? sed bonas literas nec attigisti unquam. Formam; at ipso Thersite deformior es. Ingenium? at istud profecto nactus es stupidissimum. Quid igitur ista tua jactantia est, nisi mera insania? Hic per subjectionem variatus est orationis habitus. Neque vero solum per omnes figuras, verum etiam per locos prope omnes variari potest oratio. Ceterum quoniam hæc magis videntur ad rerum copiam pertinere, secundo commentario de his diligentius disseremus. Hactenus formas ferme omnes paucis indicavimus, quibus, manente sententia, commutatur oratio.

CAP. XXXIII.

Experientia.

NUnc quo res fiat dilucidior, experiundi gratia, sententiam unam, atque alteram proponamus, conemurque quoad fieri poterit eandem veluti Proteum, in omnem speciem vertere:

non quod omnis variandi ratio in unam quampiam orationem possit incidere, sed quot incident, tot utemur, Sumaturque illud exempli loco;

TUÆ LITERÆ ME MAGNOPERE DELECTARUNT.

Tuæ, non admittit Synonymiam: tuæ amplitudinis, tuæ celsitudinis, tuæ majestatis, Periphrasis est. Si nomen proprium ponas, puta, Fausti, Heterosis est, & partis, & personæ. Fausti literæ: Sic, Faustinæ literæ, Heterosis substantivi in Epitheton.

LITERÆ.

Epistola, literæ, tabellæ, Synonymia est. Literulæ, epistolium, tabellulæ, Heterosis. Schedæ, scripta, Synecdoche: Quod ad me scripsisti, Periphrasis est.

ME.

Animum meum, pectus meum, meos oculos, vel Periphrasis, vel Synecdoche: nos, pro me, Enallage numeri; Erasmum, Heterosis est personæ.

MAGNOPERE.

Valde, vehementer, nimium, mire, mirifice, magnifice &c. Synonymia est: magnopere, summopere, supra modum, præter modum, unice, Auxesis est: Haud mediocriter, non parum, non vulgariter, per contraria, & negationem: dici non potest quantopere, incredibile dictu; verbis consequi nequeam; atque id genus alia, hyperbolen sapiunt.

DELECTARUNT.

Oblectarunt, recrearunt, exhilararunt, Synonymia est: Nisi quod in *exhilararunt*, metaphora videtur

detur esse: voluptatem attulerunt, voluptati fuerunt, jucundæ fuerunt, & similia, Periphrasin habent: Voluptate perfuderunt, mellitissimæ fuerunt, & consimilia, translaticia sunt. Non injucundæ fuerunt, non insuaves; à contrariorum permutatione. Reliqua citra contextum commode ostendi non possunt. Nunc igitur experiamur. Tuæ me literæ magnopere delectarunt: delectarunt mirum in modum tuæ me literæ: majorem in modum me tuæ delectarunt literæ. Hactenus præter compositionem nihil ferme mutatum est. Tuis literis sum magnopere delectatus. Delectatus sum majorem in modum tuis literis. Hic genus verbi duntaxat est commutatum. Epistola tua me vehementer exhilaravit: tua quidem epistola sum vehementer exhilaratus: tuæ literulæ non mediocriter animum meum refecerunt: humanitatis tuæ scriptis sum non mediocriter animo refectus: ex amantissimis literis tuis incredibilem cepi voluptatem: Hyperbole, & relatio. Amantissimæ tuæ literæ incredibilem mihi voluptatem attulerunt: novam quandam lætitiam tuæ schedæ mihi pepererunt: Tuis ex schedis mirificam lætitiam concepi: Summum gaudium tua scripta mihi apportarunt: Tuis è scriptis summum mihi gaudium allatum est; ex Excellentiæ tuæ literis magnam hausimus voluptatem: Et hic relatio est. Cetera sibi quisque facile annotabit. Ex Fausti mei literis plurimum hausi voluptatis; tuis è scriptis haud vulgaris mihi voluptas accessit. Epistola tua sum unice delectatus; ex Faustinis literis mirificum quoddam oblectamentum percepi; tuæ literæ sane quam delectarunt animum meum! ineffabili gaudio tuæ me schedulæ perfuderunt Hic Metaphora est. Tuis ex literis nova quadam delectatione sum perfusus: incredibili lætitia tua me scripta delibutum reddiderunt: Et hic metaphora. Haud parum delectamenti tua mihi conciliavit epistola: legendis tuis literis oppido quam sum delectatus! lectio tuarum literarum singulari voluptate delinivit mentem meam: admodum delectabilis mihi tua fuit epistola: eximia quadam lætitia tuæ me li-

teræ affecerunt: tuis ex literis singulari sum affectus lætitia: maximæ voluptati mihi tua fuit epistola: summo oblectamento mihi tua scripta fuerunt: incredibili gaudio mihi tua fuit epistola: nimis quam jucunda nobis tua fuit epistola: vix credas quantopere in tuis scriptis acquiescam. Ita M. Tullius frequenter utitur acquiescere, pro oblectari. Summæ jucunditatis nobis tua fuit epistola: suavissimæ mihi tuæ fuerunt literæ: tuis ex literis singularis mihi profecta est lætitia: tuæ literæ fecerunt ut prorsus exilirem gaudio: tuis acceptis literis lætitia gestiebam: ubi mihi tuæ sunt redditæ literæ, lætitia sum expletus: lectis tuis amantissimis literis, nova quadam lætitia correptus sum: acceptis tuis literis, incredibilis voluptas cepit animum meum: inusitata lætitia me tua demulsit epistola: quod ad me scripseris, id mihi tam jucundum fuit, quam quod jucundissimum: quod ad me tuas dederis literas, id vehementer fuit gratum: quod me tuis dignatus es literis, eo nihil mihi potuit accidere gratius: Tuæ literulæ oppido gaudibundum effecerunt, tuis literulis oppido quam lætabundus sum effectus: quod me tuis literis certiorem reddidisti, fuit id mihi non gratum modo, verum etiam jucundum: cum tua ad me perferretur epistola, vidisses me gaudii magnitudine gestientem: quod me saltem epistola salutaris, id profecto volupe fuit: literis tuis nihil afferri potuit optatius: epistola tua ad nos venit vehementer expectata: literis tuis nihil afferri potuit desideratius. In his tribus Metalepsis est, aut certe Synecdoche. Nam jucunda solent accidere, quæ magnopere desideramus. Non possunt non esse jucundissimæ Erasmo Faustinæ literæ, non injucunda mihi tua fuit epistola: neutiquam insuaves mihi tuæ venerunt literæ: haudquaquam ingrata mihi tua scripta acciderunt: tam mihi dulcis tua fuit epistola, quam ea quæ sunt dulcissima: literas tuas multa cum voluptate perlegi: epistolam tuam non fine summa voluptate recepi: qui mihi tuas reddidit literas, is mihi gaudiorum cumulum detulit: dictu mirum, quam me tua ceperit epistola: schedæ quas abs

te missas accepi, nova quadam gaudiorum luce pectus meum serenarunt: literæ tuæ quicquid in animo mœroris erat, id omne protinus excusserunt: miram animo persensi voluptatem, cum tua nobis redderetur epistola: tuis ex literis voluptas insolita animo incessit meo: tuæ literæ fuerunt in caussa, ut affatim gauderem: tuis literis effectum est, ut totus exultarim gaudio: dici vix queat, quantum mihi lætitiæ tuis ex literis obortum sit: vix possim sermone consequi, quantum gaudiorum ex tua mihi natum sit epistola: dictu mirum est, quantum voluptatum nobis ex tuis affulserit literis. Deum immortalem! quam ingens gaudium nobis è tua provenit epistola? Papæ, quantas lætitiæ caussas nobis tuæ literæ suppeditarunt! Dii boni, quantam vim gaudiorum tua mihi scripta subministrarunt? majorem lætitiam tuæ mihi tabellæ attulerunt, quam ut explicare possim: plurimum voluptatis nobis tuus tabellarius apportavit: vix credas quantum acervum lætitiæ literæ tuæ in animum invexerunt meum: verbis eloqui nequeam, quantis gaudiis me tua oneravit epistola. Cur autem sic verear loqui, cum Terentius dixerit multis commoditatibus oneratum diem? Tuæ me literæ gaudiis onustum reddidere: tuis literis valde sum gavisus: tuis literis unice sum lætatus: tua scripta nobis uberrimam lætitiæ copiam offuderunt: lætissima mihi tua fuit epistola: tuis literis factum est, ut prorsus frontem exporrexerim: visis tuis literis, protenus animi mei frontem explicui: inter legendum ea quæ ad me scripsisti, mira quædam voluptas animo obrepsit meo; simul atque tuas inspexissem literas, nova quædam gaudiorum vis mentem occupavit meam: inspectis tuis literis, incredibilis quidam æstus lætitiæ, pectus subit meum: acceptis humanissimis literis tuis, immensa quædam lætitia me totum obsedit: emoriar, si quicquam unquam accidit jucundius tuis literis: dispeream, si quid in vita suavius obtigit tuis literis: ita me Musæ bene ament, ut nihil antehac accidit tuis literis gratius: cave credas rem ullam obiici à fortuna

posse jucundiorem, quam tuæ sunt literæ: quam ipse charus es animo meo, tam juvant tuæ literæ: Papæ! quantum gaudiorum tua mihi excitavit epistola? quantum risus, quantum plausus, quantum tripudiorum tuæ nobis attulerunt literæ? elegantissimas tuas literas legens, insolita quadam lætitia tangebar: calamus tuus gaudiis me exsaturavit, multam voluptatem mihi tua præbuit epistola: totum me gaudiis imbuit tua tam elegans epistola: omnes pectoris mei sinus voluptate refersit tua tam amabilis epistola: rara quadam voluptate me tuæ resperserunt literæ: tua quidem epistola novam quandam animo meo voluptatem adspersit. Tuis literis nulla res unquam accidit mihi festivior: nihil unquam vidi tuis literis lubentius; haud est quicquam, quod gaudentiore acceperim animo, quam proximas Fausti mei literas: quo me credis affluxisse gaudio, cum tuum animum tuis in literis agnoscerem? cum tabellarius tuam mihi traderet epistolam, statim animus mihi lætitia ineffabili prurire cœpit: quid ego tibi nunc referam, quæ voluptas acceptis tuis literis animum Erasmi tui titillarit? animus gaudio velut exundabat, cum tua mihi redderetur epistola: ut lubens tuam accepi epistolam; posteaquam tuum epistolium ad me delatum est, animus nimirum mihi gaudio efferbuit: vix eram apud me, præ gaudio, cum tuas acciperem literas; literarum tuarum lepos præcipua quadam voluptate remoratus est animum meum; non possum non vehementer gaudere, quoties tua scripta ad nos advolant: mel merum mihi tuæ fuerunt literæ; quicquid literarum abs te proficiscitur, id mihi saccaro ac melle fluere videtur; opiparis literarum tuarum epulis sum lautissime refectus; tua scripta sunt mihi quavis ambrosia suaviora; schedulæ mei Fausti mihi fuere vel mensis Siculis lautiores; nulla voluptas, nullæ sunt deliciæ, quas cum tuis literis conferre velim; nauseæ sunt omnia præ tuis literis; inter legendum amantissimas literas tuas. Erasmi pectus gaudio subsultabat: chartæ digitis tuis exaratæ, me quantus eram, gaudiis expleverunt; meræ deliciæ

cordi

cordi meo ſunt, quicquid ſcriptorum abs te redditur: nihil niſi gaudium tua ſpirat epiſtola: feſtum diem attulit is, qui tuas attulit literas: triumphum adduxit, qui tuum adduxit epiſtolium: nullum ego nectar tuis ſcriptis antepoſuerim: an ego ullum mel Atticum cum tuis amantiſſimis literis contulerim? ſaccarum non eſt ſaccarum, ſi cum literis tuis componatur: nulli mortalium tam ſapit potus quam mihi literæ tuæ ſapiunt: quod ſitienti vinum, hoc mihi tuæ ſunt literæ: quod apibus Cytiſum, quod ſalignæ frondes capellis; quod urſo mel, hoc mihi tuæ ſunt literæ: epiſtola tuæ celſitudinis mihi fuit quovis melle mellitior: ubi recepiſſem tantopere expectatas tuas literas, dixiſſes Eraſmum plane gaudiis ebrium. Ut redditæ ſunt abs te literæ, ſtatim vidiſſes nos nimia quadam lætitia quaſi temulentos: quam unice te diligo, tam unice tuis epiſtolis delector: nil niſi merum delicium tua mihi ſcripta videntur: non tam palato blandiuntur ullæ cupediæ, quam animum meum tuæ litteræ deliniunt: nullæ lautitiæ ſuavius titillant palatum, quam tua ſcripta mentem titillant. *ἁμάξας ἡδονῶν*, *id eſt, plauſtra voluptatum*, attulit, qui tuas reddidit literas: voluptatum *δέθον* apportavit tabellio tuus tuis ad me redditis literis: gaudiorum *θάλασσαν* adduxit is, qui ſchedas pertulit tuas: mihi plane tuæ literæ fuerunt quod Perſis, *Διὸς ἐγκέφαλος*, *id eſt, Iovis cerebrum*, quemadmodum ajunt Græci. In his porro ſi qua videbuntur ejuſmodi, ut in oratione ſoluta vix tolerandа putentur, memineris hanc exercitationem ad carminis quoque compoſitionem accommodari. Age jam ad eundem modum in altera quapiam ſententia variandi facultatem experiamur: Eaque deligatur, natura non admodum fœcunda, neque ad varietatem idonea, quo magis appareat, quantum poſſit hæc commutandi ratio, ſi uſu atque exercitatione confirmetur. Hanc igitur ſententiam ſumamus.

SEMPER DUM VIVAM, tui meminero.

PRincipio adverbio Semper nullum respondet idem pollens, neque in aliam vocem deflecti potest. Deinde, vivam, nullum item habet simile, & verbum est unicæ vocis, id est, neutralis, nec ullum ex se propagat nomen, præter vitam. Deinde, meminero, non solum unicæ vocis est verbum, verum etiam mancum, & mutilum, peneque sterile, utpote à quo nulla soboles proficiscatur, præter Memor, & Memoria. Porro duo verba quæ his apponuntur, Mori, & oblivisci, videlicet, & ipsa sunt tum manca, tum sterilia: tamen aggrediemur. Ceterum variandi rationes ex superioribus per se lector agnoscet: Semper dum vivam, tui meminero: nunquam, dum vivam, tui non meminero: nunquam quoad victurus sum, me tui capiet oblivio: haud unquam dum vixero, tu animo excideris meo: nunquam, donec vivam, mihi venies in oblivionem: nunquam quoad in vivis ero, tui nobis veniet oblivio: non prius tui meminisse desinam, quam vivere: non me ante tui memoria, quam vita ipsa reliquerit: usque dum spirabo, tui memor fuero: donec hac luce fruar, tu animo hærebis meo: è vivorum contubernio citius emigraverim, quam tui memoria nostro è pectore demigrarit: ipse prius è vivis excessero, quam Morus è nostra excesserit memoria: lux hæc me prius deficiet, quam tui immemor esse cœpero: vita me serius destituet, quam tam chari capitis recordatio: idem dies mihi tui memoriam eripiet, qui vitam: eadem lux oblivionem tui nobis est adductura, quæ mortem: idem nostræ, tui memoriæ, vitæque finis erit: dum memor ipse mei fuero: tui meminisse neutiquam pigebit: non alius nostræ tui memoriæ, quam lucis erit interitus: is solus dies tui memoriam extinxerit: qui vitam: ante mei ipsius, quam tui oblivisci incipiam: nostro è pectore non prius elabetur Mori memoria, quam hæc anima; præter unam mortem, nullus omnino

te

te mihi casus expectorabit: egone tam jucundi convictoris unquam unius queam oblivisci? tum demum Mori sui oblivisci poterit Erasmus, cum ipse sui desinet memor esse: dum mihi sensus ullus mei reliquus fuerit, tu semper animo nostro observaberis: cordi meo charior es, quam ut vivo quidem in oblivionem venire possis: intime nostris in præcordiis repositus est Morus, sic ut præter unam mortem, nulla res illum queat eruere: Orco tradar ipse prius quam te mandem oblivioni: dum spiritus his oculis, his manibus imperabit, tu pectori insidebis meo: dum spiritus hos reget artus, tui meminero: quam diu superetit in nobis halitus, non quievero tui non meminisse: dum in vivis agam, usque vivet in me tui memoria: is mihi dies vitæ finis erit, qui tui oblivionis erit initium: idem casus hanc animam, teque è meo revellet animo: donec superstitem esse finent superi, tui perpetuo recordabor: dum quicquam vitalis caloris in hoc pectore palpitabit, tui memoria non evanescet: Non mihi diuturnior vita futura est, quam tuorum in me meritorum memoria: non mihi brevior fuerit tui memoria, quam ipsa vita: non minus durabilis erit tui capitis recordatio, quam hæc ipsa vita: me mihi eripiet is dies, qui tui memoriam adimet: ipse mihi subducar prius quam te in memoria habere destitero: haud longior erit mihi lucis hujus functio, quam tuæ benignitatis memoria: non mihi posterius suppetet vivere, quam tui meminisse: extra me fuero citius, quam Morus intra hoc pectus esse desinet: vita hæc tuique memoria pari stadio ad metam decurrent: prorsus non erit Erasmus, cum Mori immemor erit. Non extabit hoc caput, ubi tam singularis amici quivero oblivisci. donec supra terram acturus sum, non committam, ut obsolescat apud me tuæ comitatis memoria: donec communem hunc aërem hauriam, tu crebro animo occursabis meo: nunquam serius futurum est Erasmo vitam; quam tui memoriam obtinere: non ante de te cogitandi finem fecero, quam Atropos filum fatale secuerit: si qua dies unquam tui paritura est oblivi scentiam,

ea certe nunquam antecesserit ei, quæ me luce orbabit ipsa: Sol hic, qui videt omnia, nunquam me videbit non memorem tui: Mors una tui recordationem his è præcordiis emovebit: donec ulla vitæ portio in artubus residebit, Morus ab Erasmi cogitatione nunquam aberit. Quamdiu sanguinis ulla pars hoc in corpusculo calebit, nunquam apud me refrixerit Mori memoria: mihi quidem dum vita aderit, tu à mente mea nunquam es absfuturus. Quousq; manebit hujus animæ corpusculique copula, tu à mea memoria nullo tempore sejungeris. Prius animus corpori, quam tu animo meo præsens esse desines: spiritus ipse citius ex hujus corpusculi domicilio demigrabit, quam animo impressa imago tui deleatur: æque diuturna fuerit apud me tui memoria ac vitæ cursus: eadem erit & vivendi & de te cogitandi meta: non arctioribus pomeriis, tui recordatio claudetur, quam ipsa vita: quoad ulla vena mihi vitali tempore saliet, dulce fuerit usque tui meminisse: quantum mea Lachesis fatale stamen extenderit, tantundem extendetur & mea tui memoria: eadem mihi & vivendi, & de te cogitandi mensura fuerit: quoad corporis molem flatus vivificus sustinebit, animum maxime tui memorem geram: dum lucis usum, cœlitum indulgentia concedet, te semper animo feram: dum vitam permittent superi, non committemus, ut tam fidi congerronis unquam nobis obrepat oblivio: donec me non deficiet anima, animum hunc, & memorem & gratum nunquam posuero: quoad usque Sole volubili frui fas erit, hunc hominem habebis tui memorem: vivum non videbit Erasmum, qui videbit oblitum tui. quanto tempore vita mihi duratura est, mens quidem hæc manebit tui recordantissima: quam diu supero hoc Jove continget frui, non mihi contigerit oblivisci tui: donec vita perseverabit, tu cordis obtutibus semper es obversaturus: Nominis ante mei, quam tam chari amici, mihi ventura est obliviscentia: ipse mihi prius excidero, quam tui vultus imago. Viventi quidem Erasmo, haud unquam excidet Morus: nulla diutur-

diuturnitas ævi, tui apud me memoriam obliterabit: non, nisi mecum, tui extinguetur memoria: ante fatalem diem è nostra memoria non eliminaberis: ante obitum non desistam tui meminisse! ante suprema funera non cessabo tui memor esse: non ante exacta vitæ stamina tui queam oblivisci: vivo quidem Erasmo, Morica memoria haud unquam effluet: tui apud me memoriam nulla unquam ætas antiquabit; ante summum diem non abrogabitur in me memoria tui; nulla neque locorum, neque temporum injuria efficiet, quo minus tui quam maxime meminerim in vita: per omnem vitam tui meminero; hæc vita quam longa continget, cum tui memoria semper erit conjuncta; ad ipsum usque rogum me tui memoria prosequetur; mei sensu carebo, priusquam conjunctissimi hominis cariturus sim recordatione; à meis ipse membris distrahar, antequam tu animo meo divellare; mors mihi citius acciderit, quam oblivio tam dilecti capitis: certum est mortem oppetere potius, quam tui memoriam non jugiter obtinere. Non nisi me sepulto, tui recordatio sepelietur in me: tui quidem aut mecum aut nunquam est interitura memoria: donec exspirem ipse spirabit in me Mori mei memoria, donec apud superos agitabimus, nunquam mihi incesset tuæ benignitatis oblivio. Ante obitum nunquam animo meo tui incurret oblivio, sic enim loquitur Seneca. Nihil tam arduum hæc vita mihi gignere queat, ut tui memoriam ex his præcordiis possit extundere; nulla res tam atrox mihi possit in hac exoriri vita, quæ tui conciliet oblivionem: vivo nihil possit existere, quod mihi tuæ erga me humanitatis conflet oblivíscentiam: sic in me radices egit memoria tui, ut à nullis omnino casibus, qui quidem vivis soleant accidere, sit nunquam cessura: his nimirum monumentis animo meo consecratus es, ut ea nullum ævi spacium valeat demoliri, ni forte mors, cui nihil rerum mortalium non cedit, nisi ipse mortalis essem, non dubitarem hanc de te memoriam immortalem fore polliceri, si immortalis esset Erasmus,

ſmus, immortalis itidem foret tui apud illum memoria: ejuſmodi ſtatuam in animi mei penetralib. tua merita erexerunt, ut ea, quoad me tellus ſuſtinebit, nullo caſu ſit diruenda. His titulis Morus inſcriptus eſt cordi meo, ut eos nulla temporis injuria poſſit unquam exedere: non niſi una cum ætate tui recordatio in me conſeneſcet. Ipſe mihi prius excutiar, quam Mori nomen ex adytis cordis exigatur: id unum tibi & confirmo & præſtabo donec in mortalium numero futurus ſum, tu è ſcrinio memoriæ noſtræ nunquam dimovebere: ut omnia tempus poſſit, certe hoc unum illi non licebit unquam, ut vivo mihi tui pariat oblivionem: ſemper hic animus tui cum primis meminerit, neque id me dies, quamlibet longa, dedocebit donec me tellus alet, unum illud nunquam quibo dediſcere, videlicet tam chari ſodalis meminiſſe: donec futurus ſum ἐπιχθόνιος, *i. e. ſuperſtes*, ut Homerico utar verbo, Mori memoriam continenter obtinebo: quoad mihi continget inter σῖτον ἔδοντες *id eſt, cibum edentes*, ut Homericè loquar, annumerari, nunquam hoc de pectore Mori vultus labetur,

ὄφρ' ἄν ἔγωγε
ζωοῖσιν μετέω, καί μοι φίλα γόνατ' ὀρώρῃ, *id eſt, donec adſim viventibus & mihi genua moveantur. Iliad. II.* quemadmodum inquit Homerus, tu mihi nunquam es obliviſcendus, ἐμεῦ ζῶντος καὶ ἐπὶ χθονὶ δερκομένοιο, *id eſt, Me vivente, & in terra conſpecto. Iliad. I.* ut eſt apud Homerum, nunquam te aufferet oblivio: tui memoriam perpetuo, pariter cum ipſo vitæ progreſſu, producam: ſuperſtiti Eraſmo ſublimitatis tuæ memoriam nullus unquam dies expunxerit: corpore quidem abs te diſtrahi potero, verum animo te ſemper intuebor, quoad vitam numina largientur: donec aura vitalis hos artus moderabitur, tu à noſtris cogitationibus nullo momento es abfuturus: uſque adeo penitus his præcordiis tui impreſſa eſt memoria, ut nullo unquam pacto videatur eradenda: ut omnia tempore marceſcant, tui certe memoria ad occaſum uſque vitæ apud me vigebit: arctius Morum meum animo complexus

ſum,

ſum, quam ut vivo poſſit elabi: eadem me lux exanimem videbit, quæ tui conſpiciet immemorem. Adeo vivam quandam imaginem tui pectori inſculpſiſti meo, ut vix etiam mors ipſa ſit abolitura: non erit Eraſmus tui memoria vivacior: tam vivax erit tui apud me memoria, ut ipſe non ſim futurus vivacior: nunquam intercidet apud me Morica memoria, donec ipſe non intercidero: Semper hunc hominem experieris tui recordantem, donec vitæ particeps erit: expers hujus vitæ fuero, priuſquam à tui memoria alienus: adeo vivax eſt in me tui memoria, ut ipſe non ſim illi futurus ſuperſtes: altius meæ memoriæ ſediſti, quam ut ulla te res inde queat emoliri: Tenacius inhæres cordi meo, quam ut præter mortis caſum quicquam aliud inde te queat ejicere: Penitius hoc in pectore conditus es, quam ut hinc ulla ratione ſis excludendus, donec mihi vitam fata non invidebunt. Interius inſitus es animo noſtro, quam ut inde incolumi quidem queas, extirpari: Fixius impreſſum eſt cordi meo ſimulacrum tui, quam ut ſuperſtiti poſſit unquam detrahi. Sic effigies tui cogitationi meæ penitus impreſſa eſt, ut eam nulla ætas ſit abrogatura. Dum vita ſuppeditabit, nihil extiterit quod fixam animo Mori ſtatuam valeat labefactare. Fieri nunquam poterit, ut vel vivam parum tui memor: donec apud ſuperos commorabor, ne tota quidem Lethes aqua tui memoriam poterit abolere: donec aura veſcar ætherea, ſubinde tui reminiſcar: vitam modo Deus impertiat, ego tibi mentem perpetuo tui memorem polliceor. Si quis mihi vita functo ſenſus erit tam dulcis amiculi recordabor, tantùm abeſt, ut vivus ſim obliturus: omnia mihi citius acciderint in vita, quam oblivio tui: tum ſurſum verſus recurrent amnes, ut Græcis eſt in proverbio, cum Eraſmus Mori ſui poterit non meminiſſe: Non alius me viſurus eſt oblitum tui, quam qui viſurus eſt arduis pronos relabi rivos montibus, & Tiberim reverti, ut ait Flaccus:

Ame-

Ante leves ergo pascentur in aquore cervi,

Quam vivum Erasmum Mori capiat oblivio. Iis coloribus in tabula pectoris mei depicta est imago tui, ut eam nulla annorum series possit eluere: supremus vitæ dies me tui, memorem deprehendet: sospite vita, non me fugiet memoria tui: salva vita hac, non demorietur apud me tui memoria: quoad hæc mihi vita comes erit, comitabitur & tui recordatio: hæc me vita tui memorem relinquet: non avolabit à nobis tui memoria, nisi avolante vita: ad supremum usque vivendi limitem, tui nobis memoria perseverabit: in obtinenda tui memoria non fuero mihi dissimilis, nisi vivus esse desiero: donec hoc vitæ munus divina benignitas mihi salvum esse volet, non intermorietur apud me tuæ benignitatis memoria: vita defungar prius, quam tui memoriam recolere cessabo: diem obiero citius quam te ventis, & auræ mandem: clavis adamantinis nostræ memoriæ infixus est Morus, quos non nisi una mors valeat abrumpere; ad imos usque cineres pergam tui meminisse: ad extremam usque senectam tui me comitatura est memoria: per universum vitæ spacium Mori meminerit Erasmus: ad extremum usque rogum, tuorum erga me beneficiorum memoria prorogabitur: fatalis ille dies denique me tui memorem est reperturus: dabo operam, ut tuæ humanitatis recordatio ad libitinam usque proferatur: nunquam mihi quicquam obtigerit in vita neque tam lætum, neque tam acerbum, quod tui nominis recordationem è sinu pectoris mei queat expellere: quoad hic animus in hoc corpusculo tenebitur alligatus, non exulabit mea memoria Morus: citius futurum est, ut alterum in orbem tui memoriam mecum deferam, quam ut hic abjiciam: animam egero prius, quam te memoria tenere desiero: si quando corpus umbram suam poterit effugere, hic animus tui quibit oblivisci: non ante quam diem vitæ novissimum clausero, desiturus sum tuam in me beneficentiam animo circumferre; Quam longa dabitur vita, tam erit longa tui me-

memoria: par nobis erit memoriæ vitæque modus: tui meminero quòd auras carpsero vitales: absit ut mihi brevior fuerit tui memoria, quam vita: quamdiu superabit Erasmus; tamdiu tui meminisse non gravabitur: vita orbabor, antequam tui me relinquet memoria. Supero privabor lumine, ut priscorum more loquar, citius, quam Morus ex animo deleatur meo: Ocyus hoc mihi corpusculum morte refrixerit, quam tui memoria frigescat apud me: Inextinctam tui memoriam semper tenebo: quantum temporis anima fruar, sic enim loquitur Sallustius, tantundem tui meminero: Perpetim tui recordatus fuero: Sine fine tui meminero. Nulla res mihi oblivionem tui invexerit, nisi quæ me ex hac luce evexerit. Orbem hunc verterim citius, quam animum hunc tui memorem vertero: vita me exuerit is casus, qui tui importabit oblivionem: crudelibus umbris occubuero, quemadmodum loquuntur Poëtæ, citius, atque tui memoriam recolere desiturus sim: efferar ipse citius, quam tui memoria è corde efferatur meo: ad ipsum usque bustum me tui memoria prosequetur: ne defunctus quidem, tui possim oblivisci, nedum vivus viventi mihi nunquam abolescet hominis tam bene meriti recordatio: quando futurum est, ut apud Erasmum evanescat Mori memoria? nempe dum vita destituetur: usque eo tui memor ero, dum in vivis agam; usque dum spirabo, te corde gestabo: quamdiu dabitur anima frui, ut Sallustiano more loquar, non desinam tui memoria frui. Sed jam sit modus, Neque enim id agitur, ut ostentemus, quousque nos in commutando progredi possimus, sed ut studiosis adolescentibus exemplo demonstremus, quantam orationis ubertatem paritura sit hæc exercitatio. Sententiam enim admodum felicem, neque magnopere ad commutandum fœcundam ferme ducenties ut opinor, commutavimus, neque tamen minutulas illas variandi rationes sumus anxie persecuti. Nunc quod reliquum esse videtur, varias quasdam orationum formulas proponemus, non id agentes ut omnes per-

persequamur. Nam hoc utilissimum quidem, verum prorsus infiniti fuerit operis: sed ut ostensis aliquot velut exemplis, sibi quisque similia fingat, vel alius aliquis, cui plus otii suppetet, quam nobis, hujusmodi dicendi figuras ex omnibus auctoribus petitas, copiosius, atque accuratius impertiat cojuæ candidatis.

CAP. XXXIV.

Quibus modis tribuimus plura ex æquo.

Est vir tum eruditus, tum probus. Est juvenis & formosus, & bene ingeniatus. Atque repertum Poëtarum est: Virg.

Atque Deos, atque astra vocat crudelia mater.

Est vir doctus pariter ac probus: Est vir doctus simul & integer: Est vir tam doctus, quam bonus: Vir est doctus juxta, ac bonus: Vir est non minus probus quam literatus: Vir est non inferior literis, quam moribus: Vir est ex æquo probus atque doctus: Vir est æque literatus atque incorruptus: Vir doctus æque ac probus: Vir perinde doctus ac probus: Exquisite doctus est, itidem & facundus: Vir est non minore morum probitate, quam doctrinâ præditus: Vir est quemadmodum doctus, ita & integer: Vir est doctusque bonusque in carmine: Vir simul eruditus, simul integer: Vir est doctusque & integer, in carmine: Vir est haud secus eruditus ac probus: Vir est ut doctus, ita & probus: Vir est doctus, & idem probus. Vir est optimus, idemque doctissimus: Vir est pari vel doctrina vel probitate præditus: Vir est non tantum eruditus, sed & integer: Vir est non modo doctus, verum etiam probus: Ut optimus quoque est, non modo doctissimus. Non tantum ferunt, sed impellunt. Hæc sermonis forma peculiaris est Senecæ, ut omittatur etiam. Vir est præter summam eruditionem etiam optimus: Vir præterquam quod doctus, est etiam optimus. Vir est de quo dubites, doctiorne sit, an melior: Vir est, in quo cum literis probitas morum ex æquo certet: Vir est qui literas

literas æquarit cum vitæ sanctimonia: Vir est cujus eruditioni respondet morum integritas: Vir est qui parem vitæ castimoniam cum eruditione copularit: Vir summa quidem doctrina, verum morum integritate neutiquam inferior sese. Interdum idem pollet, vel Literis tuis majorem in modum sum delectatus, vel quod essent elegantissimæ, vel quod humanitatis plenæ: Vir est in literis egregius, neque sui dissimilis in moribus. Vir est clarus imaginibus, neque non illustris egregiis in Remp. meritis. Officium beneficio cumulasti. Corporis formam animi dotibus æquiparas. Cum diis ex pari vivit. Oratione tua graviter offensus est, partim quod esset incondita, partim quod arrogans. In hoc probitas æquat eruditionem. In hoc fortuna cum probitate facit paria. Ita Seneca. Vir est egregie doctus, atque item probus. Vir est similiter doctus ac facundus; Vir est haud dissimiliter eloquens ac doctus: Vir pari doctrina ac probitate: Vir est perinde facundus ac doctus. Cives, atque hostes juxta metuit, dixit Sallust, pro eo quod est, cives æque atque hostes. Fortunæ corporis animique bonis juxta dives. Ita Sallust. Plebi patribusque juxta charus: Idem. Hyemem atque æstatem juxta. Plin. Juxta diebus noctibusque tacitus labitur mundus. Idem: In Italiæ partibus quibusdam, juxta hyeme, & æstate fulgurat. Ad hanc formam pertinent & illa, Plaut. juxta mecum rem tenes, id est, æque atque ego. Idem in Persa: Juxta tecum, si tu nescis, nescio. Sallust. in Catilinario: Quo in loco res sitæ sunt, juxta mecum omnes intelligitis. Huc pertinent & illa minus quidem usitata, sed tamen apud probatissimos auctores reperta. Terent. Quo jure, quaque injuria me in pistrinum dabit; id est, sive jure, sive injuria, Cicer. ad Att. At quam honesta, quam expedita tua consilia, quam evigilata tuis cogitationibus, qua itineris, qua navigationis, qua congressus, sermonisq; cum Cæsare. Idem ad eundem: Cum video te distentissimum esse, qua de Buthrotiis, qua de Bruto: Qua posuit, pro tum:

CAP. XXXV.

Qua commodius copulent contraria.

VIr est doctrina quidem egregia, verum moribus illaudatis. Est ille quidem vir bonus, verum parum eruditus. Vir est ut lingua blandissima, ita ingenii amarulenti. Vir est ut optimis prognatus majoribus, ita pessimis præditus moribus. Vir est tam deformis animo, quam corpore formosus. Petrus quemadmodum est tacitus conviva, ita est loquacissimus susurro. Hic salutator quidem est comis, sed virulentus obtrectator. Blandus est vultu, ceterum animo truculento. Ferox est in timidos, at in feroces timidus. Æstate friget, contra hyeme calet. Plautus sic usurpavit. Item Venit hoc mihi in mentem Magadore, te esse hominem divitem, factiosum: me item esse hominem pauperum pauperrimum: Item, dixit, pro contra. Inimicis supplex, in amicos contumeliosus. Hic nullum additur adverbium. Voluptas parit dolorem, contra dolor voluptatem.

CAP. XXXVI.

Quibus modis æqualiter removemus.

VIr est neque doctus, neque probus: nec literis, nec moribus probatus: Vir est non indoctus modo, verum etiam improbus: Vir est ut indoctus, ita & improbus: Non minus improbus, quam illiteratus: Vir est tum indoctus, tum improbus: Æque indoctus atque improbus. Quintilian. Nescias præstare velint minus an possint, id est, tam non possunt præstare, quam nolunt: pariter & indoctus & improbus: Vir pessimus est, & nihilo doctior. Seneca, Flamma deprimi non potest, non magis quam quiescere. Vir cui nihil sit omnino bonarum literarum, bonorum quoque morum tantundem. Breviter, ferme iisdem rationibus removemus, quibus tribuimus.

CAP. XXXVII.

Quibus modis tribuimus inaequaliter.

VIr est cum doctus, tum probus: Juvenis cum eleganti forma, tum vero moribus optimis. Non pecuniam modo, verum etiam vitam tibi paratus sum impendere? Vitam etiam tibi impenderim, non modo pecuniam. Verum hæc verba non solum, & similia communia sunt tum ad æqualitatem, tum ad inæqualitatem: Non sat erat impulisse, nisi & proderet. Non sufficiebat spoliasse, nisi & jugularet. Parum erat deformem esse, nisi mores forma dignos addidisset. Nihil erat deformi esse vultu, nisi moribus etiam esset deterrimis. In hac sermonis forma eleganter interdum altera pars subauditur, eaque fere potior, ut: Chrysostomus non ore tantum aureus: subauditur, verum etiam pectore. Et Corneliæ Grachorum matris epistolæ servatæ sunt, non tantum in sexus honorem: subauditur, sed etiam ob admirationem eloquentiæ. Vidisti hominem non corpore tantum distortum: subauditur, verum etiam animo.

CAP. XXXVIII.

Inaequaliter removemus his modis.

NOn modo non intelligit, verum ne legit quidem: non solum parum intelligit, sed nec legit: non tantum nihil intelligit, imo nec legit: nec legere quidem novit, nedum intelligat: non novit vel legere, tantum abest, ut intelligat: tantum abest ab intelligendo, ut ne legere quidem norit. Adeo non intelligit, ut nec legat. Usque adeò non intelligit, ut nesciat vel legere. Hic in Græcis literis nihil quid dicam intelligere: imo nec legere potest: Hic nihil in bonis literis non dicam intelligit, imo ne legit quidem. Ingenium quoque senectus deterit, ne dum corporis vigor perpetuo duret. Horatius:

Nedum

ea certe nunquam antecesserit ei, quæ me luce orbabit ipsa: Sol hic, qui videt omnia, nunquam me videbit non memorem tui: Mors una tui recordationem his è præcordiis emovebit: donec ulla vitæ portio in artubus residebit, Morus ab Erasmi cogitatione nunquam aberit. Quamdiu sanguinis ulla pars hoc in corpusculo calebit, nunquam apud me refrixerit Mori memoria: mihi quidem dum vita aderit, tu à mente mea nunquam es abfuturus. Quousq; manebit hujus animæ corpusculique copula, tu à mea memoria nullo tempore sejungeris. Prius animus corpori, quam tu animo meo præsens esse desines: spiritus ipse citius ex hujus corpusculi domicilio demigrabit, quam animo impressa imago tui deleatur: æque diuturna fuerit apud me tui memoria ac vitæ cursus: eadem erit & vivendi & de te cogitandi meta: non arctioribus pomeriis, tui recordatio claudetur, quam ipsa vita: quoad ulla vena mihi vitali tempore saliet, dulce fuerit usque tui meminisse: quantum mea Lachesis fatale stamen extenderit, tantundem extendetur & mea tui memoria: eadem mihi & vivendi, & de te cogitandi mensura fuerit: quoad corporis molem flatus vivificus sustinebit, animum maxime tui memorem geram: dum lucis usum, cœlitum indulgentia concedet, te semper animo feram: dum vitam permittent superi, non committemus, ut tam fidi congerronis unquam nobis obrepat oblivio: donec me non deficiet anima, animum hunc, & memorem & gratum nunquam posuero: quoad usque Sole volubili frui fas erit, hunc hominem habebis tui memorem; vivum non videbit Erasmum, qui videbit oblitum tui. quanto tempore vita mihi duratura est, mens quidem hæc manebit tui recordantissima: quam diu supero hoc Jove continget frui, non mihi contigerit oblivisci tui: donec vita perseverabit, tu cordis obtutibus semper es obversaturus: Nominis ante mei, quam tam chari amici, mihi ventura est oblivescentia: ipse mihi prius excidero, quam tui vultus imago. Viventi quidem Erasmo, haud unquam excidet Morus: nulla diutur-

diuturnitas ævi,tui apud me memoriam obliterabit: non, nisi mecum, tui extinguetur memoria: ante fatalem diem è nostra memoria non eliminaberis: ante obitum non desistam tui meminisse! ante suprema funera non cessabo tui memor esse: non ante exacta vitæ stamina tui queam oblivisci: vivo quidem Erasmo, Morica memoria haud unquam effluet: tui apud me memoriam nulla unquam ætas, antiquabit; ante summum diem non abrogabitur in me memoria tui; nulla neque locorum, neque temporum injuria efficiet,quo minus tui quam maxime meminerim in vita: per omnem vitam tui meminero; hæc vita quam longa continget, cum tui memoria semper erit conjuncta; ad ipsum usque rogum me tui memoria prosequetur; mei sensu carebo, priusquam conjunctissimi hominis cariturus sim recordatione; à meis ipse membris distrahar, antequam tu animo meo divellare; mors mihi citius acciderit, quam oblivio tam dilecti capitis: certum est mortem oppetere potius, quam tui memoriam non jugiter obtinere. Non nisi me sepulto, tui recordatio sepelietur in me: tui quidem aut mecum aut nunquam est interitura memoria: donec exspirem ipse spirabit in me Mori mei memoria, donec apud superos agitabimus, nunquam mihi incesset tuæ benignitatis oblivio. Ante obitum nunquam animo meo tui incurret oblivio, sic enim loquitur Seneca. Nihil tam arduum hæc vita mihi gignere queat, ut tui memoriam ex his præcordiis possit extundere; nulla res tam atrox mihi possit in hac exoriri vita, quæ tui conciliet oblivionem: vivo nihil possit existere, quod mihi tuæ erga me humanitatis conflet oblivicentiam: sic in me radices egit memoria tui,ut à nullis omnino casibus, qui quidem vivis soleant accidere, sit nunquam cessura: his nimirum monumentis animo meo consecratus es, ut ea nullum ævi spacium valeat demoliri, ni forte mors, cui nihil rerum mortalium non cedit, nisi ipse mortalis essem, non dubitarem hanc de te memoriam immortalem fore polliceri, si immortalis esset Erasmus,

ſmus, immortalis itidem foret tui apud illum memoria: ejuſmodi ſtatuam in animi mei penetralib. tua merita erexerunt, ut ea, quoad me tellus ſuſtinebit, nullo caſu ſit diruenda. His titulis Morus inſcriptus eſt cordi meo, ut eos nulla temporis injuria poſſit unquam exedere: non niſi una cum ætate tui recordatio in me conſeneſcet. Ipſe mihi prius excutiar, quam Mori nomen ex adytis cordis exigatur: id unum tibi & confirmo & præſtabo donec in mortalium numero futurus ſum, tu è ſcrinio memoriæ noſtræ nunquam dimovebere: ut omnia tempus poſſit, certe hoc unum illi non licebit unquam, ut vivo mihi tui pariat oblivionem: ſemper hic animus tui cum primis meminerit, neque id me dies, quamlibet longa, dedocebit donec me tellus alet, unum illud nunquam quibo dediſcere, videlicet tam chari ſodalis meminiſſe: donec futurus ſum ἐπιχθόνιος, *i. e. ſuperſtes*, ut Homerico utar verbo, Mori memoriam continenter obtinebo: quoad mihi continget inter σῖτον ἔδοντας *id eſt, cibum edentes*, ut Homericè loquar, annumerari, nunquam hoc de pectore Mori vultus labetur,

ὄφρ' ἄν ἔγωγε
ζωοῖσιν μετέω, καί μοι φίλα γούνατ' ὀρώρῃ, *id eſt, donec adſim viventibus & mihi genua moveantur. Iliad. II.* quemadmodum inquit Homerus, tu mihi nunquam es obliviſcendus, ἐμοῦ ζῶντος καὶ ἐπὶ χθονὶ δερκομένοιο, *id eſt, Me vivente, & in terra conſpecto. Iliad. I.* ut eſt apud Homerum, nunquam te aufferet oblivio: tui memoriam perpetuo, pariter cum ipſo vitæ progreſſu, producam: ſuperſtiti Eraſmo ſublimitatis tuæ memoriam nullus unquam dies expunxerit: corpore quidem abs te diſtrahi potero, verum animo te ſemper intuebor, quoad vitam numina largientur: donec aura vitalis hos artus moderabitur, tu à noſtris cogitationibus nullo momento es abfuturus: uſque adeo penitus his præcordiis tui impreſſa eſt memoria, ut nullo unquam pacto videatur eradenda: ut omnia tempore marceſcant, tui certe memoria ad occaſum uſque vitæ apud me vigebit: arctius Morum meum animo complexus

ſum.

ſum, quam ut vivo poſſit elabi: eadem me lux exanimem videbit, quæ tui conſpiciet immemorem. Adeo vivam quandam imaginem tui pectori inſculpſiſti meo, ut vix etiam mors ipſa ſit abolitura: non erit Eraſmus tui memoria vivacior: tam vivax erit tui apud me memoria, ut ipſe non ſim futurus vivacior: nunquam intercidet apud me Morica memoria, donec ipſe non intercidero: Semper hunc hominem experieris tui recordantem, donec vitæ particeps erit: expers hujus vitæ fuero, priuſquam à tui memoria alienus: adeo vivax eſt in me tui memoria, ut ipſe non ſim illi futurus ſuperſtes: altius meæ memoriæ ſediſti, quam ut ulla te res inde queat emoliri: Tenacius inhæres cordi meo, quam ut præter mortis caſum quicquam aliud inde te queat ejicere: Penitius hoc in pectore conditus es, quam ut hinc ulla ratione ſis excludendus, donec mihi vitam fata non invidebunt. Interius inſitus es animo noſtro, quam ut inde incolumi quidem queas, extirpari: Fixius impreſſum eſt cordi meo ſimulacrum tui, quam ut ſuperſtiti poſſit unquam detrahi. Sic effigies tui cogitationi meæ penitus impreſſa eſt, ut eam nulla ætas ſit abrogatura. Dum vita ſuppeditabit, nihil extiterit quod fixam animo Mori ſtatuam valeat labefactare. Fieri nunquam poterit, ut vel vivam parum tui memor: donec apud ſuperos commorabor, ne tota quidem Lethes aqua tui memoriam poterit abolere: donec aura veſcar ætherea, ſubinde tui reminiſcar: vitam modo Deus impertiat, ego tibi mentem perpetuo tui memorem polliceor. Si quis mihi vita functo ſenſus erit tam dulcis amiculi recordabor, tantum abeſt, ut vivus ſim obliturus: omnia mihi citius acciderint in vita, quam oblivio tui: tum ſurſum verſus recurrent amnes, ut Græcis eſt in proverbio, cum Eraſmus Mori ſui poterit non meminiſſe: Non alius me viſurus eſt oblitum tui, quam qui viſurus eſt arduis pronos relabi rivos montibus, & Tiberim reverti, ut ait Flaccus:

Ante leves ergo pascentur in æquore cervi,

Quam vivum Erasmum Mori capiat oblivio. Iis coloribus in tabula pectoris mei depicta est imago tui, ut eam nulla annorum series possit eluere: supremus vitæ dies me tui, memorem deprehendet: sospite vita, non me fugiet memoria tui: salva vita hac, non demorietur apud me tui memoria: quoad hæc mihi vita comes erit, comitabitur & tui recordatio: hæc me vita tui memorem relinquet: non avolabit à nobis tui memoria, nisi avolante vita: ad supremum usque vivendi limitem, tui nobis memoria perseverabit: in obtinenda tui memoria non fuero mihi dissimilis, nisi vivus esse desiero: donec hoc vitæ munus divina benignitas mihi salvum esse volet, non intermorietur apud me tuæ benignitatis memoria: vita defungar prius, quam tui memoriam recolere cessabo: diem obiero citius quam te ventis, & auræ mandem: clavis adamantinis nostræ memoriæ infixus est Morus, quos non nisi una mors valeat abrumpere: ad imos usque cineres pergam tui meminisse: ad extremam usque senectam tui me comitatura est memoria: per universum vitæ spacium Mori meminerit Erasmus: ad extremum usque rogum, tuorum erga me beneficiorum memoria prorogabitur: fatalis ille dies denique me tui memorem est reperturus: dabo operam, ut tuæ humanitatis recordatio ad libitinam usque proferatur: nunquam mihi quicquam obtigerit in vita neque tam lætum, neque tam acerbum, quod tui nominis recordationem è sinu pectoris mei queat expellere: quoad hic animus in hoc corpusculo tenebitur alligatus, non exulabit mea memoria Morus: citius futurum est, ut alterum in orbem tui memoriam mecum deferam, quam ut hic abjiciam: animam egero prius, quam te memoria tenere desiero: si quando corpus umbram suam poterit effugere, hic animus tui quibit oblivisci: non ante quam diem vitæ novissimum clausero, desiturus sum tuam in me beneficentiam animo circumferre: Quam longa dabitur vita, tam erit longa tui me-

memoria: par nobis erit memoriæ vitæque modus: tui meminero quod auras carpsero vitales: absit ut mihi brevior fuerit tui memoria, quam vita: quamdiu superabit Erasmus; tamdiu tui meminisse non gravabitur: vita orbabor, antequam tui me relinquet memoria. Supero privabor lumine, ut priscorum more loquar, citius, quam Morus ex animo deleatur meo: Ocyus hoc mihi corpusculum morte refrixerit, quam tui memoria frigescat apud me: Inextinctam tui memoriam semper tenebo: quantum temporis anima fruar, sic enim loquitur Sallustius, tantundem tui meminero: Perpetim tui recordatus fuero: Sine fine tui meminero. Nulla res mihi oblivionem tui invexerit, nisi quæ me ex hac luce evexerit. Orbem hunc verterim citius, quam animum hunc tui memorem vertero: vita me exuerit is casus, qui tui importabit oblivionem: crudelibus umbris occubuero, quemadmodum loquuntur Poëtæ, citius, atque tui memoriam recolere desiturus sim: efferar ipse citius, quam tui memoria è corde efferatur meo: ad ipsum usque bustum me tui memoria prosequetur: ne defunctus quidem, tui possim oblivisci, nedum vivus viventi mihi nunquam abolescet hominis tam bene meriti recordatio: quando futurum est, ut apud Erasmum evanescat Mori memoria? semper dum vita destituetur: usque eo tui memor ero, dum in vivis agam; usque dum spirabo, te corde gestabo: quamdiu dabitur anima frui, ut Sallustiano more loquar, non desinam tui memoria frui. Sed jam sit modus, Neque enim id agitur, ut ostentemus, quousque nos in commutando progredi possimus, sed ut studiosis adolescentibus exemplo demonstremus, quantam orationis ubertatem paritura sit hæc exercitatio. Sententiam enim admodum felicem, neque magnopere ad commutandum fœcundam ferme ducenties ut opinor, commutavimus, neque tamen minutulas illas variandi rationes sumus anxie persecuti. Nunc quod reliquum esse videtur, varias quasdam orationum formulas proponemus, non id agentes ut omnes per-

persequamur. Nam hoc utilissimum quidem, verum prorsus infiniti fuerit operis: sed ut ostensis aliquot velut exemplis, sibi quisque similia fingat, vel alius aliquis, cui plus otii suppetet, quam nobis, hujusmodi dicendi figuras ex omnibus auctoribus petitas, copiosius, atque accuratius impertiat cojuæ candidatis.

CAP. XXXIV.

Quibus modis tribuimus plura ex æquo.

Est vir tum eruditus, tum probus. Est juvenis & formosus, & bene ingeniatus. Atque repertum Poëtarum est: Virg.

Atque Deos, atque astra vocat crudelia mater.

Est vir doctus pariter ac probus: Est vir doctus simul & integer: Est vir tam doctus, quam bonus: Vir est doctus juxta, ac bonus: Vir est non minus probus quam literatus: Vir est non inferior literis, quam moribus: Vir est ex æquo probus atque doctus: Vir est æque literatus atque incorruptus: Vir doctus æque ac probus: Vir perinde doctus ac probus: Exquisite doctus est, itidem & facundus: Vir est non minore morum probitate, quam doctrinâ præditus: Vir est quemadmodum doctus, ita & integer: Vir est doctusque bonusque in carmine: Vir simul eruditus, simul integer: Vir est doctusque & integer, in carmine: Vir est haud secus eruditus ac probus: Vir est ut doctus, ita & probus: Vir est doctus, & idem probus. Vir est optimus, idemque doctissimus: Vir est pari vel doctrina vel probitate præditus: Vir est non tantum eruditus, sed & integer: Vir est non modo doctus, verum etiam probus: Ut optimus quoque est, non modo doctissimus. Non tantum ferunt, sed impellunt. Hæc sermonis forma peculiaris est Senecæ, ut omittatur etiam. Vir est præter summam eruditionem etiam optimus: Vir præterquam quod doctus, est etiam optimus. Vir est de quo dubites, doctiorne sit, an melior: Vir est, in quo cum literis probitas morum ex æquo certet: Vir est qui

literas æquarit cum vitæ ſanctimonia: Vir eſt cujus eruditioni reſpondet morum integritas: Vir eſt qui parem vitæ caſtimoniam cum eruditione copularit: Vir ſumma quidem doctrina, verum morum integritate neutiquam inferior ſeſe. Interdum idem pollet, vel Literis tuis majorem in modum ſum delectatus, vel quod eſſent elegantiſſimæ, vel quod humanitatis plenæ: Vir eſt in literis egregius, neque ſui diſſimilis in moribus. Vir eſt clarus imaginibus, neque non illuſtris egregiis in Remp. meritis. Officium beneficio cumulaſti. Corporis formam animi dotibus æquiparas. Cum diis ex pari vivit. Oratione tua graviter offenſus eſt, partim quod eſſet incondita, partim quod arrogans. In hoc probitas æquat eruditionem. In hoc fortuna cum probitate facit paria. Ita Seneca. Vir eſt egregie doctus, atque item probus. Vir eſt ſimiliter doctus ac facundus: Vir eſt haud diſſimiliter eloquens ac doctus: Vir pari doctrina ac probitate: Vir eſt perinde facundus ac doctus. Cives, atque hoſtes juxta metuit, dixit Salluſt, pro eo quod eſt, cives æque atque hoſtes. Fortunæ corporis animique bonis juxta dives. Ita Salluſt. Plebi patribuſque juxta charus: Idem. Hyemem atque æſtatem juxta. Plin. Juxta diebus noctibuſque tacitus labitur mundus. Idem: In Italiæ partibus quibuſdam, juxta hyeme, & æſtate fulgurat. Ad hanc formam pertinent & illa, Plaut. juxta mecum rem tenes, id eſt, æque atque ego. Idem in Perſa: Juxta tecum, ſi tu neſcis, neſcio. Salluſt. in Catilinario: Quo in loco res ſitæ ſunt, juxta mecum omnes intelligitis. Huc pertinent & illa minus quidem uſitata, ſed tamen apud probatiſſimos auctores reperta. Terent. Quo jure, quaque injuria me in piſtrinum dabit; id eſt, ſive jure, ſive injuria. Cicer. ad Att. At quam honeſta, quam expedita tua conſilia, quam evigilata tuis cogitationibus, qua itineris, qua navigationis, qua congreſſus, ſermoniſq; cum Cæſare. Idem ad eundem: Cum video te diſtentiſſimum eſſe, qua de Butrotiis, qua de Bruto: Qua poſuit, pro tum.

Cap. XXXV.

Qua commodius copulent contraria.

Vir est doctrina quidem egregia, verum moribus illaudatis. Est ille quidem vir bonus, verum parum eruditus. Vir est ut lingua blandissima, ita ingenii amarulenti. Vir est ut optimis prognatus majoribus, ita pessimis præditus moribus. Vir est tam deformis animo, quam corpore formosus. Petrus quemadmodum est tacitus conviva, ita est loquacissimus susurro. Hic salutator quidem est comis, sed virulentus obtrectator. Blandus est vultu, ceterum animo truculento. Ferox est in timidos, at in feroces timidus. Æstate friget, contra hyeme calet. Plautus sic usurpavit. Item Venit hoc mihi in mentem Magadore, te esse hominem divitem, factiosum: me item esse hominem pauperum pauperrimum. Item, dixit, pro contra. Inimicis supplex, in amicos contumeliosus. Hic nullum additur adverbium. Voluptas parit dolorem, contra dolor voluptatem.

Cap. XXXVI.

Quibus modis æqualiter removemus.

Vir est neque doctus, neque probus: nec literis, nec moribus probatus: Vir est non indoctus modo, verum etiam improbus: Vir est ut indoctus, ita & improbus: Non minus improbus, quam illiteratus: Vir est tum indoctus, tum improbus: Æque indoctus atque improbus. Quintilian. Nescias præstare velint minus an possint, id est, tam non possunt præstare, quam nolunt: pariter & indoctus & improbus: Vir pessimus est, & nihilo doctior. Seneca, Flamma deprimi non potest, non magis quam quiescere. Vir cui nihil sit omnino bonarum literarum, bonorum quoque morum tantundem. Breviter, ferme iisdem rationibus removemus, quibus tribuimus.

CAP. XXXVII.

Quibus modis tribuimus inaequaliter.

VIr est cùm doctus, tum probus: Iuvenis cum eleganti forma, tum vero moribus optimis. Non pecuniam modo, verum etiam vitam tibi paratus sum impendere? Vitam etiam tibi impenderim, non modo pecuniam. Verum hæc verba non solum, & similia communia sunt tum ad æqualitatem, tum ad inæqualitatem: Non sat erat impulisse, nisi & proderet. Non sufficiebat spoliasse, nisi & jugularet. Parum erat deformem esse, nisi mores forma dignos addidisset. Nihil erat deformi esse vultu, nisi moribus etiam esset deterrimis. In hac sermonis forma eleganter interdum altera pars subauditur, eaque fere potior, ut: Chrysostomus non ore tantum aureus: subauditur, verum etiam pectore. Et Corneliæ Grachorum matris epistolæ servatæ sunt, non tantum in sexus honorem: subauditur, sed etiam ob admirationem eloquentiæ. Vidisti hominem non corpore tantum distortum: subauditur, verum etiam animo.

CAP. XXXVIII.

Inaqualiter removemus his modis.

NOn modo non intelligit, verum ne legit quidem: non solum parum intelligit, sed nec legit: non tantum nihil intelligit, imo nec legit: nec legere quidem novit, nedum intelligat: non novit vel legere, tantum abest, ut intelligat: tantum abest ab intelligendo, ut ne legere quidem norit. Adeo non intelligit, ut nec legat. Usque adeò non intelligit, ut nesciat vel legere. Hic in Græcis literis nihil quid dicam intelligere: imo nec legere potest: Hic nihil in bonis literis non dicam intelligit, imo ne legit quidem. Ingenium quoque senectus deterit, ne dum corporis vigor perpetuo duret. Horatius:

Nedum

Nedum sermonis stet honos, & gratia vivax.
Nedum nove posuit pro eo quod est, tantum abest ut. Ne pecuniam quidem impenderet amico, nedum vitam. Eam figuram Quintilianus novavit ad hunc modum: Nec enim de omnibus causis dicere quisquam potest, saltem de præteritis, ut taceam de futuris, id est, nec de præteritis, tantum abest, ut de futuris.

Cap. XXXIX.

Quo pacto tribuamus, aut removeamus ordine.

UT quisque est gloria dignissimus, ita gloriæ est negligentissimus: Ut quisque gloria est maxime dignus, ita gloriæ minime est avidus. Optima quæque vitæ pars quam ocissime prætervolat. Catullus. Tanto pessimus omnium poëta, quanto tu optimus omnium patronus. Quam vos facillime agitis, tam vos maxime æquum est æqua facere.

Cap. XL.

Per comparativum eadem effertur sententia.

QUo quisque dignior est, qui laudetur, hoc minus laudari gaudet. Quanto quisque fama dignior, tanto minus affectat famam. Quo quisque magis promeretur honorem, eo minus honorem appetit.

Verti possunt.

Hoc minus ducitur laudis cupidine, quo quisque laude fit dignior. Tanto quisque minus optat pecuniam, quanto minus possidet pecuniæ.

Cap.

CAP. XLI.

Formula augendi positivum.

Positiva augentur compositione harum dictionum: Per, perquam, præ, perdifficile: perquam difficile, prælongus, prævalidus, præpotens. Quod idem contingit in verbis: Pervelim, perquam velim, percupio. In quibus idem interdum efficit hæc præpositio De, deamo, demiror. Eandem vim videtur obtinere. Ad, adprobe, adfabre, adprime, adamo Adjungunt jureconsulti præpositionem In, tanquam idem pollentem. Sed errant mea sententia: Quod enim illi legunt, indifficile est, pro valde difficile, legendum est, in difficili est, pro difficile est: quemadmodum dicimus, in proclivi est, pro eo quod erat, proclive est: & in promptu est, pro, promptum est: In tuto est: in causa est, in vitio est. Augetur positivum & citra compositionem quam, sed figurate. Quam tenere amat filium! quam nihil pudet! Ut eandem vim obtinet. Ut gaudet, ut est severus! Immane, quantum distat. Papæ, quam is sibi placet! ad hanc rationem pertinent. Præterea his adverbiis intenditur, oppido quam, sane quam, nimis quam, antigerio, quod priscum est. Atque hæc, ut dixi, non repudiantur & à verbis: perquam velim, percupio, sane quam cupit. Neque diversam vim habere videtur, Næ: Næ ego infelix homo sum. Faciunt næ intelligendo, ut nihil intelligant. Item, Adverbia illa omnia epitasin significantia: admodum, valde, egregie, insigniter, magnopere, maximopere, summopere, inprimis, adprime, cumprimis, in paucis, pro egregie apud Quint. Curt. tantopere & quantopere, figurate. Adeo pro valde: Fratrem adeo nobilem. Majorem in modum, mirum in modum, supra modum, præter modum, singulariter, unice, eximie, impendio, impense, effuse, abunde, affatim, atque alia innumerabilia. Vel, utrunque efficit, auget. Cicer. ut vel perire maluerit. Seneca: vel umbra satis est: amico non vel teruntium impertiat. Salluft. Qui-

bus

bus rebus supra bonum & honestum perculsus, id est, magis quam decuit. Plusquam, item magnam vim augendi obtinet: Homo plusquam insanus; Senex plusquam delirus. Plus æquo sævit. Cui finitimum est, non tantum, non ut respondeat illi Græco, μόνον οὐχὶ, id est, *ferme*, sed ut idem valeat, quod plusquam; velut, homo non tantum vino temulentus: Vir non tantum imaginibus nobilis; de quo paulo ante meminimus. Terque quaterque beati, Græcanicum est, Latinis tamen usurpatum, in carmine potissimum. Sunt & aliæ formæ longius petitæ. Incredibile dictu, quàm elegans. Sallustius: Immane dictu: Dici non potest: Sermone consequi nequeam; est rara quadam modestia: Præcipuum honorem: Primariam laudem: Incredibili sapientia, haud vulgari doctrina. Et Deum immortalem, qua doctrina virum, id est, egregia: Plus satis animosus: Plus nimio tristis, plusquam par est. Atque id genus alia, non absurde fortassis iis adjungantur. Nam vulgata est illa amplificandi ratio, quoties superlativus pro positivo ponitur. Plurima, pro multis admodum: Maxima, pro vehementer magnis: Dicere tibi promtissimum est: mihi facere facillimum.

DE VARIANDO
Positivo.

Utimur vulgo comparativis pro absolutis, vel ipso Quintiliano auctore. Ut si quis dixerit infirmiorem, id est, meticulosum.

CAP. XLIII.
Rationes minuendi Positivum.

Minuitur è regione positivus appositis præpositionibus. Subtristis, subrusticus, subobscurus, subasper, subinvidus, subinanis, subfuscus. Quod idem accidit in his verbis: Subpudet, subirascitur, subolet, subridet, subodoratur, subrimet.

met. Minuitur & adverbiis appositis: Non nimis molestum est. Utcunque jucundum fuit, Aliquantulum mordax. Quæ verbis etiam adjunguntur; utcunque sapit: paululum delirat. Præterea deformatione in vocem diminutivam, quæ varia fingitur, Argutulus, acutulus, minutulus, rancidulus, putidulus, diutule, sæpicule, ebriolus, sciolus, tenellus, nigellus, integellus, philosophaster Tullius. Comparativus positivi loco diminuit, ut tristior, id est, subtristis. Sed ferme in vitium accipitur, addito adverbio paulo, & κατ' ἔλλειψιν: i. e. *per defectum*, ut, vir integer quidem, sed severior, id est, paulo severior, quam convenit. Facundus homo, sed paulo loquacior. His igitur modis vitium fere significamus cum extenuatione. Diminuuntur & verba vocis deflexione, ut vellico, cantillo, cantito, volito, dormito, victito. Parum, & non admodum, idem efficiunt. Ne parum multa scire viderentur: Vir non admodum senex: Non admodum adolescens: Non perinde sapiens ut dives. Non satis mihi liquet: Minus compertum habeo. Idem efficiunt, Vix & Semis: Vix vivus, semivivus, vix bene Græca, parum bene Græca, cum semiviro comitatu, id est, parum virili. Ad idem valent, Saltem & At. Cato: Si non eodem die, at postridie. M. Tull. Si non propinquitatis, at ætatis suæ, si non hominis, at humanitatis rationem haberet. Si non primus, certe non postremus.

CAP. XLIII.

Quibus rationibus augetur Comparativus.

COmparativus peculiariter his adverbiis amplificatur: Longe, multo, nimio: Tum his, multis partibus, in immensum, in infinitum, infinitis partibus, Longe venustior, multo gravior, nimio severior. Horat. Ne doleas plus nimio memor immitis Glyceræ. Multis partibus præstantior: in infinitum utilior: infinitis partibus divina humanis sunt potiora, Tanto, & quanto, figurate idem efficiunt.

ciunt. Tanto corpore præstantior est animus, id est, multo. Idem efficit, quo, & eo, cum subjiciuntur. Est prædives, quo magis admiror, hominis sordes. Eo magis admiror. Papæ quanto satius est amicis, quam pecuniis abundare.

QUIBUS MODIS IMMINUITUR Comparativus.

Minuitur adverbiis positivis. Paulo venustior est Gellius, quam Macrobius: Aliquanto brevior est hic, quam ille: Nihilo ditior: Ne tantillo quidem melior eris, si dives fueris: Minimo fueris honoratior, si titulus accesserit. Quantulo, figurate, pro quam paulo. Papæ, quantulo hic homo sapientior est, id est, pene nihilo. Minuuntur & deflexione vocis: Grandiusculus, id est, paulo grandior: Meliusculus: Celeriuscule.

CAP. XIII.

Quibus rationibus augemus Superlativum.

Superlativus augetur iisdem adverbiis, quibus comparativus: longe, multo. Accedit autem, facile. Cicero longe facundissimus, & idem vir multo omnium optimus: ejus civitatis longe princeps, aut, facile princeps, aut primus. Idem efficitur per tanto & quanto figurate posita: ut Deum immortalem quanto Socrates philosophorum omnium optimus. Quam, in compositione nonnihil addit augmenti: Quam plurimos vidi ut quam optime res cadat, tibi nihil commodi fuerit Per hyperbolen augetur hoc modo: Mulier plusquam pessima, & pessima pejor: Homo non loquacissimus, sed ipsa loquacitas, & ipsa loquacitate loquacior: Ipsa Venere venustior. Nam in Sallustiano illo: Quam quisque pessime fecit, tam maxime tutus est: æqualitas est, non augmentum. Superlativus non recipit diminutionem, nisi forte per quidem, aut similem conjunctionem: Et ille quidem doctissimus, verum moribus non perinde probatis.

CAP.

CAP. XLV.

Periphrasis comparativi.

COmparativum circuitione reddimus per adverbia comparandi Magis & Minus. Avidior voluptatum, quam pecuniæ. Magis avidus voluptatum, quam pecuniæ. Huic finitimum est Potius. Voluptatum avidus potius, quam pecuniæ. Item: Non tam voluptatum appetens, quam pecuniæ: Minus avidus pecuniæ, quam voluptatum: Non perinde literarum admirans, quam pecuniæ. Breviter, modis illis omnibus, quibus diximus inæqualitatem significari. Obtinent & verba quædam vim comparativi: præstat lucrum pudore, id est, potius est lucrum pudore. Cicero Platone facundior, Plato Cicerone doctior: Cicero Platonem superat eloquentia. Plato Ciceronem antecellit eruditione. Hieronymus Augustinum vicit rerum scientia: Augustinus Hieronymum anteit ingenii subtilitate. Plautus: Pol mœrores mihi anteverterunt gaudiis. Terent. Quanto herum ante eo sapientia! Plaut. Præverti hoc certum est aliis rebus omnibus, id est, præferre rebus omnibus. Livius: Conati novi consules omnibus eam rem præverti. Cic. Si vacas animo, neque habes aliquid quod huic sermoni prævertendum putes. Plautus dixit antevenire, pro præcellere. Sallust. homines qui per virtutem soliti erant nobilitatem antevenire. Huc pertinent & illa: Anteponere, præferre, posthabere, præcellere. Nove dixit Sallust. Invidia atque superbia postfuere. Idem, & facundia Græcos, gloria belli Gallos ante Romanos fuisse, id est, præcelluisse. Cedere, secundum esse, præripere laudem, & si qua sunt similia. Nam his ferme modis orationem comparativam variamus. Magis amat pecuniam, quam famam. Pecuniæ Socrates amans est magis, quam famæ. Pecuniarum amantior est, quam famæ: Famam pecuniæ posthabet: Famæ pecuniam anteponit: Minus famæ cupiditate ducitur, quam pecuniæ: Impensius amat pecuniam, quam famam. Huic

potior est pecunia, quam fama: Huic prius est lucrum, quam honesta fama. Huic antiquius est laudari, quam admoneri. Huic vilior est vita, quam pecunia. Similem vim obtinet Præ. Cic. Omnium minas atque omnia pericula præ salute sua levia duxerunt. Idem Non tu quidem vacuus molestiis, sed præ nobis beatus, id est, nobis beatior. Terentius: Ludum jocumque alterum dices illum: præ ut hujus rabies quæ dabit. Plautus: Nihil hercule hoc quidem, præ ut alia dicam. Idem dixit, præ quam, pro, præ ut.

CAP. XLVI.

Quibus modis superlativum variamus.

SVperlativus variatur primum Adverbiis, quæ apponuntur, vel verbis, vel nominibus positivis: Amat te maxime: Amantissimus est tui: Effusissime te diligit. Vir indoctissimus, vir minime doctus. Minime multos, id est, quam paucissimos. Variatur & per comparativum, idque affirmative, sed inusitatius. Negative frequentius. Cicero reliquis omnibus eloquentior. Cicero, quo non alius eloquentior. Quo non præstantior alter, id est, omnium præstantissimus. Nihil minus amat, quam assentationem. Nulla re minus capitur, quam gloria. Nihil hunc æque delectat, atque Musica. Nihil prius habet, quam adesse conviviis. Nihil pulcrius ducit, quam divitem vocari. Nihil minus faciam, nihil minus sentiebam, quam quod tu suspicabare. Homo quidvis potius, quam doctus. Efficiam ut intelligas, omnia mihi defuisse potius, quam fidem ae diligentiam. Omnia potius, quam illud agnoscet. Quidvis potius, quam vanitatem fatebitur. Nullo inferior, id est, summus. Nullo non inferior, id est, omnium infimus. Nemine non deformior, id est omnium deformissimus. Per verba nonnunquam idem efficitur, Cicero superat omnes dicendi copia: Vincit omnes candore: Nemini cedit candore: In dicendo principatum obtinet: Primas tenet; arcem tenet. Adde huc & illa:

illa: Vir præter ceteros spectatæ fidei. Præter omnes te diligit. Supra cunctos tuæ gloriæ favet. Ante omnia rei studendum. Unicus, & solus, primus, & similia, natura superlativam significationem habent, ut & singularis: Unicè te amat: Solus est homo homini amicus: Singulari benevolentia te prosequitur: Primam laudem obtinet: Tullius eloquentiæ princeps: Penulatorum alpha, dixit Martialis. Eodem pertinent. Tam facundus, ut cum hoc nemo sit conferendus: Tam eruditus, ut ei nemo sit æquandus: Tam prudens, ut parem non invenias. Horat. Sic ut mihi nunquam in vita fuerit melius: Adeo placet, ut magis non possit. Idem & illa: Quis hoc uno facundior? Quid invenias pecunia vilius? An quicquam est patria dulcius? Erras, si credis mihi quicquam esse uno te charius. Sunt & illæ orationes annotandæ. Officium tuum tam mihi gratum fuit, quam quæ gratissima. Tam te amo, quam qui maxime. Terent. Amabat ut cum maxime, tum Pamphilus. Cicer. Domus celebratur ita ut tum maxime. Rursum hæ quoque. Hoc crede mihi, si quid unquam es crediturus. Homo doctus, si quisquam est omnino doctus. Homo vorax, ut si quis alius. Homo quantum alius nemo doctus. Nullus æque pernovit hominis ingenium, atque ego. Haud alium reperies, perinde tui studiosum. Neminem adæque timet, atque te. Si alias unquam, nunc summa vigilantia utendum est, id est, nunc maxime. Si quanqo alias amicum præstitisti, nunc ostende quanti me facis. Quantum potest, quoad fieri potest, & consimilia, superlativi vim videntur obtinere. Tu quantum potes abi, id est, quam ocyssime. Enitar quoad potero, id est, quam maxime. Haud ab re fuerit huc annumerare denominationes, & comparationes illas per hyperbolen sumtas. Ut si quis hominem crudelissimum, Atreum appellet: eloquentissimum, alterum Ciceronem: Severissimum, tertium Catonem. Tum per comparationem: Hic est nive candidior, Scytha barbarior, Graculo loquacior, autturture. Verum hujus generis aliquot exempla commemorare non

inutile fuerit. Sumuntur autem variis modis; Vel à re quapiam eximia: ut nive candidior, pice nigrior. Vel à nomine abstracto, quod vocant, cæcitate cæcior. Vel ab animante insigni, ut talpa cæcior, caprea oculatior. Vel à persona insigni, ut: Phalaride crudelior. Tum adhibentur per simplicem denominationem: ut, si rem vehementer suavem, mel, aut nectar appelles. Rem vehementer acerbam, fel. Hominem supra modum senem, senium ipsum: vehementer sceleStum, scelus: odiosum, odium: ganeonem, cœnum: lurconem, barathrum: contaminatum, labem: contemtum, quisquilias: impurum, sterquilinium: perniciosum, pestem: tenebrionem, tenebras: inquinatum, lutum: infamem, propudium: portentuosum, portentum: dedecorosum, dedecus: molestum, ulcus: vitiosum, sentinam: odiosum, odium hominis: brutum, pecudem: virulentum, viperam: vehementer cæcum, talpam: vehementer rapacem, lupum: impendio deformem, Thersitem.

EADEM HÆC NOMINA per comparationem efferri possunt.

Melle dulcior.
Nive candidior.
Caudice stolidior.
Cortice levior.
Oleo tranquillior.
Auro purior.
Stipite tardior.
Silice durior.
Littore surdior.
Iracundior Adria.
Arenis sitientior.
Vitro fragilior.
Cothurno instabilior.
Cote durior.
Buxo pallidior.
Alga vilior.

Pluma levior.
Auricula infima mollior.
Plumbo stupidior.
Magnete illicibilior.
Cornu siccior.
Dolio pertuso in continentior.
Cribro infidelior.
Fonte purior.
Oculis charior.
Ampulla inanior.
Ramento levior.
Morte odiosior.
Rubo arido præfractior.
Æquore surdior.
Spongia bibacior.

Glacie

Glacie frigidior.
Beta magis insipidus.
Pice nigrior.
Alno procerior.
Sole clarior.
Sardois herbis amarior.
Rusco horridior.
Æthna æstuantior;
Trutina justior.
Spina distortior.
Pluma levior.
Vento instabilior.
Barathro capacior.
Charybde voracior.
Corcoro vilior.
Subere levior.
Floralib. licentiosior.
Ære Dodoneo loquacior.
Pila volubilior.
Clemate Ægyptia nigrior.
Crambe recocta molestior.
Clavo durior.
Pistillo retusius ingenium.
Pumice aridior.
Uvis passis aridior.
Laterna magis pellucidus.
Euripo inquietior, aut inconstantior.
Luce magis dilecta.

ITEM PER HYPERBOLEN
eadem voce iterata.

Ipsa cæcitate cæcior.
Ipsa nequitia nequior.
Ipsa fame esurientior.
Voracitate voracior.
Ipsa morositate morosior.
Deformitate deformior.
Confidentia confidentior.
Ipsa stultitia stultior.
Ipsa siti siticulosior.
Quavis peste pestilentior.
Ipsa loquacitate loquacior.
Quovis monstro monstrosior.
Senio senilier ipso.
Calamitate calamitosior.

HIS FINITIMA
sunt illa.

Venere formosior.
Mercurio facundior.
Fortuna ipsa fortunatior.
Marte bellacior, seu pugnacior.
Vertumno inconstantior.
Empusa magis varius.
Ipso Momo mordacior.
Minerva doctior.
Pluto ditior.

Ipsó infortunio infortunatior.
Proteo mutabilior.
Ipsis Gratiis humanior.
Priapo salacior.
Furia furiosior.
Euterpe concinnior.
Salute ipsa salubrior.
Penia pauperior.
Harpyia rapacior.

HIS PROXIMA SUNT NOMINA personarum, quæ petuntur è Tragædiis, aut Comœdiis, aut fabulis aliis.

Gnathone adulantior.
Phormione confidentior.
Euclione tenacior.
Demea asperior.
Parasito edacior.
Atreo crudelior.
Ajace insanior.
Thersite deformior.
Thrasone gloriosior.
Geta versutior.
Thaide blandior.
Mitione lenior.
Tantalo sitientior.
Oreste insanior.
Ulysse dolosior.
Nestore vivacior.
Orpheo vocalior.
Cyclope immanior.
Penelope castior.
Tithono vivacior.
Achille animosior.
Niobe fœcundior.
Tiresia cæcior.
Sphinge involutior.
Dædalo ingeniosior.
Gigantibus audacior.
Excetra pertinacior.
Glauco stupidior.
Iro pauperior.
Nireo formosior.
Diana intactior.
Erisichthone esurientior.
Stentore clamosior.
Busyride illaudatior.
Labyrintho intricatior.
Icaro audacior.
Gryllo stultior.
Nestore facundior.

HIS CONFINIA SUNT, quæ sumuntur ex historiis, ut:

Phalaride crudelior.
Polycrate fortunatior.
Sardanapalo nequior.
Phocione justior.
Crœso ditior.
Æsopo luxuriosior.
Pabio cunctantior.
Herostrato ambitiosior.
Timotheo felicior.
Timone inhumanior.
Numa religiosior.
Aristide incorruptior.
Catone præfractior.
Socrate sanctior.

Milone

Milone fortior.
Lynceo perſpicacior.
Demoſthene facundior.
Hannibale vafrior.
Chryſippo acutior.
Thracalo vocalior.
Curione obliviosior.
Heraclito obſcurior.
Ariſtarcho doctior.

HUC PERTINENT & illa, quæ ſumuntur à gentibus.

Pœno perfidior.
Scytha aſperior.
Scythotauris inhoſpitalior.
Parthis fugacior.
Thracibus bibacior,
Care vilior.
Sybarita faſtuoſior.
Arabibus ditior.
Arcade ſtolidior.
Cretenſi mendacior.
Græco vanior, ſeu levior.
Theſſalo perfidior.
Leontinis luxurioſior.
Mileſiis effœminatior.
Pygmæo brevior.
Cretenſi vanior.
Aſoto luxurioſior.

ADDANTUR HIS QUÆ ſumuntur ab animantibus.

Muliere loquacior.
Hirco libidinoſior.
Corvo vivacior.
Graculo loquacior.
Dipſade nocentior.
Echino aſperior.
Lepore timidior.
Delphino laſcivior.
Scropha fœcundior alba.
Albo corvo rarior.
Scorpio improbior.
Teſtudine tardior.
Glire ſomniculoſior.
Aſello tardior.
Dama timidior.
Hirundine bibacior.
Equo indomito ferocior.
Tipula levior.
Vulpe fraudulentior.
Anguilla lubricus magis.
Piſce ſanior.
Phœnice rarior.
Nigro cygno rarior.
Vulture edacior.
Jaculis inexpectatior, aut peſtilentior.
Cochlea contractior.
Sue indoctior.
Hydra immitior.
Tauro robuſtior.
Cane rixoſior.
Urſo hiſpidior.
Cane adulantior.
Cervo demiſſis auribus ſurdior.
Coccyge importunior.

Passere salacior. Simia lascivior.
Cervo vivacior. Fele rapacior.
Cornice vivacior. Laro stultior.
Luscinia vocalior. Scarabeo improbior.

IDEM POLLENT,
quæ sumuntur ab officiis, ut:

Carnifice immanior. Areopagita tristior.
Cinædo effœminatior. Heredipetis adulantior.
Athleta robustior. Lenone perjurus magis.
Milite gloriosior. Tyranno violentior.
Rege magnificentior. Fossore durior.
[illegible] imperitior.

EAndem vim obtinent voces denominativæ ab his formatæ, ut: mellitum, pro vehementer jucundo: nivei mores, pro vehementer puris: aureum seculum, pro magnopere felici, laudatoque: plumbeum, saxeum, pro duro. Ferreus scriptor: Bliteus, Betacius, pro fatuo. Ficulnum, pro molli: Adamantinum, pro duro, ac laborum egregie toleranti: Vitreum, pro fragili: Vultureus venter: Vulpinum ingenium: Leonina ferocia: Thrasonica jactantia: Demeana asperitas. Stentorea vox: Ciceroniana facundia. Cujus generis plura sunt: quam ut numerum eorum persequi laboremus. Illa porro longius quidem petita videntur: sed tamen hunc ad locum pertinent.

Quam curat numerum lupus, aut torrentia ripas flumina.

Non pluris illius convitia facio, quam culicem elephantus Indicus. Pili non facio: nauci non facio: flocci non facio. Sed hæc alio loco.

CAP. LXVII.

Communis omnium Graduum variatio.

OMnes gradus circuitione variamus: Vir magnopere doctus: Vir magna doctrina præditus: Doctissi-

ctissimus: maxima doctrina præditus. Et res cum magna, cum majore, cum summa turpitudine conjuncta est: Quæ vocantur ἰσοδυναμίαι signorum, id est, æquipollentiæ, non mediocriter ad orationis copiam faciunt. Quare primum vocum ipsarum inter ipsas discrimina paucis ostendemus. Totum ad partes refertur magis quam ad formas. Si mors totum hominem absumeret, merito tantopere formidaretur. Totum hunc mensem, totam hanc noctem sine fruge transegi. Cunctus ad singula, quæ ratio nominis complectitur, collectim refertur, quasi dictum sit à conjunctis. Cunctos Romanos, cunctos mortales. Universi, omnes simul collectos significat. Aut nullam, aut universam pecuniam vult, id est, omnem simul. Terent. Id illa nunc abripiet universum. Singuli, huic diversam habet rationem: nam omnes quidem ita significat, ut unusquisque sigillatim per se intelligatur: in singulas naves singuli milites accersebantur. Omnis, quasi generale est ad omnia: siquidem omne corpus pro toto dicimus. Et omnem populum pro toto populo, & omnem diem pro singulo die Horat.

Omnem crede diem tibi diluxisse supremum.

Omnes pro cunctos, & omne pro universum. Tetum videri possit. Quisque addit rei pro toto posirent. At ut omne reddat: tametsi hic pro toto positum videri possit. Quisque addit rei cujuspiam in singulas partes distributionem: ut sua cuique sententia: natura animantiū sua cuique dedit arma: suas cuique dotes largitus est Deus. Unusquisque nihil à quisque differre videtur, nisi quod & pro singulo ponitur. Unumquenque sua cupiditas ducit: Nunc unumquodque crimen cujusmodi sit, excutiamus. Nihil autem prohibet, & singuli, per distributionem hujusmodi accipi. Singulis navibus singulos duces præfecit. Quisquis non absolvit orationem. Quicunque modo perficit, modo non perficit. Quisquis gravabitur sementem facere, is non meret. Quicunque recusabit laborem, non feret fructum. Aliquoties absolvit propemodum, cum significat ignorantiam, ut quisquis fuit ille deorum.

Quisquis es armatus qui nostra ad limina tendis.

In obliquis nonnunquam unico verbo contentum est utrumque. Rem facias quocunqne modo. Hominem quoque modo absolvas, pro quovis modo. Quilibet, & quivis. citra discrimen unumquodlibet significant. Horatius:

Qualibet in quemvis opprobria dicere suetus.

Resolvuntur autem per conjuctionem; Vel; cum omnis & reliqua ferme per copulativam exponantur: Quemvis arbitrum cedo, id est, vel hunc, vel illum, mea nihil refert.

Qualibet hirsutas fronde tegente comas.

quod Græci dicunt τυχὸν, quasi non delectum, sed fortuitum, & casu oblatum. Unusquilibet consimilem obtinet rationem. Significat enim unum aliquem è multis, quicunque sit ille. Deligas tibi auctorem unumquemlibet. Et unusquivis ab hoc nihil differt. Hæc autem, Quilibet, quivis, unusquilibet. unusquivis, non nisi unicum verbum admittunt. Semper enim absolutam reddunt orationem. Quantuscunque, qualiscunque quantusquantus, qualisqualis, eandem obtinent rationem, cum quicunque, & quisquis. Adverbia item, utut, utcunque, ubiubi, ubicunque, quoquo, quocunque. Breviter composita semper sequuntur naturam particulæ appositæ: Undevis, undelibet, undecunq? Quorum duo prima absolvunt orationem, postremum commune est: Quocunque, quoquo, communia sunt. Quolibet & quovis, non sunt. Quoquoversum & quaquaversum communia sunt. Ubivis, & ubilibet, absolvunt orationẽ. Ubicunque, commune est. Ubiubi non est, uti nec utut. Non enim absolvunt constructionem. Uter quod ad duo pertinet, cum iisdem compositum, idem accipit discrimen. Utercunque anceps est: utervis absolvit, uterlibet itidem; utrocunque anceps, utrovis, utrolibet, absolvunt. Uterque, copulative significat, ut & illa, utroque, utrinque utroqueversum. Aliquis, indefinite significat unumquempiam quid si hoc aliquis voluit Deus; quis, idem pollet, sed his ferme dictionibus præcedentibus

tibus: si, ne, num, ec, ubi, si quid extiterit novi: ne quid temere faxis; num quem tuorum offendi? ecquid tui tetigi; ubi quis te læserit: ubi, pro alicubi, unde, pro alicunde usurpatur, duntaxat in compositione, ut sicubi, necubi, nuncubi, sic unde, nec unde. Quidam definite accipitur: quendam volo visere: nisi cum habet aut contemptum, aut translationem: ut Isidorum quendam mihi citabat: perinde quasi dicas, Isidorum, nescio quem. Lachrymas emisit, quendam animi sanguinem, id est, veluti sanguinem. Seditio, morbus est quidam civitatis: quispiam, anceps est ad usum quidam, & item ad usum Aliquis, tametsi refragatur Valla: sed complurimum auctoritas Vallæ reclamat: mittito ad me tuorum quempiam, est domi tuæ quispiam, cum quo jure debeam expostulare. Quispiam, & ullus, inter se conveniunt. Siquidem, præterquam, quod habent plusculum vehementia, quam superiora, illud quoque peculiare obtinent, quod gaudent vel negatione, vel signo Si, vel Ne, prohibentis, vel interrogatione, ut haud ullus mortalium ista possit præstare. Haud possit mortalium quisquam ista præstare. Si quisquam est qui sapientiam cum eloquentia conjunxit, certe Tullius is est: vide, ne quisquam hinc aufugiat, Cave, ne quoquam oculos tuos à meis dimoveas: an est quisquam, qui suam amicam se præsente? Num quisquam est mortalium tam patiens? Similis est ratio adverbiorum, usquam, & uspiam, quantum ad signa pertinent.

CAP. XLVIII.

De propositione generali.

His jactis, ceu fundamentis, ad ἰσοδυναμίας, id est, æquipollentias progrediamur, Propositionem generalem, vel uti vocant universalem, variis modis efficimus: Primum, propriis ac peculiaribus signis: omnes amicos alienavit. Deinde, per negationem: neminem non alienavit, Tum

 por

per interrogationem: quem non amicum alienavit? Virg.

Quas gentes Italum, aut quas non oravaris urbes?

Nulli non maledicis. Duplex generale signum non licet eodem modo vertere. Cic. cum omnibus omnia minabatur: omnibus omnia invidet: Neque enim rectè: nihil non invidet alicui, omnibus maledicis: quis est cui non maledicas? Omnia dixit, quid non dixit? Ut autem interrogatio addita negationem generaliter affirmat: ita citra negationem generaliter removet. Quid possit dici stultius? id est, nihil dici possit stultius. Deinde per signa infinita: Haud pepercit cuiquam: non est ullum veritus: Haud ullum veritus: haud ullum facinus est reliquum, quod non peregerit: non excepit aliquem: neminem excepit. Idem efficitur per Quantum, & quicquid, &, si quod aliud Quantum est hominum venustiorum, id est omnes venustiores: quicquid erat copiarum eo traduxit, id est omnes copias: Et si quid erat copiarum amisit, id est omnes copias. Si quid alias sibi bonæ famæ compararat, id nunc perdidit. Redditur generalitas ceu proverbiali figura, ut cum dicimus: Miscebis sacra prophanis, id est omnia. Item: Juvenesque senesque, id est omnes: neque magnum neque parvum, id est nihil. Est & infinita propositio. Per fas nefasque, id est quocunque modo, quo jure, quave injuria. Idem efficit, ad unum; Virgilius.

Si non exosus ad unum,
Trojanos,
Id est, omnes Trojanos.

CAP. XLIX.

De propositione non generali.

Nonnihil est vel aspicere, id est, aliquid est. Nonnulli pluris faciunt pecuniam, quam fidem. Non nemo, pro aliquis M. Tull. Non nemo etiam in illo sacrario Reipub. in ipsa, inquam, curia non nemo hostis est. Idem: cum esset non nemo in senatu.

ſenatu, qui diceret non oportere. Ineſt & infantibus nonnihil ingenii. Non omnem pecuniam abſumſit, id eſt, eſt quam non abſumſerit. Qui legat argentum factum, non omne legat argentum. Omittitur interdum ſignum manente ſententia. Sunt qui pecuniam anteponant famæ, id eſt, ſunt aliqui. Horat. Eſt ubi peccet, id eſt alicubi peccat. Eſt qui plures agros occupet, id eſt aliquis. Vbi ſubauditur quiddam: eſt in quo mihi poſſis magnopere gratificari, id eſt, quidam. Negatio iterata nonnunquam neceſſitatem ſignificat, non affirmationem ſimplicem: ut, non poſſum non ridere: non poſſum non mirari: non poteſt non volvi cœlum: non poteſt non ſtare terra: non poteſt non verum dicere veritas. Id accidit duntaxat in hoc verbo poſſum.

CAP. L.

Elegantia ſignorum.

Illud igitur obſervandum, ne ſignorum differentias in variandis propoſitionibus confundamus, id quod fere faciunt hi, qui vulgo Dialecticam profitentur. Non erit tibi res cum quoquam, id eſt, cum nemine tibi res erit. Non erit tibi res cum quolibet homine, id eſt, cum homine ſingulari, ac præſtanti: Altera eſt negativa, altera affirmativa, & longe diverſam habent vim.

Non cuivis homini contingit adire Corinthum,

Id eſt, non contingit, niſi præcipuis. Non contingit ulli. Vides, quanto aliud pollet. Non amat quempiam è miniſtris. Non amat aliquem, id eſt, neminem. Non ſatis amat quendam, unum ſignificat quem oderit. Non ſatis tibi favet quidam. Hoc ſenſu quidam uſurpant, Certos: per certos homines hoc fœdus diremptum eſt. Iuſſus eſt ad certum diem adeſſe. Non tibi favet quiſquam: tota ratione diffident. Non recuſo quenquam, recte dicitur. Non recuſo quemlibet, perperam, niſi in diverſa ſententia. Non excluſit omnes, id eſt, quoſdam non excluſit. Non excluſit

quos-

quos libet, significat, delectu quodam alios exclusos fuisse alios admissos. Omnia folia huic arbori decident, vere dicitur, universa decident, falso. Singulos salutavit; non salutavit quemlibet. Lupæ unumquemlibet admittunt, id est citra delectum quoscunque. Vide ne cui dicas, id est nemini dixeris: Vide ne dicas cuiquam: vide ne cuipiam dixeris: vide ne dixeris alicubi: vide ne mortalium ulli dixeris. Hactenus idem pollent. Vide ne cuivis, aut ne cuilibet dixeris, id est, vide cui dicas, & vide ne temere apud hominem quemcunque effutias. Omnes sibi malunt esse recte, quam aliis. Sibi quisque vult esse recte potius, quam aliis. Idem pollent. Nemo non malit sibi recte esse, quam aliis. Singuli sibi malunt esse bene, quam aliis. Hactenus idem pollent. Universi sibi malunt esse bene, quam aliis, inepte diceretur, propterea quod universi peculiarem vim habeat. Toti respondet aliquantum, quod aliquam partem significat. Semper respondet aliquandiu, id est, aliquanto tempore, ut superius admonuimus; Omnis redditur per quantum: itidem totus redditur per quantum, & quam longus. Homo quantus erat, humi prostratus est, id est, totus. Virgil.

Nunc hyemem inter se luxu quamlonga fovere,

Id est totam hyemem.

UTERQUE, NEUTER.

Uterque utrique est cordi; mutua est affirmatio. Uterque alteri est odio, mutua item id est mutuo sese amant, mutuo sese oderunt. Neuter alteri fidit, mutuam diffidentiam significat. Neuter neutri, non perinde diceretur. Id genus orationem tot ferme modis variamus: Uterque alterum odit: Uterque utrumque odit: Alter alterum odit; Oderunt alter alterum: mutuum oderunt: Oderunt se mutuo: Oderunt invicem: Oderunt inter sese. Mutuum inter ipsos est odium: Neuter alterum amat: Alter alterum vicissim odit.

SEMPER.

Semper generalitatem habet temporis. Cui contrarium. Nunquam, huic subjectum est Aliquando. Semper litigas, nunquam non litigas: quando non litigas? Num quando non litigas? An est quando non litigas?

SÆPE.

Sæpe respondet aliquoties infinito. Multis aliquot: magno aliquantus: sæpe opponitur raro. Neque raro admonui, id est, admonui frequenter. Haud sæpe me visit. Plerunque, ferme, fere nonnunquam, & ipsa generalitatis quiddam obtinent. Ita ferme ingenium est hominum: eo ingenio plerique sumus. Fere fit ut divites habeantur in precio, id est, fere fit apud omnes. Temere, in oratione negativa, similem vim habet: haud temere pervenit ad frugem, id est, fere nunquam, aut vix unquam.

CAP. LI.

De varietate negationis.

INterdum unica negatio idem efficit, quod duæ. Neminem audit: ne parentem quidem audit: non audit vel parentem. Nemo parem referre gratiam parenti potest, ne malo quidem: nec malo parenti quisquam parem referre gratiam potest: non potest par gratia rependi patri; vel malo. Non reliquit ille nec ruinam: Ne ruinam quidem reliquit.

DE TRIBUS NEGATIONIBUS.

Tribus interdum negationibus nihilo plus efficitur quam una, aut duabus. Non veretur neque deos, neque homines: Neque deos neque homines veretur: non veretur aut deos, aut homines. Non metuit

tuit hominesve deosve, in carmine. Conduplicare negationem asseverandi gratia, Latinis etiam receptum est, si modo non iteretur sola. Non faciam, non inquam. Græci solum iterant, interdum etiam citra asseverationem: οὐ μὴ πίνω ἔτι, *id est, non bibam amplius*. Est autem Atticis familiare, plures negationes pro una congerere. Manentibus iisdem signis, tamen interdum variatur propositio, & mutatis, manet eadem mutato verbo, ut; Omnes admittit: omnes rejicit: Neminem admittit: omnibus displicet: nemini placet: nulli non displicet: nulli placet. Hic animadvertendum, quæ verba cum quibus pugnent.

SYNONYMA NEGANDI.

His ferme vocibus removemus, Non, haud, nec, neque, haudquaquam, neutiquam, minime, minus, parum, absit, dii prohibeant, bona verba, quidvis potius, omnia citius, & quæ sunt his similia. Inter quæ, haud, & haudquaquam, plusculum habent vehementiæ, quam non: Neutiquam, adseverationem habet peculiarem. Minime, plus quidquam significat, quam negationem. Homo minime malus.id est, quidvis potius, quam malus. Parum, modestius removet: Parum eruditus, ne parum multa scire videretur, id est, ne pauca, sive non satis. Minus diversam habet naturam. Interdum comparat duntaxat; Utrumque diligit, famam & pecuniam, sed illam minus quam hanc. Interdum negat duntaxat: Homo minus mihi notus, id est, parum notus. Nam cum ea voce minus convenit, id est non convenit. Interdum pariter utrumq; facit. Quintilianus capite de narratione. Cum interim, quod tanquam facile contemnunt, nescias, præstare velint minus, an possint. Terentius in Hecyra: Non illud tibi factum minus placet, quam mihi Laches; neque hic, placet, pro displicet positum, ut exponunt Grammatici. Quis enim sanus id faciat? Sed minus, perinde valet, ac si dicas: non amat me Dionysius, & minus te, id est, me magis odit, quam te. Subaudiendum

endum est enim factum utrique non placere. Atque ita minus, simul & negat, & comparat.

CAP. LII.

Connectendi formulæ.

VErum de his accuratius disquirere, magis ad Dialecticos pertinere videtur. Ceterum ad hujus operis rationem satis arbitramur, utrumque paucis attigisse. Nunc ad reliquas formulas aliquot accingamur, ac primum connectendi. Videmus enim in mediocriter etiam eruditis eam virtutem desiderari, ut apte, concinneque orationis membra, atque articulos, ceu nervis quibusdam committant. Sed quibus ansulis minutiores orationis particulæ sint committendæ, id prope fuerit infinitum explicare. Majores his ferme modis connectuntur. Præterea, Deinde, quod sæpius, apud M. Tull. reperitur: pro Deinde, Seneca usurpat, Subinde, sed cum significatione celeritatis, hoc est, pro mox. Idem facit Sueton. Præcipuum est stercus columbarum: proximum caprarum, ab hoc ovium, deinde boum. In nostro orbe proximum laudatur Syriacum, mox Gallicum: Mox usurpat Plinius, aliquot locis, proinde. Item. In quo principatum tenuit Bœotia: deinde Sicilia, mox Africa. Primo loco, secundo, aut tertio loco, proximum ab hoc. Porro, porro autem: quod novo jam, quasique majoris sermonis initio convenit: annotatore Donato. Ceterum, quo licebit uti, quoties ad diversa digreditur oratio. Tum, pro præterea. Ad hoc: Ad hæc, quod apud Græcos πρὸς τούτοις. Cum hoc, similem habet usum. Super hæc, pro eo quod est, præter hæc, locis aliquot usurpavit Sueton. Super ingenuorum pædagogia, & super innumeram turbam. Addo his: Accedit his: Accedit ad hæc. Huc accedit: Huc pertinet. Eodē pertinet. Huic confine est illud. His finitimum est. Ad hanc formam pertinet: Ad hunc ordinem referendum est: Huic proximum est: Illud haud quaquam prætereundum silentio. Sed operæ

precium est illud audire. Jam, aliquoties eandem vim habet, vox Quintiliano præcipue familiaris. Deinde cum progressu incandescit oratio. Jam vero. Age vero. Quid quod, & consimilia. Jam vero quid referam; Age vero ad bellum in Africa gestum veniamus. Quid? quod suos etiam incessit. Quin, quinetiam, insuper, ad hoc pertinent genus. Interim, & per occupationem connectemus: ut ne dicam interim, ut omittam domesticas hujus sordes. Nam illud quid attinet commemorare? Nam hæc alias. Sed illud suo loco dicetur. Interim per dubitationem: ut illud. Eloquar an sileam? Nunc, idem valet. Nunc ad id, quod secundo loco dicturos nos sumus polliciti,

Cap. LIII.

Transitionum variæ formulæ.

TRansitionibus varie connectitur oratio, siquidem aliquando sumuntur ab æquali: At erant hæc jucundissima, neque minus voluptatis attulerunt illa. Interdum ab inæquali: Sed hæc utcunque ignoscenda, illud quis ferat? Audistis gravissima, sed audietis graviora. A simili: ut, hæc perfidia designavit, cujus generis sunt & illa, quæ nuper Romæ patrasse dicitur. A contrario, ut: sed hæc privatim, nunc quæ publice: Hactenus quæ domi gessit, nunc quæ sub signis. Sed hæc juvenis peccavit, nunc senis virtutes audietis. A diverso: De moribus habes, nunc de doctrina reliquum est ut dicamus. Quasi per occupationem: jam ad reliqua properabimus, sed si prius illud unum adjecerimus. Per reprehensionem: Verum de his plus satis: quorsum nos transversos abripuit dolor? Ad rem redeamus. Quid his immoror? Ad id quod est hujus caussæ caput, festinet oratio. A consequentibus sive relativis: Habes quid in illum contulerim beneficiorum, nunc quam gratiam mihi retulerit, audi: Quid pollicitus sit, expositum est, nunc quid ille præstiterit, paucis accipite.

CAP. LIV.

A re, & persona.

GEneralis variandi formula est à re,& à persona, ut: nihil opus est meis monitis: nihil opus est me monitore. Te suasore: tuo suasu: Te impulsore: tuo impulsu. Te instigante: tuo instinctu. Te hortatore: tuo hortatu. Te auspice: tuis auspiciis. Te duce: tuo ductu. Te consule: in tuo consulatu. Te doctore profeci: tua doctrina profeci. Patrem consulem non desinit jactare: patris consulatum sine fine jactat. Gloriatur de formosa uxore: de uxoris forma gloriatur. De te incolumi superis habeo gratiam: de tua incolumitate gratulor superis. Discruciat animum uxor impudica; discruciat animum uxoris impudicitia.

CAP. LV.

Ex more.

EX more: Tranquillus dixit, de more. Maro, pro more. Patrio more, citra præpositionem. More hominum facit. Non insolens istud facis. Pro vetere consuetudine. Solens meo more fecero: nihil præter solitum. Hoc apud Scythas solemne est. Ita Suetonius. Mos vel moris est; usu publico receptum est.

CAP. LVI.

Subornandi.

SUbornavit accusatorem. Submisit è consularibus viris, qui regio genere ortam pejerarent. Supponi puerum. Subdere ova in nidum alienum. Submissitii. Suppositicii partus, Subditicii partus. Terent. Ne credas à me allegatum hunc senem, pro subornatum. Cicer. Allegarem ad te illos.

illos, à quibus intelligo me præcipue diligi. Quint. Et ad eos allegandum est, id est, subornandi sunt, qui persuadeant. Ita servi allegant precatorem. Hinc allegationes dicuntur subornationes. Translatum est hoc ad citantes auctorum testimonia, qui veluti subornantur cum nobis diffiditur.

Cap. LVII.

Renovandi.

VEtus Atheniensium exemplum renovemus. Pristinum morem revocemus. Gratias egit, quod pristinum morem retulisset. Redeamus ad intermissa studia. Studium intermissum repetamus. Bellum redintegrarunt. Divûm instauramus honores: Templum instar prioris, quod conflagrarat excitavit. Libertatem amissam restituit. Odium vetus eo dicterio recruduit. Recanduit ira. Refricuit illi veteris injuriæ memoriam. Horat. Cras ingens iterabimus æquor. Iteranti noxam non est ignoscendum.

Cap. LVIII.

Finales formulæ.

TU vigilas uti ditescas: ego laboro, quo doctus evadam. Objurgo te, quod reddam meliorem: Ut melior evadas, ob id objurgo te. In hoc reperta Musica, ut animos delectet. Ad id adhibendæ literæ, ut nos reddant melius moratos. Cui rei paras opes? Demulcendis animis excogitatus est usus vini. Huc repertæ sunt disciplinæ. Hunc literis genui, hunc negotiationi destinavi filium. Quo mihi divitias? Quorsum opus est nummis? Quo spectas? Quo tendis? Quem scopum tibi proponis? Huc pertinent orationes illæ, quas de supino priore posuimus. Spectatum veniunt, &c.

CAP. LIX.

Causales formulæ.

NOn dico quo quenquam habeam cariorem: Non dico, quod parum tua mihi placeant. Ob id te sæpius reprehendo, quod impensius amo. Quoniam impensius te diligo, ob id te sæpius admoneo. Ideo nulli places, quia tibi nimium places. Quando tu me negligis, tui quoque curam abjiciam. Age revocentur copiæ, quandoquidem ita tibi videtur. Horatius: Jubeas miserum esse libenter, quatenus id facit. Ad eundem modum locutus est Plin. in epistolis: Maneat puella posteaquam sponso jucunda est. Posteaquam mihi non credis, alios in consilium adhibe. Virgil. Quando hæc te cura remordet. Neminem ex animo amat, in causa est pecuniæ studium. Pertinent & illa ad formulam *ἰσοδυναμίας, αἰτιολογικὴν, id est causalem.* Amo Socratem, utpote virum integerrimum. Odi Dionysium, quippe tyrannum. Amplector Petrum, ut optime de me meritum: Demiror te, qui fidem habeas Afro. Erras, qui credas, alios tua diligentius curaturos, quam te ipsum. Stultus es qui id speres: Impudens qui id postules. Delector Augustino, viro nimirum festivissimo. Delector Augustino, ut qui vir sit moribus festivissimis. Amo Nicolaum, tanquam hominem mei amantissimum. Contemne pecuniam: quid enim ad bonam mentem confert? Amandus est tibi Cicero, siquidem te diligit effusissime. Semper in manibus habendus Tullius; nam hoc uno auctore Latine disces. Unus Cicero vere Latinum potest reddere, proinde pueris hic semper in sinu gestandus. Optimus dicendi magister Terentius, quare semper est evolvendus. Quo mihi rectius esse videtur, & eo magis, & hoc libentius id negotii suscepimus. Non habes quam ob rem mihi succenseas. Non est cur mihi succenseas. Horat. Non est quod multa loquamur. Cicero: In viam quod te des hoc tempore, nihil est. Succenset, eaque gratia nos non visit. Luget, atque ob id

vocatus ad cœnam excusavit. Potest nonnunquam omitti signum. Parentem amo, parricidam non amo, id est, quod parens est, hoc nomine amo, quod parricida, hac de caussa non amo. Pontifici debeo honorem: Alexandro non debeo.

Cap. LX.

Quod, εἰδικῶς.

Εἰδικῶς accipitur, cum speciem generi subjicit. Gaudeo, genus est: Quod me amas, species gaudii. Potest aliquis multis variisque de caussis gaudere, sperare, dolere. Genus autem & speciem dico Grammaticorum more, non Dialecticorum. Quod meæ nugæ non omnino displicent doctis, gaudeo: Gaudeo meas nugas non omnino displicere doctis. Quod res tibi feliciter evenerit, lætor: Lætor rem feliciter evenisse, Quod uxorem duxeras, nondum audieram: Quod puellam repudiaris, demiror: Demiror te repudiasse puellā. Quod literas reliqueris doleo: Doleo te reliquisse literas: In hujusmodi orationibus. Quod, εἰδικῶς accipitur, quod tamen apud Græcos est usitatius in ὅτι. Latini magis gaudent infinitis verbis, nisi species præmittatur, ut: Quod pater revaluit, gaudeo.

Cap. LXI.

Ut, εἰδικῶς acceptum.

Eodem modo nonnunquam accipitur Ut, veluti, Spero fore ut facto gaudeas: Confido futurum, ut minime facti pœniteat. Non committam, ut usquam videar officio meo defuisse. Efficiam ut intelligas, mihi quidvis potius, quam fidem defuisse. Da operam ut revalescas: Cura ut valeas. Fac uti nos ames: Fac uti sciam.

DI-

DIGNUS, & INDIGNUS.

Dignus, qui quam diutissime vivat: Dignus ut quam diutissime vivat: Longissima vita dignus: Dignus quam diutissime vivere, in carmine Martial.

Dispeream si tu Pyladi præstare matellam,
Dignus es:

Horatius:

Digna sequi potius, quam tortum ducere funem.

Meritus est cui laurea imponatur: Promeritus es, ut tibi decernatur triumphus. Indignus tuo amore. Indignus quem ames; indignus ut abs te diligatur: Indignus abs te amari, in carmine. Horat: Indigni fraternum rumpere fœdus. Idoneus est qui bellum gerat. Idoneus ut bellum gerat. Idoneus bello gerendo. Idoneus bellum gerere. Horat: Fons etiam rivo dare nomen idoneus. Idoneus ad gerendum bellum. Non me dignatur alloquio, non me dignatur alloqui. Dignum patella operculum. Res digna cognitu. Res digna quæ cognoscatur. Res indigna tua cura: Indigna, quam tu cures. Res est infra tuam dignitatem.

DECET.

Haud decet simiam purpura: dedecet simiam purpura. Indecora est simiæ purpura. Parum decorum est loquacem esse virginem. Ornat mulierem silentium, dedecorat garrulitas. Haudquaquam decora est simiæ purpera. Haud decet imperatorem una cum amica ire in via. Haud decet, ut te loquente, ego sileam. Quod solus ambulas id parum te decet. Demitte pallium; nam sic indecore sedes. Hic gestus virgini indecorus est. Ista petulantia juveni dedecorosa est. Quod huic honestum est, tibi est inhonestum, quod huic pulcrum est, tibi fœdum est. non congruit, non convenit, non quadrat.

NE-

NECESSITAS.

Exorandus eſt pater. Vigilandum ei, qui velit diteſcere. Vigilet oportet qui cupit diteſcere. Vigilare neceſſum eſt eum, quirem cupit facere. Vigilet neceſſe eſt, vel neceſſũ eſt, qui velit dives evadere, Qui literas aſſequi cupiat, uti ſuadet, neceſſitas eſt. Nam ſic Quintilianus ſubinde loquitur. Non poteſt non dolere, qui læſus eſt. Fieri non poteſt, quin doleat is, cui fit injuria. Abibis volens nolens. Nel velis nolis, hinc abibis. Non mihi poſſum temperare quin lachrymem: Non me contineo, quin clamem: Cogor, compellor. Huc me adegit inopia. Huc redegit fortuna. Ad hæc traxit neceſſitas. Huc fatis pertrahor. Huc obtorto collo trahor. Invitus dicam, coactus dicam.

LIBERTATIS.

Utcunque voles facito: ut libet rideto. Quidlibet & dicas & facias licebit, tuo arbitraru facito: tuo arbitrio rem gere. Utcunque viſum erit agito. Animo tuo gerito morem. Obſequere animo tuo. Ex animi tui libidine facito. Pro animi tui ſententia rem tractabis. Ut animo lubitum erit tuo, ita facias. Utcunque feret animus facito. Liberum eſt, ſeu velis à pacto diſcedere, ſeu manere conventis. Nunc integrum non eſt tibi, hac de re quod velis ſtatuere. Mihi jus eſt creditum, abs te repoſcere. Ius tibi facio pro tuo arbitrio tranſigendi negotium. Tibi permitto qnomodocunque velis vivere. Age tuo more. Sine me nunc meo more vivere. Tibi in manu eſt, utrum malis efficere. Penes illum eſt jus vitæ ac mortis. Summa rerum penes te eſt. M. Tull. ut ad te familiariter & quaſi pro meo jure ſcriberem. Idem in Verrem: Quem jure ſuo adire aut appellare poſſet.

STATUENDI.

Decretum eſt. Deliberatum eſt: Certum eſt: tat ſententia: Viſum erat: in animo habebam:

Erat

Erat in animo: Non eſt animus: Non eſt ſententia: Non eſt ſententiæ: Non eſt conſilium, ſive conſilii: Non erat ratio, apud Ciceronem. Placebat: Placitum eſt ſenatui: Decrevit ſenatus. In eam ſententiam pedibus ibant omnes. Statueram in animo: Mecum, ſtatueram: Utrum utro melius nondum ſtatui: Conſtitui hoc anno navigere. Eſt mihi in animo hoc vere navigare. Virg.

Si mihi non animo fixum immotumque ſederet.

Mihi nihil æque propoſitum in vita, quàm tibi per omnia gratificari. Si ita animum induxiſti tuum: Deſtinaram in animo: Hic murus aheneus eſto.

ASSENTIENDI.

Aſſentior tibi: Tecum ſentio: Conſentiebant univerſi: In tuam ſententiam pedibus eo. In eam ſententiam reliqui omnes pedibus diſcedebant. Cic. frequentes ierant in alia omnia. Accedo tuæ ſententiæ. Non his accedo, qui Pythagoræ ſequuntur opinionem: Tuo judicio ſubſcribo. Sententiæ tuæ meum addo calculum: Ea ſententia pleriſque probatur: Idem ſentio quod tu: Sententiæ tuæ nemo non ſuffragabitur. Hæc mihi tecum conveniunt: Hactenus omnia mihi tecum conſtant: Hac de re ſummus eſt inter Philoſophos conſenſus. Huic ſententiæ frequenter acclamatum eſt, ὁμόψηφοι, Græcè, ejuſdem ſententiæ ejuſdemque ſuffragii dicuntur: ὁμόδοξοι ejuſdem opinionis, ejuſdem ſectæ vocantur: Idem uno omnes ore confirmabant, omnibus eruditorum calculis ſive punctis eloquentiæ princeps M. Tullius.

DISSENTIENDI.

Longe, lateque abeſt: Diſſentio. Ego longe diverſa ſentio. Multo aliter atque tu ſentio. Ei ſententiæ refragabuntur omnes. Iſti ſententiæ nemo non reclamabit, mihi tua ſententiā neutiquam probatur. Magnopere noſtra cum tua pugnat opinio. Variatum eſt ſententiis. Id unum eſt nobis contro-

roversum. Id solum est in controversiia, vel in controverso. Equidem ab opinione tua nimium absum: Multum à tua mea discrepat sententia. Longe secus atque tu sentio: Haud mediocriter à tua mea dissidet opinio: Nimium inter tuam atque meam interest opinionem. Plurimum à tua mea distat opinio. Mihi secus videtur. Diis aliter visum est. Huic sententiæ milites adversabantur.

PRECANDI.

Quod agis, bene fortunent superi. Quod agis bene vertat. Feliciter cadat quod instituisti. Dii cœpta secundent. Optime cecidit. Bene vertat Reip. Sit felix faustum, bonumque Reip. Feliciter cedat nobis omnibus. Hanc affinitatem precor, ut Deus nobis omnibus lætam esse velit: Feliciter exeat quod cœpisti. Prospere succedat quod agis. Ex animi sententia procedat, quod aggressus es. Deum optimum, maximumque precor, ut istud consilium quàm est honestum, tam sit etiam auspicatum. Precor ut bonis avibus Italiam adeas, melioribus redeas. Precor ut hic annus tibi lætis auspiciis ineat, lætioribus procedat, lætissimis exeat, ac sæpius recurrat semper auspicatior, feliciorque. Precor ut hic dies tibi candidus illuxerit. Incolumem reditum opto liberis tuis: Precor ut apud tuos omnia læta reversus offendas: Vtinam prospere naviges, similique successu renaviges. Bonis auspiciis ancoram solvas. Precor ut diis optatis omnia respondeant. Faxint superi; ut alba tibi contingant omnia. Velim, ut ex voto res omnis succedat. O si res ita ut volumus nobis eveniat: Preor ut tibi secunda occurrant omnia. Precor ut Diis secundis faventibusque negotium hoc conficias: Quæso ut hanc rem stultissime cœptam. Superi nobis bene vertant. Nihil malim, quam ut his pulcherrimis cœptis dextra aspicerent numina: Quæso ut quod instituisti, superis bene fortunantibus absolvas. Precor hic contractus commodo sit utrisque. Precor ut hoc matrimonium voluptati sit omnibus nobis.

PRIMI

PRIMI SUPINI VARIATIO.

Venit repetitum depositum: Venit ad repetendum depositum: Venit ad repetendam pecuniam: Venit repetendi depositi causa: Venit ut depositum repetat. Venit repetiturus depositum; Venit repetere depositum: Græcanicum hoc postremum: Tametsi Poëtæ Latini ab hac loquendi forma non abstinent, præsertim Horatius.

CAP. LXII.

Dividendi forma.

OMnis eloquentia rebus constat & verbis: Rerum universitas decem generibus continetur: Officium Oratoris in quinque partes distribuitur. Oratio sex partes complectitur. Oratio sex partibus absolvitur. Primum genus sex continet species. Quidam in septem species secant. Reip tres formæ Respub. in tres dividitur formas. Enthymema non simpliciter accipitur. Syllogismus trifariam dividitur. Omnis argumentatio in formas octo diducitur. Id genus in partes septem derivatur. Huic generi species subjectæ sunt decem. Summa divisione in duo genera digeritur, quorum utrumque in species complures distrahitur. Præjudiciorum vis omnis tribus in generibus versatur.

CAP. LXIII.

Distribuendi.

BIs me tuæ delectarunt literæ, partim quod essent mirum in modum elegantes, partim quod eximiam quandam in me benevolētiam præ se ferrent. Pars ingenium, alii corpus exercebant, duriuscule dixit Sallustius, sed eleganter. Utrunque fratrē alienavit à sese, unum morum asperitate, alte-

rum sordibus. Corpore atque animo constat homo, alterum cum pecudibus habet commune, alterum cum Diis. Neminem non lacessit, hunc scriptis, illum convitiis, alium minis. Hunc negligit, hunc odit. Verum id magis in carmine quadraverit. Geminatio verborum interdum habet vim, leporem alias. Cic. alios assentatione delinit, alios muneribus corrumpit, alios promissis illectat. Modo ait, modo negat. Interim objurgat, interim inepte blanditur, Quod quidem Fabianum est. Nunc neminem admittit, nunc omnibus occurrit.

Cap. LXIV.

Prohibendi aut impediendi signa.

Nemo prohibet ire quenquam publica via. Tu me prohibes, ne publica ingrediar via. Quod minus assecutus sis, fortuna in culpa fuit, non ego. Impedimento fuit, quo secius lex ferretur: Hactenus rescribere non licuit per valetudinem, etiamsi per occupationes licuisset. Ego id agam qui ne detur, apud Terentium legimus. Metuo ut ferre possis, id est, ne non possis. Etiamsi hic Ut, pro Quomodo positum videri possit. Id utile, ut ne quid nimis. Uti ne, pro ne: quemadmodum apud Graecos ἵνα μὴ. Non veto quin quae velis, facias. Suetonius in Tiberio: intercessit, quo minus in acta sua juraretur, id est, obstitit, inhibuit, impedimento fuit. Per me non stetit, quo minus viceris. Exclusus tempore non venit, id est, temporis angustia obstitit, quo minus veniret.

Dubitandi.

Non dubito quin cupias redire. Non dubito te cupere reditum. Res in ambiguo est. Nondum satis constitui. Adhuc anceps animi sum. Adhuc haereo. Etiam dum ἐπέχω, *id est, exspecto* quod est Academicorum. Nondum huc aut illuc inclinat sententia. Adhuc in aequilibrio vacillat animus utroque nutans,

tans. Hactenus suspendo decretum animi. Nondum liquet: Ampliatum est judicium.

SINE, ET CITRA.

Citra præceptoris operam doctus evasit. Sine præceptore doctus evasit. Nullo præceptore doctus evasit. Absque pecuniis nihil efficias. Extra jocum, pro, sine joco, dixit Tullius.

OSTENTANDI.

Ostentat ingenium. Jactitat natales suos. Jactat se de natalium splendore. Vendicat sibi eloquentiam. Mire sibi placet de specie corporis. Ubique majorum imagines deprædicat. Sunt qui vulgo sanctimoniæ specie se venditant. Ipse sui præco est, ipse sui ipsius tibicen est. Ipse suarum virtutum apud omnes canit encomium. Mirum quàm ipse sibi pulcher est. De majorum nobilitate gloriatur. Plurimum sibi tribuit: Suis ipsius suffragiis tantum non Deus est. Sibi Suffenus est. De generis nobilitate, dictu mirum, quas tollat cristas, quæ erigat cornua.

CORRIGENDI, SANANDIQUE.

Huic incommodo paulo mederi possis. Huic malo illud erit remedio. Quod jactu cecidit, id arte corrigas. Mendum litura tollitur. Animi morbos sanat Philosophia. Corporis vitia ingenii dotibus pensantur. Febre levatus est. Malis omnibus mors semel liberat. Oculorum vitia ruta emendat: Orationis vitia Grammatica castigat. Philosophia morbos animi tollit, medicaturque. Dentium cruciatum vinum lenit: Uteri tormina levat malva. Capitis dolores mitigat somnus. Sedat tormina: Fugat pruritum: Sopit dolorem: Levat dolorem: Stomachum labascentem fulcit vinum vetus; Stomacho conducit pervigilium: Uxoris vitium aut mutandum est, aut ferendum: Morbis omnibus arte succurritur.

Soli senectuti subveniri non potest: Adversus podagram efficax est apium. Contra carcinomata valet mel. Obsistit ebrietati cicuta. Adversus alvi tormina remedio est crepitus.

BLANDIENDI, sive HORTANDI.

Dic age: Dic sodes: Dic obsecro: Dic quæso te: Dic amabo: quod frequens est apud M. Tull. Blanditur, Assentatur, Palpatur, Horat. Palpum obtrudere. Plautus. Demulcere caput. Ad gratiam loqui. Dare auribus: Trebonius Ciceroni: Noli putare mi Cicero, me hoc auribus tuis dare. Cæsar: Auribus Vari serviunt, id est blandiuntur. Fac virum te præbeas. Quid habes quod ad hæc respondeas? Cedo. Agedum. Eia age: vide sis. Quin uno tu verbo rem expedis?

TVA CAVSA.

Nolim id esse verum, vel tua causa. Tibi metuo: mihi gaudeo. Omnium nomine doleo. M. Tull Nam ego eo nomine sum Dyrrachii hoc tempore, ut quam celerrime quid agas audiam. Catull. Eone nomine imperator unice fuisti in ultima occidentis insula? Tua gratia munus hoc suscepi. Vicem tuam doleo. Commoda illi respectu mei. Qua loquendi forma usus est Quintilianus. Invenitur & contemplatione tui. Tui causa, In tuam gratiam hæc feci.

VTRVM NEC NE.

Vise utrum redierit, an non. Vise num jam redierit, an nondum. Vise redieritne domum nec ne. Vise redierit, an non. Cogita famæ malis consulere, an pecuniæ. Cogita famæne malis consulere, an pecuniæ. Cogita famæne malis consulere, an pecuniæ. Cogita an famæ malis consulere, an pecuniæ. Cogita num famæ malis consulere, quam pecuniæ. vide si potes esse possessor. Cic. in Orat. suo lib. 2, Si pro an dixit, imitatus Græcos, apud quos *ei* bifariam significat.

CON-

CONCEDENDI.

Finge hominem vivere. Fac ita esse. Fac potuisse. M. Tull. Facite hoc meum consilium legiones novas non improbare, Vt donemus ita esse; Ut hoc interim tibi concedamus. Ut hoc interim tibi largiar. Cic. Ut non referat pedem, insistat tamen. Cat. Non est in nostra potestate, sed in natura, ut tamen multum sit in nobis. Pone sic esse in tabulis: Esto sane: Sit ita sane. Ut maximè jusserim, non erat tuum id facere: Etiam si quid asperius dixisset, tuum erat obticescere. Sed imaginare me donasse, non potes tibi rem vendicare. Et si maxime donassem, non tibi jus est rei vindicandæ. Donarim sane, non statim tibi jus est injiciendi manum.

PARUM ABESSE.

Pene scopum attigeras. Prope scopum attigeras. Propemodum attigeras scopum. Parum aberas à scopo. Parum absuit, ut scopum attigeris. Parum abest quin scopum attigeris. Res parum aberat à pugna. Parum aberat quin pugnarent. Minimum aberat ut homini manus injiceret. Minimo minus scopum attigeras. Plaut: Nihil fuit propius, quam ut perirem. Vix hominem cohibui, quod minus manum injiceret: Tantum non conferebant manus. Tantum non adorabant, quod Græcis est familiarius, μόνον οὐχὶ, *i. e. propemodum*. Sueton. de Tyberio Cæsare: Civilem admodum inter initia, ac paulo minus, quam privatum egit. Paulo minus dixit pro propemodum, ac paulo post: Quod paulo minus utrumque evenit, *i. e.* parum absuit, quin utrunque evenerit. Idem de eodem. Sed tantum non statim à funere ad negotiorum consuetudinem rediit, id est, propemodum statim à funere, pro tantum non. Terent. dixit, modo non: Is senem pellexit per epistolam, modo non montes auri pollicens. Nihil longius absuit, quam ut hosti me dederem. M. Tull. Nec mihi longius quicquam est, quam videre hominum vultus.

INCERTITUDINIS.

Annos natus est ferme viginti: Annos natus circiter octoginta. Circa lustra decem, dixit Horat. Annos natus est plus minus quadraginta. Ad dies viginti. Cic. cum annos ad quinquaginta natus esset: Hora quasi decima. Apud Sueton. Annos habet haud scio an duodeviginti: Puerum annos natum fortasse decem. Sallust. Diu in incerto habuere.

Cap. LXV.

Correctionis, & Occupationis formulæ.

IN pietate, præcipua felicitatis pars, vel tota potius felicitas hominis sita est. Sallust. Vulgi more magis quam judicio. Doctrina nihil ad virtutem conducit, imo nonnihil officit. Tibi præcipue atque adeo tibi uni calamitatem hanc acceptam ferre possumus. Ducem hostium intra mœnia, atque adeo in senatu videmus: Tuum opus vidi magis, quam legi. Græcas literas degustavit verius, quam didicit. Bonas literas sedulitate sua depravavit, vel (ut verius dicam) evertit. Bonas literas non dico depravavit, sed funditus evertit. Suos omnes læsit: quid dixi læsit? imo subvertit, M. Tull. Sed in hoc ferendus meus error. Ferendus autem? Imo etiam adjuvandus. Quem Historicum citius dixeris, quam Poëtam. Lucanum relegi, non tam Poëtam, quam Historicum. Ni pater esses, dicerem te desipere. Hic exercitus ductor, pene dixeram seductor. Vertit Homerum, pene dixeram pervertit. Respondebo non orationi tuæ, sed convitio. In summa: Correctio fit, vel augendo, vel minuendo, vel commutando. Augendo. M. Tull. in Catilinam: Qui de hujus urbis atque adeo orbis terrarum exitio cogitant. Idem pro Planco. Insector, posco, atque adeo flagito. Hæc sermonis forma frequens est apud Ciceronem. Minuendo, ut: sic hic vivimus, aut victitamus verius. Commutamus aut in contrarium verbum, aut in aliud commodius ac significantius. Pro hospite ho-

stem

ſtem fovi domi meæ. Hic legationibus non immoratur, ſed immoritur. Hic patrimonium omne abſumſit, aut, ut melius dicam, abligurivit. Idem aliquoties facit. At, Terent. Fucum factum mulieri: At quem Deum? M. Tull. Una mater oppugnat, at quæ mater? quia &c.

CAP. LXVI.

Auctores citandi formulæ.

UT Ciceroni placet, auctore Platone, vel quia hoc ſenſit, vel quia ſuaſit, vel quia narrat: Nam trifariam utuntur hac voce, teſte Varrone. Si Terent. credimus: Ut refertur apud Plinium: ut ait Protagoras Platonicus: ut apud Xenophontem Simonides dixit. Epicuro teſte, felicitas in voluptate ſita eſt. Ariſtoteles bonorum tres ordines fecit. Non ſpirare animal, cui non ſit ſanguis calidus, auctor eſt Theophraſtus. Apud Plinium ſcriptum eſt, elephantos decimo demum anno parere. Pyrrho negat quicquam ſciri poſſe. Id verum eſſe teſtis eſt Livius. Exſtat in annalibus. Veterum litteris proditum eſt: Ejus ſententiæ complures citat auctores. Ad eam ſententiam quam plurimos allegat teſtes. Eam ſententiam multorum auctoritate tuetur. Huic opinioni Plinius aſtipulatur. Huic ſententiæ ſuffragatur Plato. Idem ſentit Pythagoras. Ariſtoteli animal eſt etiam ſpongia. Plinio ſentiunt & arbores.

CAP. LXVII.

Variatio Imperativi modi.

VAle, valeas, fac valeas, valeto, valebis, idem pollent: & in quibuſdam futurum ſubjunctivi: Memineris, pro memento; oderis, pro odio habeto. In ceteris item ſi addideris prohibendi ſignum: Ne dixeris, ne dicas, ne dic.

Cap. LXVIII.

Variatio futuri.

Poenitebit olim te. Futurum est ut olim te pœniteat. Spero te gavisurum facto. Brevi, opinor, tædebit te hujus vitæ: opinor fore ut brevi te hujus tædeat vitæ. Spero futurum, ut facto gaudeas. Dixeris egregie. Horat. Alligaris filium. Terent. Abibit hinc propediem. Abiturus est hinc propediem. In ea vero periphrasi, futurum est ut repetat creditum. Latini videntur reddere Græcam figuram μέλλει λέγειν, id est *dicturus est*. Est autem familiaris Ciceroni: necessaria quoque, quoties in verbum inciderimus, quod futuro careat. Ut, spero fore, ut artem brevi perdiscas. Nam perdisciturum non poteras dicere. Est futurum quoddam quasi mixtum cum significatione præteriti. Ut, priusquam tu domum redeas, ego epistolam perscripsero. Antequam in portum pervenies, navis solverit Si tales animos in pugna præstabitis, vicerimus, sive vicimus: id quod finitimum esse videtur τῷ μετ' ὀλίγον μέλλοντι, i. e. *paulo post futuro:* Quanquam id alioqui Latini circumloquuntur per jam, jamjam, & mox. Jam aderit. Similis jamjam morituro: Mox audies. Sunt in quibus necessitate abutimur futuro subjunctivi, ut meminero, odero, novero. Ad futuri significationem pertinent & illa: Confido commentarium hoc studiosis probatum iri: Et, perspicio te perditum ire filium.

Cap. LXIX.

De periphrasi generali verborum.

Commune fere est modis omnibus, ut per Fio verbum, aut similia circumloquamur. Ita charus eris omnibus: Ita fiet, ut charus sis omnibus. Hoc modo effugit invidiam. Hoc modo factum est, ut effugerit invidiam. Utinam ex æquo me ama-

amares: utinam fieret, ut ex æquo me amares. In uxorem pessimam incidi. Mihi usu venit, ut in pessimam uxorem inciderim.

CAP. LXX.

De Modo Potentiali.

AD modum potentialem fere pertinent, quæ per Potest, aut Debet, aut simile verbum, exponi possunt. Quid agas cum eo, qui nihil intelligit? Est, quod rideas, non est quod invideas: Videas & flumina sicca: cerneres alios trepidare, alios circumspectare fugam: Vidisses omnes obmutescere: Equidem istud non affirmarim: dixerit hic aliquis: maturius venisses. Et apud Terent. prædiceres, pro prædicere debuisses: Græci addunt syllabam, ἄν, λέγοις ἄν.

CAP. LXXI.

Æstimandi verba.

PLurimi me facit. Parvi habet, pro nihilo ducit: nihil pendit, pro minimo ducit: ne hujus quidem facio δεικτικῶς, i. e. *demonstrative*, ostenso pilo aut flocco. Maximo in pretio est apud omnes. Plurimi fit apud omnes. Magni habetur apud suos. Pili non facio. Nauci non facio. Flocci non facio. Boni consulere M. Tul. Tranquillissimus autem animus meus, qui totum istud æqui bonique facit. Terent. Istud æqui bonique facio. Sallust. Supra ea, veluti ficta pro falsis ducit. Idem, Fidem suam interposuit, quam non minoris, quam publicam ducebat. Idem. Quæ prima mortales ducunt, id est quæ plurimi faciunt homines. In gratiam habere, pro eo quod est beneficii loco ducere, dixit Sallust. Denique regi patefecit, quod pollicebatur, senatum & populum Romanum, quoniam armis plus valuissent, non in gratiam habituros. Nihil habere pensi, pro non curare, dixit Sall. Neque id quibus

modis assequeretur; dum sibi regnum pararet, quicquam pensi habebat. Idem, Nihil pensi, nihil moderati. Idem Vilia habere, pro contemnere. Fidem, fortunas, pericula vilia habere. Unius aestimemus assis, dixit Catull. contra Grammaticorum leges. Cassa nuce non emam: Filius eodem est apud me pondere, quo fuit ille. Cic.

CAP. LXXII.

Emendi formula, & similia.

Nimio emisti, non revendes tantidem. Nimio liceris: Minoris addicturus erat. Quanticunque indicaris, tanti mercabor. Vide, ut quam maximo aestimes: Non refert quanti res ipsa sit, sed quantopere tibi sit opus ea. Tu tuum agrum pluris conducis, quam ego meum emerim. Paulo locas aedes tuas. Cupiam maximo, si queam. Eme quam potes minimo. Revende, quam potes plurimo. Asse non emerim totam Ciceronis famam. Labore Dii bona sua vendunt: Vili vendunt, minoris non possunt. Non emit, qui nihilo emit. Care emit qui rogat. Extrude merces quanticunque potes, vel gratis alicui obtrudito, si secus non potes. Redimas te captum quanti potes, quanto potes, pro minimo. Si nequeas paulo, at quanti potes. Cui addictus est ager? Ludovico. Quanti? Frumentum addictum est, sed nondum admensum. Quanti proscripsit aedes? ducatorum myriade. Quanti coenastis? percare. Magno hic vivitur. Amatur vilissime. Bassus carius cacat, quam bibit. Magna mercede canit: Maximo tacuit Demosthenes. Quanto metiris precio? Juvenalis. Quanti stipulatus es? Thais decem millibus drachmarum noctem venditabat. Nimio constat elegantia. Sueton. Quorum uni mellita quadragies sestertium constiterunt. Hic enim subauditur aufferendi casus, quadragies centum millibus:

CAP. LXXIII.

Discriminis formulæ.

NIhil intereſt, facias an dicas. Nihil refert, per te facias, an per alium. Parvi mea refert quid nolis aut velis. At mea plurimum refert. Quid intereſt, utrum facias, an inſtiges? Plurimum intereſt, maxime refert, quo tempore virum adeas. Equidem haud magno in diſcrimine pono, apud T. Liv. & apud Val. Max. reſpondit ſe vita malle excedere, quam metu violentæ mortis amicos, inimicoſque juxta ponere. Salluſt. Adero, me vosque omnibus in rebus juxta geram. Virg.

Tros Tyriusque mihi, nullo diſcrimine agetur.

Utrum probes, an improbes, manum non verterim. Ad iſta ſum indifferens: ita Suet. Quædam perquam tenui limite dividuntur, apud Fab. Verane ſint hæc an ficta, nihil laboro. Utrum ſcripſeris an dixeris nec ne manum non verterim. Suſque deque fero. Suſque deque habeo. Inſtigaſti, perinde eſt ac ſi feceris. Ex æquo in noxa es: tandundem peccaſti. Citra diſcrimen amat, ac laudat omnes. Citra delectum omnes in familiaritatem receptat. Omnes promiſcue mordet. Paſſim hæc prædicat. Apud quoſlibet hæc dicit. Amuſſis alba in albo lapide.

CAP. LXXIV.

Affirmandi.

PRomiſit ſe venturum. Promiſit, maxime, etiam: pro quo Græci ναὶ. M. Tull. Si non quomodo tabulas conficis? Si etiam, quamobrem, &c. Idem. Quaſi aut etiam, aut non, non modo verum eſſet, ſed neceſſarium. Hunc locum ideo adduxi, quod ſunt qui putent etiam, non eſſe confirmantis. Scilicet, admodum. Quam lubentiſſime, benigne: Sic habet. Sic erit. Ita eſt, factum eſt,

est. Plane. Mirum ni. Haud dubie. Dubio procul. Liquet. Constat. Confessum est. In Confesso est. Extra controversiam est. Certum est. Pro certo. Compertum. Liquido. Indubie. Indubitato. Certo certius. Vero verius est. Veriora his quæ apud Sagram gesta sunt.

CAP. LXXV.

Accusandi formulæ.

Accusatus est sacrilegii. Hic se furti alligat. Postulatus est repetundarum. Delatus proditionis. Cæsar comment 7. Principes civitatis insimulati proditionis à Romanis. Reum egit, vel peregit. In jus voca. Lege agito. In jus ambula. In jus duxit hominem. In jus trahis. Litem intendit. Dicam scripsit. Filius cum patre litem agitat. Cum opulentissimo viro illi lis est. Cum Mida judicio decertat. Accersitus est capitis. Delatus est sacrilegii. Peculatus reum peregit. Plaut. ad tres viros deferam tuum nomen M. Tulli. nomen hominis amicissimi detuli. Idem: Delationem nominis postulavit. Idem, Roscii nomen deferendum curavit. Diem illi dixit. Tit. Livius: Cæsoni capitis diem dicit. Idem, rei capitalis diem Posthumio dixerunt. Eum talionis agentem exceptione repulit. Agit cum eo malæ tractationis. Damnatus est repetundarum, vel de repetundis. Absolutus injuriarum. An quisquis gratiam cum possit non refert, ingrati teneatur. An teneatur Reipubl. læsæ, qui quod sibi licuit, fecit. Læsæ religionis fit actio. Nec audacem timoris absolvimus, dixit Seneca. Ad hanc formam pertinent illa quæ referuntur in titulo laudandi ac vituperandi. Cic. jam de majestate postulavit Plaut. cras subscribam homini dicam. Idem. Cum istī causam subscriberent. Unde subscriptores dicuntur ii qui cum accusatore caussam, & crimen subscribunt, & actori adsunt. M. Tulli Accusabat M. Aquilium, subscriptore C. Rutilio Ruffo. Inde & subscriptio. Incusat senis parsimoniam. Insimulat

mulat herum avaritiæ. Caussatur tutorum perfidiam.

CAP. LXXVI.

Formula utilitatis.

Nihil æque conducit ad beate vivendum. Nihil ad parandas opes conducibilius. Nihil ad eam rem confert. Plurimum adfert adjumenti. Utilis ad parandos amicos assentatio. Plus adfert voluptatis, quam utilitatis. Plurimas ad res hic libellus usui futurus est. Ad id patruus inprimis adjutare poterit. Quid faciunt ad virtutem nummi? Libet quidem, verum non expedit. M. Tull. Visum est mihi hoc ad multa quadrare. Utinam hæc res tam frugifera tibi sit, quam futura est honesta. Utinam tantundem frugis adferat quantum adfert gloriæ Ad id sola doctrina fuerit adjumento. Ad hoc pecunia magno adminiculo futura est. Ad id haud mediocriter adminiculantur vires corporis. In id quoque prodest ornatus, Fabianum. Non parum ad id efficiendum momenti habet fama integra? Neque vero illud mediocriter profuerit: Adjuvat hoc quoque. Hac ratione nihil profecimus, reliquum est, ut diversam ingrediamur viam. Nihilo plus explicet, ac si insanire paret, id est: Nihilo plus proficiet. Horat. Eruditio ad pietatem plus adfert dispendii, quam compendii, & non tam promovet, quam moratur. Calida sunt amica stomacho, dulcia conducunt hepati. Quod stomacho confert, idem prodest cerebro: quod ad stomachum facit, idem capiti salutare est: quod stomacho bonum est, idem cerebro commodum est. Lactucæ alvo dejiciendæ efficaces, & ad somnum conciliandum idoneæ. Adciendos menses valet malva: Alvo sistendæ, sunt utiles fabæ assæ. Stomachum acuunt, excitant, irritant appetentiam edendi. Hac in re solus hic tibi poterit commodare. Plurimum commoditatis adferet pecunia studioso. Utinam tam tibi commodo sit, quam mihi fuit grave. Magno meo malo tentavi.

Et fine pronomine. Livi. Loquendo quæ in rem non essent die consumpto. Idem: Si è Repub. censeret, veniret M. Tull. Facis ex tua dignitate, & è Repub. Idem: Scio quæ studio dixerit, è Rep. dixisse. Fecisti tuo commodo, nostro incommodo. Si judicabis in rem tuam esse. Si putabis ex usu tuo fore. Si putabis è re tua fore. Pro te facit quod dico. Ad philosophiam Dialectica viam aperit, viam sternit, viam præstruit. Ad eam rem jam jacta sunt fundamenta. Ætites partus adjuvat, inflationem stomachi discutit, Pectoris dolores levat, Bilem extrahit, Pituitam detrahit, Mensium abundantiæ auxiliatur, Adversus serpentes in vino datur. Deploratis auxilio est Chironia. Morbis omnibus medicatur Panace. Elleboro phthiriasis emendatur. Datur ad serpentum ictus Chelidonia. Rhododaphnes folia homini præsidio sunt adversus serpentes. Aviditatem cibi facit acetum, valet ad ciborum appetentiam irritandam. Absinthium fulcit stomachum labentem: εὐστόμαχα dicuntur Græcis, quæ stomacho conducunt. Nullum operæ pretium fuerit.

CAP. LXXVII.

Præsagii formula.

SOl purus oriens neque fervens, serenum diem nunciat, concavus oriens pluvias prædicit. Si circa occidentem rubescunt nubes, serenitatem futuræ diei spondent. Sin spargentur, pluviam ventosque significabunt. Cum oriente radii non illustres eminebunt pluviam protendunt. Si in exortu rubescent nubes, maxima ostendetur tempestas. Si oriens cingetur orbe, ex qua parte is se aperit, exspectetur ventus. Si totus defluxerit, serenitatem dabit. Lunæ cornu septentrionale acuminatum inde præsagit ventum. Sic enim frequenter usurpat hanc vocem Plinius, ut præsagire non sit præsentire, sed portendere. Si quartam orbis rutilus cinget, ventos & imbres præmonebit. Na-

scens

ſcens obatro cornu, pluvias decreſcens dabit. Rubicundam venti protinus ſequuntur. Autumni ſerenitas ventoſam hyemem facit. Volitantes ſtellæ ventos nunciant. Eædem in plures disjectæ partes, inconſtantes ventos effundent. Cum ab Aquilone nocte ſerena fulguraverit, ventum & imbrem demonſtrabit. Nubes vehementius atræ ab oriente, in noctem aquam minantur: Nube gravida candicante, grando imminebit. Nebulæ cœlo cadentes, ſerenitatem promittunt. Pallidi ignes tempeſtatum nuncii ſunt. Mare in tranquillo portu intra ſe murmurans, ventum prædicit: Camporum fragor, & cœli murmur non dubiam habet tempeſtatis ſignificationem. Echini affigentes ſeſe tempeſtatis ſigna ſunt. His modis locutus eſt Plinius: Ipſa cœli facies futuram tempeſtatem loquitur. Exoriens Notus venturam pluviam præmonet. Iris imbrium eſt nuncia. Halcyones nidulantes, futuræ tranquillitatis fidem non dubiam faciunt. Præcox pueritia vaticinium eſt vitæ brevis. Immodica felicitas, ſignum eſt futuræ calamitatis: Criſpantes undæ nautis coorſturos ventos demonſtrant. Qui bene conjiciet, hunc vatem puta optimum. Stridor dentium in ægrotis, mortis indicium eſt: Dentium ſeries brevis & continua, longævitatem arguit. Occurſus puellæ nuper nuptæ, felix auſpicium eſt: Occurſus virginis, parum læti ominis eſt. Nec dubias ſignificationes ſæpe fecit, ne reliquis quidem ſe parſurum. Suet. Evidens ſpecimen dedit, qualis ſit futurus Princeps. Ex pueritia divina, qualis ſit futurus ſenex: Hinc collige, hinc augurare, hinc ratiocinare.

CAP. LXXVIII.

Officiendi formulæ.

PYrorum eſus ſtomacho gravis: Dulcia ſtomachum lædunt: Acida concoctioni officiunt: Salſa noxia ſunt hepati, Lac virilem ſtomachum offendit, Aduſta, inimica bilioſis. Non obſi-

ſtam.

ſtam. Non fuero impedimento. Non obturbabo. Non reluctabor. Non obſtrepam tuis conatibus. Non renitar. Non reclamo. Non remorabor inſtitutum tuum. Fabius: Aures minus feriunt, pro offendunt, dixit.

CAP. LXXIX.

Functionis formula.

GEſſit conſulatum: Ubi tum Proconſulem agebat; Prætoris officio fungebatur. Dictator erat. Bellum adminiſtrabat. Siciliam obtinebat. Ita Cicero frequenter, pro adminiſtrabat. Alioqui obtinet, qui impetrat: Provinciæ præſidebat: Annonæ præfectus erat. Regia negotia procurabat. Munia tribunitia obibat. Obire bella, dixit Livius. Obire legationes. Cic. Cenſui præerat. Cum imperio eſſe, eſt habere magiſtratum. Gerere poteſtatem, dixit Cic. in Verr. 4. Idem dixit piraticam facere. Hoc negotii tibi mandamus. Tibi provinciam hanc delegamus. Duram ſuſcepiſti provinciam. Duram ſuſtines provinciam. Fac, ut imperatorem te præbeas. Vide ut te præſtes amicum. Scurræ, non amici functus es officio. Ego te abſente tuis fungar vicibus. Tuas agam partes. Tuarum partium eſt, ſive tuæ partes ſunt, retundere petulantiam hominis. Defunctus conſulatu. Defunctus vita. Defunctus malo. Defunctæ periculis. Virgil. Defendere vicem. Horatius:

Defendente vicem modo Rhetoris atque Poëtæ.

Pontificis perſonam gerit. Paulatim exercuit principem. Suet. pro eo quod erat, functus eſt munere Principis. Tractare Remp. Gubernare Remp. Ducere bellum. Gerere, exercere bellum. Navare operam. Satagit rerum ſuarum. Ductare exercitum. Patrare bellum. Quæ duo verba Fabius notat à Salluſtio novata in uſum honeſtum, cum ante fuiſſent obſcœna. In familia bene inſtituta omnes in officio ſunt. Non deero officio meo: nuſquam ceſſabo in officio meo. Salluſtius, Curare dixit abſolute. Nam is in ea parte curabat.

CAP. LXXX.

Quibus modis tribuimus aliquid.

SUmmo ingenio puer. Summi ingenii puer. Summus ingenio puer. Summus ingenium, Poëticum est. Vir admiranda sapientia: Vir admirandæ sapientiæ. Vir admirandus sapientia: Vir admirandus sapientiam, in carmine: Vir incredibili præditus sapientia. Vir omnijugis corporis atque animi dotibus exornatus. Vir omnibus instructus dolis: Vir ex meris mendaciis conflatus, atque compositus. Id omnibus natura insitum est: Id natura nobis indidit: Ita natura comparatum: Id cunctis attribuit natura. Multa vitia nobis recepta consuetudo conciliat, nonnulla natura ingenerat. Omnibus innatum est, ut vitam suam incolumem esse velint. Id vitii non tibi natura adjunctum est, sed accersitum ac receptum prava consuetudine. Inest in homine incredibilis quædam astutia: inest homini.

CAP. LXXXI.

Titulorum.

EJus rei meminit Plato in Dialogo, qui inscribitur συμπόσιον. Teste Cicer. in eo lib. quem inscripsit Oratorem perfectum. Plinius in opere, cui titulus, Historia mundi. Varro in Satyra, cui titulum fecit: Nescis quid serus vesper vehat. Virgil. in Alexide: Terent. in Adelph: Hesiodus in opere, cujus titulum nuncupavit, Opera & ies: Erasmus in libello, cui titulum indidit, De verborum copia: In commentariis, quibus titulum prætulit, De nugis aulicorum: In Odarum libro, quem Sylvas nuncupavit. In Phormione Terentiana.

Cap. LXXXII.

Gratulandi.

GAudeo te nobis optantibus incolumem esse redditum. Gratulamur tibi victoriam. *Sic* enim loquitur Sueton. & Seneca. Item M. Tull. Appellat hominem, & ei voce maxima victoriam gratulatur. Isto nomine tibi gratulor. Gratulamur de victoria. Gratulor vicisse te. Quod victor redieris, vehementer gaudeo. Te nova prole auctum esse, gaudeo. Salvum te advenire, volupe est. Lætor tuo nomine, quod uxor feliciter peperit. Quod gener tibi tantopere probatur, magnopere tua causa gaudeo. Voluptati mihi est, quod tibi res ex sententia cesserit. Tua gratia gaudeo, quod res præter spem bene verterit. Tuam vicem lætor, qui prospere pugnâris. Macte. Macte istius animi. Terent: Abi, virum te judico. Item in Adelph. Syrus.

Cap. LXXXIII.

Gratias agendi.

QUod tam officiose me commendaris Principi tuo, gratiam & habeo, & habiturus sum immortalem. Quod tanta fide mea negotia procuraris, pares gratias agere vix possum, referre nequaquam. Quod me passim amantissime prædicas, video quantum debeam tuo in me studio. Quod meis commodis tantopere studes, & habetur à me gratia, & semper habebitur. Quod argentum ad diem promissum reddidisti, amo te, & habeo gratiam, Terent. Ecquid nos amat de virgine? M. Tull. Quod mihi polliceris, valde te amo. Idem: Multum te amo, quod spopondisti M. Octavio. Factum bene quod epistolam obsignatam remiseris. Quod nos pro tua virili tueris, gratum est. Grates persolvere dignas, non opis est nostræ. Virg. Fateor me tibi magnopere devinctum esse. Hoc nomine plus tibi debeo, quàm ut unquam solvendo esse possim. Hoc officio

officio arctius me tibi astrinxisti. Obligatiorem me tibi fecisti, devinctiorem reddidisti. Magis obnoxium effecisti, quam ut vel verbis agere gratias possim. Major est nostra necessitudo, quam ut vel tu mihi, vel ego tibi, pro ullo officio debeam gratias agere. Majus est hoc beneficium, quam ut orationem postulet.

CAP. LXXXIV.

Referendi beneficium.

GRatiam referre. Reponere merita. Rependere officia. Pensare beneficium. Remunerare beneficium. Remetiri beneficium. Reddere beneficium. Resolvere beneficium. Respondere meritis. Par esse beneficiis acceptis. Efficiam ut tuum in me officium ad te non sine fœnore redeat. Fœnoratum hoc beneficium tibi, pulcre dices. Disperеam, nisi beneficium istud tibi conduplicaverit. Statim regerere beneficium, est nolentis debere. Hoc non est referre beneficium, sed refutare. Certemus mutuis inter nos officiis. Beneficium ultro citroque commeare debet. Cum fœnore reponendum quod acceperis. Quisquis grate munus accepit, jam gratiam retulit. Retaliare injuriam. In malam partem. Respondere malefactis: Reponere injuriam: Pensare, Remetiri, Referre, ac ferme omnia, & in malam partem possunt accipi. Invenitur & retaliare apud Gellium, in bonam partem; neque natura vocis refragatur, id tamen est inusitatius.

CAP. LXXXV.

Originis verba.

HAud dubito, quin hæc ab amore quodam in me singulari proficiscantur. Universum hoc malorum agmen è bello nobis natum est. Hinc

Hinc omnis illa ſimultas inter eos orta eſt. Tu malorum omnium auctor. Cupiditas pecuniæ vitiorum omnium parens. Invidia totius hujus odii ſeminarium fuit. Natura nobis parvulos igniculos dedit. Hinc omnis illa turba venit: Hinc fluxit: Hinc manat omne quo beati reddimur. Horat. Græco fonte cadunt. Hinc ſcatet omnis illa vitiorum colluvies. His fontibus totus ille tumultus rerum extitit. Hinc ſurgunt odia. Hinc lites proveniunt: Hinc veniunt jurgia. Ab his exordiis Romana nobilitas ducitur. Ominum magnarum rerum à diis immortalibus principia ducuntur, dixit M. Tull. in Vatinium. Regibus ortus: Roma oriundus: Atavis edite regibus: Maximis prognatus ducibus: Sate ſanguine divûm. Ex his pullulant odia; Gliſcunt invidiæ: Subnaſcitur ſimultas: Fruticantur diffidia: Sylveſcunt factiones. Illa è Philoſophorum fontibus haurienda: Reliqua è Poetis petenda.

Cap. LXXXVI.

Penſandi.

Quod corporis viribus deeſt, id ingenii donis exæquat. Quod corporis formæ detractum eſt, id animi dotibus natura penſavit. Tu opulentior, nos eruditiores, atque ita tecum paria fecimus. Abſentiam noſtram crebris literis ſarciamus. Quod hactenus ceſſatum eſt, id oportet diligentia recuperare. Quod illius ſtultitia peccatum eſt, id tua ſapientia reſtituas oportet. Quod illius inſcitia admiſſum, id oportet, ut tua prudentia redimas. Supplendum diligentia, quod ingenio deeſt. Quod corpori detractum, id ingenii dotibus acceſſit. Studio reponendum, quod negligentia præteritum eſt. Quod ademptum fortunæ eſt, id ingenii dotibus additum eſt. Quantum corporis viribus deeſt, tantum animi virtutibus ſupereſt. Natura quod alibi detrahit, alibi reddit. Quod ſuis eripit, hoc hoſpitibus accumulat. Ovid.

In-

Ingenio formæ damna rependo meæ.
Famæ dispendium, pecuniæ compendio resarcit. Famæ jacturam pecuniario lucro solatur.

CAP. LXXXVII.

Aptitudinis formula.

QUære uxorem aptam tuis moribus, aptam ad tuos mores. Amicum delige tuis moribus appositum, accommodatum: vel, ad tuos mores, amicum delige; qui tuis moribus, vel ad tuos mores conveniat. Non est natura compositus ad artem poëticam. Ostentationi compositum, dixit Fabius, pro eo quod est, ad ostentationem paratum. Idem: Jure magis an æquo sit appositus, id est, propensior ad jus, an ad æquitatem. Rursus idem: constatque rebus ad faciendam fidem appositis. Ad mathematica videtur esse propensior. Vir maximis rebus, vel ad maximas res natus. Vir factus ad hujus nequitiam. Ad hujus mores factus, fictus, sculptus esse videtur. Adeo ad hujus mores quadrat. Oratio non est naturæ consentanea. Facta non respondent orationi. Hæc non competunt in senem. Hæc non competunt viro gravi. Non hæret in Catonem hujuscemodi crimen. Non consentiunt tui mores cum hujus moribus. Non concinunt tua atque hujus studia. Non concordat hujus institutum cum tuo. Concinnus transitus. Concinna digressio. Ista non cohærent, non consistunt. Non cadit in sapientem, animi perturbatio. Non recipit tua simplicitas adulationis suspicionem. Non congruunt literæ cum studio pecuniæ.

Non bene conveniunt, nec in una sede morantur
Majestas, & amor.

CAP. LXXXVIII.

Ablegandi verba.

HIc mihi est ablegandus aliquo. Puerum hunc prius amanda quopiam. Hunc Argum aliquò, si

si potes, amolire. Non possum hunc amovere quopiam. Ego hunc neque uti amittam à me neque uti retineam, scio. Non possum memet ex hoc grege nebulonum excutere. Hic utcunque est extrudendus aliquo.

Cap. LXXXIX.

Proficiscendi.

Rus hinc abeo: Rus hinc concedo, discedo, abscedo, decedo. Galliam repeto, inde Britanniam aditurus. In Italiam iter instituit. Tum Neapolim cogitabam. Apparas iter, adornas profectionem? componis sarcinas. Ingressus est viam. Quo paras proficisci? Quo paras profectionem? Quo tendis? Quo te Mœri pedes? Quo tenetis iter? Quonam iter est? Rus me confero. Domum me recipio. Domum revertor. Certum est in patriam revolare. Certum est veteres amicos revisere. Redde te patriæ. Fac recurras in patriam. Restitue te tuis. Fac te quamprimum reducem videamus. Ad rem inutile est subinde movere castra. Haud temere ditescunt, qui crebro vertunt solum.

Cap. XC.

Conatus.

Da operam ut convalescas. Cura ut revalescas. Enitere ut cum parentibus in gratiam redeas. Annitere totis nervis ut in virum tuo genere dignum evadas. Illud totis viribus agito, ut parentum expectationi facias satis. Pro virili conatus sum, pro mea virili, pro viribus. Hoc unum stude, ut te in regis benevolentiam insinues. Literis incumbas: In hæc studia incumbito: Ad id eluctare: Ad hoc invigila: Efficies, si modo advigilaris. Vigilandum est, qui sua negotia velit tempori conficere. Manibus pedibusque connitere: Id unum elaborat: Eo velis equisque contendit: Huc velis remisque

festinat: Horat. Hoc studium parvi properemus & ampli. Ut doctus evadat, dies noctibus continua: In ea re vehementer est sudatum: In id plurimum laboris exhaustum, exantlatum. Rem perdifficilem conamur: Rem adquam molimur: Summo nixu: Summa ope: Summa vi: Quantum potes adlabora. Pecuniæ causa nihil non tum facit, tum patitur.

CAP. XCI.

Explicandi, & Implicandi.

UBi his malis emersero Ubi his turbis memet extricavero. Ubi ex his negotiis me expedivero. Cum ex his negotiorum exiero labyrinthis: Simulatque his me tumultibus exsolvero: Vbi his è nugis memet excussero. Si quando licebit memet ex his negotiorum fluctibus emoliri. Si licebit ab his curis discedere: Si continget liberari, levari: Si quando ab iis negotiis me ipsum vindicavero, asservero, absolvero: Vbi ex iis malis eluctatus fuero: Vbi ex his calamitatibus enataro: Implicitus malis. Involutus negotiis. Districtus curis: Occupatus negotiis: Distentus: distendi, distineri negotiis. Distorqueri curis: Immersus, obrutus, opertus negotiis. Intricatus, impeditus, illigatus, obvinctus, dispunctus. obseptus, oneratus negotiis, oppressus, oppletus, Tot me res circumvallant. Tot me pericula circumstant, circumsistunt, obsepiunt, cingunt, obsident, premunt, urgent.

CAP. XCII.

Verba Finis, seu Propositi.

STOici in una virtute summum bonum constituunt. Epicurus felicitatem voluptate metitur. Peripatetici usu virtutis beatitudinem definiunt Herillus in scientia summum bonum collocat.

Quidam in indolentia boni finem posuerunt. Est qui in pecunia felicitatem sitam esse existimet. Maxima pars hominum spectat utilitatem. Pauci sibi proponunt honestum. Huc omnes conatus tui spectant, ut ditescas. Huc respicis, huc tendis. Omnes spes meas in te uno fixi. Quidam famæ serviunt. Alii lucri rationem habent. Hic voluptatem ubique sequitur. Ille captat gloriam. Hic ad privatam utilitatem omnia refert. Huc reliqua omnia sunt conferenda. Hucomnia illa pertinent, spectant. Hor. Quorsum hæc tam putida tendunt? In hoc etiam popularem laudem petit. Admirationem Aristoteles maxime petendam putat. Illud genus ostentationi compositum, solam petit audientium voluptatem. Negotiatorum unicus scopus est pecunia.

Cap. xciii.

Qua est inpudentia.

Scrimen illi palam objicias, sat scio, qua est impudentia: vel, cujus est impudentiæ: vel: ea est hominis impudentia, inficias ibit. Vel sic: Sat scio, ut est impudens, inficias ibit. Vel sic: Sat scio, pro solita sua impudentia, inficiabitur. Quanquam hoc postremum minus habere vehementiæ videtur. Adeo est impudens, ut mox sit inficiaturus. Vt nunc sunt mores, id est, pro hujus seculi moribus. Vt est barbarorum ingenium, id est, pro conditione barbarici ingenii.

Cap. xciv.

Quàm ut, Quàm qui.

Vir melior est, quàm qui velit mentiri: Simplicior, quàm qui possit. Superbior est, quàm ut velit doceri. Stupidior, quàm ut possit discere. Adeo pauper est, ut nec obulum habeat. Adeoignavus, ut malit inedia perire, quàm artem discere.

discere. Sic de me meritus es, ut tibi succensere non debeam. Sic mihi charus, ut irasci, ne si velim quidem, possim. Melius de me meritus es, quam ut tibi possim succensere.

CAP. XCV.

Bene est.

BEne res habet. Bene se res habet. Bene habet? Bene est. Optime est. Bene tibi habent principia. Optimo in loco res est. Pejore in loco res esse non potest. Quonam in statu res sunt tuæ?

CAP. XCVI.

Mea sententia.

MEa quidem sententia. Pro mea quidem sententia. Ut ego quidem sentio. Ut mea fert opinio. Meo quidem animo: Plautinum. Meo judicio. Ut mihi quidem videtur. Ni fallor. Si quid judico. Meo quidem suffragio. M. Tull. vicit Demosthenem. Tuo calculo victus est.

PLUS, ET PLUS QUAM.

Audivi plus millies. Audivi plusquam millies. Calesces plus satis. Plusquam satis. Hujusmodi orationes omnes bifariam proferuntur in adverbiis ac nominibus; in verbis non itidem. Sapit plus quam expedit. Mulier plus, quam decet, erudita. Plus quam necesse est, facunda. Rursum, vixit annos plures quàm decem, vel plures decem. Plus quingentos colaphos infregit mihi. Plusquam quingentos: plures quingentis: Amplius quadraginta, dixit Suet. Hoc igitur orationis genus quadrifariam effertur. Amplius & non amplius, interdum præponitur, interdum subjicitur, interdum interseritur. M. Tull. Cum enim Syracusis amplius centum cives Romanorum cognoscerent, id

id est, plures quam centum. Cæsar: amplius horas quatuor fortissime pugnaverunt. Pompejus L. Domitio: Non amplius quatuordecim cohortes Luceriam coëgi: hic præponitur. Terent. Sexaginta annos natus es, ut conjicio, & eo amplius. M. T. Laodicæ viginti pondo paulo amplius, hic subjicitur. Virg. Tres pateat cœli spacium non amplius ulnas: hic interseritur. Eodem ferme modo usurpatur, Plus. Cic. pro P. Quint. Ac tecum plus anno vixit in Gallia. Idem pro Planco: Sed non plus duobus aut tribus mensibus: hic præponitur. Terent. Dies triginta aut plus eo, in navi fui: hic in medio ponitur. Centum desiderati sunt, aut plus eo. hic postponitur. Hunc igitur sermonem ita varies licebit. Amplius ducenti desiderati sunt, Ducenti & eo amplius desiderati sunt. Ducenti desiderati sunt, & eo amplius. Desiderati sunt plus quam ducenti. Desiderati sunt plures ducentis.

AD SUMMUM ut minimum.

Semel hominem salutavi, aut ad summum bis. Ut multum: Ut plurimum, non minus, Saltem. Ut minimum, Ut minimum dicam. Non amplius, cum plurimum, quam septem horas dormiebat. Ita Suet.

CAP. XCVII.

Morem gerendi.

MOs gerendus est patri: Morigerandum est patri. Obsequendum est patri. Patri obsecundandum. Patri concedendum. Inserviendum. Observiendum paternis moribus. Accommoda te paternis moribus. Præbe te illis ad tempus. Attempera te moribus omnium.

CAP.

CAP. XCVIII.

Rogandi.

MAjorem in modum te rogo. Etiam atque etiam oro: Obſecro te atque obteſtor: illud unum abs te magnopere peto, contendoque. Illud à me vehementer contendebat. Efflagitaſti quotidianis conviciis. Imploravit opem hominis. Eblanditus eſt favorem. Exambiit, reperitur apud quoſdam. Extorſit potius, quam exoravit. At iſtud poſcere eſt, non rogare. Flagitabant verius, quàm orabant.

CAP. XCIX.

Ignoſcendi.

REmiſere mulctam: Hanc unam ignoſce culpam. Remiſit offenſam. Condonamus amiſſum. Terent. Condonamus argentum quod habes. Salluſt. Condonare creditum. Da veniam juvenilibus erratis. Jurisjurandi gratiam facere pupillis non poteſt, eſt in Pandectis. Idem apud Salluſt. Ceterum Boccho, quoniam pœnitet, delicti gratiam facit. Item Suet. Conjurandi gratiam fecit. Ad quædam vitia convenit connivere.

CAP. C.

Abrogandi.

REſcindere conventa. Abrogare legem. Abdicare legem. Antiquare, abolere legem. Obſoleſcere, neutrum. Suſtollere legem. Irritare pacta. In integrum reſtituere. Mutare pacta. Obliterare legem. Hæc lex abiit in deſuetudinem. Exoleſcere metum dominorum, dixit Plinius in epiſt. pro extingui, atque intercidere. Nuſquam tui beneficii memoria apud me intermorietur. Depoſuit imperium. Abdicavit magiſtratum. Abdicatus à magiſtratu, dixit Salluſtius.

Cap. CI.

Ornandi.

Comere, expolire, perpolire, exornare, venustare, picturare, honestare. Pigmenta, flosculi, lecythi, Veneres, venustas, lepos, nitor, gratia gratia decus. Lenocinia, emblemata, compositio, colores, myrothecia, fuci, phaleræ, dignitas, cultus, polities.

Cap. CII.

Inter cœnam.

Inter cœnam. Sueton. & Senec. Inter cœnandum, super cœnam, cœnantibus nobis, in cœna; idem efficiunt. Inter jocum, Sueton. Inter jocandum. Sic inter conventum, pro, in conventu, dixit Suet. & inter pœnam, pro inter puniendum. Per jocum. Inter pocula. Inter potandum.

Cap. CIII.

Post cœnam.

Post cœnam, à cœna, sub cœnam Nam Sub significat & paulo ante, vel protinus post. Cic. Sub hæc lectæ sunt tuæ literæ, id est, post hæc. A tuo reditu. Post tuum reditum.

Cap. CIV.

Similitudinis.

Est & diversarum rerum quædam inter se similitudo, affinitas, cognatio, vicinia. His finitima sunt illa. His confinia sunt illa. Simiæ figura multum ad hominis formam accedit. Puro tamen fonti quam flumini propior. Non multum à tuis moribus hæc abludit imago. Huc alludit illa Terentiana sententia. Virgilianam dictionem æmulatur, exprimit, refert. Haud multum abest, dissidet, discrepat à tuis moribus. Ab hac ratione non multum

multum abhorret Fabius. Ejusdem generis est & illud. Ejusdem farinæ, proverbialiter. Ejusdem notæ. Ejusdem classis. Mei loci, atque ordinis hominem. Ex aliquo circulo, dixit Cic. E sinu suo, pro, è suis familiaribus, dixit Cicer. & Plutar. Ex eo numero est. Ex illo conventu quadruplatorum, dixit M. Tull. in Verrem quarta. E suis gregalibus, dixit idem: Sub hac facie latet adulatio. Plerumque vitia virtutis personam induunt, ac virtutis simulacrum repræsentant. Sub virtutis specie, virtutis prætextu. Sub imagine pietatis Patrem ore refert. Parentem moribus exprimit. Patruum nomine reddit. Avum voce repræsentat. Patronum imitatur oculis. Amitam nulla re prorsus exhibet. Alter Cic. Alter Hercules. Faciem mentita Lyciscæ. Formata in admirationem, id est, simulans se admirari. Suet. Vultu ad hilaritatem composito. Prætexere, præ se ferre. Ante se gerit Effigies pietatis. Dissimilis huic & hujus. Non absimilis facie Tyberio. Apud eundem est Assimilis, pro Similis.

CAP. CV.

Mutui.

MUtuum dare: Mutuo dare. Mutuare. Commodato dare. Commodare. Utendum dare. Utendum accipere. Accipit usurariam: Plautus. Opera commodatitia: præstant operas mutuas. Mutuum muli scabunt.

CAP. CVI.

Fallendi.

IMposuimus Reip. Fefellit nos. Decepit, circumvenit adolescentem. Circumscripsit, circumduxit, apud Jureconf. Verba dare mihi difficile est. Si senseris eos fucum velle facere. Imposturam facit, & passus est. Delusit. Elusit. Frustratus est nos sperato lucro. Non te fraudabo debita gloria.

Technæ; doli, fuci, præstigiæ, vafricies, versutia, astus, astutia, fraus. Os mihi sublitum est. In fraudem illexit, pellexit. Arte me tractavit. Dolo mecum egit. In specie, dixit M. T. Præclara classis in specie, sed inops, & infirma. Quod si mea fiat captione. Absit omnis captio. M. Tull. Cur igitur vos inducitis in eas captiones, quas nunquam explicetis?

CAP. CVII.

Est amicus.

UTor patre familiariter. Est mihi cum illo arctissima necessitudo. Sum illi summa familiaritate conjunctus. Sum illi amicus. Summa mihi cum illo familiaritas intercedit. Multus mihi cum homine quondam usus fuit. Mutua quædam benevolentia jampridem inter nos est. Sallust. Imprator Jugurtham in amicis habebat, id est, in amicorum numero.

CAP. CVIII.

Sperandi.

SPero fore. Nonnulla spes est fore. Venio in spem. Vocor in spem. Erectus in spem. Concipio spem de te optimam. Nonnulla me spes haber. Maxima teneor spe. Magna me spes tenet. Adducor in spem. Nonnulla me spes cepit. Spei nonnihil affulsit, arridet, blanditur. Omnia summa mihi de te promitto. Is est, de quo tibi possis omnia polliceri boni viri officia. Nihil mediocre de te tui cives expectant. Injicere spem. Solicitare spe. Ostendere spem. Ostendit futurum. Ducimur spe. Lactamur spe. Ad Comœdiæ gratiam Latini ne aspirarunt quidem. M. Tull. Ad eandem laudem, quam volumus, aspirare non possunt. Sallust. Ut omnia bona in spe haberet, id est, nonnihil speraret.

CAP. CIX.

Ad verbum.

AD verbum edidicit, quem locum ad literam subjeci: Fab. Ejus verba subjeci, pro quo vulgo dicunt, in forma. Ipsa hominis verba tibi reddam.

CAP. CX.

Εἰρωνικῶς.

HEus bone vir. Scilicet is superis labor est. Is nunc si Diis placet, nos docebit, qui nihil unquam didicit ipse. O mirum amicum. Mira vero mihi quæ placeant. Sane vero. Quasi vero.

CAP. CXI.

Extrahere diem.

SIc illic dies extractus est. Hoc agebant, ut dies eximeretur. Ducere tempus. Terere tempus. Ducere bellum. Jam dies excesserat.

CAP. CXII.

Paratum, ac Facile.

PAratum, promtum. In promtu. In procinctu. In proclive: In proclivi. Obvium, expositum, expromtum. In numerato habere. In statione. Ad manum. Ex tempore. Extemporarium. Extemporaneum.

CAP. CXIII.

Depellendi.

DEprecari invidiam. Deprecari culpam. Depellere crimen. Adversari, abominari, rejicere, refel-

refellere, negare. inficiari, inficias ire, propulsare, profligare, amoliri. Virg. Dii meliora piis: quod Deus avertat: Divi prohibeant.

CAP. CXIV.

Agnoscendi.

AGnovit hæreditatem. Agnoscit crimen. Accipio conditionem, Admitte testamentum. Adiit testamentum. Ut admirationem etiam plausu confiteretur. Amorem re testatus est. Odium & vultu præ se fert. Morbum incessu, vultuque fatetur.

CAP. CXV.

Ab adolescentia.

IAm inde à puero. Ab adolescentia. A teneris unguiculis. Sic à pueris assueti sunt. Terent. Usque à pueris curaviambos. Idem: Mihi magna cum eo jam inde usque à pueritia semper fuit familiaritas. Varro: Jam inde à cunabulis. Livius: Inde ab incunabulis imbutus odio Tribunorum. A rudibus annis. A prima pueritia. Ab ipso vitæ exordio. Ab ipso vitæ limine. Ab incunabulis. Cum ipso nutricis lacte fugimus errorem. Ab ipsis crepundiis.

CAP. CXVI.

Accuratè.

ACcurate, exacte, elaborate, ad unguem, ad amussim, examussim, amussatim examussatim, ad perpendiculum, summa cura. Exquisitè, conquisitè. Circumspectè, attentè. consideratus, pro attentus, dixit Cicero. Idem dixit, ad perpendiculum exigere. Sagaciter pervestigavit, apud eundem. Item, divinitus dicta, pro egregie. Pressius agamus. M. Tull. de finibus 4. Idem. Nunc comminus agamus.

CAP.

CAP. CXVII.

Perficiendi.

Absolvit, perfecit. Exegi monumentum. Finem imposui. Finem dicendi faciam. Finiit. Summam manum imposuit. Ad umbilicum duxit. Fastigium imponere. Colophonem addere. Supremam addidit manum. Extremum actum addere. Fabulam vitæ peregit: Exacta ætate: Ad metam usque produxit: peregit fabulam: depuduit. Desultavit canticum. Suet. Depugnatum est, perdoluit, deferbuit. Vita defunctus est. Desiit artem.

CAP. CXVIII.

Committendi.

Leges inter se colliduntur eventu; Ut non compositi melius cum Bytho Bacchius. Quis te cum isto commisit homine? Concertasti cum hero. Conferre pedem. Conserere manum. Congredi cum viro. Confligere, colluctari, conflictari.

CAP. CXIX.

Amandi.

Vnice te diligit. Amat effusissime. Charissimum habet. Admiranda quadam charitate prosequitur. Fama nihil habet antiquius. Non amat modo, verum etiam observat. Singulari benevolentia prosequitur. Animo toto te complectitur. Oculis atque animo fert hominem. Corydon ardebat Alexim. Deperibat virginem, deperibat in virginem. Perdite amat. Deperditè amare. Suet. Flagrat amore tui. Amantissimus est tui. Tui, tuorumque est observantissimus. Studiosissimus est tui. Tui cupientissimus. Ex animo tibi bene vult. Bene cupit tibi. Hunc unum habet in deliciis? habet

habet in oblectamentis. Non perinde illi affectus erat, dixit Suet. pro eo quod est, non perinde diligebat. Item dixit, pronior Dolabellæ, pro eo quod erat, in illum propensior. Sic omnia tua exosculatur, id est, sic amat.

CAP. CXX.

Cupiendi.

LAudis avidus. Laudis avarus. Avens gloriæ: Cupiens famæ: Tui sitientissimus. Famelicus gloriæ. Sitit famam. Sitit aurum. Esurientissimus laudis. Mira gloriæ fames habet hominem. Ambit honores. Nullius rei quam laudis ambitiosior. Privati commodi studiosus. Alieni appetens. Appetens laudis. Eloquentiæ candidatus. Inhiat lucris:

Imminet exitio vir conjugis, illa mariti.

Gestio videre hominem: Prurit illi tergum.

CAP. CXXI.

Male precandi verba.

QUoties caput tuum diris devovit. Execratus est tum sese, tum suos omnes. Ut se dii perdant. Abi in malam rem, in maximum malum, in crucem. Dii te eradicent. Dii tibi factis dignum tuis supplicium dent. Dii mentem tibi dent tuam. Βάλλ' ἐς κόρακας, i. e. *mitte te ad corvos, abi in malam rem;* Græcis est usitatissimum. Quæ res illi vertat male. In morbo consumat, proverbialiter. Plaut. Capiti vestro illud quidem. Virgil. Dii capiti ipsius generique reservent. Cic. Quod illorum capiti sit. Item: Dii sint irati hujusmodi Græco.

CAP. CXXII.

Pollicendi.

NEscio quid magni promittunt sydera. Magnifice pollicentur amantes. Promissis ductat hominem.

Pollicitis dives quilibet esse potest.

Cave

Cave fidas hujusmodi pollicitationibus. Spondeo futurum. Despondeo. Sponde, noxa præsto est. Ego hujus nomine fide jubeo. Recipio tibi factu-rum hunc. Recipio ad me. Salluft. In se recipiunt. Hoc tibi meo periculo promitto. Ita mihi stipulanti pactus est.

Littoribus nostris ancora pacta tua est.

Do fidem futurum: Confirmo futurum. Fidem suam interposuit. Clodio Tyberius ea lege cœnam condixit, i. e. promisit se venire ad cœnam, apud Sueton. M. Tul. Nam cum mihi condixisset, cœnavit apud me. Prisci, lingua nuncupatum dicebant, quod esset ore promissum, ac verbis expressis. M. Tul. in offic. Nam cum ex 12. tabulis satis esset ea præstare, quæ essent lingua nuncupata. Vovemus quod Deo pollicemur. Catull.

At non hæc quondam blando promissa dedisti.

Sallust Quem illi casu oblatum promissis onerat. Dare promissa. Cum hic esses, longe alia promissa dedisti. Solicitat ingentibus promissis. Spes amplissimat ostendit. Veterum proverbiis χρυσολόγοι, ac dosones dicti, qui multa pollicerentur.

CAP. CXXIII.

Principatus.

Est copiosum dicendi genus, in quo Cicero principatum obtinet. Breve, in quo Sallustius regnat. Subtile, in quo dominatur Hortensius. Floridum, in quo primas tenet Plin. Varium, in quo præcipuus est Hieronymus. Grave, in quo princeps est Seneca. Festivum, in quo singularis est Martialis. Simplex, in quo primus est Terentius Acutum, in quo præcellit Quintilianus. Suave, in quo vicit Statius. Antiquum, in quo nulli secundus est Cato. Inaffectatum, in quo nulli cedit, nulli inferior est, nemini posterior est Cæsar. Hujus negotii veluti antesignanus, dux, vexillifer, signifer exstitisti, κορυφαῖος, Græci. Homerus omnes procul à se reliquit. Omnes à tergo reliquit.

Longo..

Longo intervallo præcellit, præcedit, præcurrit, præit, anteit, antecellit. In literis Græcanicis palmam tenet. Eloquentiæ M. Tull. arcem tenet, primam laudem obtinet, primum locum obtinet. *Præmia prima feres.*

CAP. CXXIV.

Ludorum.

MUnera gladiatoria populo exhibuit. Edidit Circenses. Fecit ludos scenicos, apud Suet. in Caligula. Commisit & subitos, apud eundem. Præter consuetudinem musicum agona commisit: in Nerone Claudio. Dedit populo centum gladiatorum paria, Centum cameios produxit.

CAP. CXXV.

Agere delectum.

HAbuit delectum, agere delectum. Delectibus undique acerbissime actis. Cogere exercitum. Contrahere copias. Conscribere exercitum. Parare manum. Comparare vim militum. Collectis copiis.

CAP. CXXVI.

Adimendi honorem.

DEposuit dictaturam. Amotus est consulatu. Abrogatum est illi imperium. Ademtum imperium. Abdicavit se magistratu. Sueton. Privavit honore, apud eundem. Redactus est in ordinem. Multos coëgit in ordinem, hoc est, privatos reddidit. Missionem petiit. Rude donatus est. Dimisit cum ignominia. Exauctoravit totam regionem.

CAP. CXXVII.

Persuadendi.

FEcit mihi lacrymis pœnitentiæ fidem. Lacrymis mihi persuasit sese facti pœnitere. Lacrymæ mihi persuaserunt illum pœnitere facti. Lacrymis effecit, ut crediderim illum pœnitere. Adduxit, pertraxit, pellexit, perpulit me in suam sententiam. Coactus est verius, quam persuasus.

CAP. CXXVIII.

Inferendi, seu Ratiocinandi.

QUod animal est, idem corpus sit necesse est: quod autem corpus est, non statim & animal. Is pauper est, qui plurimum cupit. Porro quo quisque magis abundat opibus, hoc est opum appetentior. Igitur ditissimus quisquis pauperrimus sit necesse est. Si Deus est animus, animi puritate, non victimis corporeis eum convenit colere. Cum animus sit corpore præstantior: virtutes autem animi sint possessiones, pecuniæ corporis, consentaneum est virtutes pecuniis anteponendas esse. In quem cadit misereri, in eundem cadit invidere. Non cadit autem invidere in sapientem. Ergo ne misereri quidem. Ipse sibi utilis esse nequit, & vobis erit usui? Felix non est, cui multa desunt. Atque divitibus desunt plurima: Qui possunt igitur divites esse felices? Solum bonum virtus, nam id demum bonum est, quo nemo male potest uti. Virtute nemo male uti potest: Bonum est ergo virtus. Bonum est virtus ut qua nemo male uti potest. An bonum pecunia, qua quisque potest male uti? Id nunc, inferendi vim habet, sed velut cum exprobratione. I nunc, argentum, marmor vetus &c. Quæ cum ita sint, quis audeat inficias ire? Hoc cum sic habeat, an non dedisti damnum? Utrum damnum dedisti, an non? Et dubitamus adhuc?

CAP.

CAP. CXXIX.

Nil, Nisi.

NIl nisi poëta es. Nil aliud es nisi Poëta. Nil aliud, quam poëta es. Tantum poëta es. Poëta es, præterea nihil. Nihil es præterquam poëta. Nisi poëta esses, nihil esses. Nihil aliud quàm flebat, pro tantum flebat, apud Fab. Sed apud Sueton. frequentius, nihil aliud, quàm vectabatur, Idem: Nihil amplius quàm monuit. Cui contrarium est, non tantum osculatus est.

CAP. CXXX.

Laudandi, ac Vituperandi.

NOn omnes probabunt istud consilium, culpabunt plurimi. Animū insimulabunt nonnulli. Nemo mihi vitio verterit. Teren. Nunc quam rem vitio dent, quæso animadvertite, Dare crimini, dixit M. Lull. in Brut, istud vituperio dabunt omnes, tu tibi laudi ducis, Gloriæ tibi tribuis, honori tibi putas fore: at omnes dedecori dabunt, probro dabunt, criminabuntur, damnabunt, reprehendent, improbabunt, sugillabunt, taxabunt, notabunt, atro calculo notabunt: Sallust. Quoniam adeo Syllam non pœnitet, ut & facta in gloria numeret. Album addere calculum. Subscribere sententiæ. Suffragari, refragari, laudibus ferre. Ad cœlum ferre. Horat. In cœlum ferre. Cicer. Laudibus vexit apud Plin. in epistolis. Scis vitio nigrum præfigere Theta. Avaritiæ singulos increpans. Sueton: Tibi malum imputabitur. Tibi feretur acceptum. Tu fueris in crimine. Tam est in vitio qui deserit amicum in periculo, quàm qui prodit. Sic M. Tull. In te residet facti suspicio. In te redundabit. In te cudetur hæc faba, proverb. Male audies apud omnes, qui hactenus audisti bene. Catull. Quisquis de meliori nota. Vir pessimæ notæ. M. Tull. Homo nullo numero. Nihil illo contemptius. Item:

artem: Vir primæ notæ. Vir extremæ notæ. Homo quintæ classis, homo ultimæ sortis. Homo bonæ frugis, sive bonæ frugi: aut absolutè, Homo frugi.

CAP. CXXXI.

Summa.

AD summam dixit Horatius. In summa. Ut summatim dicam. Denique, demum. Postremo. Breviter, Ut semel dicam, Ut semel finiam, Dicam in genere. Rem omnem verbo complectar. Quid quæris? pro, denique Ciceronianum est. Quid multa? Quid multis moror? Dicam universim? In universum habeo quod respondeam. Dicam verbo. Ad ultimum, pro, denique dixit Quint. Curt. & eodem sensu Sueton. dixit ultimo: ad extremum, Cicer.

CAP. CXXXII.

Perdenda opera.

LUsit operam. Luditur opera. Opera & impensa periit. Frustra ego hanc operam sumo. Nihil agis. Laterem lavas. Actum ago. Actam rem agis. In sylvam fers ligna. Reliquaque proverbia, quibus inanis opera significatur.

CAP. CXXXIII.

Fructus.

MAgnum ex ea re fructum retulit. Coepit emolumentum. Lucrum reportavit. Sensit commodum. Commoditatem demessuit. Collegit utilitatem. Frugem accepit. Lucrum fecit. Compendium paravit. Ea res illi frugifera fuit, fuit emolumento, fuit commodo, fuit usui. Ex ea legatione messem optimam messuit.

Technæ; doli, fuci, præstigiæ, vafricies, versutia, astus, astutia, fraus. Os mihi sublitum est. In fraudem illexit, pellexit. Arte me tractavit. Dolo mecum egit. In specie, dixit M. T. Præclara classis in specie, sed inops, & infirma. Quod si mea fiat captione. Absit omnis captio. M. Tull. Cur igitur vos inducitis in eas captiones, quas nunquam explicetis?

Cap. CVII.

Est amicus.

Utor patre familiariter. Est mihi cum illo arctissima necessitudo. Sum illi summa familiaritate conjunctus. Sum illi amicus. Summa mihi cum illo familiaritas intercedit. Multus mihi cum homine quondam usus fuit. Mutua quædam benevolentia jampridem inter nos est. Sallust. Imprator Jugurtham in amicis habebat, id est, in amicorum numero.

Cap. CVIII.

Sperandi.

Spero fore. Nonnulla spes est fore. Venio in spem. Vocor in spem. Erectus in spem. Concipio spem de te optimam. Nonnulla me spes habet. Maxima teneor spe. Magna me spes tenet. Adducor in spem. Nonnulla me spes cepit. Spei nonnihil affulsit. arridet, blanditur. Omnia summa mihi de te promitto. Is est, de quo tibi possis omnia polliceri boni viri officia. Nihil mediocre de te tui cives expectant. Injicere spem. Solicitare spe. Ostendere spem. Ostendit futurum. Ducimur spe. Lactamur spe. Ad Comœdiæ gratiam Latini ne aspirarunt quidem. M. Tull. Ad eandem laudem, quam volumus, aspirare non possunt. Sallust. Ut omnia bona in spe haberet, id est, nonnihil speraret.

Cap.

CAP. CIX.

Ad verbum.

AD verbum edidicit, quem locum ad literam subjeci: Fab. Ejus verba subjeci, pro quo vulgo dicunt, in forma. Ipsa hominis verba tibi reddam.

CAP. CX.

Εἰρωνίας.

HEus bone vir. Scilicet is superis labor est. Is nunc si Diis placet, nos docebit, qui nihil unquam didicit ipse. O mirum amicum. Mira vero militi quæ placeant. Sane vero. Quasi vero.

CAP. CXI.

Extrahere diem.

SIc ille dies extractus est. Hoc agebant, ut dies eximeretur. Ducere tempus. Terere tempus. Ducere bellum. Jam dies excesserat.

CAP. CXII.

Paratum, ac Facile.

PAratum, promtum. In promtu. In procinctu. In proclive: In proclivi. Obvium, expositum, expromtum. In numerato habere. In statione. Ad manum. Ex tempore. Extemporarium. Extemporaneum.

CAP. CXIII.

Depellendi.

DEprecari invidiam. Deprecari culpam. Depellere crimen. Adversari, abominari, rejicere, refel-

refellere, negare. inficiari, inficias ire, propulſare, profligare, amoliri. Virg. Dii meliora piis: quod Deus avertat: Divi prohibeant.

CAP. CXIV.

Agnoſcendi.

AGnovit hæreditatem. Agnoſcit crimen. Accipio conditionem. Admitte teſtamentum. Adiit teſtamentum. Ut admirationem etiam plauſu confiteretur. Amorem re teſtatus eſt. Odium & vultu præ ſe fert. Morbum inceſſu, vultuque fatetur.

CAP. CXV.

Ab adoleſcentia.

IAm inde à puero. Ab adoleſcentia. A teneris unguiculis. Sic à pueris aſſueti ſunt. Terent. Uſque à pueris curaviambos. Idem: Mihi magna cum eo jam inde uſque à pueritia ſemper fuit familiaritas. Varro: Jam inde à cunabulis. Livius: Inde ab incunabulis imbutus odio Tribunorum. A rudibus annis. A prima pueritia. Ab ipſo vitæ exordio. Ab ipſo vitæ limine. Ab incunabulis. Cum ipſo nutricis lacte ſugimus errorem. Ab ipſis crepundiis.

CAP. CXVI.

Accuratè.

ACcurate, exacte, elaborate, ad unguem, ad amuſſim, examuſſim, amuſſatim examuſſatim, ad perpendiculum, ſumma cura. Exquiſitè, conquiſitè. Circumſpectè, attentè. Conſideratus, pro attentus, dixit Cicero. Idem dixit, ad perpendiculum exigere. Sagaciter perveſtigavit, apud eundem. Item, divinitus dicta, pro egregie. Preſſius agamus. M. Tull. de finibus 4. Idem. Nunc comminus agamus.

CAP.

CAP. CXVII.

Perficiendi.

Absolvit, perfecit. Exegi monumentum. Finem imposui. Finem dicendi faciam. Finiit. Summam manum imposuit. Ad umbilicum duxit. Fastigium imponere. Colophonem addere. Supremam addidit manum. Extremum actum addere. Fabulam vitæ peregit: Exacta ætate: Ad metam usque produxit: peregit fabulam: depugnavit. Desultavit canticum. Suet. Depugnatum est, perdoluit, defervbuit. Vita defunctus est. Desiit artem.

CAP. CXVIII.

Committendi.

Leges inter se colliduntur eventu. Ut non compositi melius cum Bytho Bacchius. Quis te cum isto commisit homine? Concertasti cum hero. Conferre pedem. Conserere manum. Congredi cum viro. Confligere, colluctari, conflictari.

CAP. CXIX.

Amandi.

Unice te diligit. Amat effusissime. Charissimum habet. Admiranda quadam charitate prosequitur. Fama nihil habet antiquius. Non amat modo, verum etiam observat. Singulari benevolentia prosequitur. Animo toto te complectitur. Oculis atque animo fert hominem. Corydon ardebat Alexim. Deperibat virginem, deperibat in virginem. Perdite amat. Deperditè amare. Suet. Flagrat amore tui. Amantissimus est tui. Tui, tuorumque est observantissimus. Studiosissimus est tui. Tui cupientissimus. Ex animo tibi bene vult. Bene cupit tibi. Hunc unum habet in deliciis? habet

habet in oblectamentis. Non perinde illi affectus erat, dixit Suet. pro eo quod est, non perinde diligebat. Item dixit, pronior Dolabellæ, pro eo quod erat, in illum propensior. Sic omnia tua exosculatur, id est, sic amat.

CAP. CXX.

Cupiendi.

Laudis avidus. Laudis avarus. Avens gloriæ: Cupiens famæ: Tui sitientissimus. Famelicus gloriæ. Sitit famam. Sitit aurum. Esurientissimus laudis. Mira gloriæ fames habet hominem. Ambit honores. Nullius rei quam laudis ambitiosior. Privati commodi studiosus. Alieni appetens. Appetens laudis. Eloquentiæ candidatus. Inhiat lucris:

Imminet exitio vir conjugis, illa mariti.

Gestio videre hominem: Prurit illi tergum.

CAP. CXXI.

Male precandi verba.

Quoties caput tuum diris devovit. Execratus est tum sese, tum suos omnes. Ut se dii perdant. Abi in malam rem, in maxinum malum, in crucem. Dii te eradicent. Dii tibi factis dignum tuis supplicium dent. Dii mentem tibi dent tuam. Βάλλ' ἐς κόρακας, i. e. *mitte te ad corvos, abi in malam rem*; Græcis est usitatissimum. Quæ res illi vertat male. In morbo consumat, proverbialiter. Plaut. Capiti vestro illud quidem. Virgil. Dii capiti ipsius generique reservent. Cic. Quod illorum capiti sit. Item: Dii sint irati hujusmodi Græco.

CAP. CXXII.

Pollicendi.

Nescio quid magni promittunt sydera. Magnifice pollicentur amantes. Promissis ductat hominem.

Pollicitis dives quilibet esse potest.

Cave

Cave fidas hujusmodi pollicitationibus. Spondeo futurum. Despondeo. Sponde, noxa præsto est. Ego hujus nomine fide jubeo. Recipio tibi factu-rum hunc. Recipio ad me. Sallust. In se recipiunt. Hoc tibi meo periculo promitto. Ita mihi stipu-lanti pactus est.

Littoribus nostris ancora pacta tua est.

Do fidem futurum: Confirmo futurum. Fidem su-am interposuit. Clodio Tyberius ea lege cœnam condixit, i.e. promisit se venire ad cœnam, apud Sueton. M. Tul. Nam cum mihi condixisset, cœ-navit apud me. Prisci, lingua nuncupatum dice-bant, quod esset ore promissum, ac verbis expressis. M. Tull. in offic. Nam cum ex 12. tabulis satis esset ea præstare, quæ essent lingua nuncupata, Vovemus quod Deo pollicemur. Catull.

At non hæc quondam blando promissa dedisti.

Sallust Quem illi casu oblatum promissis onerat. Da-re promissa. Cum hic esses, longe alia promissa de-disti. Solicitat ingentibus promissis. Spes amplis-simas ostendit. Veterum proverbiis χρυσολόγοι, ac dosones dicti, qui multa pollicerentur.

CAP. CXXIII.

Principatus.

Est copiosum dicendi genus, in quo Cicero principatum obtinet. Breve, in quo Sallustius regnat. Subtile, in quo dominatur Hortensi-us. Floridum, in quo primas tenet Plin. Varium, in quo præcipuus est Hieronymus. Grave, in quo princeps est Seneca. Festivum, in quo singularis est Martialis. Simplex, in quo primus est Terentius Acutum, in quo præcellit Quintilianus. Suave, in quo vicit Statius. Antiquum, in quo nulli secun-dus est Cato. Inaffectatum, in quo nulli cedit, nulli inferior est, nemini posterior est Cæsar. Hu-jus negotii veluti antesignanus, dux, vexillifer, signifer extitisti, κορυφαῖος, Græci. Homerus om-nes procul à se reliquit. Omnes à tergo reliquit.

Longo

Longo intervallo præcellit, præcedit, præcurrit, præit, anteit, antecellit. In literis Græcanicis palmam tenet. Eloquentiæ M. Tull. arcem tenet, primam laudem obtinet, primum locum obtinet. *Præmia prima feres.*

CAP. CXXIV.

Ludorum.

MUnera gladiatoria populo exhibuit. Edidit Circenses. Fecit ludos scenicos, apud Suet. in Caligula. Commisit & subitos, apud eundem. Præter consuetudinem musicum agona commisit: in Nerone Claudio. Dedit populo centum gladiatorum paria. Centum cameios produxit.

CAP. CXXV.

Agere delectum.

HAbuit delectum, agere delectum. Delectibus undique acerbissime actis. Cogere exercitum. Contrahere copias. Conscribere exercitum. Parare manum. Comparare vim militum. Collectis copiis.

CAP. CXXVI.

Adimendi honorem.

DEposuit dictaturam. Amotus est consulatu. Abrogatum est illi imperium. Ademtum imperium. Abdicavit se magistratu. Sueton. Privavit honore, apud eundem. Redactus est in ordinem. Multos coëgit in ordinem, hoc est, privatos reddidit. Missionem petiit. Rude donatus est. Dimisit cum ignominia. Exauctoravit totam regionem.

CAP. CXXVII.

Persuadendi.

FEcit mihi lacrymis pœnitentiæ fidem. Lacrymis mihi persuasit sese facti pœnitere. Lacrymæ mihi persuaserunt illum pœnitere facti. Lacrymis effecit, ut crediderim illum pœnitere. Adduxit, pertraxit, pellexit, perpulit me in suam sententiam. Coactus est verius, quam persuasus.

CAP. CXXVIII.

Inferendi, seu Ratiocinandi.

QUod animal est, idem corpus sit necesse est: quod autem corpus est, non statim & animal. Is pauper est, qui plurimum cupit. Porro quo quisque magis abundat opibus, hoc est opum appetentior. Igitur ditissimus quisquis pauperrimus sit necesse est. Si Deus est animus, animi puritate, non victimis corporeis eum convenit colere. Cum animus sit corpore præstantior: virtutes autem animi sint possessiones, pecuniæ corporis, consentaneum est virtutes pecuniis anteponendas esse. In quem cadit misereri, in eundem cadit invidere. Non cadit autem invidere in sapientem. Ergo ne misereri quidem. Ipse sibi utilis esse nequit, & vobis erit usui? Felix non est, cui multa desunt. Atque divitibus desunt plurima: Qui possunt igitur divites esse felices? Solum bonum virtus, nam id demum bonum est, quo nemo male potest uti. Virtute nemo male uti potest: Bonum est ergo virtus. Bonum est virtus ut qua nemo male uti potest. An bonum pecunia, qua quisque potest male uti? Id nunc, inferendi vim habet, sed velut cum exprobratione. I nunc, argentum, marmor vetus &c. Quæ cum ita sint, quis audeat inficias ire? Hoc cum sic habeat, an non dedisti damnum? Utrum damnum dedisti, an non? Et dubitamus adhuc?

CAP.

artem: Vir primæ notæ. Vir extremæ notæ. Homo quintæ classis, homo ultimæ sortis. Homo bonæ frugis, sive bonæ frugi: aut absolutè. Homo frugi.

CAP. CXXXI.

Summa.

AD summam dixit Horatius. In summa. Ut summatim dicam. Denique, demum. Postremo. Breviter, Ut semel dicam, Ut semel finiam, Dicam in genere. Rem omnem verbo complectar. Quid quæris? pro, denique Ciceronianum est. Quid multa? Quid multis moror? Dicam universim? In universum habeo quod respondeam. Dicam verbo. Ad ultimum, pro, denique dixit Quint. Curt. & eodem sensu Sueton. dixit ultimo: ad extremum, Cicer.

CAP. CXXXII.

Perdenda opera.

LUsit operam. Luditur opera. Opera & impensa periit. Frustra ego hanc operam sumo. Nihil agis. Laterem lavas. Actum ago. Actam rem agis. In sylvam fers ligna. Reliquaque proverbia, quibus inanis opera significatur.

CAP. CXXXIII.

Fructus.

MAgnum ex ea re fructum retulit. Coepit emolumentum. Lucrum reportavit. Sensit commodum. Commoditatem demessuit. Collegit utilitatem. Frugem accepit. Lucrum fecit. Compendium paravit. Ea res illi frugifera fuit, fuit emolumento, fuit commodo, fuit usui. Ex ea legatione messem optimam messuit.

CAP. CXXXIV.

Impudentia.

Nihil pudet. Depuduit. Depuditum est. Dedidicit pudorem. Oblitus est pudoris. Dedidicit pudescere. Nescit pudescere. Exuit pudorem. Perfricuit faciem. Perfricuit frontem. Nihil habet oris. Nihil frontis. Quo ore? Qua fronte?

CAP. CXXXV.

Affectandi.

Affectata verba. Affectatus ornatus. Ascitus ornatus. Ascititius decor. Fabius. Et gratiam rei nimia cooperatione consumpsimus. Cooperationem, pro, affectatione dixit. Captat laudem. Venatur gloriam. Aucupatur famam. Accersit sibi malum.

CAP. CXXXVI.

Ignorandi, aut contra.

Scio. Non ignoro. Non me fugit. Non me latet. Non me praeterit Non sum nescius. Non me clam est. Quis nescit? Nemini dubium. Intelligo, video, sentio. Compertum habeo. Exploratum habeo. Perspectum habeo. Cognitum habeo. Non est obscurum mihi. Non me fallit. Sallust. Nec ea res me falsum habuit. Indoctus disci. Rudis horum malorum. Imperitus fallendi. Ignarus joci. Sallust.

CAP. CXXXVII.

Turpe est, & similia.

Turpe est. Cum turpitudine conjunctum est. Laudabile est. Cum laude conjunctum est. Cum vitio conjunctum est. Vitio confine est.

Non

Non vacat vitio. Non caret vitio. Non abest à vitio. Periculosum. Cum periculo conjunctum. In probro est.

CAP. CXXXVIII.

Quin, &, ut non.

Ruere illa non possunt, ut hæc non eodem labefacta motu concidant. Cicero pro Pomp. Quin hæc eodem labefacta motu, concidant. Non potes studere opibus, ut animi tranquillitatem non perdas. Non potes quin perdas. Non potes, nisi perdas.

CAP. CXXXIX.

Id quod, quod, Ita ut, ut.

ID quod, pro quod, & ita ut, pro ut, frequens est apud Cic. Ita ut facis. Ita quod facis. Quod quidem facis.

CAP. CXL.

Amplificandi.

CEdendum erat hospiti, præsertim seni, maxime seni. Pulsavit hospitem, eumque senem, idque senem, atque hunc senem, atque adeo senem.

CAP. CXLI.

Reciproca constructio quorundam.

ERit humanitatis vestræ, magnum civium numerum calamitate prohibere. Cic. Prohibe infandos à navibus ignes. Virg. Defendit capellas ab æstu. Defendit æstum capellis. Spargere humum foliis. Spargere folia humi. Sternere pallio lectum. Instruere lecto pallium. Inscripsit poculum literis. Inscripsit poculo literas.

CAP.

CAP. CXLII.

Non contentus.

NOn contentus victoria. Non contentus, vicisse. Non sat habebat vicisse. Non sat erat vicisse. Parum erat vicisse, ni in victos etiam sæviret. Non sufficiebat vicisse. Pœnitebat rapinæ, nisi parentem quoque spoliasset.

CAP. CXLIII.

Satisfaciendi.

INterdum non satisfacit Ciceroni Demosthenes. Non implet aures Ciceronis Demosthenes. Non respondet optatis meis. Non satisfacit hominum de se exspectationi. Tullius in Demosthene nonnunquam desiderat aliquid. Non is es, quem exspectaram. Non talis es, qualem vellem. Nonnihil in te requiro adhuc. Non facit ad hujus cupiditatem.

CAP. CXLIV.

Impunitatis, aut contra.

OMnes plura habere cupimus, & tamen id nobis impune est. Haud impune feres. Haud impune feceris. Non fuit illi fraudi magistratum prohibuisse vi. Sine fraude esto. Se fraude dicebant prisci. Non sic auferes. Livi. Tulit, ne cui fraudi secessio esset, id est, ut omnibus esset impunitas. Mirabar hoc si sic abiret. Militem impunitate donavit. Nullum facinus impunitum esse oportet. Quo impunius dicax esset, dixit M. Tull. pro Q. Quintio. Nullas pœnas dedit ejus facti. Pœnas pendit. Tum pendere pœnas Cecropidæ jussi. Irrogare mulctam, dixit Cic. exemplum in illos editum. Persolvit, exsolvit, luit, dependit. Nullum de eo sumtum supplicium. Ei facto nulla irrogata pœna. De tanto flagitio

gitio non est animadversum. In omnes graviter animadversum Exacta pœna. Opinor capite plectendum. Noxæ deditus est. Animadversa flagitia, pro punitus, dixit Suet. Nec in deditos gravius consultum. Quint. Curt. In te cudetur hæc faba. Unus dependes pro omnibus. Tergo lues.

CAP. CXLV.

Suadendi, aut Consulendi.

IDne estis auctores mihi? Te auctore, suscepi negotium. Tuo impulsu feci. Te impulsore fecit. Tuo suasu. Tuo inductu. Cic. Te suasore. Te consultore. Tuo consilio. Abs te persuasus id feci. Tuo instinctu. Amorem in consilium adhibuisse videris. Tuo persuasu. Cic. Te flagitatore suscepi negotium. Tuo verberatu, eodem sensu dixit. Quint. Curt.

CAP. CXLVI.

Prudens.

PRudens fecit. Sciens fecit. De industria fecit. Studiose fecit. Data opera. Dedita opera fecit. Destinato fecit, dixit Seneca. Studio fecit. Consulto fecit. Consilio fecit. Contra. Imprudens, nesciens fecit: per errorem, errore factum est. Per imprudentiam. Peccavi inconsulte. Ex industria, pro, de industria, aliquoties dixit Quintil. Composito factum, ex composito, ex destinato: pro consulto, apud Suet. est in Calig.

CAP. CXLVII.

Caussa.

PLurimis de causis mihi tuæ literæ jucundæ fuerunt. Duas ob res hominem odi. Multis modis tua mihi jucunda fuit epistola. Duobus nomi-

hominibus es mihi chariſſimus. Duplici nomine. Duplici de cauſa tuis ſcriptis delector. Bis mihi jucunda fuit epiſtola tua. Multifariam me tuæ literæ delectarunt.

CAP. CXLVIII.

Dierum notatio.

Calendis Januariis. Ad calendas Januarii, id eſt, circiter eum diem, ſub idem tempus, pro circiter idem tempus, aliquoties dixit Sueton. Statis temporibus. Stata vice, pro certis vicibus, dixit Q. Curtius. Calendarum die. Nonis Januarii. Ad nonas. Die nonarum. Idibus Majis. Ad Idus Maji. Iduum Novembrium die. Pridie Calendas, aut Calendarum. Pridie nonas Majas. Pridie nonarum. Pridie idus. Pridie iduum Novembrium. Poſtridie Calendas Januarias: vel, quarto Nonas Januar. Poſtridie Nonas Januarii: vel, octavo idus Januarii. Poſtridie Idus Januarii: vel decimo nono Calendas Februarii. Præterea, decimo Calend. Februarias: vel, ad decimum Calendas Februarii. Ad eundem modum de reliquis menſibus, ac diebus dicendum.

CAP. CXLIX.

De numeralibus.

In numeris illa varietas eſt generalis, de addita aut omiſſa conjunctione: Annos natus quatuor & viginti, annos viginti quatuor. Annos natus centum & viginti: centum viginti: viginti ſupra centum. Deinde quod duos numeros principali proximos, vel, compoſitè, vel, incompoſitè efferre licet. Duodeviginti, pro octodecim. Undeviginti, pro novemdecim. Duodetriginta, undetriginta, ac deinceps conſimiliter uſque ad centum. Supra centum, compoſitè per adjectivum, aut incompoſitè per adverbium efferimus. Ducentos, bis centum. Trecentos, ter centum: atque eodem modo uſque

ad

ad mille. Mille multipiicavimus, vel substantivè vel adjectivè, cum adverbio. Mille nummum: Mille nummos. Bis mille nummos. Duo millia nummorum. Pergendumque consimili ratione ad mille millia, aut millies mille. Nonnunquam eandem sententiam efferimus & per Cardinalia, quæ vocantur, & per ordinis numeralia. Annos natus viginti: Annum egressus vigesimum: Annum excessit vigesimum: Annum agit primum & vigesimum. Biennium est, quod patriam non reviserim: Tertius hic annus agitur, quod patriam non revisi, sive cum non revisi. Dic quotus esse velis, id est, quot convivas velis. Hic non ordo, sed simpliciter numerus significatur. Distributivis pro simplicibus in carmine licet uti. Ubi vero apponitur quippiam quod distributionem explicet, liberum est uti vel distributivis, vel cardinalibus. Quotannis duo talenta capit. Vel, Quotannis bina talenta capit. In singula capita mille nummum distribuit, vel millenos nummos. In diem vivunt, qui vivunt absque solicitudine futuri. M. T: Qui in horam viverent, hoc est ex tempore. In dies idem valet quod in singulos dies. Livius: Senescit indies, & mutatur in horas. Horatius in diem dixit, pro quotidie. Ille potens sui lætusque deget, cui licet in diem dixisse, vixi. Hic annotandum, quod in conjunctione numeri majoris & minoris, pro uno, aut primo, licet, ponere alterum. Cic. Literas accepi tuas, quas mihi Cornificius altero & vigesimo die reddidit, id est, vigesimo primo. Idem pro Milone: Centesima lux est hæc ab interitu P. Clodii, & opinor, altera, id est, centesimus primus dies. Item Livius: Anno trigesimo altero, quàm condita Roma erat, id est, trigesimo primo. Quin & citra talem conjunctionem, alterum frequenter, pro secundo ponitur. Cicero: Unum, alterum, tertium, annum Saxa quiescebat. Similiter, unus & alter, pro unus, & iterum unus. Unus vel alter, pro unus, vel duo: Rursus in adverbiis semel atque iterum, pro bis. Quoties adverbio, additur genitivus Sestertium, subaudiuntur, centies mille, ut: Decies sestertium, id est, decies centum millia sestertiorum.

CAP.

Cap. CL.

Adverbia temporis.

Tempus vixdum præteritum, per Modo **Adverbium** significamus. Paulo longius, per dudum, ac jamdudum. Hoc etiam longius, per Nuper, & pridem. Longissimmu, per olim, & quondam. Futuri temporis hi sunt ordines: Mox aderit: Jam veniet, protinus, continuo, illico, extemplo, è vestigio, tempus significant & hæc continenter insequens, sed fere respondent ad præteritum, ut: Literis tuis lectis, extemplo domum me contuli. Percepto hoc nuncio, evestigio me domum conjeci. Olim, respondet ad utrunque tempus, præteritum & Futurum. Olim floruerunt Græci. Forsan & hæc olim meminisse juvabit. Proximus, item ad utrunque tempus refertur. Proximo anno strenue se gessit. In proximum annum summas copias parat. Proximis his diebus. Proximo mense. Proximo partu. Proximo bello. Novissimus, pro eo quod est nuperrimus, præteritum duntaxat respicit. Superiore anno. Superiore mense. Superiore bello, Superioribus diebus, dicimus de re nuper, aut proxime acta. Item paucis his diebus. Quinque diebus, pro intra, sive post quinque dies, dixit Horat. Itidem Sallust. Paucis diebus in Africam proficiscitur. Et, ante panculos dies. Paucis post diebus. Post paucos dies. Aliquanto ante. Aliquanto post. Paulo, multo, ante, & post. Dein, deinde, deinceps, exinde. Sub hæc, utriusque temporis rationem obtinet, id est, paulo ante, aut paulo post. Tit. Liv. Secundum orationem prætoris murmur ortum, Idem: secundum hæc silentium fuit, id est, post hæc. Certi temporis significationem hæc habent; Hodie, heri, nudius tertius, nudius quartus. Quinto, sexto, septimo, octavo abhinc die, hodie, cras, perendie, perendino die: quarto abhinc die, quinto, sexto, &c. Porro verbum additum, temporis discrimen facit. Septimo abhinc die mecum cœnabat: Septimo abhinc die isthic me videbis

videbis M. Tull. Attico: Me ab hinc annis amplius 25 spopondisse dicit. Idem, Quo tempore? Abhinc annis quindecim. Durior fit hæc loquendi forma per accusandi casum, præsertim cum non significatur spacium temporis actionis continuæ. Quod genus est illud Terent. Abhinc triennium ex Andro commigravit huic viciniæ. Neque enim triennium consumpsit in migrando, sed triennium intercesserat inter relictam Andrum, & aditas Athenas. M. T. Quæstor C. Papirio consule, fuisti abhinc annos quatuordecim. Horat. Scriptor abhinc annos qui centum decidit. Mollius illud Cic. in Verrem: Horum pater abhinc duos & viginti annos mortuus est: Nam mortuum esse perpetuum est. Hæc & aliter efferimus. Septimus hic dies est, quod mecum cœnavit. Annus est, quod nullas ad te literas accepi. Multum temporis est, quod nos non visis: Diu est quod nos non visis. Seculum mihi exisse videtur, ex quo nullas abs te literas accipio. Jamdudum ætatem, pro jam admodum diu, per hyperbolem dixit Terent. Quidam vice τοῦ quod, ponunt quum. Plautus. Jam biennium est cum ille mecum esse cæpit. M. T. Multi anni sunt, cum illa in ære meo est. Idem: Vigesimus annus est, cum omnes scelerati me petunt. Reperiuntur apud Cicer. aliosque veteres & hæ loquendi formæ. Cato: Postridie, aut post diem tertium quam lecta erat. i. altero tertiove die post lectam. Idem: post annum tertium, quam severis, incendito. M. T. Postero die quam illa erant acta. Cicero filius. Aliquando venerunt post diem quadragesimum & sextum quam à nobis discesserant. Ascon. Pedianus. Post annum quam pro Cornelio dixerat. Scævola in Pandectis: Post annos complures, quam fecit testamentum. Eadem est ratio de adverbio, sive præpositione Ante. Ascon. Pedian. Ante sedecim annos, quam hæc dicta sunt. Mollius est hoc sermonis genus, eo quod post, & Ante, vim obtinent comparativi, quemadmodum secus, contra, aliter. Sine his autem durior est oratio: quam tamen crebrò reperias apud T. Livium, Lilybæum,

tertio die quam profectus inde erat, rediit. Item: Die vigesimo quam creatus, dictatura se abdicavit. Id ætatis erat, ut turpe sibi duceret discere. Non pudet te istud ætatis lascivire. Hoc ætatis cum sim, non admodum timeo mortem. Pleranque noctem studet. Sallust. Crebris ignibus factis plerunque noctis barbari suo more lætari, id est, magnam noctis partem.

Cap. CLI.

Annumerandi.

IN deos relatus. In numerum deorum relatus est. Horat. inter quos referendus erit. Asscribe me in numerum tuorum: Asscribe me tuis amicis: Asscribito me inter amicos tuos. Veteribus annumerandus. Inter summos annumerandus. Inter primos censendus, ponendus, collocandus. Recipe me in tuum gregem. Multos obscuros legit in senatum. Cur hunc hominem adscivistis in vestrum contubernium? Cooptatus in collegium augurum: Asscitus, Additus ordini senatorio. Accersitus, seu asscitus in militum numerum. Suet. Ut civitate donatum, in decurias allegeret. Adde hunc amicorum tuorum catalogo.

Cap. CLII.

Initii, ac Finis.

IN ipsis vitæ primordiis. In ipsis vitæ rudimentis. In primis literarum elementis. In capite tuarum literarum. In prima statim fronte. In ipso vitæ limine. In ipso quasi vestibulo vitæ. Ab ipsa statim linea. Ab ipso carcere. In exortu. In exordio vitæ. Ab ineunte ætate. Lubricum tempus ineuntis adolescentiæ. Ineunte vere, mox cum hirundinibus advolabo. Exacta ætate nupturit, provecta ætate, vergente ætate, affecta ætate, effœta, decrepita ætate, ingravescente ætate, inclinata & præcipitata, sive præcipiti ætate. Piget hoc ætatis depugnare. Tac. Ad serum usque diem, Liv. Præcipiti jam die. Tac.

Tac. Flexo in vesperam die. Livius: Primis tenebris movit. Idem prima vespera, primo diluculo, primo crepusculo. Item Tacitus: Æstate jam adulta. Liv. Adulto Autumno: Idem: Adulta nocte. Idem: In exitu jam annus erat. Cicer. Quinto anno exeunte. Decurso vitæ spacio. Cygneam vocem, pro suprema dixit M. Tull. de Orat. lib. 3. In principio. In initio operis. In calce tuarum literarum. In extremis tuis literis. In postrema parte tuarum literarum. Nunc ad metam festinat oratio. In extremo vitæ actu. In portu impingere. In porta canterio. Ne in Apiis quidem. In ipso operis ingressu. In ipso statim operis frontispicio. In ipsis vitæ foribus. Vitæ janua. Fauces inferorum. In philosophiam nondum intulit pedem, nondum fecit vestigium. ita M. Tull. ordiri telam, pertexere. Fundamenta jacere. Auspicari. Iniit consulatum. Ineunte vere. Liv. Hoc ultimum utrinque initum finitumque est prælium. M. Tull. Vellem à principio te audisse. Idem: Utinam à primo tibi esset visum. Hoc ab initio fuit. Utinam initio affuisses. Naso:

Principio quod amare velis, reperire labora.

Horat. Ad extremum ridendus. M. Tull. Consuli non animus ab initio, non fides ad extremum defuit. Habes operis primam manum. Oratorem tibi delineavi. Adumbratum accipies oratorem, non expressum: Inchoatum, non absolutum. Cic. informatum dixit, quod inchoatum est, & cujus rude quoddam simulacrum cœptum est: ductum à statuariis & pictoribus. Exitus acta probat. Ordimur hic ferratam fabulam, quæ sit futura catastrophe nescio. Coronidem addere. Colophonem imponere. Supremam manum addere.

CAP. CLIII:

Major opinione.

Majora fide. Majora, quam ut vera credi queant. Minor opinione, doctrina. Minor doctrina, quàm pro hominum opinione. Citius

ſpe aderat. Celerius exſpectatione redibat. Citius ac ſperabatur. Ante exſpectatum redibat. Par famæ doctrina. Non minor doctrina, quam fama celebratur. Supra fidem omnia, id eſt, majora, fide majora veris renunciabant; minora, inferiora veris prædicabant. Infra verum erant, quæ nunciabat. Minor conſulari dignitate cognitio. Minus eſt, quam ut à conſule cognoſcatur; Major conſulis dignitas, quam ut hanc cauſam cognoſcat. Tua virtus major eſt omni præconio. Vicit omnem laudem tua virtus.

Cap. CLIV.

Contingendi.

Hoccine tantum malum mihi derepente objectum eſſe? Ingens huic venit, ſive, obvenit hæreditas. Obtigit uxor, qualem volebam.

Non cuivis homini contingit adire Corinthum.

Nactus es uxorem te dignam. Feliciſſimum ingenium ſortitus es. Similes habent labra lactucas. Habet quod amet. Is nunc reperit. Merito nobis accidit, ut mali videamur, dum nimium ſtudemus, nos videri bonos. Non omnibus datum, ut impune, quæ lubeat, dicant. Non quibus libet licet quæ libeat facere: Mihi uſu venit, ſive uſus venit, ut cum intractabili monſtro conflictarer.

Cap. CLV.

Refugiendi.

Refugit conſuetudinem fœminarum. Alienus eſt à ſtudiis. Abhorret à literis. Abhorret oſtentum, pro exhorret, dixit Sueton. Execratur, deteſtatur, abominatur literas. Ad ſtudiorum mentionem nauſeat. Horret mortem. Exhorret mare. Averſatur omnes. Avertitur miſeros: Ad poëtices mentionem nauſeat, vomiturit. Deprecatur publica munia. Gravatur ſplendidos menſæ apparatus, id eſt, moleſte fert. Sic Sueton. Et Horat. Equitem gravatus Bellerophontem.

CAP. CLVI.

Officiorum vocabula.

ERat illi à pedibus. Aberat, qui mihi est à manibus. Nam tum aberat amanuensis. Qui regi sunt à corpore, à secretis, à sacris scriniis. Rationales, qui sunt à rationibus à libellis, ab actis, sive actuarii. Latrones, anteambulones, à cyathis, à poculis, pocillator. Nomenclator, à consiliis, & consiliarius, apud Suetonium.

CAP. CLVII.

Studii.

TOtus est in literis. Vacat congerendis opibus: Dat operam rei nummariæ. Attendit huic negotio. Attendit juri, pro, studuit. Suet. Intentus est, vel intendit lucris. Inhiat gloriæ. Appulit animum ad scribendum. Adjecit animum ad virginem. Accommoda te rebus præsentibus. Applica animum tuum ad uxoris ingenium. Dedidit se Mammonæ. Dedicavi me Christo. Dica te totum optimis literis. Dedit se ad leges. Cic. Servos ad remum dedit, Sueton. Idem: ad terram dedit, pro dejecit. Inservit honori. Incumbite honestis disciplinis: Incumbite in honestas disciplinas. Devotus harenæ, pro addictus, dixit Suet. Idem. Devotus vobis, pro addictus ac deditus. Adjunxi: animum ad ea, quæ ratio temporum postulabat. Ut animum ad aliquod studium adjungant.

CAP. CLVIII.

Sedutudinis.

COrrumpunt bonos mores colloquia mala. Inficiunt, vitiant primam ætatem stultæ nutrices. Aurum plumbo adulterant. Gemmæ adulterinæ. Depravant bonam caussam mali Rhetores. Deterunt laudem ducis indocti poëtæ. Malus vicinus scabiem suam affricat vicino. Vas Insincerum

afficit infusum liquorem. Obtrusit mihi subæratos nummos pro aureis. Vereor ne quid veneni tuis afflet, ne quid pestis instillet in tenerum animum, ne quod sincerum est, trahat in vitium, ne tibi morbum inhalet suum. Ne suum virus insibilet: Ne quid inspiret mali. Puerilem animum impiis opinionibus imbuit. Malitiam una cum lacte nutricis imbibit, suxit, hausit. Frequentes offensæ reddunt suppuratam inimicitiam. Gloriam tuā dedecore contaminasti, inquinasti, conspurcasti, fœdasti, obscurasti, deturpasti, obfuscasti, denigrasti. Inussit tibi notam ignominiæ. Venenare, Poëticum est, potionare, apud Suetonium.

CAP. CLIX.

Solitudinis.

SEcum vivit. Secum loquitur. Solus est: Solitarius est. Incomitatus incedit. Solus ambulat. In locis solis ambulare tutum non est. Agit in solitudine. Ne musca quidem adest. Secretum agere, pro solum esse, dixit Suet. Foris se venditant, cum apud se sunt, nihil illis sordidius. Vix asse emeris, si totum hominem per se æstimes.

CAP. CLX.

Sensus.

ORatio tua sapit tyrannidem. Respicit stultitiam: Olet hircum: Redolet vinum. Vox tua sonat asinum. Rusticus obolet allium. Vineta crepat mera. Scripta tua spirant Italum. Tinnit aurum. Fragras unguentum. Ad hanc formam pertinent. Torvum tueri. Titanicum obtueri, quæ figura mollior est apud Græcos, μανικὸν βλέπειν. i. e. *insanum tueri.*

CAP. CLXI.

Tractandi re.

FAc promissa appareant. Exhibe quod toties polliceris. Talem & se, & exercitum approbavit, ut nulli

nulli præmia majora perciperent, apud Sueton. utrunque. Si fortuna obstabit, quo minus præstem quod recepi, certe hunc animum tibi probabo. Promittis amplissima, das nihil. Si munificus videri vis, repræsenta beneficium, Ita Seneca, & Suet.

CAP. CLXII.

Pœnitendi.

Nondum hujus animi me pœnitet. Me quantum hic operis fiat, pœnitet: pro, non satisfacit. Capit me pristinæ benignitatis pœnitudo: Pœnitentia ductus: pœnitentia tactus: Agere pœnitentiam, pro pœnitere, est apud Plinium juniorem. Rursus ejus pœnitentiæ pœnitentiam ago, id est, pœnitet, quod pœnituerit. Refertur autem & ad rem, & ad personam. Nec te pœniteat illius patris, Initi matrimonii me pœnitet.

CAP. CLXIII.

Dissidii.

Male sarta gratia nec quicquam coit, & rescinditur. Interrupta familiaritas. Mala lingua dirimit multorum amicitias, orta est inter illos simultas. Refrixit benevolentia: Amor versus in odium. Discordant. Intercessit offensæ, nescio quid. Offensam, pro discordia aliquoties usurpat Sallust: Dissuenda est amicitia, non abrumpenda. Dissiliit gratia fratrum. Parum inter eos convenit. Miror non bene convenire vobis. Utrique cum altero convenit. Concordant. Concordes sumus. Oratio tua cum factis non consentit. Summo omnium consensu. Magna inter molles concordia. Nulla inter nos discordia. Dissident inter sese. Obortum est inter illos subitum dissidium. Digressa est à marito, Sueton. Divertit ab illo. Divortium fecit cum illo. Repudiavit uxorem. Dimisit matrimonio, id est, repudiavit: Dimisit matrimonium, pro rescidit. Renunciavit illi amicitiam, pro eo quod est, denunciavit illi inimicitiam. Dissidet cum uxore, id est, dissidium

dium habuit. Missam fecit uxorem, pro repudiavit, dixit Sueton. Serere dissidia. Est illi offensior, pro subiratus. Suetonius. Est mihi cum illis ἀσπονδος πόλεμος, i. e. *inconfœderabile bellum.*

Cap. clxiv.

Reconciliandi.

Sarcire, resarcire gratiam: Reducere, reponere, restituere in gratiam. Redigam vos in gratiam, Reconcinnare pristinam amicitiam. Recollige mihi illius animum. Fac ut mecum redeat in gratiam. Instaura pristinam inter nos benevolentiam. Cic. In gratiam jam cum voluptate redeamus. Idem: Pompejus à me valde contendit de reditu in gratiam, sed adhuc nihil profecit. Sallust. Sicuti Regi libuerat, pax convenit.

Cap. clxv.

Sapit, aut Contra.

Pol homo tu non es sobrius. Insanit, delirat, desipit. Vesanire dixit Catul. Non est integræ mentis. Non est compos mentis: non constat animo. Laborat errore mentis. Motæ, vel commotæ mentis est. Mente lapsi, dixit Sueton. Defectus animo, mente excidit: Valet animo. Laborat ab animo. Sophocles reus actus est dementiæ. Destituit illum vis animi.

Cap. clxvi.

Excipiendi, vel Excludendi.

Nullus istuc auderet, nisi tu solus. Nemo præter unum te. Nemo præterquam tu solus. Nullus aderat extra unam aniculam. Fortunatus sum cæteris in rebus absque una hac. M. Tull. Extra ducem paucosque præterea. Extra prædam, id est, præter prædam. Hæc forma est aliquoties apud Cic. ex imitatione Græcorum. Extra jocum, extra causam, non omnino consimiles sunt formæ. Omnium facundissimus,

dissimus, excepto Cicerone. Omnibus, nisi uno Cicerone, facundior. Omnium doctissimus, si unum aut alterum excipias. Nemini cedit, uno te excepto. Interdum absque nomine, Horatius: Excepto quod non simul esses, cætera lætus. Jureconsulti interdum recipere usurpant, pro excipere. Recipit sarta tecta. Uni tibi permitto, præterea nemini. Tibi quidvis apud me licet. Alioqui non ferrem, alias non ferrem, aliter non ferrem, quod postremum est apud M. Tull. in Offic. Super, pro, præter, frequenter est apud Sueton. quanquam hoc non tam excludentis est, quàm semoventis à cæteris. Super veteres amicos ac familiares, id est, ultra. Politianus: Secundum te primas tenet, id est, te excepto.

CAP. CLXVII.

Vt vis, aut contra.

UXorem nactus sum ex animi mei sententia: Uxor mihi contigit qualem volebam. Hic venatus male respondit votis nostris. Non successit pro votis navigatio. Nihil accidit non præter animi sententiam. Omnia secus, quam volebam. Omnia contra, quam volebam. Fortuna non respondet optatis meis. Fac ut lubet. Fac pro tuo arbitrio. Vive tuo arbitratu. Nihil faciam nisi de consilii sententia. Faciam ut voles. Faciam pro tua voluntate omnia.

CAP. CLXVIII.

Comperta.

HOmo spectatæ probitatis. Vir probatissimæ fidei. Animum in me tuum habeo multis jam argumentis exploratissimum. Compertum, perspectum, exploratum habeo, quanti me facias. Delectus est, ut industriæ vir expertæ, pro spectatæ, dixit Sueton. Periclitatos mores, pro spectatos dixit M. Tull. Comperta mihi est hominis perfidia. Deprehensa est astutia. Re compertum est: Pro certo,

pro comperto dicis: Certum non habeo. Cum certum sciero, scribam ad te.

CAP. CLXIX.

Copia.

Abundat opibus, Exuberat, redundat, exundat, superfluit, & superfluens apud Senecam est. Est apud illos ingens aquarum & graminis copia. Copias, pro divitiis, dixit M. Tull. & Sueton. Multum, plurimum, satis vini. Abunde potentiæ, gloriæque, dixit Sueton. Nimium licentiæ. Nimis insidiarum, pro plus satis, dixit Cic. Affatim vini, pro multum vini. Livi. Ne cui major quàm quinquaginta jugerum agri modus esset. Horat.

Hoc erat in votis, modus agri non ita magnus.

M. Tull. Frumenti in summa caritate maximum numerum miseram. Idem in Philip. Maximus vini numerus fuit, permagnum optimi pondus argenti. Hircius, magno invento numero hordei, olei, vini, ficis pauco tritici. Immensa pecuniarum vis reperta est. Sallust. Quibus mala abunde omnia erant. Rursus. Abunde libertatem rati, quia tergis abstinetur. Idem: Inopem & coopertum miseriis effecit: Idem: Hæc talia facinora impune suscepisse parum habuere, id est, non satis erat. Item: Satis habebatis animam retinere.

CAP. CLXX.

Indicta Causa.

Indicta causa conjecit servos in vincula, Cicer. Quosdam inauditos condemnavit, Sueton. Inauditum capite puniebat, citra causæ cognitionem damnatus est, quod Jureconsulti vocant ἐρημοδίκιον, i. e. *quum altera parte absente & nullo repugnante fertur sententia.*

CAP. CLXXI.

Prosperitatis, aut contra.

PRospera valetudine. Incolumi valetudine. Incolumi fama. Secundiore fama fuit, id est, minus laboravit infamia. Secundo vento, secundo æstu, secundo amne sive flumine. Secundo rumore, dixit Tacit. Idem, adverso rumore, dixit, pro sinistro. Idem dixit, secundis numinibus, pro, faventibus diis Idem, secunda tempestate, ac fama. Idem, secundante vento. Hic & Livius, secunda prælia dixerunt, pro feliciter gestis. Et Junone secunda, Virg. Dextro Hercule. Secundam existimationem colligit, Sueton. pro eo, quod est, bonam opinionem. Si quem numina læva sinunt. Hic tibi, si alias unquam, mens læva fuit. Reflante fortuna nihil ages. Cic Rebus afflictis. Rebus tristibus exigendus est animus. M. T. Cecidit belle. Ita cecidit ut volebam. Hoc cecidit opportune. Valde optanti utrique nostrum cecidit. Hoc adhuc percommode cadit. Male cecidit. Hac non successit, Terent.

CAP. CLXXII.

Antiquitatis.

AB orbe condito non extitit homo sceleratior. Duo post homines natos deterrima capita, Dolabella, & Antonius. Consules post hominum memoriam teterrimi, atque turpissimi. Post homines natos. Nostra ætate factum dicimus, quod nobis vivis accidit. Nostra memoria, quod à majoribus visum, ab illis audire potuimus. Patrum memoria utroque est antiquius, videlicet quod sub atavis, ac tritavis gestum est. Ex omni memoria M. Tull. dixit. pro Pub. Sextio. Idem, pro Luc: Cornelio Balbo dixit, Superiore memoria, pro, superioribus seculis. Post orbem conditum. Post urbem conditam, dixit M. Tull.

CAP. CLXXIII.

Totum.

A Capite usque ad calcem: A summo capillo usque ad imum pedis. Debes in solidum. Reddes ad assem, dixit Plin. junior. Quod iis ad denarium solveretur, dicit Cic. pro Pub. Quintio. Bona fide reddidit depositum, vel, cum pulsviculo. Cum tota ærugine, dixit Juvenal. Quantus, quantus est, nihil nisi somnium est. Hyemem inter se quam longa est, id est, totam hyemem, dixit Virgilius.

CAP. CLXXIV.

Perspicuitatis.

Dilucide expedivi, quibus oportuit. Vel cæco perspicuum est Explanatius dicam: Dicam crassiore Minerva, Enodatius explicare, M. Tull. de fin. Ibidem, Enucleate, pro explanate dicta. Dic expresse, velis an non velis. Candidus sermo pro dilucido. Græci λευκὸν λόγον appellant apertum, & perspicuum, & λευκότερον λέγειν pro apertius dicere. Sole meridiano clarius. Significavit verius, quam expressit. Lex hoc expresse vetuit. Declara mentem tuam. Planum facere, pro declarare, frequenter est apud Ciceronem, Oculis subjicere. Ob oculos ponere, Solidum est, pro perspicuum est, dixit M. Tull. in Verrem, actione prima. At enim illud solidum est, ut me Siculi maxime velint, alterum illud credo. Obscurum est, & luce clarius. Tuba clarius, apud Græcos,

CAP. CLXXV.

Nobilitatis, & contra.

Vir apprime nobilis. Minime obscuris natalibus. Homo minime novus. Homo cum primis illustris. Vir clarissimus. Vir antiquæ nobilitatis. Vir honesto apud suos loco natus. Summo loco nata. Domi splendidus. Majorum imaginibus clarus. Ex illustri stirpe progenitus. Avitis stemmatibus clarus.

clarus. Homo domi nobilis, pro eo qui è claris prognatus est, frequenter est apud Ciceronem, & apud Sallust. Homo domi suæ cum primis locuples atque honestus. Hominem veteris prosapiæ ac multarum imaginum, dixit Sallust. Cic. Philargus in amplissima civitate amplissimo loco natus. Livi. Adolescentes nec tenui loco orti. Plin. Fœmina splendide nata. Obscurus. Livi. Homo loco obscuro, tenuique ortus fortuna. Humili loco, infimo loco natus. Homo novus. Sallust. M. Tull. repertitium appellat, quod obscuris esset majoribus. Vir equestri loco. Vir senatorii generis. Vicanum, pro ignobili dixit Cic. Horat. ignotos homines dixit, pro ignobilibus.

CAP. CLXXVI.

Violentiæ.

VIx à manibus temperatum est. Res ad vim, & arma spectabant. A verbis ventum est ad verbera. Rixa in pugnam versa est. Vi geritur res. Ferro, non rationibus decertabatur. In manibus jus erat. Ad saga properatum est, frequens est apud Cic. Sagum enim vestis est militaris, quemadmodum toga pacis. Collo obtorto reduxit hominem.

CAP. CLXXVII.

Rumoris.

VUlgo fertur. Diu fuit populi fabula. Rumore vulgatum est. Constans rumor est. Fama passim jactatum est. In ore est omni populo. Erat in sermone res, dixit Cicer. pro eo quod est. Rumor erat. Vox erat una totius provinciæ. In ore & sermone omnium. M. Tullius. Male audire dicuntur, de quibus malus est rumor. Contra, bene, de quibus bonus.

CAP. CLXXVIII.

Exempli.

MAjorum suorum vestigiis ingreditur. Vetus institutum revocavit. A prisca Reip. consuetudine non recessit. Cæsar. Agere ad præscriptum. Vetus exemplum est, sive veteris exempli res est, fallere amicum. More hominum fecit: sibi quam amico maluit consulere. Novo more, pro nullo majorum exemplo, frequens est apud Cic. Exemplum subjicimus his ferme modis per Ut, & Velut: Simile gaudet simili, ut sus sue: velut puer, puero. Quod genus, pro eo quod Græci dicunt οἷον; verbi causa. verbi gratia, Exempli causa, apud M. Tull.

CAP. CLXXIX.

Internecionis.

FUnditus periit. Radicitus extinctus est. Cupiditas radicitus extrahenda est. A stirpe subversa est Resp. A stirpe interiit, dixit Sallust. Pristinæ disciplinæ ne vestigium quidem ullum superest. Græci πανωλεθρίαν vocant. Exstirpari & funditus tolli, dixit M. T. de Fato.

CAP. CLXXX.

Atrocitatis.

ATrox injuria. Indignum facinus. Infandum, apud poëtas. Nefarium scelus. Gravis contumelia. Non ferenda superbia. Intolerandam ferociam, dixit M. Tull. contra Rull. Factum non una cruce dignum. Facinus culeo dignum. Noxa capitalis: Crimen inexpiabile. Piaculare facinus:

CAP. CLXXXI.

Rigoris.

AD vivum exigere. Summo jure mecum agitur. Rigide, severe, præcise, quod Græci dicunt ἀποτόμως, mecum agitis. Inique, duris conditionibus, aut legibus mecum agitur, etiamsi mecum

agas

agas obsignatis tabulis. Pergitis ne vos tanquam ex syngrapha agere cum populo? dixit M. Tull. pro L. Muræna. Ibidem dixit, austere & Stoice agere. Itidem, dici potest Scythice agere, qui agit incivilius.

CAP. CLXXXII.

Asscribendi, & Imputandi.

ASsignamus, asscribimus, attribuimus, frequenter in malam partem, nonnunquam in bonam. M. Tull. ad Attic. Si perturbatior est, tibi assignato. Idem in Bruto: Hæc si minus apta videntur huic sermoni, Brute, Attico assigna. Liv. Flens petiit, ne unius amentiam civitati assignaret. M. Tull. in Bruto. Peto à te, ut id non modo negligentiæ meæ, sed ne occupationi quidem tribuas. Idem. Omnes id Verri tunc attribuebant. Item, Ut aliis caussam calamitatis attribueret. Si quid mali acciderit, tuæ socordiæ imputato. Quod vivo, tuæ clementiæ acceptum fero; sive acceptum refero: hoc est, debere me fateor. Scævola in Pandectis: Creditores suæ negligentiæ expensum ferre debent. Hactenus in malam partem. Si quid feliciter evenit, non fortunæ, sed Deo asscribendum est, assignandum est, tribuendum est, attribuendum est, acceptum ferre oportet, imputandum est. Hæc in bonam partem. His finitima sunt, vendico, assero, arrogo: Totius negotii laudem sibi vendicat, sibi arrogat, sibi asserit, sibi usurpat. Illa priora sunt sumpta à codicillis rationum, in quibus notatur quid quis debeat, aut cui quid persolvendum sit. Hæc posteriora ab actione juris, qua quis sibi jus personæ aut rei defendit legibus. Item illa: Totum me tibi debeo: Quod spiro, & valeo, tui muneris est. Si quid habeo, id totum tuæ munificentiæ est. Si quid in me boni est, abs te venit, abs te profectum est, abs te fluxit.

CAP. CLXXXIII.

Addictionis.

GUlæ deditus, voluptati addictus, hoc ab auctione conflatum est. Ventris mancipium: servit lucro,

cro. Horat. Inservit honori. In hoc totus incumbit: Assidet literis: Affixus est poëticæ. M. T. Et ad genus id quod quisque vestrum in dicendo probaret, adhærescerent, hoc est, affigerent sese. Devotus, in bonam partem, dixit: Juvenalis.

Quod ni tibi deditus essem,
Devotusque cliens, uxor tua virgo maneret.

Terent. Animum ad scribendum appulit. Idem: Ut animum ad aliquod studium adjungant. Idem: Adjecit animum ad virginem. Dedit se ad leges, dixit M. T. Me totum, meaque omnia tibi dico, dedico, consecroque.

CAP. CLXXXIV.

Facultatis.

TErent. Tibi in manu est ne fiat: Sallust. Verum id frustra, an ob rem faciam, in manu vestra est, Quirites. Id in te situm est: Isthuc non meæ est facultatis. Virg. Non opis est nostræ. Nos pro nostris opibus extruimus mœnia. Non est in potestate mea. In potestate, & in potestatem habere, dixit Sallust. Si in mea potestate esset. Filius nondum emancipatus, in patris est potestate. Penes te jus est vitæ, ac necis. Non est meatum vitium. Meis auspiciis, meis copiis, meo Marte confectum est hoc negotium. Sallust. nove dixit: Quibus in otio, vel molliter, vel magnifice vivere copia erat. Idem dixit, in manibus. Cicer. pro mea parte adjuvi, pro mea parte virili, pro viribus, pro mea virili. Sallust. pro parte virili, absque pronomine: In hunc numerum conferri possunt & illa: Impetravit commeatum: facta est illi dicendi potestas. Sallust. Post ubi, fide publica dicere jussus. Idem, Si fides publica data esset. Idem, Eumque interposita publica fide, Romam perduceret. Magnatibus quicquid libet, licet. Utinam per fortunas liceret, pro tuis in me beneficiis gratiam reponere. Utinam tam adesset facultas, quam adest prompta voluntas tibi gratificandi.

CAP.

CAP. CLXXXV.

Iurandi.

PEr caput hoc juro. Sancte dejerat: At sunt qui nihil vereantur conceptis verbis pejerare. In verba jurabas mea. Horat. Non ego perfidum dixi sacramentum; id est, non juravi mala fide. Sacramenta militaria. Non verear vel Jovem lapidem jurare. Sic me Deus bene amet. Sic mihi propitius sit Christus, ut ego te salvum cupio. M. Tull. Sollicitat, ita vivam, me tua, mi Tiro, valetudo. Idem: ne sim salvus, si aliter scribo, ac sentio. Idem: ne vivam, si scio. Idem: Moriar, si quisquam me tenet, præter te. Idem: Male mihi sit, si unquam quicquam tam enitar. Horatius: Dispeream, ni optimum erat. Abjuratus rapinas, dixit Virgil. Sallust. Fidem prodiderat, creditum abjuraverat. Terent. Jusjurandum dabitur. Apud Jureconsultos defert jusjurandum, qui parti adversæ cedit jurandi facultatem: Refert, qui oblatam transfert in offerentem. Huic citius credam injurato, quam tibi jurato.

CAP. CLXXXVI.

Dictandi.

PRætor dictat iusjurandum. Facile ero facundus, si tu dicenda dictaveris. Plaut. præi verbis quod vis, hoc est, præconcipe verba, quibus me velis uti. Livi. Agedum pontifex, præi verba, quibus me pro legionibus devoveam. Idem. Id votum in hæc verba præeunte P. Licinio pontifice maximo, consul nuncupavit. Idem, pro præire, dixit, præfari. Sunt qui M. Fabio pontifice maximo præfante carmen, devovisse se eos pro patria, Quiritibusque Romanis tradant. M. Tull. ut vobis voce præirent, id est, vobis præscriberent, quid essetis pronunciaturi. Præscribere modum, præscribere finem. Cæsar. Non ad alienum præscriptum, sed ad suum arbitrium imperare.

CAP. CLXXXVII.

Tempestive, &c.

OPportune advenis. Fac adsis in tempore: Fac adsis tempori. Vigilet oportet, qui tempori vult sua conficere negotia. In ipso articulo supervenit. M. Tull. Satis erat diei, ut Puteolos excurrere possem, & ad tempus redire. Idem: Aderis autem ad tempus. Matura reditum. Fac curentur ista mature. Plaut. Per tempus hic venit miles: Idem: Non potuisti per tempus magis advenire. Fac adeas hominem in tempore. Tempestivis conviviis delectantur & Philosophi. Horatius: Tempestiva viro. Tempestivius ista dixeris à cœna. Nihil suave, quod est intempestivum. Intempesta nox dicitur, media, quod non sit opportuna, ad aliquid agendum. Commodum supervenit Chremes. Incommode me revocavit senex. Suo quidque tempore agendum est. Horat. Pleraque differat, & in præsens tempus omittat, id est, in suum, & congruum tempus. Siquidem hæc dictio Præsens, ad omne tempus pertinet. Laudatus est ab Augusto Cato, quod præsentem Reipubl. statum noluerit immutari, hoc est, eum statum, qui erat vivo Catone.

CAP. CLXXXVIII.

Ante Tempus.

VIrg. Sed cadat ante diem. Præmatura morte extinctus est. Ante tempus sapit. Persi. Et rerum prudentia velox. Ante pilos venit. Præpropere duxit uxorem. Nondum matura nuptiis, elocata est. Livi. Abi hinc cum tuo præpropero amore. Illud præcox ingeniorum genus non temere pervenit ad frugem. Præcocia sive præcoqua mala pluris emuntur. Accelerata consilia, raro sunt felicia. Festinata consilia, raro prospere cadunt. Præcipitata consilia vix unquam felicem exitum sortiuntur. Ovid. Et adhuc tua messis in herba est.

CAP. CLXXXIX.

Post tempus.

SEro sapiunt Phryges. Sera est nunc consultatio. Sero est.mortuo adhibere medicinam.Nulla ætas ad discendum sera est. Sera est in fundo parsimonia. Advenit, & post tempus. Seram rosam,pro serotina, dixit Horat. Serotini fructus sunt, qui post tempus solitum proveniant, Post festum,ut ajunt,advenitis,

CAP. CXC.

Celeritatis.

MOx te revisam. Brevi te revisam: Propediem te revisam. Primo quoque tempore conveniam hominem.Puncto temporis fortuna versa est. Momento temporis corruunt omnia.Virg.

Extemplo Æneæ solvuntur frigore membra.

Sallust. De improviso. Virgil: Ante exspectatum.Dicto citius tumida æquora placat, Simul cum dicto manus affert homini. Actutum se domum contulerunt.Hæc locutus,è vestigio se domum recepit.Protinus,illico, continuo, statim. In ipso statim vitæ limine extinctus est. Confestim se in pedes conjecit; Simul atque hæc dixerat, repente abiit. Simul ut accepit nummos,aufugit. Martial. Vix dum dictum erat, illa dedit, quam maturissime, sive maturrime; pro quamprimum, quam ocyssime dixit Sallust. Tacitus: Incisis venis mortem approperat, id est,accelerat. Nec mora, manum injicit homini. Omnium opinione celerius rediisti: Omnium exspectationem celeritate vicisti. Huc fac quamprimum recurras. Volasse dices. Ubi me his negotiis extricaro, nihil cunctatus ad vos advolabo.

Ad hanc formam redigi possunt Anticipandi verba, quorum aliquot alibi recensuimus. Prævenire,antevertere, prævertere, sive præverti. Terent. Hæc dies illi antecessit. Occupare. Horat. Cum affectaretur nunquid vis, occupo.Idem:Fortiter occupa

cupa portum: Antevenire, Salluſt. Sed ea omni luxu antecapere, id eſt, præveniebat famem, & ſitim. Idem: Ac priuſquam legiones ſcriberentur, multa antecapere quæ in bello uſui forent. Idem: Conſul optimum factu ratus, noctem quæ inſtabat, antecapere. Maturandi verbum, frequenter habet celeritatis ſignificationem. Virg. Maturare fugam. Salluſt. Niſi maturaſſet pro curia ſignum ſociis dare. Terent. At Mature, Maturitas, & Maturus non itidem uſurpantur.

Cap. cxci.

Spacium loci exiguum:

Plaut. Si ex iſto loco digitum tranſverſum, aut ungem latum exceſſeris. Pedem ubi ponat, non habet. Palmum non habet. Pollicem latum agri non habet. Cave digitum latum ab hoc diſceſſeris loco. Pedem latum nunquam à tuis præſcriptis digrediar. Culmum latum nunquam recedat ab Epicuro. Pilum latum non recedit à priſtinis moribus.

Cap. cxcii.

Spatium magnum Loci, aut Temporis.

Plaut. Longe uſque à campis ultimis. Cicer. Uſque à mari ſupero Romam proficiſci. Terent. Ex Æthiopia eſt uſque hæc. Uſque à pedibus ad ſummum capillum. Plaut. Uſque ex unguiculis. Quod augures omnes uſque à Romulo decreverunt. Salluſt. Omnia, qua viſus erat, conſtrata telis, armis, cadaveribus: qua viſus erat dixit, pro eo quod erat, quam procul undique patebat proſpectus. Virg. Uſque à proavis vetus ordinis ætas.

Cap. cxciii.

Metuendi.

Metuo ne quod vis non liceat per patrem. Timeo, ne mihi ſuccenſeat. Nullus metus eſt, ne tibi quiſ-

quiſquam det verba. Nihil periculi eſt, ſne regno excutiaris. Ter. Metuo ut ſubſtet hoſpes, id eſt, ne nos ſubſtet. Idem: Firmæ vereor ut hæ ſint nuptiæ. Horat. O puer ut ſis vitalis metuo. M. Tull. Omnes labores te excipere video, timeo ut ſuſtineas. Idem: Accepi à te literas, quibus vereri videris, ut epiſtolas illas acceperim: Sollicitus ſum, ut tantum laborum poſſis ſuſtinere.

CAP. CXCIV.

Aptitudinis, & contra.

ELoquentiæ caput eſt, apte dicere. Neque enim diſerte dicitur, quod inepte dicitur. Nil ad eam rem dici potuit accommodatius. Delige uxorem tuis accommodam moribus. Splendide dixit magis, quam appoſite. Nihil afferri poterat appoſitius. Elegans jocus, ſed parum in loco dictus. Tua inſtitutio non quadrat ad hujus ingenium. Mulieri mulier magis convenit, magis congruit. Hic militiæ natus eſt. Hic ad hujus mores factus, ſcalptuſque eſt. Magnifica loqueris, ſed nihil ad Bacchum, ut ajunt, ſed ἀπροσδιόνυσα, ſed οὐδὲν πρὸς ἔπος. *i. e. nihil ad Bacchum pertinentia, nihil ad verſum.* Iſta ſarcina non ſedet humeris tuis. Hæc inter ſe non cohærent. Iſthuc ingenioſe interſeruiſti verius, quam concinne. Non ſibi conſtat tua oratio. Non conſonat vita doctrinæ. Non concordant facta cum dictis. Multa dixit extra cauſam, nihil ad rem pertinentia. Quid cani cum balneo? Iſtuc præclare quidem dictum, ſed alieno loco. Alieno tempore ſementem facis, Terent. Alieniore ætate poſt faceret tamen. Ne bovi clitellas. Feli crocoton addidiſti. In lente unguentum. Non facit ad luctum cithara.

CAP. CXCV.

Moriendi.

MOrtem obiit. Vita defunctus eſt. Vixit. In vivis eſſe deſiit. Exceſſit è vivis. Exceſſit, abſolute, ut deceſ-

decessit. Satius est millies mortem oppetere, quam turpitudinem admittere. Cic. Mihi ipsi fuit mors æquo animo oppetenda. Obiit supremum vitæ diem. Diem obiit. Cic. Obiit. Vitam morte commutavit. Concessit in fata, concessit vita, frequens apud Tacit. Mortalitatem explevit, apud eundem. Item: Supremum diem explevit. Animam reddidit. Spiritum finiebat. Spirare desiit. Liv. & Cicer. Efflavit animam. Cic. Cujus in complexu libenter extremum vitæ spiritum ediderim. Exspiravit. Cic. Antequam ex hac vita migro, emigro, demigro: Idem, exire de vita. Terent. E medio excessit. Emori malim. E vita discessit inedia. Tacit. Mortem occubuit. Et occubuit, absolutè Suet. dixit. Voluntariam occubuit necem. Virg. Seu certæ occumbere morti. Vivis exemptus est. Inter vivos agere desiit. Agere animam dicitur, qui jam moritur. Deo naturæque concessit. Sallust. Ubi anima naturæ cessit, demptis obtrectatoribus, ipsa se virtus magis magisque extollit. Idem: Pater, uti necesse erat naturæ concessit. Vitæ peregit fabulam. Letho datus est, Luce orbatus est: Vita orbatus est: Lumine cassus, Poëticum. Mortuus, absolute dicitur. Demortuus, qui morte sua locum aut munus reliquit vacuum: in quod qui substituitur, in demortui locum succedere dicitur. Excessus, pro morte apud idoneos auctores invenitur. Item exitus, frequens apud Tacit. Exitu demum Neronis, positis odiis in medium consulere. Idem: Laudatis antiquorum mortibus pares exitus. Quanquam exire è vita fere dicuntur, qui spontaneam obeunt mortem: & exitus eorum, qui sponte decedunt è vita. Quod peculiare est etiam oppetere mortem. Finem, pro excessu, dixit Tacitus, Comperto fine Augusti.

CAP. CXCVI.

Mortis spontanea.

Cicer. è vita tanquam è theatro exeamus: Impatiens malorum, mortem sibi conscivit, necem sibi con-

conſcivit. Inedia vitam finiit. Veneno ſumpto, mortem accerſivit. Inciſis venis, mortem approperat. Ita Tacitus. Deſperatis rebus, decrevit ſibi afferre manus. Idem. Vim ſuæ vitæ attulit. Idem frequenter dicit, mortem ſumere, pro mortem ſibi conſciſcere. Haud creditus ſufficere ad conſtantiam ſumendæ mortis. Morte ſpontanea vitam abrupit. Intercluſo ſpiritu mortem invenit. Suſpendio quæſita mors.

CAP. CXCVII.

Mortis adactæ.

OCcidit, interfecit, peremit, necavit, extinxit, jure cæſus eſt, neci dedit. Virg. Dede neci. Vitam & Cantharides eripere poſſunt. Terent. Animam ſeni extinguerem. Vita privavit. Vita, ſeu luce orbavit. Nero Senecæ denunciavit ultimam neceſſitatem. Ad necem adegit.

CAP. CXCVIII.

Propoſiti.

IUvenal. Si te propoſiti nondum pudet: Erat animus, erat in animo. Propoſueram, ſtatueram, decreveram, conſtitueram urbem relinquere. Si ſtat ſententia, literis te addicere. Non eſt ſententia, fruſtra niti. Non fuit conſilium, ſocordia, atque deſidia bonum otium conterere. Non ſum hujus animi, ut inanem operam velim ſumere. Non eſt conſilii. Non eſt ratio. Viſum erat ad vos remigrare. Habebam in animo. Sic apud animum meum ſtatuo, Salluſt.

CAP. CXCIX.

Periculi imminentis.

NOn ſentis quid tibi malorum impendeat, quanta immineat calamitas, quanta inſtet tempeſtas. Nō ea

liebatur. Specioso titulo molitur facinus omnium turpissimum. Plausibili titulo. Religionis fuco sese venditant. Amici specie gessit inimicum. Sallust. Quicunque Rempub. agitavere honestis nominibus. Idem. Sed hæ res mire sunt vitiis obtentui, id est, his prætexuntur vitia. Magni nominis umbra se tuentur.

CAP. CCII.

Temeritatis.

NIhil habet pensi. Inconsultis consiliis agit omnia. Pro sua libidine rem gerit. Audacia illi pro sapientia, in consilio est. Æqui atqui iniqui nulla ratio est. Quid deceat, quid non, susque deque habet: Sallust. Quæ etiam mediocres viros spe prædæ transversus agit. Idem: Quos privata amicitia Jugurthæ parum cognita transversos agit. Impetu fertur magis, quam judicio ducitur. Nihil habet pensi, quid, in quem, dicat.

CAP. CCIII.

Exequiarum.

EXquias inire. Curare funus. Parentare. Parentalia peregimus. Sallust. Postquam illi more regio justa magnifice fecerunt.

CAP. CCIV.

Consuetudinis, aut contra.

INsuevit fallere: Assuevit mentiri. Consueta relinquere durum est. Optimis assuescendum. Armis, belloque desueti. Ad ista jampridem occalluit animus. Longo usu callum duxi. Terent. Quid tu Athenas insolens? Insolens injuriarum, dixit Sallust. Idem: Interdum timidos insolentia itineris levarè manu. Nihil novi facis. Isthuc insolens facis. Isthuc tuo more facis. Isthuc tibi solenne est. Moris est. In usu est. In usu esse desiit. Tac. Ne vetustissima Italiæ disciplina per desidiam exolesceret. Idem: Græci amictus jam exoleverant. Liv. Fe

De

RERUM COPIA COMMENTARIUS SECUNDUS.

Et mox de prima locupletandi ratione.

Ostea quam de Verborum Copia, quæ veniebant in mentem, qua potuimus brevitate, diximus, reliquum est, ut simili compendio de Rerum Copia perstringamus. Atque ut hanc operis partem exordiamur ab iis, quæ superiori generi sunt quam maximè finitima: prima locupletandæ sententiæ ratio videtur, si quod summatim, ac generatim dici poterat, id latius explicetur, atque in parteis diducatur. Quod quidem perinde est, ac si quis primum mercem per transennam, aut peristromata convoluta ostendat, deinde eadem evolvat aperiatque, ac tota oculis exponat. Hujus rationis id erit exemplum.

REM UNIVERSAM LUXU perdidit.

Eam sententiam in summa comprehensam quasiq; convolutam, hunc admodum licebit evolvere: Si plurimas possessionum formas enumeremus, sique varias perdendæ rei vias explicaverimus. Quidquid vel matris, vel patris nomine hæreditate obvenerat: quicquid aliorum affinium morte advenerat: quicquid ex uxoris dote, quæ quidem neutiquam erat vulgaris, accesserat: quicquid ex legatis accreverat (accreverat autem permultum) quicquid ex Principis acceperat liberalitate: quicquid peculii

aut nova, aut vetustate exemplorum memoriæ jam exoletæ. Ista jam in desuetudinem abiere.

CAP. CCV.

Tarditatis.

TArdat, quod Græci χρονίζει. Tardus corpore sed ingenio tardior. Lentus abes. Festina lente. Age pedetentim, paulatim, sensim infunde. Cunctari, bellum ducere. Sallust. Quem ubi cunctari accedit, & dubium belli, atque pacis rationes trahere. Idem Ptolemæus pretio ad dies bellum prolatans. Tacit. Diem ex die prolatabant. Liv. Cum is diem de die differret. Cæsar. Diem ex die ducere. Cic. Procrastinare. Comperendinare.

CAP. CCVI.

Non ultra.

INtra convitia rixa constitit. Citra sanguinem pugnatum est. Perbenignus est, sed non ultra promissa. Idem efficit dictio, Tenus, cui veteres liberius, quam nos addiderunt nomen nunc auferendi nunc gignendi casu. Crurum tenus, dixit Virg. Tacit. Non patruum saltem porta tenus obvium. Idem: modo pectore, modo ore tenus extantes. Idem: Vsurpatas nomine tenus urbium expugnatas dictitant. Idem: Janua, ac limine tenus domum claudit. Idem in vita Agricolæ. Unum addiderim nusquam latius dominari mare, multum fluminum huc atque illuc ferre, nec littore accrescere, aut resorberi. Sentit mare transire littora. Livi. In quos jecit magis hoc consul verbo tenus, quam ut re insimularet. Idem dixit vulneribus tenus: Aurium tenus, dixit Fabius. Quintus Curt. Pauci hostium tenus exacti penetravere usque ad portum. Apuleius, Pallio tenus Philosophos imitatur.

FINIS PRIMI LIBRI.

De

De

RERUM COPIA COMMENTARIUS SECUNDUS.

Et mox de prima locupletandi ratione.

Oſtea quam de Verborum Copia, quæ veniebant in mentem, qua potuimus brevitate, diximus, reliquum eſt, ut ſimili compendio de Rerum Copia perſtringamus. Atque ut hanc operis partem exordiamur ab iis, quæ ſuperiori generi ſunt quam maximè finitima: prima locupletandæ ſententiæ ratio videtur, ſi quod ſummatim, ac generatim dici poterat, id latius explicetur, atque in parteis diducatur. Quod quidem perinde eſt, ac ſi quis primum mercem per tranſennam, aut periſtromata convoluta oſtendat, deinde eadem evolvat aperiatque, ac tota oculis exponat. Hujus rationis id erit exemplum.

REM UNIVERSAM LUXU perdidit.

Eam ſententiam in ſumma comprehenſam quaſiq; convolutam, hunc admodum licebit evolvere: Si plurimas poſſeſſionum formas enumeremus, ſique varias perdendæ rei vias explicaverimus. Quidquid vel matris, vel patris nomine hæreditate obvenerat: quicquid aliorum affinium morte advenerat: quicquid ex uxoris dote, quæ quidem neutiquam erat vulgaris, acceſſerat: quicquid ex legatis accreverat (accreverat autem permultum) quicquid ex Principis acceperat liberalitate: quicquid peculii

castrensis conflaverat ; pecuniam omnem, vasa, vestes, fundos, agros, una cum ipsis & villis, & pecoribus. Breviter, rem omnem seu mobilem, seu soli. Denique familiam etiam ipsam, fœdissimis scortorum amoribus, quotidianis commessationibus, sumptuosis obsonationibus, nocturnis perpotationibus, popinis, cupediis, unguentis, alea, lusibus, paucis diebus ita absumpsit, abliguritvit, absorbuit, ut ne teruncium quidem sibi reliquum fecerit. Hic duo illa verba, Rem universam, & luxu perdidit: suis partibus explicantur. Adjiciemus & alterum.

CYCLOPÆDIAM ABSOLVIT.

In genere dictum est. Id ita poteris explicare, si singulas disciplinas, omnem doctrinæ speciem, singulatim recenseas. Nullum omnino doctrinæ genus est: in quo non sit exquisite versatus : Nulla disciplina, quam ille non ad unguem perdidicerit, & ita perdidicerit, ut in una qualibet sola laborasse videatur. Adeo mire Poëtarum omnium omnes fabulas tenet. Adeo Rhetorum flosculis abundat. Adeo Grammaticorum laboriosos canones excussit. Dialecticorum argutias callet. Physices arcana pervestigavit. Ultra mundanæ sapientiæ ardua superavit. Theologorum abdita penetravit. Mathematicas apodixes perceptas habet. Sic astrorū motus, sic numerorum rationes, sic terrarum dimensiones, urbium, montium, fluminū, fontium situs, nomina, intervalla: sic vocum concentus atque discrimina callet: Adeo quicquid est historiarum tum veterum, tum recentium meminit. Quicquid bonorum auctorum, quicquid vel antiquitatis, vel novitatis, id omne tenet. Adde his parem Græcanicæ ac Latinæ literaturæ linguæque peritiam, denique quicquid unquam eruditionis ab egregiis auctoribus repertum ac traditum fuit, id universum unus hic absolute perceptum cognitumque habet, ac meminit.

ITEM.

ITEM.

Omnibus naturæ fortunæque dotibus præditus.

Hoc si cui libeat explicare, commemorabit singula corporis commoda: deinde singulas ingenii, atque animi dotes: postremo genus, opes, patriam, successus, & quicquid à fortuna solet obvenire. Rursum, Tertium exemplum erit Hippias omniscius. Hoc si quis velit dilatare, referat licebit omnia illa, quæ in ejus viri descriptione recenset Apuleius in Floridis, non sine varia verborum copia.

Extat hujus rationis exemplum aptissimum, apud Lucianum in Harmonide. Etenim cum potuisset summatim dicere, τὴν αὐλητικὴν ὅλην ἐκμεμάθηκα, *i. e. universam artem tibiis ludendi perdidici*; maluit explicatis partibus copiam ostentare ad hunc modum.

Ἐδιδάξω μὲν ἤδη ἁρμόσασθαι τὸν αὐλὸν ἐς τὸ ἀκριβὲς, καὶ ἐμπνεῖν ἐς τὸν γλωσσίδα λεπτόν τι καὶ ἐμμελὲς, καὶ ὑποβάλλειν τοὺς δακτύλους δι' ἀφῶς ὑπὸ πυκνῇ τῇ ἄρσει καὶ θέσει, καὶ βαίνειν ἐν ῥυθμῷ, καὶ σύμφωνα εἶναι τὰ μέλη πρὸς τὸν χορὸν, καὶ τῆς ἁρμονίας ἑκάστης διαφυλάττειν τὸ ἴδιον, τῆς φρυγίου, τὸ ἔνθεον, τοῦ Λυδίου, τὸ βακχικὸν, τοῦ Δωρίου τὸ σεμνὸν, τοῦ Ἰωνικῆς, τὸ γλαφυρὸν, ταῦτα μὲν οὖν πάντα ἐκμεμάθηκα παρὰ σοῦ. Quæ tametsi vix possunt reddi Latine, tamen ob Græcanici sermonis ignaros vertam ut potero. Docuisti me jam exacte adaptare tibiam, atque in ejus lingulam inspirare tenue quiddam ac modulatum, tum commodo, facilique contactu submittere digitos in crebra sublatione ac demissione vocis, adhæc ad numerum ingredi, & ut modi congruant ad chorum, præterea quod cuique harmoniæ generi proprium est observare Phrygiæ, divinum impetum, Lydiæ, Bacchicum furorem, Doricæ gravitatem, ac modestiam, Jonicæ jucunditatem. Quod si in proximo exemplo placuisset in singulis disciplinis facere, quod hic Lucianus fecit in una Musicæ parte, vides quanta sermonis copia fuerit futura.

In his non abs re crediderim illud admonere, simul & in initio proponi summam rerum, & eandem alia sermonis specie repeti, & ita redeundum ad genus, quasi singulis enumerandis jam sis defatigatus, etiamsi nihil erit præteritum. Præterea cavendum, ne partium ordinem confundamus tumultuaria verborum congerie, sursum ac deorsum miscentes omnia, ne molestam vocum turbam nulla conditam gratia conglomeremus: sed vel ordine scito, vel apta distributione, vel eleganti descriptione legentis, aut audientis tædium excludamus. Ad hanc formam pertinet & illud, quoties totum, quod non formis, sed partibus constat, in eas diducitur, ut: Hic totum monstrum est, hoc pacto dilatabitur: Si prius hominem in corpus atque animum partiaris, deinde singulas corporis partes, singulas item animi partes attingas: Et animo & corpore monstrum est: quacunque vel animi vel corporis parte contempleris, monstrum reperies: Caput tremulum, oculos caninos, os draconis, vultum furiæ, ventrem abdomine distentum, manus ad rapinam incurvas, pedes intortos; totam denique corporis figuram inspice, quid aliud quam monstrum præ se ferunt? linguam & vocem illam beluinam observa, portentum dices, ingenium excute, prodigium invenies, mores expende, vitam scrutare, omnia monstrosa comperies, & ne singula persequar, quantus quantus est, nihil nisi monstrum est. Hic si quis velit in singulis velut depingendis immorari, satis apparet, quantum ubertatis sit accessurum orationi. Item aliud exemplum.

TOTUS COMMADUIT.

A summo capillo ad imum usque calcaneum pluvia commaduit: Caput, humeri, pectus, venter, tibiæ, totum denique corpus pluvia distillabat. Minutius quidem illud, haud tamen indignum quod admoneatur, ad hanc formam referri posse, quoties de specie loquentes, genus adjungimus, id quod fere fit amplificandi gratia. Quum omnis eruditio plurimum

plurimum affert & ornamenti, & adjumenti mortalibus, tum præcipue philosophia. Item omni quidem ætati fœda est libido, verum senectuti multo fœdissima. Item: Cum omnibus in rebus plurimum habet momenti prudentia, tum præcipue in bellis. Simplex enim erat prudentiam in bellis plurimum habere momenti. Hujus generis est illud Cicer. in Orat. pro domo sua, apud pontifices: cum multa divinitus, Pontifices, à majoribus nostris inventa atque instituta sunt, tum nihil præclarius, quam quod vos eosdem & religionibus deorum immortalium, & summæ Reipub. præesse voluerunt. Quanquam quid attinebat unum hoc referre, cum hujus formæ exempla nusquam non sint obvia.

SECUNDA VARIANDI ratio.

Huic admodum affinis est secunda variandi ratio: quoties non contenti semel exitum rei proponere, ex quo reliqua quæ præcesserunt, per se queant intelligi, singulatim ea quoque commemoramus, per quæ ad eum exitum perventum est. Hujus præceptionis hoc erit exemplum: Cicero Catilinæ conatus oppressit. Id ita locupletabis, Catilinæ nefarios conatus per juvenes perditissimos, totius Romanæ civitatis exitium atque internetionem molientes. M. T. Cic. consul, sua sagacitate statim odoratus est: singulari vigilantia pervestigavit: summa prudentia deprehendit: miro in Rempublicam studio prodidit: incredibili eloquentia convicit: gravissima autoritate repressit: armis extinxit: magna felicitate sustulit.

Item aliud: Ex ea virgine filium sustulit: hac ratione dilates licebit: Eam virginem quod esset singulari forma, misere deperibat. Deinde amoris impatiens, simplicem puellæ animum promissis sollicitavit: muneribus corrupit: blanditiis deliniit, officiis in mutuum amorem pellexit: improbitate vicit: denique consuetudinem cum ea habuit, ac devirginavit: aliquanto post tempore uterus virginis cœpit tu-

tumescere, fœtu videlicet concepto: Demum exactis novem mensibus parturiit, ac puerum peperit.

Item, aliud exemplum: Urbem cepit: Ita poterit ampliari: Principio feciales rem repetitum missi, qui pacis etiam conditiones offerrent: Quas cum oppidani non acciperent, copias undique comparat: machinarum maximam vim comportat, admovet exercitum una cum machinis ad urbis mœnia. Illi contra è muris acriter hostem repellunt: tandem hic superior in congressu, conscensis mœnibus urbem invadit, ac rerum potitur.

TERTIA RATIO.

Ab hac rursum non ita vehementer abhorret tertia locupletandi sermonis ratio, quoties rem non nudam exponimus, sed altius etiam caussas repetimus, à quibus initiis sit profecta: veluti si cui non satis sit dixisse, bellum intercessisse Gallis cum Neapolitanis, verum etiam addat, quæ fuerint simultatis caussæ, quis instigator, quæ suscipiendi belli occasio, quæ vincendi spes, quæ utrisque fiducia. Hoc præceptum ut est dilucidius, quam ut egeat præceptione, ita difficile sit exemplum nisi plurimis verbis proponere. Quare supersedebimus, & lectorem ad Sallustium ac Livium relegabimus.

QUARTA RATIO.

Nec admodum discrepat ab his quarta locupletandi ratio. Quoties non simpliciter proponimus negotium, sed enumeramus etiam illa, quæ negotium comitantur, vel consequuntur? Quod genus sit: Bellum tibi acceptum feremus. Hoc pacto poteris dilatare rem. Exhaustum in barbaros milites ærarium, fractam laboribus juventutem, proculcatas segetes, abacta pecora, incensos passim vicos, ac villas, desertos agros, eversa mœnia, compilatas domos, direpta fana, tot orbos senes, tot Orphanos liberos, tot viduas matronas, tot virgines indigne constupratas, tot adolescentium licentia depravatos mores, tan-

tum funerum, tantum luctus, tantum lachrymarum: præterea extinctas artes, oppressas leges, oblitera, tam religionem, confusa divina, humanaque omnia, corruptam civitatis disciplinam; Universum, inquam, hoc malorum agmen, quod ex bello nascitur, tibi uni feremus acceptum, siquidem belli fueris autor.

QUINTA RATIO.

Quinta locupletandi ratio videtur potissimum ad ἐνέργειαν, quam evidentiam vertunt, pertinere. Ea utemur, quoties vel amplificandi, vel ornandi, vel delectandi gratia, rem non simpliciter exponemus, sed ceu coloribus expressam, in tabula spectandam proponemus, ut nos depinxisse, non narrasse, lector spectasse, non legisse videatur: Id ita præstare poterimus, si prius ipsi totam rei naturam omnesque circumstantias, ac veluti faciem, animo lustremus. Deinde ita verbis, ac figuris idoneis effingamus, ut quam maxime fiat evidens perspicuaque lectori. Hac virtute præcellunt cum omnes Poëtæ, tum præcipue Homerus, quemadmodum suis indicabimus locis. Constat autem præcipue descriptione rerum, temporum, locorum, personarum.

Descriptio Rei.

Rei descriptione locupletabimus orationem, cum id quod fit, aut factum est, non summatim, aut tenuiter exponemus: sed omnibus fucatum coloribus, ob oculos ponemus, ut auditorem sive lectorem jam extra se positum, velut in theatrum, avocet. Hanc ab effingenda rerum imagine Græci ὑποτύπωσιν vocant. Etiamsi hoc vocabulum commune est, quoties aliquid oculis subjicitur. Veluti si quis expugnatam civitatem dicat, cuncta nimirum in summa complectitur, quæcunque talis fortuna recipit; utar enim Quintiliani verbis: At si aperias hæc, quæ verbo uno inclusa erant, apparebunt effusæ per domos ac templa flammæ, & ruentium tectorum fragor, & ex diversis clamoribus unus quidam

 sonus,

ſonus, aliorum fuga incerta, alii in extremo complexu ſuorum cohærentes, & infantium feminarumque ploratus, male uſque in illum diem ſervati fato ſenes: tum illa profanorum ſacrorumque direptio, efferentium prædas, repetentiumque diſcurſus, & ante ſuum quiſquis prædonem catenati, & conata retinere infantem ſuum mater: & ſicubi manus lucrum eſt, pugna inter victores. Licet enim hæc omnia complectatur everſio, minus eſt tamen totum edicere, quam omnia, Hactenus Fabius. Idem hujus videntiæ citat exemplum hoc ex Cælio in Antonium. Namque ipſum offendunt temulento ſopore Profligatum totis præcordiis ſtertentem, ructuoſos ſpiritus geminare, præclaraſque contubernales ab omnibus ſpondis tranſverſas incubare, & reliquas circum jacere paſſim, quæ tamen exanimatæ terrore, hoſtium adventu percepto excitare Antonium conabantur. Nomen inclamabant fruſtra, cervicibus tollebant, blandius alia ad aurem invocabant, vehementius etiam nonnulla feriebant. Quarum cum omnium vocem tactumque noſcitaret, proximæ cujuſque collum amplexu petebat nec dormire excitatus, nec vigilare ebrius poterat, ſed ſemi ſomno ſopore inter manus centurionum, concubinarumque jactabatur. Nihil, inquit Fabius, his nec credibilius fingi, nec vehementius exprobrari, nec manifeſtius oſtendi poteſt. Refert idem deſcriptionem convivii luxurioſi. Videbar, inquit, videre alios intrantes, alios vero exeuntes, quoſdam ex vino vacillantes, quoſdam heſterna potatione oſcitantes. Humus erat immunda, lutulenta vino, coronis languidulis & ſpinis cooperta piſcium. Sed hujuſmodi exemplorum nuſquam non magna copia, præſertim apud Poëtas, ut dictum eſt, & apud hiſtoricos poëtis proximos. Præcipue vero narrationes nunciorum in tragœdiis, quoniam vice ſpectaculi ſubjiciuntur, dum ea referunt, quæ repræſentari in theatro aut non poſſunt, aut non convenit, hac virtute inſigniter abundant. Veluti cum in Euripidis Hecuba Talthybius narrat Hecubæ, quomodo ſit occiſa Polyxena: & in Iphigenia Aulidenſi nun-

eius exponit quomodo sit interfecta Iphigenia. Et in Troade Senecæ, nuncius refert Andromachæ, quomodo periisset Astyanax ipsius filius. Hoc ad exemplum indicasse satis est, cum omnes tragœdiæ scateant hujusmodi narrationibus. Nec refert ad hoc institutum, veræ sint an falsæ, quemadmodum in Electra Sophoclis senex fictè narrat Clytemnestræ, quomodo in certamine periisset Orestes. M. quoque Tull. mirus est in hoc genere artifex. Verum illud arbitror admonendum, hoc genus descriptionis præcipue quidem constare circumstantiarum explicatione, earum præsertim, quæ rem oculis maximè subjiciunt, ac moratam reddunt narrationem. Non mediocriter tamen adjuvari collationibus, similibus, dissimilibus, imaginibus, metaphoris, allegoriis, & si quæ præterea sunt figuræ, quæ rem illustrant. Quin epitheta quoque in hunc usum plurimum valent. Veluti cum dicimus aërios scopulos, turrigeras urbes, Cœruleum, aut vitreum mare, curvum aratorem, superciliosum Philosophum, patulas fagos, atram specum, & apud Homerum δυσηχὴς πόλεμος, & κορυθαίολος ἕκτωρ, βροτολοιγὸς ἄρησι καὶ τειχεσιπλήκτης, *i. e. male sonans bellum, Hector variegatam habens galeam, homicida Mars, & murorum eversor,* quo genere nusquam non scatet Poëta. Neque solum in descriptione complectimur, quæ præcesserint, quæ adjuncta rei fuerint, quæ consecuta: verum etiam ea quæ facta non sint, vel fieri potuisse, si hoc aut illud evenisset, vel fieri posse demonstramus: veluti si quis dicat: Vide in quod discrimen adduxisti Rempubl. qui temere congressus sis cum hoste. Etenim si forte fortuna superassent hostes, hæc atque hæc erant eventura. Aut si quis monarchiam dissuadeat, descriptione ob oculos ponat omnem tyrannidis Tragœdiam: Jamque auditores admoneat, ut putent sese hæc omnia videre, quæ mox passuri sunt, si Democratiam mutarint in regnum. Porro si res agitur seria, tum eatenus adhibendæ sunt ὑποτυπώσεις, *i. e. delineationes,* quatenus ad caussam conducunt. Verum cùm tota res ad voluptatem spectat, quemadmodum in poëmatis

ferme fit, ἀπόδειξει. i. e. demonstrationibus, & quæ exercendi ostentandive ingenii caussa tractantur, licebit effictionibus hujusmodi liberius lascivire. Ad hanc formam pertinent descriptiones Homericæ, quoties armat Deos suos, aut heroas, quoties convivium, quoties prælium, quoties fugam, quoties consilium describit. Quid enim iste non exponit oculis, tum aptis circumstantiis, quæ tametsi nonnunquam minutæ videntur, tamen nescio quo pacto mirum in modum rem oculis subjiciunt, tum Epithetis, tum adhibitis similibus. Præterea descriptiones turbinum, tempestatum, aut naufragiorum. Quales sunt apud Hom. locis compluribus: apud Virg. lib. Æneid. 1. apud. Ovid. Metamorph. undecimo: pugnæ barbaricæ apud Juvenal. item pestilentiæ, qualis est apud Maron. Georg. lib. 3. apud Naso. 7. apud Senec. in Oedipo. item apud Thucydidem. Præterea famis: cujusmodi est insignis in quadam Quintiliani declamatione Item prodigiorum, Solis eclypsium, nivis, imbrium, fluminum, tonitruum, terræ quassationum, incendiorum, inundationum: quod genus apud Ovid. diluvii Deucalionei descriptio. Item seditionum, exercituum, præliorum, stragis, excidii, direptionum, monomachiæ, pugnæ navalis; qualis est apud Lucan. libro tertio epuli, conviviorum, nuptiarum, funerum, triumphorum, ludorum, pomparum. Cujus generis est apud Plutarch. in vita M. Antonii Cleopatræ navis. Sacrorum, Ceremoniarum, Incantationum, ac Maleficiorum, qualis est apud Lucan. in 6. Item apud Horat. in Sat. sub persona Priapi narrantis, quæ viderit: Venationum, cujusmodi extat Adriani cardinalis: tametsi docti negant hoc carmen illius esse. Item Animantium, quod genus est torpedinis, & histricis descriptio, apud Claudian. Apud eundem, & item apud Lactant. Phœnicis. Psittaci apud Ovid. in amoribus, & apud Stat. serpentium apud Lucan. in 9. Multorum piscium apud Oppian. apud Plin. cum innumerabilium animantium formæ, naturæ, mores, pugnæ, concordiæ, tum præcipue culicis descriptio. Apud Mar. equi ac bovis expressio, apum

mira

mira repræsentatio. Statuarum item, qualis est in epistolis Plinianis signi senilis, tabularum, & imaginum, qualis est apud Lucian. Hercules Gallicus: apud Philost. varia picturarum argumenta: cujusmodi sunt & argumenta textorum: & sculpturarum, aut similium operum, quorum apud Poëtas & historicos exempla sunt innumera. Ut apud Ovid. lib. 6. Metam. textura Arachnes: qualis est clypeus Achillis ab Homero expressus: Æneæ à Marone. Adhæc navis, vestis πανοπλίας. *i. e. perfecta armatura*, machinæ, currus, Colossi, Pyramidis, aut si quid est aliud rerum consimilium, quarum descriptio delectet. Equidem ad hoc genus referendum arbitror, quoties formæ gentis, vitæque ritus explicantur: veluti si quis Scytharum, Anthropophagorum, Indorum, Troglodytarum, aut similium gentium imaginem oculis exponat. Aut si vitæ militaris, Philosophicæ, aulicæ, rusticanæ, privatæ, regiæ, simulacrum quoddam effingas. Verum ut ista probe exprimas, non modo confert ars, & ingenium, verum etiam oculis spectasse, quæ velis effingere, plurimum refert. Sunt & fabulosæ rerum descriptiones, quæ tamen ad veras alludunt: velut ætatis aureæ, argenteæ, ferreæ. Qualis est & apud Cebetem humanæ vitæ pictura; apud Lucianum aulæ, calumniæ, eruditionis, aliæque complures: apud Homerum Ossæ, Ates, & Litarum: apud Ovid. famis, livoris: apud eundem, & item apud Maronem, Famæ. Quod si quis malit hæc ad personæ descriptionem pertinere, de qua mox dicam, equidem non magnopere repugno.

Personæ descriptio.

His igitur est proxima personarum descriptio, quam Prosopopœiam appellant, tametsi nonnihil ab hac dissidet Prosopographia, vel hoc nomine, quod latius pateat. Nam famis quoque, invidiæ, somni, de quibus modo diximus, prosopographias non absurde dixeris. Proponitur enim ceu persona quædam: Cujusmodi sunt & illæ, virtutis, ac voluptatis, quas

Pro-

Prodicus Sophista apud Herculem inter sese decertantes facit, ut auctor est Xenophon. Item mortis ac vitæ, quas Ennius in Satyra contendentes inducit, teste Fabio. Item calumniæ, apud Lucian. apud eundem eruditionis, & statuariæ. Occasionis, apud Auson. Fortunæ, apud Horat. in Odis, & Q. C. Cupidinis apud Moschum. Penias, & Pluti apud Aristoph. Justitiæ apud Chrysipp. referente Gellio. Philosophiæ, apud Boëtium Seve. Lamiæ, apud Politian. Item Musarum, Gratiarum, Furiarum, Bellonæ, Sphingis, Scyllæ, Cahrybdis, ac similium apud poëtas.

Sunt quædam propiores vero, sed tamen ad ostentationem accommodatiores. Cujusmodi est Hippiæ descriptio apud Lucianum, & ejusdem apud Apuleium in Floridis: sed Oratori magis conveniunt illæ notationes. Sic enim appellant, quoties amantis luxuriosi, avari, voracis, temulenti, somniculosi, garruli, gloriosi, ostentatoris, invidi, sycophantæ, parasiti, lenonisve personam depingimus. Hujus generis extat exemplum in quarto Rhetorices ad Herennium: ubi suis notis depingitur pseudoplutus, divitiarum ostentator, cum esset pauper. Cæterum è comœdiis quantumlibet exemplorum sumere licebit. Nihil enim aliud agit comœdia. Extant ad hoc facientes notæ, Theophrasti titulo: mihi Grammatici cujuspiam videntur magis, quam Philosophi. Depingitur autem ab omnibus circumstantiis, præcipue vero ab his: A natione seu patria, si Pœni, Græci, Galli, Scythæ, Hyberni, Hispani, Scoti, Britanni formam, cultum, vocem, linguam, gestum, incessum, ritus, ingenium, ac mores expresseris. Fingendus autem Pœnus fœdifragus, vafer, insolens, cultu ambitiosiore, atque item de cæteris. Sunt & singularum civitatum peculiares notæ: ut mollis Atheniensis, & ad dicendum, quam faciendum instructior: Sever. Romani, Parci Florentini. A sexu depingitur vir severior, mulier loquacior, inconstantior, superstitiosior. Ab ætate, tales effingimus, quales Horatius ostendit in arte poëtica. A fortuna, fastuosior inducitur dives: humilior

ac

ac timidior pauper. A studiis fit gloriosus,& facinorum suorum immodicus jactator miles, perjurus leno, tristior rusticus, adulantior aulicus, mitior urbanus, Medicus ad quæstum propensior. Poëta nominis avidior, fontibus, nemoribus ac secessibus gaudens, opum & honorum civilium contemptor, Sophista loquacior, quam sapientior. Neque negligendi communes affectus, quo fit animo pater in liberos, maritus in uxorem, civis in patriam, princeps in plebem, plebes in patritios, cæterique quos diligentissime tradiditin Rhetoricis suis Aristoteles. Sunt autem peculiares etiam in singulis horum differentiæ. Neque enim satis est tenere, quid seni, quid juveni, quid servo, quid patri familias, quid lenoni conveniat. Alioqui singuli horum semper sui similes inducerentur. At Comici præcipue varietatem in ejusdem quoque generis personis affectasse videntur. Quid enim dissimilius quum Demea, ac Mitio apud Terent. quorum hic cum etiam gravissime filium objurgat, blandus est ille, cum maxime blanditur, amarulentus. Et tamen uterque senex, atque adeo fratres. Quid diversius quam Chremes semperplacidus ac civilis, & Simo vehemens ac suspiciosus. Item, quam Pamphilus cordatus,& Charinus inops animi consiliique? Quid tam dissimile quam Phædria cum morbo pugnans, & Chærea nihil habens pensi? Multum item interest inter Davum pertinacissimum sperandi auctorem,& Byrriam nihil præter desperationem afferentem? Plurimum inter parasitum Gnathonem,& Phormionem: & ab utroque longe diffident parasiti Plautini: quemadmodum & hujus meretrices à Terentianis plurimum discrepant. Terentius meretrices propemodum bonas fingit veluti Philotim, & Bacchidem in Hecyra. Plautus senes amantes & festivos, & uxoribus veteratorie imponentes; quanquam alias Euclionem prodigiose tenacem ac suspiciosum facit.

Quod si personam tractamus ab alio occupatam ab iis qui priores finxerint, aut descripserint decorum petendum est: veluti si tractes Achillem, acrem, inex-

inexorabilem, simplicem, infensum regibus,infensum mendacibus,pedibus volocem inducas oportet. Nam hujusmodi primus finxit Homerus. Rursum Ulyssem vafrum,mendacem,dissimulantem, omnia tolerantem. Agamemnonem animo mitiore, sed imperii cupidum, timentem populum, voluptatis avidiorem, quam belli. Hectorem animo sublimi, mortis & auguriorum negligentem, patriæ omnia posthabentem. Ajacem factis magis,quam oratione strenuum, contumeliæ ac repulsæ impatientem. In summa, ut cujusque personam finxit Homerus, ita Tragici Poëtæ inducant oportet. Item, si quis Aristidem, Themistoclem, Phocionem, Alcibiadem, Pisistratum, Julium Cæsarem, Fabium, aut Camillum, aut Timonem, Socratem, Platonem, Epicurum, cupiat effingere, ex historiis decorum petendum est. Quod exercitationis genus placuisse videtur iis qui Menelai,Phœnicis, Achillis, Phalaridis, Bruti, Senecæ, ac Pauli epistolas, & orationes finxerunt. Idem spectandum erit scribenti dialogos, quibus personis quem tribuat sermonem. Cæterum Decorū quod est in fictis personis (veluti si Philosophiam producas vultu constanti, & auctoritatis pleno: Musas simplices ac blandiores; Gratias junctas, ac zonis solutis: Justitiam rectis atque immotis luminibus, cæteraque hujus generis) id à rerum natura, ad quas alluditur, oportebit sumere. Est quoque decorum in Apologis, quod nemo recte tuebitur, nisi naturas animantium cognitas, atque animadversas habeat: ut sciat docilem, ac religiosum elephantum; Delphinum Crocodilo inimicum, hominis amantem: Aquilam in sublimi nidum ponere: Scarabeum stercora, in quibus gignit, ac gignitur, ex more protrudere, nec videri temporibus, quibus incubant Aquilæ: Cassitam in segetibus ova ponere; Erinacium gaudere discursu, inimicum serpentibus. Atque hæc quidem, hisque, reconditiora facile petuntur ex Aristotele, Plinio, Æliano. Tractatur & hoc genus etiam ab oratoribus. Porro duriores sunt apologi, qui rebus inanimis, ut arboribus aut saxis, sermonem attribuunt.

Sed.

Sed Oratorum magis peculiares sunt illæ prosopographiæ, quoties suis ceu coloribns certa hominis persona depingitur, idque eatenus, quatenus ad rem propositam attinet, quemadmodum apud Sallust. Catilina, apud Liv. Annibal, apud Plin. Trajanus. Rarius enim incidunt, sed tamen incidunt illæ formarum effictiones. Quod genus sit, si quis mulierem formosam omnibus ferme numeris exprimat, aut contra, deformem anum. Quemadmodum Thersiten effinxit Homerus; & Græcorum multos proceres è mœnibus, Helena Priamo, suscitanti indicat, & hunc imitatus Maro in 6. complures Romanos describit. Ad hanc formam præcipue pertinet schema διαλογισμὸς, id est, sermocinatio, quoties unicuique sermonem accomodamus ætati, generi, patriæ, vitæ instituto, animo, moribusque congruentem. Nam hujusmodi sermones in historia licet affingere: unde tot Thucydidis, Sallustii, Livii orationes effinguntur, & epistolæ, & apophthegmata. Demum & cogitationes veluti hominis secum loquentis; quanquam hoc Poëtis familiarius. Illæ proprie προσωποποιΐας, nomen merentur, quoties personam hominis procul absentis aut jam olim defuncti loquentē facimus servato decoro: quod genus sit: Quid si nunc reviviscant prisci illi hujus urbis optimates, viderintque temporum horum mores, nonne in has vocis erumperent? Deinde subjicienda oratio. Quid si nunc adesset proavus ille tuus; nonne merito his te verbis objurgaret? Quid si redeat in hanc lucem Camillus, nonne jure his verbis nobiscum agat? Etjam mihi videor audire illum sic mecum loquentem. Et fingite Platonem ipsum ad hunc modum vobiscum expostulantem. Verecundiores sunt hujusmodi prosopœiæ, cum ea loquentes fingimus, quæ verisimile sit eos esse dicturos, si adessent. Duriores autem, (sed tamen etiam in seriis orationibus, non tantum in exercitationibus adhibendæ) si quando rerum gravitas postulabit, quoties naturam. aut Rempubl. aut Provinciam, aut patriam loquentem facimus. Ut in Catil. fecit Cicer. Quæ tecum Catilina, & quodammodo tacita

tacita loquitur. Rursum: Etenim si patria, quæ mihi vita multo est charior, si cuncta Italia, si omnis Respubl. sic loquatur; M. Tulli quid agis? Et Socrates apud Plat. in Crit. leges secum disputantes inducit. Hujus generis est, quoties diis ipsis, aut locis, aut aliis mutis rebus, orationem accommodamus. At eæ quæ proprie Prosopographiæ vocantur, metaphoris, similibus, & collationibus, fiunt illustriores. Cujus generis apud Poëtas magna vis est.

Loci Descriptio:

Locupletatur oratio locorum quoque descriptionibus, quas Græci τοπογραφίας appellant. Ab his frequenter narrationum sumitur exordium, non à Poëtis modo, verumetiam ab historicis: & apud oratores nonnunquam incidunt. Hujus generis est, quoties tota loci facies, veluti spectanda depingitur: ut urbis, montis, regionis, fluminis, portus, villæ, hortorum, amphitheatri, fontis, specus, templi, luci. Quæ si veræ sint, Topographias appellari volunt: sin fictæ, τοποθεσίας. Prioris formæ sunt, Carthaginis, & portus apud Maronem descriptio: apud Plin. in epistolis, Laurentis villæ, Apud Stat. Surrentium Pollii, & Tiburtinum Manlii. Posterioris, sedes Somni apud Ovid. Domus famæ, & regia Solis, apud eundem; Inferorum, & Caci domus apud Virgil. Tenari apud Stat. domus apud Lucian. Regia Psyches apud Apul. Ad prius genus referendum arbitror, Vesuvii montis incendium, à Plinio minore descriptum: Ætnæ ardentis, apud Claudian, Tum si quis Nilum, aut antrum Sibyllæ, arcus, atque id genus alia descripserit. Quæ quo sunt magis nova, hoc plus adferunt voluptatis, & diutius licebit immorari, modo omnino non sint aliena.

Temporis descriptio.

Porro temporis descriptionem χρονογραφίαν appellant. Unde non raro narrationis sumitur initium. Nonnunquam delectandi duntaxat gratia adhibetur.

tur. Veluti quoties poëtæ diem, noctem, auroram, aut crepusculum exprimunt. Quanquam ne hæ quidem omnino otiose debent adhiberi: quod genus est illa Virgiliana:

Nox erat, & placidum carpebant fessa soporem
Corpora per terras, sylvaque & sæva quierant
Æquora, cum medio volvuntur sydera lapsu:
Cum tacet omnis ager pecudes pictaque volucres:
Quaque lacus late liquidos, quæque aspera dumis
Rura tenent, somno positæ sub nocte silenti,
Lenibant curas, & corda oblita laborum.

Pertinet enim hæc descriptio nocturnæ quietis, ad amplificandum Didonis dolorem, qui ne tum quidem conquiescebat, cum omnia cætera quietem agerent. Nam mox sequitur:

At non infelix animum Phœnissa, nec unquam
Solvitur in somnos.

Veris, hyemis, autumni, æstatis, vindemiæ, justitii, Saturnalium descriptiones, ad hoc genus pertinent, quæ sæpenumero valent, & ad probationem. Mixtæ sunt illæ, quoties temporum qualitatem exponimus, puta pacis, belli, seditionum, factionum: Monarchiæ, democratiæ: Simul cum ostendimus, quæ virtutes, aut quæ vitia tum maxime valuerint. Hæc quidem sigillatim tractare conveniet nonnunquam exercendi ingenii gratia. Verum absoluta descriptio ex his omnibus constat. Nam Horatius in ea quam modo citavi Satyra primum locum exquiliarum describit: deinde tempus, prætereà Priapi, ac maleficarum personas: Postremo, & sacrificium, & fugam crepitu terrarum mire exprimit.

EGRESSIO, SEXTA
locupletandi Ratio.

Superioribus affinis sexta locupletandi ratio, quam Græci παρέκβασιν, Latini partim egressionem, alii digressionem, nonnulli, excursum appellant. Ea est, definitore Quintil. alicujus rei, sed ad utilitatem caussæ pertinentis, extra ordinem excurrens tractatio. Adhibetur autem vel laudandi gratia: qualis

qualis est apud M. Tull pro L. Cornel. popularis illa virtutum Cn. Pompeii commemoratio, in quam ille divinus orator (nam Fabii verbis utar) veluti nomine ipso ducis, cursus dicendi teneretur, abrupto quem inchoaverat sermone, divertit; aut vituperandi, aut ornandi, aut delectandi, aut præparandi. Sumuntur autem ex iisdem ferme locis, quos modo retulimus. Ab expositione rerum gestarum: à descriptione locorum, regionum, personarum: Item, à tractatione fabularum, apologorum: Præterea, à locis communibus, quoties amplificandæ rei gratia in gloriam, in luxuriam, libidinem, avaritiam, turpem amorem, tyrannidem, iram, ac reliqua vitia dicimus, atque in his, caussa velut aliquantisper omissa, diutius immoramur. Aut contra, quoties frugalitatem, liberalitatem, continentiam, studia literarum, pietatem, taciturnitatem, laudibus efferimus. Hi tantum momenti habent ad copiose dicendum, ut clari aliquot auctores, eos ex professo tractaverint: χρείας appellant. Sunt & illi loci communes, his non dissimiles, quoties liberalitatis commoda ponimus ante oculos, contra servitutis incommoda, mutabilitatem fortunæ, mortis æquam omnibus necessitatem, quantum valeat pecunia in rebus mortalium, vitæ humanæ brevitatem, atque id genus alia innumera describimus.

Porro longius immorari licebit excursionibus, vel in initio dictionis: qualis illa Herculis Gallici apud Lucianum, & Lamiarum, apud Politianum descriptio: Vel in fine, quo jam fessus recreetur auditor. Quemadmodum in Georg. fere facit Virg. In medio, si quando digredi licebit, celerius eo redeundum, unde digressus sis, nisi pars caussæ jam absoluta digressionis ansam præbebit: veluti post narratam caussam, quo ad secuturam argumentationem auditor reddatur alacrior: Aut post probationem, sive omnino post locos inamœniores, quo tædium subtilitatis discutiatur: Aut nisi res ipsa locos hujusmodi suapte sponte offerat, qui invitent ad diutius immorandum.

SEPTI-

SEPTIMA RATIO.

Septima locupletandi ratio sumitur ab Epithetis. Diomedes Epitheton facit speciem Antonomasiæ, finitque hunc in modum: Epitheton, est præposita distinctio proprio nomini, aut ornandi, aut destruendi, aut indicandi caussa. Ornandi, ut diva Camilla: Destruendi ut, scelerumque inventor Ulysses. Indicandi, ut Larissæus Achilles. Sumuntur Epitheta ab animo: ut, Plato Philosophorum sapientissimus. A corpore: Thersites Græcorum omnium deformosissimus: A bonis externis: neque id simpliciter, nimirum ab omnibus partibus bonorum, quæ proficiscuntur à fortuna. A genere, ut Mœcenas generosissimus. Ab opibus: Crœsus regum opulentissimus. A forma: Nireus formosissimus. A viribus: Milo athleta fortissimus. A patria: Ulysses Ithacensis: Ab actu: monstrorum domitor Hercules: Ab eventu: bis capti Phryges. In summa, ab omnibus fortunæ commodis, aut incommodis. Neque refert an hæc Epitheta sint adjectiva nomina, nec ne, modo quocunque pacto proprietas quædam attribuatur, non personis tantum, verum etiam rebus: ut præceps juventa; præceps & amens consultor amor; esca malorum voluptas; morosa, ac difficilis senecta; vitiorum expultrix Philosophia; humanæ vitæ speculum comœdia; vitæ magistra historia. In Poëmatis licebit naturalibus Epithetis uti, ut: candida nix, liquidi fontes, frigida nox, volubilis amnis, aureus sol. In oratione prosa non oportebit adhiberi, nisi emphasin quandam habeant, & ad rem propositam pertineant; ut, Non impetrabis causam tam iniquam ab Aristide justissimo: & coram Catone severissimo morum censore audes agere Floralia? Id potissimum fiet in citationibus exemplorum, aut sententiarum. Aristarchus eruditissimus, & idem diligentissimus. Cicero, eloquentiæ princeps: Plato, certissimus auctor.

OCTA-

OCTAVA RATIO.

Octava dilatandi ratio sumitur à circumstantiis, quas Græci περιστάσεις vocant. Eæ partim sunt rerum, ut caussa, locus, occasio, instrumentum, tempus, modus, atque id genus aliæ. Partim personarum, ut natio, patria, sexus, ætas, educatio, disciplina, habitus corporis, fortuna, conditio, animi natura, studium, anteacta, commotio, consilium, nomen. Conducit autem ad multa circumstantiarum aptus ac tempestivus usus: Primum ad amplificandum atque extenuandum, de quo mox paucis dicturi sumus. Deinde ad evidentiam, de qua paulo ante diximus: Præterea ad confirmationem, & probabilitatem. Facit enim ut tota oratio densis ac crebris argumentis undique differta sit, & communita. Quæ tametsi non explices, quasique in aciem educas, tamen pugnant per sese, caussamque non mediocriter adjuvant: ut quemadmodum, licet aliud agentem, tamen agnoscere liceat palæstricæ aut musicæ peritum: Ita ubivis ex hujusmodi circumstantiis commode suo loco admixtis Rhetorem intelligere possis, quod quoniam per omnem orationem fusum est, exemplo brevi ostendi non potest.

NONA DILATANDI RATIO.

Nona dilatandi ratio constat amplificatione. Ejus complures formæ referuntur à Fabio. Nos eas breviter attingemus, quæ ad præsens pertineant institutum. Prima amplificandi ratio constat incremento: quoties gradibus aliquot pervenitur non modo ad summum, sed interim quodammodo supra summum. Hujus exemplum est apud M. Tull. in quinta in Verrem actione: Facinus est vincere civem Romanum, scelus verberare, parricidium necare: quid dicam in crucem tollere? verbo satis digno tam nefaria res appellari nullo modo potest. Ad hoc genus pertinet & illud, cum congestis ordine quodam circum-

circumstantiis, in contextu, & cursu semper aliquid priore majus insequitur. Hujus exemplum est in secunda Cic. Philip. de vomitu Antonii: O rem non visu modo fœdam, sed etiam auditu. Si inter cœnam in tuis immanibus illis poculis hoc tibi accidisset, quis non turpe diceret? In cœtu vero populi Romani negotium publicum gerens, Magister equitum, cui ructare turpe esset, is frustis esculentis vinum redolentibus, gremium suum, & totum tribunal implevit. Hîc singulæ voces incrementum habent. Etenim per se deforme fuerat, vel non in cœtu vomere, in cœtu etiam non populi, etiam non Romani, vel si nullum negotium gereret, vel si non publicum, vel si non magister equitum. Hæc si quis dividat, ac circa singulos gradus immoretur, augebit quidem orationis copiam: tamen minus efficaciter amplificabit. Huic contraria est comparatio. Nam ut incremento ad superiora tenditur: ita comparatio à minoribus incrementum petit. Fit autem comparatio vel fictione, vel exempli collatione. Fictione quam hypothesin vocant, ut in prima parte exempli, quod modo retulimus ex Cic. Fingit enim hoc inter cœnam accidisse privato. Ejusdem est illud in Catil. Servi me hercule mei, si me isto pacto metuerent, ut te metuunt omnes tui cives, domum meam relinquendum putarem. Collatione exempli, quoties proposito velut simili exemplo efficimus, ut id quod exaggeramus aut proximum illi, aut par aut majus etiam videatur: velut Cic. pro Cluent. cum exposuisset Milesiam quandam à secundis hæredibus pro abortu pecuniam accepisse: Quanto est, inquit, Oppianicus in eadem injuria majore supplicio dignus? Si quidem illa cum suo corpori vim attulisset, seipsam cruciavit. Hic autem idem illud effecit per alieni corporis cruciatum. In hoc genere non solum tota totis, sed etiam partes partibus comparantur, sicut in hoc loco pro Milone. An vero vir amplissimus Scipio, Tyberium Gracchum mediocriter labefactantem Rempublicam, privatus interfecit? Catilinam orbem terrarum cæde atque incendio vastare cupientem, nos consules perferemus? Hic

&

& Catilina Gracchо, & ſtatus Reipnbl. orbi terrarum, & mediocris labefactatio cædi, & incendiis, & vaſtationi, & privatus conſulibus comparatur. Quæ ſi quis dilatare velit, plenos per ſingula locos habeat. Amplificamus & ratiocinatione: cum aliud creſcit, & aliud augetur, hoc modo: Tu iſtis faucibus, iſtis lateribus, iſta gladiatoria totius corporis firmitate, tantum vini in Hyppiæ nuptiis exhauſeras, ut tibi neceſſe eſſet in populi Romani conſpectu vomere poſtridie. Colligitur enim quantum vini biberit Antonius, quod illa totius corporis gladiatoria firmitas non quieverit ferre, & concoquere. Ad hanc formam referendum eſt, quoties res atrociſſimas quaſque in ſummam ipſi extulimus invidiam, elevamus conſulto, quo graviora videantur, quæ ſecutura ſunt. Quod genus eſt illud Ciceronis. Levia ſunt hæc in hoc reo: metum virgarum Navarchus nobiliſſimæ civitatis pretio redemit: Humanum eſt. Atrociſſimum quiddam expectetur neceſſe eſt, cui hæc quæ ſunt atrocia, comparata, humana atque uſitata videantur. Amplificamus & congerie verborum, ac ſententiarum idem ſignificantium, quæ ratio finitima eſt figuræ συναθροισμῷ. *i. e. coacervationi*, de qua prius dictum: eſt. Utitur hac M. Tull. in actione pro Ligario: Quid enim tuus ille Tubero, diſtrictus, in acie Pharſalica gladius agebat? cujus latus ille mucro petebat? qui ſenſus erat armorum tuorum? quæ tua mens? oculi? manus? ardor animi? quid cupiebas? quid optabas? Hic velut acervo crevit oratio. Idem fit interim omnibus altius, atque altius inſurgentibus, ut in hoc exemplo. Aderat janitor carceris, carnifex prætoris, mors terrorque ſociorum, & civium Romanorum lictor Sextius. Amplificamus etiam quaſi correctione quadam, ut Cicero in Verrem: Non enim furem, ſed raptorem, non adulterum, ſed expugnatorem pudicitiæ, non ſacrilegum, ſed hoſtem ſacrorum religionumque, non ſicarium, ſed crudeliſſimum carnificem civium ſociorumque, in veſtrum judicium adduximus.

Totidem autem ſunt minuendi modi, quot ſunt ampli-

amplificandi. Pertinent ad orationis copiam & illi vulgares amplificandi modi cum vel adverbiis, vel nominibus, vel aliis partibus appositis amplificamus, vel in laudem, vel in vituperium. Majorem in modum me Cicero delectat: Dici non potest quam tibi faveat socer: Verbis consequi nequeam quam me delectet Cicero. Verum de his augendi rationibus priore libro diximus.

Notus & usitatus est, & ille modus amplificandi, cum speciem augemus generi collatam: ut cum omnes disciplinæ liberales plurimum homini conciliant vel ornamenti, vel commodi, tum inprimis eloquentia: quanquam hanc quoque rationem superius attigimus.

DECIMA DILATANDI RATIO.

Decima dilatandi ratio inde sumitur, ut quam maximum propositionum numerum reperiamus. Est autem propositio Rhetorica, cui probandæ adhibentur argumenta. Porro quemadmodum invenienda sit propositio. Fabius negat arte comprehendi posse: cæterum ingenio, atque usu constat ea facultas. Atque inde fit, ut cum plures eadem didicerint, generibus argumentorum similibus utantur, alius tamen alio plura quibus utatur, inveniat. Sumuntur autem propositiones partim ex his, quæ sunt caussæ vulgaris, partim ex his, quæ sunt propriæ caussæ. Exemplum sit hoc, quod placuit Quintiliano: cum Thebas evertisset Alexander, invenit tabulas quibus centum talenta mutuo Thessalis dedisse Thebanos continebatur. Eas tabulas, quod esset usus commilitio Thessalorum, donavit his ultro. Postea restitutio à Cassandro, reposcunt Thebani Thessalos: Res apud Amphyctonas agitur: centum talenta & credidisse eos constat, & non recepisse: Lis omnis ex eo quod eas Alexander Thessalis donasse dicitur, pendet. Constat & illud, non esse iis ab Alexandro datam pecuniam Thebanorum: In hoc igitur argumento hujusmodi propositiones ac partes, seu columnæ reperiendæ sunt. Prima pars erit?

Alexandrum nihil egisse donando. Secunda; non potuisse donare. Tertia, non donasse. Ac primæ quidem partis prima erit propositio pro Thebanis, jure repeti licere quod vi sit ablatum. Pro Thessalis hæc erit, tabulas non simpliciter vi qualibet, sed bello sublatas esse. Jus autem belli plurimum valere in rebus humanis: hoc regna, hoc populos, hoc fines gentium atque urbium contineri. Huic rursus aliam propositionem opponunt Thebani: Non omnia in victoris potestatem venire jure belli, sed in his, quæ in judicium deduci possunt, nihil valere jus belli, nec armis erepta, nisi armis posse retineri. Itaque ubi illa valeant, non esse judicem: ubi judex sit, nihil illa valere. Atque ea quidem è caussæ circumstantiis sumitur, quibus ostendi potest, quid hæc caussa distet à cæteris. Ad hujus autem propositionis confirmationem sumitur à locis exemplum simile. Ideo captivos, si in patriam suam redierint; liberos esse, quia bello parta nonnisi eadem vi possideantur. Tertia pro Thebanis propositio ducetur & ipsa ex causæ propriis. In eo judicio potissimum esse spectandam æquitatem, in quo Amphyctiones judicent. Aliam enim apud centumviros, aliam apud judicem privatum, in eisdem quæstionibus esse rationem. Atque hæc quoque eo valent, ut appareat hanc caussam distare à cæteris, in quibus jus belli valere debeat. Porro secundæ partis pro Thebanis probatio fuerit: Non potuit donari à victore jus, propterea quod id demum victoris sit, quod teneat: jus cum sit incorporale, apprehendi manu non posse. Rursum ad hujus probationem, adhibetur argumentum à dissimili, aliam esse conditionem hæredis, aliam victoris: Ad illum jus, ad hunc rem transire. Jam ex causæ propriis altera sumetur propositio, superiori veluti subserviens: nempe hæc: ut donemus jus alias ad victorem transire, certe jus publici crediti ad victorem transire nullo modo potuit. Propterea quod si quid populus credidit, id omnibus debeatur. Et quamdiu unus superfuerit, is sit totius summæ creditor. At Thebanos non omnes in Alexandri manu fuisse. Atque hæc quidem non

eget

eget probationibus. Tertiæ partis vulgaris, hoc est cuivis caussæ congruens propositio erit hujusmodi: Non donavit Alexander, cum tabulas donaret: neque enim in tabulis esse jus. Eaque propositio multis argumentis defendi potest. A simili: neque enim quisquis hæreditatis habet tabulas, idem hæreditatis habet jus. Et si forte creditor tabulas amiserit, non continuo liberatur debitor. Altera propositio conjecturalis est: Alexandrum non hoc modo donasse Thessalis tabulas, ut honoraret, sed ut deciperet: Eaque variis conjecturis erit probanda. Tertia jam non proprie ad hunc gradum attinet, sed est veluti novæ controversiæ initium. Sumitur autem è propriis materiæ: estque hujusmodi: ut omnia donemus Thessalis, jus belli valere in judiciis, & apud hos judices, & in publico cœtu, atque idem de cæteris: tamen si quid amisere Thebani ab Alexandro victi, id à Cassandro restituti receperint oportet, maxime cum id velit Cassander. Item si quis suadeat M. Tull. ne conditionem ab Antonio oblatam accipiat, nempe ut vivat exustis Philippicis, his ferme propositionibus poterit uti: Non esse cuiquam egregio viro tanti emendam vitam, ut immortalem famam amittat. Huic generali subserviet particularis è circumstantiis sumpta: Præsertim Ciceroni, qui tot laboribus clarissimum, semperque victurum nomen sibi pepererit? ac mortem esse contemnendam tot præclaris voluminibus editis facundissime demonstrarit: maxime cum jam seni non multum ævi superesse videatur. Rursum altera principalis sumetur à circumstantiis. Nihil infelicius esse, quam Ciceronem virum optimum, debere vitam Antonio, omnium pessimo. Tertia conjecturalis erit, callide hoc agere Antonium, ut exustis prius Philippicis, in quibus intelligat, & suam infamiam sempiternam & Ciceronis immortalem gloriam esse sitam: Deinde erepta vita, totum quoque extinguat Ciceronem. Item si cui matrimonium dissuadeas, his licebit uti. Prima fuerit, si pietatem spectes, matrimonium est impedimento properantibus ad Christum: Secunda, si vitæ jucunditatem.

tatem, innumeras curas secum adducit infelix conjugium, atque hic protinus aperit se latissimus campus de comparatione commodorum cœlibatus, & incommodorum matrimonii. Tertia, si libertatem, quam multi, & vitæ anteponant, hanc imprimis adimit conjugii vinculum. Deinde ad particulares venies, quæ possunt esse innumerabiles, ut: Non hæc ducenda est, non hoc tempore: Aut, tibi non est ducenda uxor, pauperi, seni, studioso, valetudinario. Crescit autem numerus propositionum etiam hoc pacto, quoties à fictione incipimus, quemadmodum pro Mil. Cicero: Fingite à Milone per insidias occisum Clodium, tamen qui civem tam pestilentem pro salute Reipubl. periculo capitis sui sustulerit è medio, summis etiam honoribus dignus videatur: deinde ad seriam accedit: sed non occidit. Crescit item, quoties præparandi causa duriorem aliquam propositionem extra rem propositam præmittimus, quo mollior videatur ea quam conamur evincere. Veluti si quis in consultatione persuadere cupiens, ut Romanus pontifex Venetos bello adoriatur, juxta proverbium, quo dicitur, iniquum esse petendum, ut æquum feras, sic rem prius labefactet. Sunt auctores nequaquam contemnendi, qui putant imperium, ac profanam ditionem nequaquam convenire, neque dignitati summi Pontificis neque tranquillitati Ecclesiæ, neque Christianæ pietati, cui uni rebus omnibus neglectis, ille debet consulere. Atque hæc propositio, velut obiter ex abundanti plurimis argumentis probari poterit. Deinde ad alteram descendet: ad hunc modum. Hæc quidem atque hujusmodi multa, alius fortasse diceret: verum donemus convenire, tamen longe alienum est à clementia Christi vicem gerentis, qui dixit: Discite à me, quod mitis sum, & humilis corde: hujusmodi principatum armis, tumultu, cæde, sanguine vel petere, vel repetere. Post ad tertiam veniet, ut maxime fas sit, tamen parum est tutum, propterea quod anceps eventus belli: unde periculum sit, ne, dum temporariis, ac fluxis rebus, Ecclesiæ statum restituere conatur, penitus subvertat; Atque id quo-

que compluribus exemplis, ac similibus confirmari potest. Deinde digredietur ad tertiam quo pacto: ut deceat, ut liceat, ut vincas: tamen tanta malorum colluvies etiam bellum justissimum consequitur, ut non tanti vel profano principi, modo Christiano, debeat esse terras, aut urbes aliquot ferro repetere, nedum ei, qui sanctissimi titulum præ se fert. Posset adjici & hæc propositio è circumstantiis personæ: ut alium pontificem deceat, Julium tamen non decet: si is sit Julius, cujus mite ingenium, & singularis vitæ sanctimonia, à bello videatur abhorrere. Quæ posteaquam argumentis probarit, tum ad id de quo proprie consultatur, descendet hac ratione: Ut nihil horum nos deterreat, quæ commemoravimus: tamen in præsentia bellum cum Venetis suscipere, parum esse consultum videtur: Et hæc à circumstantiis sumitur. Atque hanc propositionem rursum dividet. Primum, quod sine summo rei Christianæ discrimine bellum id moveri non possit. Deinde quod sedes Romana, apud quam piè factis semper summa fuerunt præmia, parum meminisse videtur officiorum, quæ sæpenumero ea gens summo cum vitæ discrimine in Christianam contulerit religionem. Postremo quod ne causa quidem idonea est, cur etiam adversus nihil promeritos, arma movere oporteat: Nisi quis has non propositiones, sed rationes esse malit, Tametsi nihil vetat, quo minus eadem sententia propositio sit, & ratio. Item, si quis persuadere studeat regi cuipiam, ne bellum suscipiat cum Christianissimo Gallorum rege, his propositionibus munire viam ad caussam poterit. Primum bello confligari, non esse hominis ad benevolentiam nati, sed brutorum animantium, quibus natura, arma quædam addidisse videtur. Hæc est generalis; huic subserviet altera propositio: Imo nec omnium animantium, sed ferarum duntaxat: Rursum huic tertia subserviet: Atque adeo ne feræ quidem hoc pacto inter se dimicant, quo mortales. Neque enim tigridi cum tigride bellum est. Neque leoni cum leone: At homo non in aliud animal æque sævit, atque in hominem. Tum

feræ non certant, nisi aut tuendi fœtus causa, aut fame in rabiem actæ: Hominem inanis ambitio, ac tituli nescio qui leves & affectati, ad tam sanguinolenta bella concitant. Hnic jam succedet quarta è circumstantiis, quasi novus gradus: Ut hominum sit bellare, certe barbarorum est, ac feris non admodum dissimilium, non eorum qui legibus vivunt. Adde quintam, ut horum etiam sit, haud quaquam tamen Christianorum. Quandoquidem Christiana religio nihil aliud est, quàm pax. Licebit adjicere sextam: ut deceat, non expedire tamen bellum suscipere, quod omnibus pensitatis, multo plus malorum est, quæ belli caussa suscipiuntur, quam bonorum, quæ victor etiam consequatur. Id jam contentione erit explicandum. Septima quoque reperietur: ut expediat non tamen esse tutum; & ancipitem esse belli exitum. Neque enim semper vincere, quorum melior est causa, aut qui superant apparatu; Ipsas etiam copias in suum ducem nonnunquam arma vertere. Atque hæ quidem propositiones magna ex parte generales sunt: Tum ad particulares venire licebit, quæ sumentur à propioribus circumstantiis: Ut omnia mittamus, tibi non est belligerandum, præsertim cum tali. Atque hæc in multas dividi potest, vel quia puer es, & belli imperitus, vel quia novus rex. Atque item de cæteris. Nam exempla rationum duntaxat ostendo. Rursum, non cum hoc rege belligerandum, tam potente, tam de patre tuo bene merito, tot vinculis tibi adstricto, tam in te ipsum etiam officioso. Aut non hoc titulo, non hoc tempore, non his præsidiis. Ad eundem modum, si quis suasurus alicui, ne literis Græcis det operam, primum hanc tentabit propositionem: Aut non magnopere ad Christianam felicitatem ullas literas pertinere, aut etiam officere. Eam ubi probabilem effecerit argumentis, tum ad rem veniet hoc pacto: ut demus esse causam, cur literis cæteris operam demus, certè à Græcis abstinendum, vel quod tantum habeant negotii, ut his discendis vita mortalium alioqui fugax ac brevis & imbecilla, non sufficiat: vel, si ætas maxime sufficiat, non tantum

afferunt

afferunt fructus, tibi operæ pretium sit eas etiam mediocribus laboribus parare. Postremo Græciæ subversæ, & oppressæ fortunam comitari fato quodam eos quoque qui literis hujusmodi sese dediderint. Aut si aliis discendæ sunt, illi certe non esse discendas. Quæ jam è circumstantiis sumitur, cujusmodi plures sumi possunt. In hujusmodi propositionibus illud observandum arbitror, ut quoad fieri potest, ita disponantur ut à priore, ad proximam quanque, quasi gradibus commode liceat descendere. Qua quidem in re mirus est Lucianus, ut in Tyrannicida quem nos Latinum fecimus. Si tantum conatus essem facinus tam egregium, cum tanto capitis discrimine, jam præmio dignus eram. Deinde hinc digressus. Atqui non tentavi solum, verumetiam filium repulsis custodibus occidi: num præmium feram? Hinc rursum discedens: At patrem quoq; sustuli, data mortis occasione. Item, in Abdicato, quem ipsum quoque Latinum fecimus. Non licet abdicare, quem semel abdicatum, denuo in familiam receperis: Tum si maxime liceat, ob istam tamen causam non licet: Postremo, si causa maxime sit idonea, tamen ea est magnitudo superioris beneficii, ut ejus respectu negligenda sint delicta patri. Quod si turba propositionum nos offendet, tribus aut quatuor universam caussam complectemur, ac deinde in tractando unamquamque, si videbitur, in alias propositiones digeremus. Summas illas nonnunquam in divisione proposuimus. Divisionem appello quasi limen argumentationis, qua proponimus in summa, quid, quo ordine simus dicturi: nonnunquam in ipsa caussæ tractatione, ab illa ad aliam, veluti gradibus quibusdam descendimus. Aut si natura parum inter se cohærebunt, ipsi commodis transitionibus in hoc repertis, apte connectemus. Nam affectanti copiam inprimis illud erit spectandum, ut eas reperiat propositiones, quæ quicquid ad caussam pertineat, absolute complectantur: Deinde ut recte dividantur: postremo, ut ordine quam maxime ad caussam idoneo disponantur. Siquidem eo pacto fiet, ut neque copia rerum confusa sit ora-

tio, dum semper habet auditor certum aliquid, & in quod tendat animum, & quod meminisse possit, & quod exspectet. Tum is qui dicit, nusquam hæreat, dum in promptu est, quo sese recipiat in viam. Sed propositionum inventionem negat, ut dixi, Fabius arte tradi posse, cum ea tamen tum prior sit, tum difficilior. Verum adjuvabit principio quod ubique valet plurimum, natura, & ingenium. Deinde juris prudentia, præsertim in genere judiciali: Philosophiæ moralis, historiæ, & plurimorum auctorum cognitio, in genere suasorio, ac demonstrativo. Postremo rerum plurimarum usus, exercitatio, & imitatio. Nam ex similibus facile similia, aut etiam diversa colliguntur. Quanquam ex ipsa rei natura vulgares propositiones reperiri poterunt, propriæ ex circumstantiis rei diligenter expensis: denique felix ingenium adjuvabunt Rhetorum præcepta, de caussarum capitibus, quæ Fabius status vocat, Græci στάσεις. Porro genus suasorium proprios habet locos unde propositiones petere liceat, rectum, laudabile, utile, tutum, facile, necessarium, jucundum. Demonstrativum item suos habet, nempe bonorum ordines, & quæ his comprehenduntur.

VNDECIMA RATIO.

Undecima locupletandi ratio sumitur ex accumulatione copiosa probationum, & argumentorum, quas Græci πίστεις appellant. Nam ad ejusdem propositionis confirmationem variæ rationes adhibentur, & rationes aliis argumentis confirmantur. Probationes autem partim sunt ἔντεχνοι, id est, artificiales, partim ἄτεχνοι, id est, ab arte semotæ. Posterioris generis argumenta ducuntur potissimum à præjudiciis, à rumoribus, à tormentis, à tabulis, à jurejurando, à testibus. Prioris generis sumuntur primum ab his signis, quæ finitima sunt ἀτέχνοις. Horum alia sunt necessaria, quæ τεκμήρια vocantur: alia non necessaria quæ σημεῖα dicuntur. Deinde ab argumentis; (nam hæc à signis distinguit Fabius) quorum aliud est credibile, aliud veluti

pro-

propensius, aliud non repugnans. Hæc plerunque ducuntur à circumstantiis, quæ quidem duplices sunt, personæ ac rei. Personæ ferme sunt hujusmodi: Genus, natio, patria, sexus, ætas, educatio, habitus corporis, fortuna, conditio, animi natura, studia, affectatio, antefacta, antedicta, commotio, consilium; nomen. Rei sunt hæc: caussa, locus, tempus, occasio, antecedentia rem, adjuncta consequentia, facultas, instrumentum, modus.

Loci Communes.

Sunt item loci generibus, atque etiam partibus caussarum omnibus communes. Nam superiores, etiamsi tractantur interim & alibi, tamen ad judiciales controversias, & in his quidem, conjecturales sunt accommodatiores. Ducuntur autem generaliter argumenta à finitione seu fine, descriptione, etymologia, quæ finitionis ceu species quædam est. Ab his, quæ ad naturam definitionis pertinent, genere, specie, proprio, differentibus, partitione, cujus variæ sunt formæ: ab exordio, summa, incremento: ab inductione similium, dissimilium, à contrariis, repugnantibus, consequentibus: à relativis: à caussis: ab eventis: à comparatione, quæ trifariam sumitur: à majore: à minore: à pari: à jugatis & si qui sunt alii. Nam neque de ordine, neque de numero, neque de vocabulis, satis convenit inter scriptores. Scripserunt autem de his copiosissime Aristoteles, ac Boëtius; satis accurate M. T. sed subobscure, & brevissime Quintil. Oportebit autem eum, qui semel exercet ad eloquentiam, singulos excutere locos, ac veluti ostiatim pulsare, si quid possit elici: usus efficit, ut deinceps sponte occurrant. Item ab ea, quæ rursum pluribus locis est communis, fictione: à caussæ propriis.

Plurimum autem valet ad probationem, atque adeo ad copiam, exemplorum vis, quæ Græci παραδείγματα vocant, & adhibentur aut ut similia, aut dissimilia, aut contraria. Rursum, aut ut majora, aut

ut minora, aut ut paria. Dissimilitudo & inæqualitas constat genere, modo, tempore, loco, cæterisque ferme circumstantiis, quas supra recensuimus. Hoc autem genus complectitur & fabulam,& apologum, proverbium, judicia, parabolam, seu collationem, imaginem, & analogiam: præterea si qua sunt similia. Atque horum quidem pleraque solent adhiberi non solum ad fidem faciendam, verum etiam ad ornandam rem & illustrandam, ad augendam, ad locupletandam. Ergo si quis ex locis dictis magnam vim supellectilis colligere volet, quantumlibet copiosam orationem poterit efficere: neque tamen erit inanis verborum congeries, & varietas excludet satietatem. Sed quemadmodum sint vel invenienda, vel adhibenda, id non est hujus instituti persequi. Verum si quis desiderabit, ex Arist. Hermog. Quintil. petat licebit, qui diligentissime hisce de rebus conscripsere. Nos ea, quæ pertinent ad copiam, persequemur, sed paucis, ne librum, non commentarium scribere videamur. Ergo ad parandam copiam, exempla primas tenent: sive deliberes, sive exhorteris, sive consoleris, sive laudes, sive vituperes; Et, ut summatim dicam, sive fidem facere studeas, sive movere, sive delectare. Horum igitur ut vim quam maximam, maximeque variam comparare, & in promptu habere conveniet, ita varie tractare oportebit: Varietas exemplorum ab ipso genere nonnunquam perpenditur. Sunt enim & antefacta, & antedicta: & publicæ gentium consuetudines in exemplis sumuntur; & à discriminibus auctorum, puta ab historicis, à Poëtis: & ex his à Comicis, Tragicis, Epigrammaticis, Heroicis, Bucolicis. A Philosophicis, quorum variæ sunt sectæ: A Theologis, à sacris voluminibus. A diversitate nationum: quod genus sunt, alia Romanorum exempla, & instituta, alia Græcorum: & inter Græcos, alia Lacedæmoniorum, alia Cretensium, alia Atheniensium. Item alia Afrorum, Hebræorum, Hispanorum, Gallorum, Anglorum, Germanorum. Rursum à temporis varietate. Nam alia sunt prisca, alia mediæ antiquitatis, alia recentia, nonnulla etiam domestica. Præterea à qua-

à qualitate rerum: Nam quædam sunt militaria, quædam civilia: & quædam clementer facta, quædam fortiter, quædam sapienter: atque item de cæteris: nam id quidem est infinitum. Postremo è conditione personarum: Alia sunt principum, judicum, parentum, servorum, pauperum, divitum, mulierum, virginum, puerorum. Hæc igitur ad unumquemque locum plurima, variaque sunt adhibenda, non solum ex omni Græcorum, ac Latinorum scriptorum genere collecta, verumetiam ex barbaris annalibus: demum à vulgi rumoribus. Movent autem potissimum animos antiqua, illustria, nostratia, domestica, id est, suam quæque gentem, suum quæque genus. Aut longe minora, ut mulieris, pueri, servi, barbari.

Quomodo tractanda sint exempla.

Porro non variantur modo, verum etiam augentur, & crescunt in tractatione. Cujus rationes aliquot indicabimus. Primum augentur commendatione. Ea plerunque sumitur vel à rei, vel ab auctoris laude, vel gentis, unde ducitur exemplum: Veluti si quis Lacedæmonicum factum, aut dictum adhibeat, præfari poterit: Eam gentem sapientia, & rei militaris ac civilis disciplina cæteris longe antecelluisse, & exemplis pulcherrimis semper abundasse. Si quis è Plutarcho citabit exemplum, præfari licebit eum auctorem unum omnium esse gravissimum, quippe qui summam philosophiæ scientiam, cum historicorum eloquentia conjunxerit, ut in eo non solum historiæ fidem, verumetiam auctoritatem, & judicium sanctissimi, doctissimique philosophi spectare oporteat. Item, si quis M. Attilii Reguli ad hostem redeuntis exemplum velit adducere, poterit ad hunc præloqui modum: Inter tam multa Romanæ virtutis insignia decora, nullum unquam facinus pulcrius extitit, aut etiam laudatius, quam M. Attilii. Hujusmodi commendatiunculas, licebit affingere, vel longiores, vel breviores, utcunque locus postulabit. Affingendæ sunt autem, quæ maxime

sint ad id, quod agitur, appositæ: veluti si in exemplo desiderabitur fides, auctor à gravitate, fideque commendetur. Si pium videri voles quod affers, sumatur à pietate commendatio: atque item de cæteris.

Secundus modus locupletandi exempla:

Locupletantur item exempla, si fusius aut latius explicentur cum exaggerationibus, atque amplificationibus. Nam qui brevitati studebit, huic satis erit exemplum, ceu notum, verbo significasse. Id quod facit M. Tul. pro Mil. Neque enim possit ille Hala Servilius, aut P. Nasica aut L Opimius, aut me consule, senatus non nefarius haberi, si sceleratos interfici nefas esset. At qui copiam affectabit, is id quod gestum sit, locupletius narrabit: Ita, ut fecit in eadem oratione Cic. Pudicitiam cum eriperet militi tribunus militaris, in exercitu Caii Marii, propinquus ejus Imperatoris, ab eo interfectus est, cui vim afferebat: Et addidit Epiphonema: facere enim probus adolescens periculose, quam turpiter perpeti maluit. Atque hunc ille summus vir scelere solutum periculo liberavit. Quanquam in his quæ ad ostentationem parata sunt, licebit diutius exemplis locupletandis immorari, præcipue si res sit hujusmodi, ut aliqua voluptatis illecebra retineat auditorem. Quod genus fuerit, si quis persuadere studeat, ad prudentiam comparandam multum conducere peregrinationes, multarum rerum inspectionem, in Solonis laude aliquandiu commoratus, & quam civitatem reliquerit, & quam ob caussam, & quæ maria transmiserit, & quas barbaras nationes, quo capitis periculo adierit, & quibuscum sit congressus, & quid mirandum conspexerit, & quantum temporis abfuerit, & quanto illustrior simul, ac sapientior in patriam redierit, fusius poterit enarrare. Cujusmodi ferme sunt exempla de Pythagoræ, atque Apollonii peregrinatione, apud D. Hieronymum in præfatione, quam universæ scripturæ divinæ praeponunt. Sed hujusmodi rationis commodissimum exemplum

emplum est apud M. T. statim in principio secundi de inventione libri de Zeuside, qui Helenam picturus, virgines aliquot eximiæ formæ poposcit, ut ex singulis, quod esset optimum, eligens absolutum formæ simulacrum ederet.

De exemplo Fabuloso.

Atque eadem dilatandi, contrahendique ratio locum habet in fabulosis quoque exemplis. Nam & fusius, & contractius exponi poterunt, si res ac decorum patietur. Verum in his quæ omnino fide carent, nisi jocabimur, præfari conveniet, à viris priscis ac sapientissimis ista non sine caussa fuisse conficta, neque temere tot jam sæculis magno mortalium consensu celebrata: deinde quid sibi voluerint, interpretabimur: veluti si quis persuadere velit non esse sectandum id, à quo natura quis abhorreat, dicet; hoc veteres illos, ac sapientes scriptores, & perspexisse prudenter, & aptissimo figmento significasse prodita Gigantum fabula, quorum temerarii conatus, infeliciter cesserint. Aut si quis proponat, hominem avarum tam non habere quod habet, quam id, quod non habet; præfatus, adhibebit Tantali fabulam. Si proponat viri sapientis esse munus, ut animi motus ratione judicioque coërceat, allegabit, quod est apud Hom. lib. 1. Iliad. de Achille, jam manum admovente capulo, & Pallade à tergo revocante. Item, si quis proponat veram virtutis laudem non parari, nisi quis sit multis jactatus casibus, variisque exercitatus periculis cum hujusmodi, quam diximus, præfatione, Ulyssem adducet Homericum. Quanquam autem non ubique perinde obvia est Allegoriæ ratio, tamen illud extra controversiam est apud antiquitatis peritos in omnibus veterum Poëtarum figmentis subesse allegoriam: vel historicam, velut in pugna Herculis cum Acheloo bicorni; vel Theologicam, ut in Proteo se vertente in omnes formas, aut Pallade è Jovis cerebro nata: vel physicam, ut in fabula Phaëthontis: vel moralem, velut in his, quos Circe poculo, & virga sua verterat in

bruta animalia: nonnunquam unum atque alterum allegoriæ genus permixtum. In quibusdam haud magni negotii est allegoriæ sensum deprehendere. Quis enim non intelligit (nam de his quæ ad mores attinent, magis libet exempla ponere) Icari in mare delapsi figmentum admonere, ne quis altius efferatur, quam pro sorte sua? Sic nimirum fabula Phaëthontis monet, ne quis munus administrandum suscipiat majus, quam pro viribus. Sic Salmoneus in tartara datus præceps, docet non esse æmulandum, quod longe supra fortunam nostram habeatur. Sic Marsias excoriatus, docet non esse certandum cum potentioribus. Quid autem aliud sibi vult Danaes auro deceptæ fabula? nisi quod & Flaccus interpretatur: nihil tam esse munitum, quod non expugnetur pecunia, nihil tam incorruptum, quod non muneribus vitietur. Quid Herculis labores, nisi sudoribus, ac juvandis aliis famam immortalem parari? Quid Midæ votum, nisi avaros, & insatiabiles, suis ipsorum opibus præfocari? Quid judicium, nisi dotibus ingenii cum pecuniæ studio nequaquam convenire? Quid Bacchus à fulmine flagrans, in Nympharum aquas injectus, nisi vini ardorem, sobrio elemento restinguendum esse? quod Græco etiam Epigrammate testatum est. Quid innuit Circes fabula, veneficiis homines vertentis in feras? nisi eos qui nequaquam ratione ducuntur, id quod hominis est proprium, sed totos sese dediderunt turpibus affectibus, jam præter hominis vocabulum, nihil hominis habere, sed ad pecudum degenerasse naturam, puta, libidine in ursos, somnolentia ignaviaque in sues, ferocia in leones, atque item de consimilibus. Quid Ulysses, qui solus poculo epoto, virgaque monstrifica percussus non est mutatus, nisi firmum illum & constantem sapientis habitum, qui nec frangi terroribus, nec ullis affectuum illectamentis ab honesto potest abduci? Quid lotus semel gustata: jam non sinens abire socios, nisi dulce, blandumque turpium voluptatum venenum, à quo non admodum difficile sit abstinere? relinquere posteaquam gustaris, difficilimum? Quid Sirenum cantus,

nisi assentationem, ut rem omnium blandissimam, ita & pestilentissimam? Quid Scylla & Charybdis angusto inter sese discrimine distantes, nisi virtutis viam angustam esse: hinc atque hinc finitimis instantibus vitiis, puta inter luxum & sordes, frugalitatem: Inter quæ sic moderanda est vitæ ratio, ut quoniam medium in omnibus exacte tenere difficilimum est, eo potius vergas, ubi minus sit periculi, quemadmodum fecit Ulysses. Quid moly radice nigra, sed flore lecto herba, mortalibus inventu difficillima, nisi sapientiam, ad quam primus aditus arduus est, ac sudoris plenus, fructus suavissimi? Quid item ramus ille aureus apud Maronem, nisi sapientiam in abdito sepositam, paucisque deprehensam? sed ne longiores simus, hujus generis interpretationum quantumlibet vim suppeditabit Eustathius enarrator Homeri. Nos quoque quondam adolescentes hisce de rebus nonnihil attigimus in libris quos inscripsimus ἀντιβαρβάρους. Porro in hoc genere molliora sunt ea, quæ à Poëtis in hoc ipsum ficta constat, velut quæ ad imitationem humanæ vitæ diis effingunt: quod genus, cum Martem à Vulcano vinculis irretitum facit Homerus. Cum Jupiter ἀγκυλομήτης versutus, emisso somnio spem injicit capiendæ Trojæ, cum longe aliud ageret. Nam hæc Regum ars est, quosdam rumores data opera in vulgus spargere, cum multo aliud apud se destinarint. Atque his etiam molliora, quæ sic à Poëtis celebrata sunt, ut ad historiam, non ad fabulas possint referri. Qualis est Orestes parricida cumq; hoc Phyladis amicitia. Sunt enim qui rem gestam affirment: qualis Alcestis mariti mortem, sua redimens, cujus etiam meminit Val. Maxim. Item Codri ac Menœcei mors. Quint. Curtii, Deciorumque factis annumeratur. Et inter amicorum paria Theseus, & Pirithous; Castor & Pollux referuntur. Qualis item Arion à Delphino revectus in patriam: Nam divus Augustinus historiam autumat. Certe apud Virg. ac præcipue Lucanum, non dubium quin pleraque ad historiam pertineant. Quanquam & Herodoti pleraque fide carent. Et Xenophon Cyropædiam magis

gis ad exemplū instituendæ vitæ, quam ad fidem historiæ scripsit. Quæ si pro veris accipiantur, fide valent, sin pro fictis, cum sint à sapientissimis, ac probatissimis auctoribus prodita, hoc ipso valent quod ab iis conficta sint, quorum auctoritas præcepti rigorem obtinet. Contra, sunt apud Poëtas exempla certæ atque historicæ fidei de Scipione, de Hannibale, de Augusto, de Pompejo, de Julio. Sunt rursus alia, quæ nullus inficias eat, esse conficta. Sed quoniam constat, in hunc ipsum usum esse conficta, & à magnis conficta auctoribus, nimirum exempli pondus habent. Quo de genere sunt Invidia Dea, Fama, Ate, Lite, de quibus supra mentio facta est. Præterea personæ, quæ in dramaticis, aut mixtis Poëmatis inducuntur præsertim comœdiis, cum quibus dialogi multum habent affinitatis. Etenim si quis suadeat cavendum esse parentibus, ne si quid peccent, testibus liberis peccent, nonne exempli vim habebit Clitipho in sene seipsum excruciante, loquens ad hunc modum: Perii, is mihi ubi adbibit plus paulo, sua quæ narrat facinora! Nunc ait, periculum ex aliis facito, tibi quod ex usu fiet: astutus: næ ille haud scit, quam mihi nunc surdo narret fabulam. Aut si quis suadeat, juxta sapientis responsum; æqualem esse ducendam uxorem, alioqui non uxorem duci, sed heram, si pauper divitem adjunxeris, nonne exempli instar erit Chremes in Phormione, Nausistratam perinde, ut dominam timens. Item, si quis suadeat, neque firmam satis, neque tutam pauperi, cum opulentis esse amicitiam, nonne pro exemplo valebit Euclio in Aulularia Plautina, loquens ad hunc modum: Pauper Megadori divitis deprecans affinitatem? venit hoc mihi in mentem, &c. Nam locus notissimus est. Rursum ubi differas improbe facere parentes, qui sæviunt in libros delinquentes, cum ipsi senes peccent graviora: nonne recte citabitur modo dicta Nausistrata, loquens hoc pacto: Adeo indignum tibi videtur, filius, homo adolescens, si habet unam amicam, tu uxores duas? nihil pudet quo ore illum objurgabis? responde mihi. Sed ne ego ineptus unum aut alterum exemplum pro-

profero, cum tota comœdia nihil aliud sit, quam humanæ vitæ simulacrum. Poteram item è tragœdiis, eclogis, dialogis, similes formas proferre. Sed in commentario abunde satis arbitror viam ingeniosis indicasse. Equidem existimo exempla non solum de his, quæ diximus, verumetiam à mutis animantibus atque etiam inanimis recte sumi. Quanquam videntur ad *ὁμοίωσιν. i. e. similitudinem*, magis pertinere, veluti si quis proposita descriptaque formicarum industria, ad rem labore parandam adhortetur. Aut si quis exposita apum politia, homines ad legum, ac disciplinæ civilis observationem exstimulet. Aut si quis ab impietate in parentes revocet, proferat ciconiæ pullos, qui parentes ætate confectos, vicissim alere, ac gestare dicuntur. Aut si adhortans ad pietatem erga liberos, adducat asinam per medios ignes succurrentem pullis suis. Aut si quis detestetur ingratitudinem, adducto exemplo leonis, cujus ex Appione meminit Gellius, & Draconis, qui nutricium à latronibus obsessum eripuit, auctore Plinio. Aut si reprehendens hominem ab amicitia alienum, qui nec amet ullum, nec à quoquam ametur: Delphini proferas exemplum, puerum adamantis: aut aquilæ, virginis amore flagrantis, aut Magnetis, ferrum ad se trahentis: Sed hisce de rebus plura fortassis, ubi de parabola disputabimus: nunc ad institutum.

Tertius modus locupletandi exempla.

Dilatantur exempla utriusque generis, hoc est, tam fabulosa quam historica, præter jam dictos modos, etiam parabola, quam eandem ὁμοίωσιν vocant, Cicer. collationem vertit: tum comparatione, sive contentione. Parabola est, cum accommoda similitudo, quod adductum est exemplum, ostendit aut simile esse, aut dissimile, aut contrarium. Simile, ut non aliter, quam Camillus rem Romanam à Gallis oppressam, & in extremam perniciem adductam, sua virtute depulsis barbaris restituit. Ita Laurentius Latinas literas inscitia fere barbarorum

depra-

depravatas, obrutas, extinctas in pristinum nitorem velut ab inferis revocavit. Dissimile, ut non par gratia debetur Laurentio & Camillo, propterea quod hic pietate adductus, capitis sui periculo patriam à barbaris liberavit: ille famæ cupiditate commotus, vel potius, quam plurimos taxandi libidine, linguam Latinam non oppressam restituit, sed ad certas quasi leges redegit, quæ felicius ex eloquentium auctorum lectione discebatur: Contrarium: Marcellus ornamenta Syracusanis restituit: Verres eadem sociis abstulit. Pugnant enim restituere, cum auferendo, hostes cum sociis: Item, Brutus occidit liberos, proditionem molientes: Manlius virtutem filii morte mulctavit. Et apud Virg.

At non ille, satum quo te mentiris Achilles,
Talis in hoste fuit.

Porro comparatio demonstrat id quod adductum sit, aut par esse, aut minus, aut majus. Minus ut si propter matrimonia violata urbes eversæ sunt, quid fieri adultero par est? Item majores nostri sæpe pro mercatoribus, ac naviculatoribus injuriosius tractatis, bella gesserunt: vos tot civium Romanorum millibus, uno nuncio, atque uno tempore necatis, quo tandem animo esse debetis? Legati quod erant appellati superbius, Corinthum, patres vestri totius Græciæ lumen, extinctum esse voluerunt: vos eum Regem inultum esse patiemini, qui legatum populi Romani consularem, vinculis ac verberibus atque omni supplicio excruciatum necavit? Par, ut apud eundem Cicer. Etenim mihi ipsi accidit, ut cum duobus patriciis, altero improbissimo, altero modestissimo, atque optimo viro peterem: superavi tamen dignitate Catilinam, gratia Galbam. Majus, ut pro Milone. Negant intueri lucem esse fas ei, qui à se hominem occisum esse fateatur. In qua urbe tandem hoc homines stultissimi disputant? nempe ea, quæ primum judicium vidit de capite M. Horatii fortissimi viri, qui nondum libera civitate, tamen populi Romani comitiis liberatus est, cum sua manu

nu sororem interfectam esse, fateretur. Ergo in eo quod proprie vocatur exemplum (Est autem rei gestæ, aut perinde ut gestæ, utilis ad persuadendum commemoratio) aut brevissime significatur: (quod genus est illud Divi Hieronymi: Memento Daretis, & Entelli:) aut latius per collationem accommodatur, per simile, dissimile, contrarium, par, majus, & minus, Atque ea collatio sumitur ab omnibus rerum, ac personarum circumstantiis. Adjuvatur autem & orationis artificio, cum verbis, ac figuris ad id accommodis, alia consulto elevantur, alia attolluntur. Porro qui copiosissime volet exemplum tractare, is singulas similitudinis, aut dissimilitudinis partes explicabit, atque inter sese comparabit, quemadmodum facit M. Tull. in exemplo, quod superius retulimus, de legato occiso. Subjicit enim partium collationem. Illi libertatem civium Romanorum imminutam non tulerunt: vos vitam ereptam negligitis? Jus legationis verbo violatum illi persecuti sunt: vos latum omni supplicio interfectum relinquetis? Videte, ne, ut illis pulcherrimum fuit, tantam nobis imperii gloriam relinquere, sic vobis turpissimum sit, id quod accepistis, tueri, aut, conservare non posse? Quod tamen quantumlibet copiose licebit facere, si quis plures circumstantias inter se componat: veluti si quis hortetur aliquem, ut filii mortem moderate ferat, & ex ethnicorum exemplis mulierem aliquam objiciat, quæ plurium liberorum mortem fortiter tulerit, post enarratam rem ita comparabit: Quod mulier imbecilla potuit: tu vir barbarus non feres? Illa cum sexu vicit & affectum matris: tu ab altero superaberis? Illa complurium liberorum jacturam animo infracto pertulit; tu unum extinctum inconsolabiliter defles? Adde quod illius filii simul omnes naufragio perierunt, morte videlicet ingloria, tuus in bello fortiter pugnans occubuit. Illa non habebat cui filios honeste imputaret, tu filium impendisti patriæ: Illi vere totique perierunt, tuus immortali gloria semper victurus est: Illa naturæ gratias agebat, quod aliquando tot liberorum mater fuisset: tu tantum memi-

meministi te optimum perdidisse filium: Illa non habebat farciendæ orbitatis spem, quippe major quam ut uterum jam ferre posset; tibi & uxor fœcunda, & ætas etiamnum integra, valensque: Ergo quod barbara muliercula præstitit, tu vir Romanus non præstabis? quod contemnere poterit literarum imperita hoc te tot præditum literis, tantum Philosophiæ professorem frangit? Denique quam animi fortitudinem præstitit pagana; hanc homo Christianus non exhibebit? Illa credens post rogum nihil superesse, tamen luctum indecorum existimavit; tu doctus eos demum vere vivere, qui cum laude excesserint ex hac vita, sine fine clamas tibi periisse filium: Et quod illa æquo animo reddidit naturæ; tu Deo repetenti non reddis? Illa fortiter paruit necessitati, tu Deo repugnas? Ex hac forma satis opinor apparet, quibus modis oporteat exempla conferre; quamquam in veris caussis, quoniam major est circumstantiarum copia, facilius est inveniri varias contentiones. Illud obiter admonendum, in hujusmodi contentionibus sententias, & Epiphonemata non inconcinne posse admisceri: veluti in hoc eodem exemplo post primam collationem: Quod mulier imbecilla potuit, tu vir barbatus non poteris? subjici poterant sententiæ: Natura discrevit sexum, tu non discernis animum? A muliere nemo fortitudinis laudem exspectat? Vir nisi forti sit animo nec viri nomine censetur: Vir, utrumque significat, & sexum robustiorem, & animum infractum: turpiter barbam gestat, qui pectoris robore superatur à femina. Item, post illam contentionem. Illa non habebat cui filium imputaret honeste: tu filium impendisti patriæ. Poterant affingi sententiæ ferme hujusmodi: Magnum doloris solatium est, habere cui honeste possis imputare fortunam: Ut nulli justius, ita nec gloriosius impenditur filius, quam patriæ: Rursum post illam: illi vere totique perierant, tuus immortali gloria semper victurus est. Adjici poterant hujusmodi: Longe felicius, honesta fama, quam hoc communi spiritu, vivitur. Corporis vita, & calamitosa est, & omnino, ut nihil acci-

accidat, brevis; denique cum pecudibus communis. Illa clara sempiternaque homines in Divorum consortium referens. Ad eundem modum singulis collationum partibus sententiæ subjici poterant: Sed hæc obiter indicasse sat fuerit: nam de sententiis suo loco dicemus.

De Parabola.

Jam vero si quis superstitiosus parabolam ab exemplo separet, ut exemplum sit certæ rei gestæ: Parabola, similitudo sumpta ab his quæ fiunt, aut quæ natura, casuve rebus adjuncta sint: ut, Attilius ad hostes reversus exemplum fit servandæ religionis ac fidei: At navis pro ventorum ratione velum tollens, aut contrahens, in hoc aut illud latus transferens, parabola fit, quæ doceat sapientem tempori cedere oportere, ac rebus præsentibus sese accommodare: tamen eadem est dilatandæ parabolæ ratio, quam in exemplo demonstravimus. Nam aliquando verbo notatur; Ut, non intelligis tibi vertenda vela; Aut, desine lavare laterem. Ut jam vel allegoria fit, vel Metaphora. Aliquando latius explicatur, & apertius accommodatur. Quod facit Cic. pro Muræna: Quod si è portu solventibus qui jam in portum ex alto invehuntur, prædicere summo studio solent tempestatum rationem, & prædonum, & locorum: quod natura fert, ut his faveamus qui eadem pericula, quibus perfuncti sumus, ingrediantur: quo me tandem animo esse oportet, prope jam ex magna jactatione terram videntem, in hunc, cui video maximas tempestates esse subeundas? Rursum in eadem oratione, ut ajunt, in Græcis artificibus eos aulœdos esse, qui citharœdi fieri non potuerint: sic nonnullos videmus, qui oratores evadere non potuerunt, eos ad juris studium devenire. Superiorem Ciceronis parabolam sic imitatus D. Hieronymus in epistola quadam ad Heliodorum. Et ego non integris rate vel mercibus, nec quasi ignarus fluctuum, & indoctus nauta præmoneo, sed quasi nuper naufragio ejectus in littus timida navigaturis

voce denuncio: in illo æstu, charybdis luxuriæ, salutem vorat, ibi ore virgineo ad pudicitiæ perpetranda naufragia. Scyllæum renidens libido blanditur. Hic barbrum litus. hic Diabolus pirata cum sociis portat vincula capiendis. Nolite credere, nolite esse securi: licet in modum stagni fusum æquor arrideat, licet vix summa jacentis elementi spiritu terga crispentur, magnos hic campus montes habet: intus est periculum; intus est hostis. Expedite rudentes, vela suspendite: crux antennæ figatur in frontibus. tranquillitas illa tempestas est. Hic si quis singula pericula quæ à vitiis, aut improbis, aut aliunde bonis moribus imminent, velit conferre cum singulis quæ nautis vitæ discrimen adducere solent: deinde per comparationem majus aut minus, item dissimile aut contrarium ostendere: postremo, sententiis & epiphonematis, ut inciderint exornare: nimirum copiosissime dilatabit orationem, veluti in hoc exemplo: Ut, quo preciosior est res, hoc & diligentius solet adservari, & impendi circumspectius: Ita temporis, quo nihil est preciosius, summa habenda est ratio, ne quid effluat sine fructu. Etenim si curatores dari solent his, qui gemmas, & aurum temerè profundunt: quæ tandem erit insania, tempus pulcherrimum immortalis Dei munus, aut otio, aut inhonestis studiis turpiter consumere? Quid enim perdis, cum tempus perdis, nisi vitam? At vita quid esse potest charius? Et cum una gemmula periit, jacturam vocas: cum totus periit dies, hoc est, bona portio, jacturam non vocas? Præsertim cum illa perdita, aliunde possint recuperari: temporis irreparabilis sit jactura. Præterea illa cum tibi pereunt, aliis plerumque lucro sunt: At temporis dispendium in nullius transit compendium: Nullum est damnum, ex quo non aliquis emolumentum aliquid sentiat: præter damnum temporis. Adde his, quod illarum opum jactura sæpe saluti fuit. Nam divitiæ plerumque vitiorum materiam ministrant: ita ut præstet temere profudisse, quam attente asservasse. Quantò cujusque rei usus honestior, tanto turpior profusio. At nihil pulchrius, nihil præclarius, quam bonas horas bene collocare,

locare. Illa ut quam maxime serves, sæpenumero tamen vel casus eripit, vel homo tollit, ut jactura te calamitosum duntaxat, non etiam turpem reddat. At temporis amissio, quoniam non nisi nostro vitio contingit, non miseros solum, verum & infames reddit. Pessimum infamiæ genus, quoties culpa in nullum conferri potest præterquam in eum, qui patitur malum. Illis fundos, aut ædes mercari poteras, bonam mentem non poteras. Hoc præter alia animi ornamenta parare poteris immortalitatem. Nulla est tam brevis vitæ portio, in qua non magnus aliquis ad felicitatem gradus fieri poterat. Postremo de illis male insumptis, patri fortasſis rationem redditurus eras; de horis male transactis, Deo. Sed satis est indicasse, in quantam amplitudinem dilatari posſit collatio, si quis ad eum modum singulas circumstantias velit componere, atque ornare. De dissimili eadem est tractandi ratio, cujus hoc sit exemplum: Neque enim ut navis utilior nova, quam vetus, sic & amicitia. Nec ut laudanda, quæ pecuniam pluribus largitur, ita, & quæ formam. Neque enim ut in cursu melior est, qui lampadem accipit, quam is qui tradit: ita in bello melior est Imperator, qui exercitum accepit, quam qui tradit. Porro quemadmodum ab omni genere rerum collationes duci posſint, superiore commentario demonstratum est.

De Imagine.

Εἰκὼν, quam Latini vocant imaginem, collationi videtur affinis; quam si explices, fit collatio: veluti si dicas; ut asinus fuste non depellitur à pabulo, nisi satur, ita bellator non quiescit à cæde, donec expleverit animum suum, Collatio est. Sin dixeris aliquem more draconis, aut leonis in hostes insilisse, εἰκὼν est. Aut, Achillem ignis, aut solis instar armis relucentem venisse in prælium, imago est potius, quam similitudo. In utroque ut creberrimus, ita felicisſimus est Homerus: tametsi εἰκὼν magis ad evidentiam, aut gravitatem, aut jucunditatem orationis facit, quam ad probationem. Cæterum quan-

quanquam exemplorum, & similium usus ad eadem ista confert, tamen ad faciendam fidem non vulgariter adjuvant præsertim cum per inductionem, quam Græci vocant ἐπαγωγὴν, adhibentur. Quo in genere plurimus est Socrates Platonicus. Exemplum per inductionem adhibebitur hoc modo: *Dic mihi*, quem tandem fructum attulit Demostheni insignis eloquentia? nempe, præter alia incommoda, infelicissimum, & miserandum exitium. Quid autem præmii Tib. & C. Gracchis attulit? nimirum cædem, & miseram, nec satis honestam. Quid porro illi tantopere laudato Antonio? Certe & hic latronum sicis crudelissime confossus est. Age Ciceroni eloquentiæ parenti, quam mercedem attulit? nonne mortem, & acerbam, & miserandam? I nunc, & tot vigiliis ad summam eloquentiæ laudem enitere, quæ præstantissimis quibusque viris semper exitio fuit. Simile adhibetur per Inductionem hoc modo: De navigando num melius disputabit nauta, quam medicus? annon medicus rectius de medendi ratione differet, quam pictor? Nonne pictor de colorum, & umbrarum, ac linearum ratione melius dicet, quam sutor? Num auriga de ratione moderandi currum melius, quam nauta? Et si plurima conferantur, faciunt, ut omnino probabile videatur, unumquemque melius de ea re dicturum esse, quam melius norit. Deinde ad rem accommodatur similitudo. At quid orator, qui de omni re profitetur se optime dicturum? notum est exemplum de Aspasia & Æschine.

De contentione demonstrativa.

Est & generalis quædam contentio, præsertim in genere demonstrativo, quoties laudandi, vituperandive gratia, personam cum persona conferimus: veluti si quis Julium pontificem Romanum laudaturus, eum cum C. Jul. Cæs. componat: atque illius benefacta, cum hujus comparet. Aut contra vituperaturus, malefacta cum malefactis conferat. Item si quis Maximilianum laudaturus, eum com-

ponat cum M. Antonino Imperatore: Est & rerum comparatio: quod genus est, si quis historiam laudans, ejus utilitates comparet cum eorum benefactis, qui re bellica Rempub. auxerunt: Aut Poëticam laudare cupiens, hujus commoda cum Philosophiæ commodis committat, atque expendat. Est & unius ad multa comparatio: ut si quis historiæ laudes exaggerare cupiens, eam cum laudatissimis quibusque disciplinis comparet. Atque in his duplex ratio: aut enim alterius partis bona elevas, alterius amplificas: aut alterius partis sic exaggeras laudes, ut præferas tamen, aut certe æques, quod laudandum susceperis. In vituperando attollis vitia: sed sic, ut sceleſtiorem tamen, aut æque scelestum ostendas, quem insectaris. In his illud observandum, ut quæ adhibentur ad comparationem, sint tum confessa, tum insignia: ut, si bonum principem conferas cum Trajano, aut Antonino Philosopho: Contra, malum cum Nerone, Caligula. Rursus, si hominem maledicum conferas cum Zoilo, & Hyperbolo: aut hominem obtrectatorem, cum Dipsade, & Regulo: hominem voluptatibus effeminatum, cum Sardanapalo. Crescet autem comparationis copia, si quemadmodum modo attigi, ad unius hominis, aut rei laudem, seu vituperationem, personæ complures, aut res adhibeantur: veluti si quis principem laudaturus, è multis excerpat, quod in quoque maxime excelluit, è Julio Cæsare felicitatem animique præsentiam; ex Alexandro magnanimitatem; ex Augusto urbanitatem, ex Tito seniore civilitatem, ex Trajano sanctimoniam, & clementiam, ex Antonino gloriæ contemptum, atque item de cæteris. Similiter & in vituperando. Præterea si iracundiam detestans, conferas eam cum enormi temulentia, cum phrenesi, cum morbo comitiali, aut dæmoniaco. Aut si linguæ virulentiam damnans, componas eam cum halitu hominis pestilentia laborantis, cum afflatu serpentum, quibus est venenum præsentissimum, cum exhalatione quorundam lacuum, aut specuum subitam mortem afferente.

De Iudiciis.

Ad Exemplorum genus, ut diximus referuntur & judicia, quæ Græci κρίσεις appellant. Et sunt sententiæ scriptorum illustrium, gentium, virorum sapientum, aut clarorum civium. Ex antiquis, ac celebratis Poëtis magna vis judiciorum colligitur. Item ex historiographis, ex Philosophis, ex arcanis literis. Nam his rursum eadem varietas, quæ in exemplis ostensa est. Sunt & apud Græcos, qui in his undecunque colligendis, laborarunt, quorum de numero Stobæus quidam. Idem valent sapientum Apophthegmata: cujusmodi sunt illa celebrium virorum dicta, & quæ referuntur à Plutarcho. Et hoc varium genus est. Etenim si spectemus rem, sunt militaria, sunt Philosophica. Si personas, sunt Regum, sunt sapientum, sunt popularium. Si qualitatem, sunt graviter dicta, sunt facete dicta, sunt acute dicta. Huc pertinent & Proverbia, vel ab auctoribus sumpta, vel vulgo jactata. Nam publica gentium instituta non video, quid ab exemplis differant. Certe oracula, & responsa numinum, judiciis subjiciuntur, veluti si Socratem probes sapientem, quod ita Apollinis oraculo sit judicatum.

De Sententiis.

Est sententiarum genus, non illud quidem petitū ab auctoribus, sed à nobis ad præsentis rei commoditatem confictum. Eas licebit omnibus orationis partibus admiscere. Atque adeo unus locus complures sæpenumero sententias parit. Incidunt enim & in enarrando, & movendis affectibus, non solum in probationibus, quinetiam sæpenumero transitiones per sententias fiunt. Quæ si in loco adhibeantur haud mediocrem orationi copiam adjungent? neque id sine gravitate, aut gratia. Sunt autem sententiarum variæ formæ: siquidem aliæ sunt καθολικαὶ, ut, Invidentia ipsa sui supplicium est. Aliæ non placent, nisi ad rem relatæ, ut nihil tam populare, quam boni-

bonitas est. Aliæ quæ ad personam referantur, ut princeps, qui vult omnia scire, necesse habet multa cognoscere. Rursum alia simplex, ut: Omnia vincit amor. Alia rationem habet subjectam aut admixtam, ut, In omni certamine, qui opulentior est, etiamsi accipit injuriam, tamen quia plus potest, facere videtur. Quædam duplices sunt ex partibus contrariis, nulla tamen addita ratione: ut, Obsequium amicos, veritas odium parit. Quædam ex diversis: ut, Mors misera non est, aditus ad mortem miser est. Huic generi si ad utramque partem ratio subjiciatur quadripartita fuerit sententia, ad hunc modum. Qui adolescentium peccatis ignosci oportere putant, falluntur. Hæc prima sententiæ pars: Ei subnectitur ratio, propterea quod ætas est impedimento bonis studiis. Deinde tertia pars erit: At hi sapienter cogitant, qui adolescentes maxime castigant. Et rursum additur ratio: ut, Quibus virtutibus omnem vitam tueri possint, eas in ætate maturrima velint comparare. Id exemplum etiamsi est in Rhet. ad Herennium scripta: tamen mihi sane non admodum arridet. At non est arduum aliud hujusmodi singere. Juventutem decet industria: adjicitur ratio: Nam turpe sit eas dotes quas natura ad bonas artes comparandas, illis annis attribuit, in ocio, fœdisque voluptatibus consumere. At senectutem opulentia decet. Huic quoque subjicitur ratio, quo videlicet ætas naturæ præsidiis destitutior, exterarum rerum adminiculis utcunque fulciatur: Item aliud; senectus inops, calamitosa, indocta, turpis. Nam & miserum est tum egere, cum imbecillitas naturæ, pecuniæ subsidia præcipue requirit. Et turpe, tum res optimas nescire, cum nec discere decorum est, & docere pulcherrimum. Rursum est sententia recta, ut: tam deest avaro quod habet, quam quod non habet. Est figurata: ut servare potui, perdere an possim, rogas? simplex erat, facilius est perdere, quam servare. Est communis rerum, ut nocere facile est, prodesse difficilius. Est ad personas accommodata, ut jam minus appareat sententia: ut est illud M. Cic. Nihil habet, Cæsar, nec fortuna

tuna tua majus, quam ut possis, nec natura melius, quam ut velis servare. Est illud etiam tacitum, & quasi dissimulatum sententiæ genus apud Maronem: Et cæco carpitur igni. Explicuit enim Ovid. Tectus magis æstuat ignis. Item in narrando, Pars major vicit meliorem: explicabis, si dixeris, fere fit, ut pars major vincat meliorem. Jam aliud sententiæ genus quod ἐπιφώνημα Græci, Fabius acclamationem appellat. Ea est rei narratæ, vel probatæ summa acclamatio. Narratæ, ut apud Virg.

Tantæ molis erat Romanam condere gentem.

Probatæ, apud Marc. Tull. pro Lig. Quorum igitur impunitas Cæsar tuæ clementiæ laus est, eorum te ipsorum ad crudelitatem acuet oratio? Neque tamen quodvis Epiphonema, continuo sententia est, etiamsi plerumque est, verum quicquid in clausula argute additum ferit aurem, ἐπιφώνημα dici potest. Quod genus proprium est Epigrammatis: ut, in Epigrammate de ove, lupi catulum uberibus alente. Natura haud unquam vertitur officiis. Unde apud Martialem sæpenumero carmen Epiphonemate clauditur: Ut

Aut vigila, aut dormi, Nasidiene, tibi.
Item:
Vis dicam quis sis? magnus es ardelio.

Utitur & Val. Max. frequenter hoc genere: Item, Seneca suas Epistolas fere claudit Epiphonemate. Neque defuerunt quibus Ephiphonematum usus adeo impense placuit, ut omni loco, omni sensui clausulam acclamatoriam subjiciendam existimarint. Sed ut sententiarum omnium, ita & acclamationum debet esse modus, ut ibi demum adhibeas, ubi locus postulat, aut certe patitur. Est Noëma sententiæ genus, quod non dicitur, sed intelligitur: Quod genus est illud dictum in quendam agentem cum sorore talionis, quod sibi dormienti pollicem resciderat, cum illa fratrem sæpius à ludo gladiatorio redemis-

demiſſet: Eras dignus, ut haberes integram manum: nam intelligitur, ut rurſum in ludo depugnares. Simile eſt illud Hortenſii, ni fallor, qui negabat ſe unquam cum matre, aut ſorore rediiſſe in gratiam. Intelligitur enim nunquam illi cum matre, aut ſorore incidiſſe diſsidium. Sunt nova ſententiarum genera, ex inopinato, & alio relatis, & ex alio tranſlatis, ex geminatione, ex contrariis: quorum exempla ſi quis deſideret, ex Quintiliano petat licebit.

De Expolitione.

Cum hoc ſententiarum genere; quod ſuperius oſtendimus, ex quatuor conſtare partibus, cognationem habere videtur Expolitio. Sic enim vocant, quoties eodem in loco diutius commoramur, & eandem ſententiam aliis, atque aliis modis variamus, ſimul & locupletamus: Commutatione verborum, cum eadem res aliis, atque aliis verbis, aliiſque figuris, ſæpius effertur: Commutatione pronunciationis, cum alio, atque alio vultu, geſtu, voce: Commutatione tractationis, cum quod jam ſub perſona noſtra diximus, idem alium, ſed paulo aliter dicentem facimus: vel, cum quod ſedatius eſt diſputatum, id acrius atque inflammatius efferimus. Verum copioſiſsima expolitio ſeptem conſtat partibus. Propoſitione, ratione, duplici ſententia: cui ratio item duplex ſubjici poteſt, contrario, ſimili, exemplo, concluſione. Exemplum erit hujuſmodi: Sapiens nullum pro Republ. vitabit periculum. Ideo, quod ſæpe fit, ut, cum pro Republ. perire noluerit, neceſſario cum Rep. pereat. Et quoniam ſunt omnia commoda à patria accepta, nullum incommodum pro patria grave putandum eſt. Hæc eſt prima pars, qua tota res ſimpliciter expoſita eſt, & rationibus confirmata, cui ſubditur duplex ſententia aucta totidem, aut pluribus rationibus. Ergo qui fugiunt id periculum quod pro Rep. ſubeundum eſt, ſtulte faciunt. Hæc eſt ſententia, cui ſubnectitur ratio. Nam neque effugere id poſſunt, & ingrati in civitatem reperiuntur. Deinde additur ſententiæ

pars è contrario. At qui patriæ pericula suo periculo propellunt, hi sapientes putandi sunt. Mox adjicientur rationes, cum & eum, quem debent, honorem Reipubl. reddunt, & pro multis perire malunt, quam cum multis. Jam adjungitur huic contrarium: Etenim vehementer est iniquum, vitam à naturâ acceptam per patriam cum servaveris, naturæ cum rogat, reddere: patriæ cum roget, non dare. Et cum possis cum summa virtute, & honore pro patria interire, malle per dedecus, & ignaviam vivere, pro amicis & parentibus, ac cæteris necessariis adire periculum cum velis, pro Republ. in qua & hoc, & illud sanctissimum patriæ nomen continetur, nolle in discrimen venire; Deinde adhibetur simile. Itaque uti contemnendus est qui in navigando, se quam navim mavult incolumen: Ita vituperandus qui in Reip. discrimine, suæ saluti plus, quam communi consulit. Additur collatio similitudinis, à majori. Nave fracta multi incolumes fuerunt. Ex naufragio patriæ salvus nemo potest enatare. Sub hæc exemplum adnectitur. Quod mihi videtur Decius intellexisse, qui se devovisse dicitur, & pro legionibus se in hostes immisisse medius. Huic annectuntur sententiæ, unde vitam amisit, non perdidit. Re enim vilissima maximam redemit: Vitam dedit, accepit patriam: amisit animam, potitus est gloria, quæ cum summa laude prodita vetustate, quotidie magis enitescit. Demum apponitur conclusio tanquam epilogus: Quod pro Repub. debere accedere ad periculum, & ratione demonstratum est, & exemplo comprobatum, hi sapientes sunt existimandi, qui nullum pro salute patriæ periculum vitant. Ergo conveniet hujusmodi thematis exerceri pueros, qui ad copiam parandam instituuntur. Quanquam ne hoc quidem exemplum ex Herenniana Rhetorica mihi magnopere probatur, nisi quod utcunque rationem indicat. Potest autem copiosius etiam tractari, si plures sententias & rationes, si plura similia, si exempla plura congeras.

De Apologis.

Ad fabulosorum genus proxime accedunt Apologi, nisi quod & delectant vehementius, & efficacius persuadent. Delectant, morum faceta quadam imitatione: faciunt fidem, quia verum veluti ponunt ante oculos. Capiuntur his præcipue rustici & imperiti, & si quis alius est, qui mores aurei sæculi sapit. Celebrantur Apologi maxime Æsopi nomine, qui unus è sapientum numero ob hoc ipsum est habitus: etiamsi, Quintilianus ab Hesiodo scriptos fuisse, certe majoris cujuspiam ingenii opus, existimat: quo minus mirandum si Menenius Agrippa plebem Romanam à periculosissima seditione revocarit, conficto in id Apologo de corporis humani membris adversus ventrem conspirantibus, ut refert T. Liv. Et Themistocles Atheniensibus persuasit, ne novarent magistratus, fabula de vulpe muscis obsita. Quin liberum est cuique pro re confingere genus hujusmodi. Verum ut apte confingas, cum ingenio valeas oportet, tum animantium naturas (sunt autem infinitæ varietatis) penitus animadversas, habeas, necesse est. Porro quod ad usum attinet, significantur verbo, quemadmodum exempla, maxime si notus sit Apologus: Veluti si dicas; Si tua scripta lacerant ac damnant imperiti, noli laborare; certe doctissimo cuique maxime probantur. Quid enim mirum si gemmam aspernatur Gallus Æsopicus? Aut si quis dicat: nullus hostis quantumlibet impotens, humilisque negligendus, aut contemnendus est: Posteaquam nec scrabæum impune, contempsit aquila Æsopica. Aut hoc pacto: Tuis ipsius benefactis nitere, non majorum splendore: ne tibi usu veniat, quod Æsopi corniculæ. Dilatantur autem præfatione commendationis. Commendamus tum auctorem ipsum, tum Apologorum genus. Ita ut fecit Aul. Gell. lib. 2. cap. 29. in explicanda Cassitæ fabula: Æsopus ille è Phrygia fabulator, &c. Nam locus inpromptu est. Deinde si describendis animantium, aut rerum formis ac naturis, quos indu-

cis, longius immoraberis. Quandoquidem hoc jam ipsum, & cum voluptate accipitur, & ad eruditionem liberalem pertinet: veluti si scarabæi formam, deinde quemadmodum è stercoribus nascatur, & quo pacto posterioribus pedibus erectis, stercora protrudat, atque id genus alia, describas. Ad eundem modum, aquilam regnum in avium genus obtinere, armigeram esse Jovis, non offendi fulmine, non connivere ad ardentissimos Solis radios, pernicissimo volatu ultra nubes ferri: Denique quæcunque vel ad scarabæorum humilitatem exaggerandam, vel aquilæ generositatem attolendam pertineant, quod quidem argumentum nos per lusum tractavimus in proverbiis. Atque hac in re non prætermittendum, siquid animanti cuipiam fabulis Poëtarum est attributum. Quod genus è Lycaone natos lupos, ex adolescente perdicem, cygnum Apollini sacrum esse, & sub fatalem horam suavissime canere, corvum ejusdem fuisse nuncium, & ob cessationem ex albo nigrum factum, Aut, si quid proditum est historis insigniter ab his factum, veluti de aquila, quæ virginem adamavit, apud Plinium. De Bucephalo Alexandri magni equo, atque item de cæteris; Nam rationem duntaxat ostendimus. Deinde cum ad ipsum apologum erit ventum, fusius ac latius narrare licebit. Id fiet citra tædium, si faceta quadam imitatione, quod est in hominum vita, ad fabulæ mores accommodabimus. Præterea si ad eadem rationem sermones sententias dictaque effingemus. Exemplum aptissimum est apud Horat. in Satyris.

Rusticus urbanum murem mus paupere fertur,
Accepisse cavo, veterem vetus hospes amicum
Asper, & attentus quæsivit: ut tamen arctum
Solveret hospitiis animum, &c.

Nam in promptu locus est. Est item exemplum dilatati apologi apud Apulejum de corvo, & vulpe. Rursum apud Aul. Gall. de cassita avicula. Cæterum quod ἐπιμύθιον vocant, id est, apologi interpretationem, non admodum refert initio ponas, an in fine. Quon-

Quanquam & hinc incipere licebit, & in hanc definere, modo sermonis accedat varietas.

De Somniis.

Affinguntur à nonnullis somnia quoque, quæ fortassis adhibenda non sunt, nisi in ostentatione: quod genus Luciani somnium. Aut quoties ea pro veris visis, hortandi, deterrendive gratia narramus. Tale est Prodici figmentum de Hercule ambigente, utrum vitæ viam ingrederetur, virtutis arduam, an voluptatis proclivem. Simile de Momo, qui hoc reprehendit in homine, quod demiurgos illi finxisset cor sinnosum, nec addidisset fenestram: In bove, quod in summis cornibus non addidisset oculos, ut videret, quod feriret. Hujusmodi videtur illud D. Hieronymi, de sese flagris cæso, quod Ciceronianus esset: Et nos item pueri in hoc genere lusimus.

De fictis Narrationibus.

Jam fictæ narrationes rerum gestarum, si persuadendi gratia pro veris adhibeantur, quam maxime fieri potest, ad veri similitudinem componantur, oportet. Sunt autem ex arte Rhetorica notæ partes, quibus probabilitas constat: cujusmodi est fabula de Memmio, apud Circer. & fortasse de Vultejo, apud Horat. Genus hoc video nonnullis nimium placuisse, qui vulgi credulitate freti, stultissima quædam miraculorum ostenta, pro certissimis invexerunt Christianorum literis. Porro quæ risus caussa finguntur, quo longius absunt à vero, hoc magis demulcent animos, modo ne sint anicularum similia deliramentis, & eruditis allusionibus doctas etiam aures capere possint: Quo de genere sunt Luciani veræ narrationes, & ad hujus exemplum effictus asinus Apulei. Præterea Icaromenippus, & reliqua Luciani pleraq; Item argumenta ferme omnia veteris comœdiæ, quæ non imagine veri, sed allusionibus, & allegoriis delectat. Nam illud fictionis genus, quod ad simulacrum rerũ adumbratur,

haud dubium est, quin ad parabolam pertineat. Exemplum hujus est apud Plat. de specu, in quo vincti quidam umbris, perinde ut ipsis rebus, delectantur.

De Allegoriis Theologicis.

At quoties ad pietatem adhortamur, aut dehortamur, plurimum adjumenti conferent exempla veteris, ac novi Testamenti, id est, Euangeliorum. Quæ per allegoriam varie tractantur, & eodem modo ad mores hominum, modo ad corpus Ecclesiæ, Christo capiti connexum, & cohærens: modo ad cælestem illam communionem, rursum ad prisca nascentis fidei tempora, & ad hæc nostra possunt accommodari. Sed hisce de rebus copiosius, & exactius disseremus in libello, quem instituimus de Theologicis allegoriis. Atque hæc ferme omnia ad exemplorum genus referuntur, in quibus sumus paulo diutius immorati, quod ex hoc potissimum mundo, copiæ supellex depromatur. Sed priusquam ab his digredimur, visum est etiam nonnulla paucis admonere.

Ratio Colligendi Exempla.

Jam primum quemadmodum unum quodlibet horum varie possit accommodari per similitudinem, per contrarium, per comparationem, per hyperbolen, per Epitheton, per imaginem, per Metaphoram, per allegoriam, superiori commentario demonstratum est. Nunc qua ratione fieri possit, ut amplissimam horum vim in promptu, ac velut in numerato possimus habere, indicabimus. Consilium quidem non perinde magnificum, ut frugiferum: quod utinam juvenes olim ipsi fuissemus secuti, (nam tum quoque veniebat in mentem) video quantum momenti literulis nostris fuerit accessurum: Attamen candidi est ingenii, non invidere bonæ spei juvenibus, quod tibi vel negarit fortuna, vel non pararit diligentia. Ergo qui destinavit per omne genus auctorum lectione grassari (nam id omnino semel

mel in vita faciendum ei, qui velit inter eruditos haberi) prius sibi quam plurimos comparabit locos. Eos sumet partim à generibus ac partibus vitiorum virtutumque, partim ab his, quæ sunt in rebus mortalium præcipua, quæque frequentissime solent in suadendo incidere, eaque conveniet juxta rationem affinitatis, & pugnantiæ digerere. Nam & quæ inter se cognatæ sunt, ultro admonent, quid consequatur: & contrariorum eadem est memoria. Puta, sit exempli caussa primus locus Pietas, & impietas: Huic subjicientur species inter se cognatæ: Prima, est pietas in Deum: Secunda, in patriam: Tertia, in parentes, aut liberos, aut etiam in eos quos oportet parentum loco colere, veluti præceptores, & quorum beneficio servati sumus. Ex adverso est impietas. Jam his cognata superstitio, adjicienda igitur. Atque hic aperit sese campus latissimus de prodigiosis Deorum cultibus, ac variis diversarum gentium ceremoniis. Item, inepta parentum in liberos indulgentia, quæ falsa est pietas. Sit proximus, si videtur, titulus, Fides, hanc in species seces licebit: est fiducia erga Deum: est fides humana, est fides in amicos, fides servorum in dominos, fides in hostes, totidem de perfidia Item, sit titulus Beneficentia. Huic cum suas species subjeceris, restat gratitudo: non illa quidem huic subjecta, neque rursum contraria, sed adhærens, æque ea veluti consequens. Hæc per omnes locos tractari possunt. Primum, quid sit pietas, quomodo differat è cæteris virtutibus, quid habeat peculiare, quibus officiis præstetur, aut violetur, quibus rebus alatur, aut corrumpatur, quid fructus homini pariat. Hic sese aperit campus exemplorum, ac judiciorum. Sed virtutum, ac vitiorum ordinem sibi quisque suo fingat arbitrio, vel è Cicerone, sive malit à Valer. Max. aut ex Aristotele, aut ex D. Thoma petat. Denique si malit, elementorum ordinem sequatur. Neque enim id magni refert. Quanquam nolim illum omnes hujus generis particulas, tam minutim concisas, in ordines referre; verum eas duntaxat, quæ videantur frequenter in dicendo, usu venire Id autem vel ex locis

cis caussarum licebit cognoscere, nempe demonstratoriis, suasoriis, & judicialibus. Quod genus ferme sunt tituli apud Val. Max. & nonnulli apud Plin. Cæterum quæ extra vitiorum, ac virtutum genera sumuntur, partim pertinent ad exempla, partim ad locos communes. Prioris generis ferme sunt hujusmodi: Insignis longævitas, vivida senectus, senilis juventa, insignis felicitas, insignis memoria, subita rerum commutatio, subita mors, mors spontanea, mors prodigiosa, partus prodigiosi, insignis eloquentia, insignis opulentia. Ex humili genere clari, vafricies ingenii, insigne corporis robur, insignis forma, egregium ingenium in deformi corpore, atque id genus innumera alia. Quorum singulis oportebit subjicere, quæ cum his pugnant, quæque cum his habent affinitatem: ut, insigni eloquentiæ opponitur insignis infantia. Finitima sunt, vocalitas, felicitas in gesticulando, histrionica, & si quæ sunt hujusmodi. Posterioris autem generis sunt istiusmodi: Plurimum interest quibus studiis puer assuescas: magni refert, quibuscum vivas: suum cuique pulchrum, facilis offensa, reconciliatio difficilis: tutissimum est nulli credere, ama tanquam osurus; oderis tanquam amaturus. Bis dat, qui cito dat: formnam sui cuique mores parant: & lentæ Regum ira: & periculosa Principum amicitia: & dulce inexpertis bellum: & infida societas Regni: & optimum senectæ viaticum, eruditio. Sed quid ego hæc recensere pergo cum sint sexcenta millia? Ergo ex his ea sunt deligenda, quæ videbuntur ad dicendum maxime commoda. Ad hunc gregem pertinent & illa comparativa: Cœlibatus ne felicior, an conjugium? vita privata, an secus? potior monarchia, an democratia? vita studiosorum, an idiotarum? Tum autem ex superioribus, si quæ sunt quæ virtuti, aut vitio videbuntur esse confinia, ea licebit suo titulo subjicere: ut illa: bis dat qui cito dat: &, nihil carius constat, quam quod precibus emitur: & beneficium dando accepit, qui digno dedit: &, nihil tam perit, quam quod confertur in ingratum: &, beneficii gratiam perdidit, quisquis ex-

pro-

probravit. Hæc atque hujusmodi ad liberalitatis titulum referri possunt. Verum ne indigesta rerum turba pariat confusionem, profuerit titulos, qui latius patent, in aliquot secare partes. Liberalitatis titulum, ut exempli caussa loquamur, ita licebit partiri si subjeceris: Beneficium prompte, citoque datum: Beneficium aptum: Beneficium digno, aut indigno collatum: Beneficium exprobratum, Beneficium mutuum: & si qua judicabuntur magis idonea. Nam nos indicandi gratia duntaxat hæc ponimus. Ergo posteaquam tibi titulos compararis, quot erunt satis, eosque in ordinem, quem voles digesseris, deinde singulis suas partes subjeceris: rursum partibus addideris locos communes, sive sententias, jam quicquid usquam obvium erit, in ullis auctoribus, præcipue si sit insignius, mox suo loco annotabis sive erit fabula, sive apologus, sive exemplum, sive casus novus, sive sententia, sive lepide, aut alioqui mire dictum, sive parœmia, sive Metaphora, aut parabola. Atque ad eum modum pariter fiet, ut & altius insideant animo, quæ legeris & assuescas uti lectionis opibus. Sunt enim qui plurima teneant, velut in mundo reposita, cum in dicendo, scribendoque mire sint inopes, ac nudi. Postremo utcunque postulat occasio, ad manum erit dicendi supellex, certis veluti nidis constitutis, unde, quæ voles, petas. Porro nulla disciplina tam semota est à Rhetorica, unde non facias locos tuos locupletiores. Nam à Mathematicis, quæ remotissimæ videantur sumuntur similitudines. Quandoquidem cum sphæra undique sui simili cumque tetragono quocunq; cadat, pariter quatuor angulis nixo confertur sapiens, suis opibus felix, nec aliunde pendens, & quæcunque inciderit fortunæ procella, sua virtute firmus, & immobilis: ut ne dicam interim, quod Theologi mysteriorum enarrationem frequenter à Mathematicis petunt, propter arcanam quandam rerum ac numerorum analogiam. Nam à Physicis non solum parabolæ, verum etiam exempla quædam petuntur. Parabola fuerit, si dicas: Quemadmodum fulmen summos montes frequentissime ferit: ita

summa

summa potestas gravissimis casibus est obnoxia. Item, quemadmodum fulmen æs liquefacit, intacta cera, ita Principum animus in rebelles & obsistentes sævire debet, in cæteros uti clementia. Exemplo fuerint elephanti, pudore in abdito coëuntes, si quis etiam in conjugatis modestiam, ac voluptatis dissimulationem desideret. Et Delphini fœtus adultos diutius comitantes, nec sinentes parvulos suos ingredi, nisi grandior aliquis ceu pædagogus assit, & custos: si quis admoneat quanta cura servari, atque institui debeat à parentibus prima illa, & lubrica puerorum ætas. Itaque studiosus ille velut apicula diligens, per omnes auctorum hortos volitabit, flosculis omnibus adsultabit, undique succi nonnihil colligens, quod in suum deferat alvearium. Et quoniam tanta est in his rerum fœcunditas, ut omnia decerpi non possint: certe præcipua deliget, & ad operis sui structuram accommodabit. Sunt autem quæ eadem non solum ad diversos, verum ad contrarios usus quadrare possint, eoque diversis annotanda locis: quod genus si de insanabili cupiditate hominis avari agas, recte accommodabis Charybdis fabulam. Rursum, si de inexplebili ventris ingluvie, aut libidine mulieris inexhausta, nimirum conveniet eadem. Item Apologus Æsopi de hirco, ac vulpe simul in puteum descendentibus, quadrabit vel in prospicientiam, qua fit, ut non aggrediare negotium, nisi prius apud te perpenderis, qua ratione queas explicare, vel in fictum amicorum genus, qui cum videantur amici commodis consulere, maxime tamen agunt suum negotium. Præterea ex morte Socratis non solum ducitur exemplum, mortem non esse formidandam viro bono, cum ille tam alacri vultu cicutam biberit: verum etiam virtutem invidiæ obnoxiam, neque satis tutam esse in turba malorum. Rursum inutile: vel potius perniciosum esse Philosophiæ studium, nisi te ad mores communes deflexeris. Jamque hoc ipsum factum trahi potest & in laudem Socratis & in vituperium. Laudandus enim qui nulla sua culpa, sed sola invidia damnatus, tam fortiter mortem neglexit; vituperandus, qui inu-

inutili Philosophiæ studio: neglectuque morum communium, amicis acerbissimum luctum, uxori, liberisque calamitatem, sibi exitium conciliarit; cum alii soleant utiles esse patriæ, suis præsidio simul, & ornamento, eoque vere sapientes esse, relictis aliquando tetricis illis sapientiæ decretis, vulgi studiis & opinionibus accommodare sese, temporique quod ajunt, servire. Jam si partes exempli circumspicias, quot locos licebit eiicere? Accusatus per invidiam ab Anyto, & Melito perditissimis civibus. Locus communis est: Veritas odium parit. Item alter: Insignis virtus conciliat invidiam. Rursum alius; apud judices plerumque plus valet nobilitatis ratio, quam respectus honesti. Rursum alius, nihil impudentius opulentia, si cum improbis moribus copuletur. Quid enim absurdius, quam omni facinore dedecorosos Socratem in jus vocare? Rursum alius locus: Non quidlibet cuivis decorum est. Eoque Socrates non abjecit sese ad judicum pedes: neque enim conveniebat, ut qui per omnem vitam docuerit, mortem non esse formidandam, nisi turpis esset, eum nunc veluti ob mortis metum abjecte supplicem esse. Quæ eadem caussa commovit, ut neque judicium declinaret, neque in media caussa exilium eligeret, neque postremo, cum liceret, è carcere vellet effugere, ne ipse à se ipso discrepare videretur. Atque hæc quidem una pars est. Deinde cum moriturus tam otiose, tamque placide disputat, cum non alio vultu cicutam bibit, quam quo vinum solet, cum mox moriturus jocatur in Phœdonem, admonens ut gallum persolvat Æsculapio: Locus est, Mortem etiam optabilem esse iis, qui sibi vitæ integre actæ conscii sunt: Rursum alter locus: cujusmodi fuerit hominis vita, id in morte potissimum apparere. Rursum, constantis suique perpetuo similis exemplum est. Etenim cujusmodi fuerat in omni vita Socratis vultus, oratioque, talis erat, & morituro. Tertia pars est: dum in carcere agit Socrates, interim nusquam Alcibiades, nusquam Agathon, nusquam Phædrus: sed Crito, Phædon, Simias; Atque hic locus est: In periculis demum apparere

qui

qui sint veri amici: Nam vulgares illi sibi tum consulunt, cum in officiis communibus adsunt. Quarta pars est, cum amicis de animæ immortalitate multa disputat, uxorem ac liberos, cum pauca mandasset, dimittit. Locus est: Philosophum leviter tangi oportere vulgaribus affectibus, id quod mire congruit cum doctrina Christi. Quinta pars est: Statim à morte Socratis versus est in accusatores populi furor: Socrati desiderato aurea posita statua. Locus erit: Vulgus temere odisse, & amare. Rursum alius: Virtutem præsentem odimus, sublatam ex oculis, quærimus invidi. Rursum alius: Fucatam gloriam una cum vita perire, virtutis splendorem à morte maxime inclarescere. Hinc arbitror liquere, in quos usus idem exemplum possit accommodari. Similiter & in parabola fiet: velut in navigatione quod similia duci poterunt? Ut optimum gubernatorem tempestas, ita optimum Imperatorem adversæ res declarant. Item, ut nemo clavum committit amicissimo, sed navigandi peritissimo: ita nemo Reipubl. gubernacula mandabit ei, cui studeat maxime, sed quem maxime judicarit idoneum: Rursum, quemadmodum ventis nimium secundis nautæ vela contrahunt: cum parum prosperi sunt tum latius pandunt sinus. Ita cum res vehementer succedunt, temperandus est animus, ne insolescat, contra cum inimica est fortuna, tum fortitudine, ac spe secuturæ felicitatis, dilatandus: ac fulciendus. Item, quoties rectum cursum per tempestatem tenere non licet, tum aliquis obliquis flexibus, eo nihilo secius, quo pervenire velimus, contendere oportebit. Item, quoties artem vincit tempestatis impotentia: tum ancoram jaciunt nautæ, velis collectis: Ita vesanienti multitudini nonnunquam cedendum est donec oratione tractabilis esse incipiat. Item, quemadmodum nauta non semper eodem modo tenet velum, verum nunc tollit in altum, nunc contrahit, nunc in hoc latus, nunc in illud transfert, utcunque ventorum ratio postulat: Ita sapiens non in omni loco, omnique tempore, & negotio simi- vitæ tenore debet uti, sed vultum, orationem, mo-

mores, præsentibus rebus accommodare. Itêm, sicut in magnis tempestatibus peritissimi nautæ, vel ab imperito nonnunquam admoneri sese patiuntur, quod aliis alia soleant in his casibus in mentem venire: Ita bonus rèx in magnis Reipubl. periculis, nullius consilium audire gravabitur. Item, ut minimo periculo navigatur eo gubernatore, qui maximis sit jactatus periculis: Ita tutissimus est civitatis sta'us eo Principe, qui gravissimis casibus sit exercitatus. Item, ut, qui clavum regit, non satis arbitratur se suo fungi officio, nisi circumactis oculis, quid cuique faciendum sit, admonuerit: ita Principem non agit, nisi qui magistratuum etiam inferiorum officia moderatur, ac præstat. Item, quemadmodum insaniat nauta, si propter odium aliquorum, quos navi vehit, navim perire sinat, qua perdita, nec ipse possit esse incolumis: ita sanæ mentis non sit, qui ob factiones, patriæ incolumitatem non tueatur, quæ nisi sit incolumis, nec ipse incolumis esse possit. Item, ut non nisi sævissimis tempestatibus sacram ancoram nautæ jacere solent: ita non est nisi in gravissimis periculis, ac rebus prope desperatis, ad extrema remedia veniendum. Sed næ ego ineptus, qui ista persequar, cum jam videas aliquot similitudinum millia hinc sumi posse. Nonnunquam eadem quoque collationis pars ad diversa trahitur: quod genus sit: si lunæ crebras mutationes, vel ad fortunæ vices accommodes vel ad humanæ vitæ instabilitatem, vel ad stultorum inconstantiam. Quin eadem quoque sententia varios in usus deflectitur, ut Facundus comes in via pro vehiculo est. Jucundior est vita, si non solus agas, sed cum lepidis, ac festivis amicis consuetudinem habeas. Rursum, semper bonus aliquis liber circumferendus, cujus lectione tædium discutias. Item, si te lætus animus comitetur, & bene sibi conscius, nulla pars vitæ sentiet tædium. Hic optimus est vitæ comes si læta narrat. Sin turpium factorum memoriam tibi refricet, tædio enecat. Eadem est proverbiorum & Apophthegmatum ratio, quorum usum ostendimus in principio collectaneorum prover-

proverbialium. Proinde quædam erunt eadem diversis asscribenda locis, aut annotanda certè. Nam sat erit aliquando tribus significasse verbis, asscriptis auctorum locis unde peti possunt: præsertim si paucis exponi non queant. Sed jam, quo res exemplo magis fiat perspicua, sit titulus inconstantia, aut morum inæqualitas: experiamurq; quot res ad hunc conferri possint: Primum è Poëtarum fabulis, petam Mercurium, varias formas sumere solitum, ut est vafer Deus nunc apud superos, nunc apud inferos, nunc apud mortales agentem, variis etiam fungentem officiis: nunc Ganymedis agentem partes porrigendo Jovi pocula: nunc nuncia perferentem: nunc animas deducentem ad Charontem; nunc negotiatoribus, ac patronis operam dantem, nunc cithara utentem, nunc virga galero etiam bicolore: Postremo, variis gaudentem cognominibus. Ea sunt apud Aristophanem in Pluto. dicitur enim στροφαῖος, ἐμπολαῖος, δόλιος, ἡγεμόνιος, ἐναγώνιος, *i. e. versutus, negotiator, dolosus, via dux, certaminum præfectus,* apud Hom. & Hesiod: διάκτορος, ἀργειφόντης, *i. qui animas deducit, Argicida.* Dicitur & Cyllenius & ἐριούνιος *i. valde utilis.* Petam Vertumnum Deum cui inde etiam nomen, quod subinde vertat formam: Petam Proteum,

Omnia vertentem sese in miracula rerum:

Petam Empusam ex Aristophanis ranis, id est, demonis genus, identidem alia, atque alia specie sese offerentis: Item Morphea, quoscunque velit vultus induere solitum: Item Circen, veneficiis ac magica virga homines in varias ferarum formas vertentem. Nam improbi secum non constant, sed diversis agitantur affectibus. Petam καιρὸν, *i. occasionem,* volubilem Deum nunquam sui similem: & huic similem, si videbitur, Rhamnusiam: Petam Jovem, nunc aquilam, nunc cygnum, nunc taurum, nunc aureum imbrem factum. Præterea Chimæram capite leonis, ventre virgineo, cauda draconis: Ac varium illud portentum, quod fingit Horatius in ipsa

statim

ſtatim fronte artis Poëticæ: Adducam & Janum biſrontem, & triformem Gerionem, & Bacchum, cui Poëtæ tribuunt εὐήθειαν, hoc eſt morum lenitatem ac facilitatem; ac talem in Ranis fingit Ariſtophanes. Etſi qua ſunt alia apud illos, quæ prodigioſæ varietatis imaginem habent: Adducam & Ulyſſem, quamlibet pro tempore perſonam gerentem: Unde & πολύτροπον, *i. moribus verſatilem* ſtatim in operis initio vocat Homerus: Deinde à Phyſicis petam lunæ ſimilitudinem, nunquam eodem vultu nobis redeuntis, nunc ſemiplenæ, nunc plenæ, nunc emorientis, nunc renaſcentis, nunc pallentis, nunc rubentis, nunc albicantis, nunc antecedentis Solem, nunc à tergo ſequentis: Petam ſimilitudinem cœli, verni, aut autumnalis, nunc nubili nunc ſereni, nunc tranquilli, nunc ventis commoti. Petam collationem maris aſsidue vicibus æſtuariis decurrentis, ac recurrentis præcipue Euripi mira celeritate ſepties die, ac nocte reciprocantis? Addam Polypum: cujus mutabilitas etiam proverbio locum fecit: Addam Chamæleonem colorem ſubinde mutantem: Item pantheram, ac pardum verſicoloribus maculis variegatum: ut ſi quod eſt aliud animal hujuſmodi: Item Anguillam lubricam: Adjungam pueritiæ in horas mutatum ingenium: Adjiciam mulieris peculiarem inconſtantiam; vulgus levi momento mobile: Præterea argenti vivi miram mobilitatem: Arundinem ad omnem auram facile mobilem: Foliorum arentium, plumæ ramentæque levitatem: Ceræ flexibilem, ac mollem naturam, Somniorum inconſtantiam: Rotæ volubilitatem: Adducam laminam, quæ ſummis turrium, ac templorum faſtigiis ſolet imponi, quo ventum circumactu ſuo indicet Adducam bilibrem, facili momento huc atque illuc vergentem: Adducam opus vermiculatum, verſicoloribus teſſellis miram varietatem oſtentans. Quædam etiam ingenio finguntur: veluti ſi quis comparet inconſtantis hominis animum, nunc hoc nunc illud cogitantis, ſpeculo rotundo in foro frequentiſsimo ſuſpenſo, quod huc & illuc diſcurſante turba, figuris innumeris varietur: Aut vitro, quod.

quem-

quemcunque colorem subjeceris, eum imitari videtur: Aut pensili chalybi, quod hinc atque hinc admotis magnetibus, quorum alter alliciat ad sese, alter depellat, levi momento nunc huc, nunc illuc rapiatur, nec unquam conquiescat. Aut sphæræ in plano volubili. Jam ex historiis mutuo sumam Græcorum genuinam levitatem, quam describit Juvenalis. Lubricam Allobrogum fidem: Pœnos simili morum inconstantia: Scythas indies mutatis pascuis nullam terram incolentes sedem: Virgam Moysis subinde in aliam atque aliam versam speciem: Aristippum quamvis agentem personam, ut quem omnis, ut inquit Flaccus, decuit color, nunc Cynico utentem pallio, nunc regia purpura: Item ἡμιλευκον. *i. semi album*, illum, de quo meminit Lucianus: Catilinam vario ingenio, ex Sallustio: Hannibalem ex T. Livio, ex Valer. Max. quibus alius fuit vitæ tenor in adolescentia, atque in senectute. Rursum ex tertia Horatii Satyra Tigell.

Nil æquale homini fuit illi,
Sæpe velut qui currebat fugiens hostem,
Persæpe velut qui Junonis sacra ferret, &c.

E comœdiis exemplum sumetur muliebris inconstantiæ. Sostrata in Adelphis: Ah mi homo sanus nc es? an hoc proferendum tibi videtur esse usquam? Ac paulo post: Au minime gentium, non faciam, proferam. Amantium inconstantiam exprimet Phædria, è rure repente rediens Puerilem inconstantiam Antipho ex Phormione. Sed hoc persequi longum est. E Tragœdiis mutuabor Phædram variatis secum sententiis, nunc volentem, nunc nolentem. Medeam item, ante filiorum cædem diversis agitatam affectibus. Ab Ovidio Biblidem, Narcissum. A Marone Didonem, jam Ænea parante discessum. Atque hoc genus innumerabiles personas passim exhibent Poetæ. Ex Apologis allegabo rusticum illum, qui Satyro admirante, eodem ex ore modo calidum, modo frigidum efflabat: & si qui sunt alii. Nam in præsentia rationem duntaxat ostendimus. E pro-

proverbiis mutuabor τὴν παναγαίαν ἄρτεμιν, i. *omnibus errantem terris Dianam.* Item, ἀνέμου πεδίον, i. *venti campus* & εὐμεταβολώτερος κοθόρνου, i. *versatilior cothurno,* & ὕδρας ποικιλώτερος, *hydra magis varius,*& λιβυκὸν θηρίον, *Lybica fera,* aliaque consimilia. Nam ipsi in proverbiis locos adjunximus, unde ista peti possint: Et, saxum quod subinde volvitur, non obducitur musco: Et, arbor, quæ subinde transplantatur, non grandescit. Rursum, ex Apophthegmatis addam illud dictum in Ciceronem: Duabus sedere sellis: Et in eundem à Sallustio scriptum: Aliud stans, aliud sedens loquitur. Ex Homero ἀλλοπρόσαλλον, *mutabilem, qui se omnibus accommodat.* Sic enim vocat Martem incertarum partium; quique nunc cum his sentit, nunc cum illis. Ex Ovidio, ni fallor,

Et tantum constans in levitate sua est.

Ex Horatio, Levior cortice. Et, mutat quadrata rotundis. Et:

Romæ Tybur amo, ventosus Tybure Romam.

Ex Plauto, Tipula levior. Ex Terentii Phormione: Volo, nolo: Nolo, volo, quod dictum est, non dictum est, &c. Ex Euripide: πλάγια γὰρ φρονεῖς, τὰ μὲν νῦν, τὰ δὲ πάλαι, τὰ δ' αὖτις. *namobliquè sapis: nunc hoc, olim illa, statim alia.* Jam apparet opinor, quanta hujus quoque generis supellex ex tot scriptoribus colligi possit. Eadem est sententiarum ratio, quas non tantum ab auctoribus sumere, verum etiam pro te novas parere licet. Quibus omnibus si totidem apponis contraria, deinde subjunxeris utrinque finitima, nimirum quam immensus orationis penus futurus sit, vides. At cum tam varius sit usus, id quod diligentius ostendemus in opere, de ratione conscribendarum epistolarum: nihil erit quod non aliquo pacto possis ad locupletandam orationem accommodare. Quandoquidem contraria quoque adhibentur, vel per ironiam, vel per dissimi-

dissimile, vel per comparationem. Per *ironiam*, ut si quis hominem nunquam sui similem, Socratem appellet, qui in omni vita semper eodem *visus est* vultu. Per dissimile, ut si dicas; C. Jul. Cæs. *nullius* unquam facti pœnituit. Hic nihil unquam decrevit, quod non mox resciderit. Per comparationem, si dicas: Quam Cato ille, quem Cicero præfractum vocat, à sententia non potuit abduci, tam hic non potest in eadem retineri sententia. Porro finitima quæ sunt, facili deflexu ad vicina trahuntur. Quod genus Persianum illud: tecum habita. Nam etsi proprie quadrat in eum, qui majora molitur, quam pro sorte sua: tamen quia non esse sua sorte contentum, cum inconstantia cognationem habet, huc torqueri poterit, præsertim cum Seneca scribat: Plurimum argumentum compositæ mentis existimo, posse consistere, & secum morari: Quin eadem simul, & in laudem torqueri possunt: ut si omnium horarum hominem, versatilique ac dextro ingenio laudes, ex inconstantiæ penario sumes, Polypum ad speciem subjecti soli mutantem colorem. Sumes Euripum, ac negabis mare hoc esse tam versatile, quam hujus sit ingenium: sumes flammam stare nesciam: sumes cœlum subinde alia facie: sumes arundinem utcunque flaverint auræ flectentem sese, dices sapientis esse pro re nata, pro tempore, pro loco, mutare sententiam, ac vitæ rationem: Stupida saxa, ac brutam tellurem unam non moveri: Cæterum ex animantibus, ut quodque præstantissimum est, ita maxime mobile esse. In universa natura, quo quicquam præclarius est, hoc à quiete longius abesse: Infima est quæ non movetur terra: At mobilis aqua: mobilior aër: ignis hoc quoque mobilior, cœlum, quam maxime mobile: Proinde mentem hominis, auram atque ignem ab antiquis vocari. Contra, stultos, tardos, stupidos, lapides, plumbum, in quas res maxime cadit constantiæ vocabulum. Per hujusmodi locos pleraque è constantiæ supellectile ad vituperandum traxeris, & ex inconstantiæ, ad laudem detorseris. Verum de his, ut modo dictum, alias tempestivius. Nunc, reliquas

quas dilatandi sermonis rationes persequamur.

De partium Rhetoricarum multiplicatione.

Crescit oratio numero partium orationis. Ut enim qui brevissimus esse studet, quam potest paucissimis utitur partibus: Ita qui dilatate cupiet, etiam legitimis illis & arte præscriptis partibus, aliquid accessionis curabit adjungere. Nam cum in summa tria sint Oratione officia: docere, delectare, flectere, cui placet brevitas, is uno contentus tantum docebit, quod fit narrando, & argumentando, cui copia, simul omnibus utetur, idque in omnibus orationis partibus, non solum in peroratione, aut exordio. Rursum qui studet brevitati, poterit narratione, aut hac quoque prætermissa, si caussæ ratio patietur, esse contentus sola probatione. Atque hæc etiam, ut omitti tota non potest; ita potest coarctari, cohiberique. Contra qui copiam affectabit, non modo sex illis utetur, Exordio, narratione, divisione, confirmatione, confutatione, peroratione, sed & suo loco latius explicabit exordiorum locos, & in tota oratione, quoties caussa præbebit opportunitatem, exordiola quædam admiscebit, quibus favorem, attentionem, docilitatem retineat, atque renovet, aut tædium discutiat: aut, quæ dicturus sit, præmolliat. Incidunt autem hujusmodi persæpe. Docilitatem potissimum renovamus commodis transitionibus, quarum formulas aliquot superiore commentario proposuimus. Quod genus fuerit: Audistis largitione, corruptela, sanguine, stupro, ac fœdissimis artibus paratum honorem: Nunc ostendam illud, quod turpiter est adeptus, turpius administrasse. Attentio renovatur hisce ferme modis: magna sunt hæc, sed levia præ his, quæ nunc dicturus sum, & nunc ad ipsum rei caput accedo. Proinde, quæso, ut hæc animis, quam maxime attentis audiatis. Et, sed his longius fortasse sum immoratus, cætera paucis, ac dilucide expediam; si mihi, sicut antehac fecistis aures, atque animos præbere velitis: Et altius paulo repetam, sed ita verba sum facturus, ut neque

que sine fructu, neque sine voluptate, sitis audituri. Atque id genus aliis modis; Nam bis mille pro rei natura fingi possunt. Tædium discutitur, aut excluditur; hoc pacto. Rogo diligenter auscultetis. Prima fortasse fronte minutum videtur quod tracto, verum si paulisper attendatis intelligetis nimirum sub hac specie maxima Reipubl. pericula occultari. Et, quæso, patiamini paulisper, mox aperiam quorsum hæc spectent: Et, nunc rem antehac inauditam audietis. Et, rem accipietis omnium maxime ridiculum. Porro favor iisdem rationibus renovatur, quibus paratur. Insuper & argumentamur aliquoties in exordio: si quid erit amoliendum, quod alioqui sit obfuturum reliqua differenti: verum id non nisi consilio ex rei circumstantiis sumpto.

Narratio vehementer locupletatur schemate, quod quidam appellant *Sermocinationem*: qua uni, aut pluribus personis effingimus sermonem congruentem: veluti Hom. Iliad X. facit Priamum senem, Hectorem dehortantem à prælio; posthunc, Hecubam. Item, Iliad. ζ. Andromachen uxorem deterrentem à prælio, atque his respondentem Hectorem: mire servato cujusque personæ decoro. Neque quicquam est admirabilius historiarum scriptoribus. Nam historicis hoc omnium suffragiis permissum est, orationem personis affingere, de Ethnicis loquor: an idem liceat Christianis, in dubio est, nisi quod simile factum videtur in historia septem Macchabæorum, ac præter alios, qui Martyrum vitas conscripserunt. Idem sibi permisisse videtur D. Ambrosius in vita beatæ Agnetis. Narratio, præterquam quod aliquando fusius explicatur, & omnibus argumentis, atque affectibus expletur, etiam crescit ἐπιδιηγήσει: Ea est, ut ostendit Fabius, repetita narratio: quoties res paucis, ac similiter exposita, denuo fusius, & ornatius eadem enarratur. Id quod fit vel invidiæ, vel miserationis caussa. Præterea crescit item egressione subjecta. Quod ita demum permittit Fabius, si excursus ille sic adhæreat, ut sit quasi narrationis finis:

nis: veluti si atrox fuerit circa finem narratio, prosequamur eam, veluti spiritu protinus erumpente indignatione. Atque id quidem in caussis seriis, ac periculosis: Cæternm in re ad ostentationem parata, nihil vetat quo minus exposita re, in locum aliquem quam maxime plausibilem, & amœnum exspatieris; quo simul & narrationis tædium abstergas, & voluptate sermonis ad futuram probationem reddas alacriores. Hi loci cujusmodi sint, superius est demonstratum.

Propositio dilatabitur primum si pro simplici, duplici, aut multiplici utemur, etiamsi una sit satis, propterea quod alios alia movent: ut, si fecisset, præmio magis, quam supplicio dignus erat. Aut res, hæc nec est honesta, nec expedit nec sine summo periculo fieri potest: quod si maxime sit honesta, maxime expediat, maxime sit tuta, tamen fieri non potest, ut consequamur: Deinde si non nudam omnino, sed argumentis obiter interjectis & affectibus accensam proferemus: qualis est illa Cicer. pro Mil. Hæc sicut exposui ita gesta sunt, judices: insidiator superatus, vi victa vis, vel potius oppressa virtute audacia est. Deinde miscet affectus: Nihil dico quid Respublica consecuta sit, nihil quid vos, nihil quid omnes boni, nihil sane id prosit Miloni, qui hoc fato natus est, ut ne se quidem servare potuerit, quin una Rempublicam vosque servaret. Deinde argumenta congerit: Si id jure non posset, nihil habeo quod defendam: Sin hoc & ratio doctis, & necessitas barbaris & mos gentibus feris natura ipsa præscripsit, ut semper omnem vim, quacunque ope possint, à corpore, à capite, à vita sua propulsarent: non potestis hoc facinus improbum judicare: quin simul judicetis, omnibus qui in latrones inciderint, aut illorum telis, aut vestris sententiis esse pereundum. Mox redit ad affectus: quod si ita putasset, certe optabilius Miloni fuit jugulum dare P. Clodio, non semel ab illo, neque tum primum petitum quam jugulari à vobis, quia se illi jugulandum non tradidisset. Atque item in sequentibus controver-

 siam

siam constituens; Nam locus est notus, repetit summam argumentorum: quibus usus fuerat in exordio. Id tametsi magis licuit Ciceroni, propterea, quod in exordio quæstiones aliquot tractaverat; tamen idem & alibi continget verbis commode interjectis, maxime in enumeratione aut expositione, quæ est altera divisionis pars, de qua supra nonnihil attigimus, cum de propositionibus ageremus: quod genus fuerit. si dissuasurus Ciceroni, ne vitam ab Antonio accipiat, exustis Philippicis: sic proponas: Primum illud vide, mi Cicero, num te dignum sit, ut immortalem ingenii tui famam, tot paratam sudoribus, quaque tuos omnes illustrasti, ob tantulum ævi, quod tam grādi longum superesse non potest, exusto pulcherrimo omnium monumento, repente aboleas. Deinde num forti viro, qui semper omnia posthabuerit libertati, ferendum sit, ut vitam, rerum omnium optimam, & in qua sunt omnia, debeat ei portento, cui quovis etiam nomine obnoxius esse, nemo liber velit. Postremo videat ne parum prudentis sit, in re tanta fidem habere hosti perfidissimo, qui nec amicis unquam fidem servarit: neq; perspicere, quod vel cæco appareat, nihil aliud agere versutissimum carnificem Antonium, nisi ut totum extinguat Ciceronem. Nam simpliciter proponi poterat hoc modo: Primum non est tanti vita: Deinde miserum, debere vitam inimico: Postremo, decipere cupit Antonius, non servare. Quod si qua propositio durior videbitur, eam oportebit, velut exordiolo præmollire: ut, proposueris laudare Platonis dogma de uxoribus communibus, ut hoc exempli caussa sumatur, dices, te non fugere, quod rem omnium sententia absurdissimam polliceri videris: verum illud orabis, ut tantisper judicium suum differant, donec argumentorum summam audierint; nihil diffidere te, quin penitus exposita re, sint in diversam sententiam pedibus ituri: tantum illud cogitem, hoc quicquid est: non esse temere dictum à tanto Philosopho, quique cæteris in rebus ob excellentiam ingenii divini cognomen promeruit: verum quod in formis hominum, idem in re-

rum

rum judicio usu venire: quasdam si procul, & oscitanter adspicias, nihil venustius: fuco videlicet oculis imponente: Sin propius, ac fixius contempleris, jam quod paulo ante mire blandiebatur oculis, majorem in modum incipit displicere. Silenis, nisi explices quid magis ridiculum? Sin explicés, quid augustius? Adeo veritas latet in abdito, nec oportet in dijudicandis rebus populum auctorem sequi, cui semper pessima, pro optimis, probari consueverint. Ergo seposita paulisper recepta illa, & animis penitus infixa opinione, rem ipsam judicio perpendant, nec prius in hanc, aut hanc partem flectant animum, quam totum argumentorum orbem acceperint. Quædam enim fore, quæ per se stulta videri possint. Verum si quis inter se conjuncta perceperit, is demum veri concentum, & harmoniam sensurus est. Hujusmodi præfatiuncula pro caussæ natura commode afficta, nonnunquam expedit auditoris animum ad secuturam argumentionem præparare.

Jam vero probationes, præter eas locupletandi rationes, quas superius ostendimus, crescunt labefactione, seu præparatione & asseveratione. Labefactamus autem seu præparamus duobus modis: Propositionibus: nunc autem voco propositiones, non quæ summam caussa complectantur, sed veluti singularium partium collectiones, seu conclusiones, quas oratoribus mos est initio argumentorum proponere, & easdem in fine vehementius per affectus, aut per Epilogum repetere. De hoc genere dictum est superioribus titulis. Præterea cum ita proponimus, ut ipsa orationis figura fidem abrogemus, aut conciliemus. Cujusmodi est illud Cic. pro Mil. Sed antequam ad eam orationem veniam, quæ est propria nostræ quæstionis, videntur ea esse refutanda, quæ in senatu sæpe ab inimicis, & improbis sæpe jactata sunt, & in concione etiam paulo ante ab accusatoribus, &c. Cum inimicos & improbos nominat, jam hoc ipso non parum fidei abrogavit adversariorum propositioni. Deinde propositionem ipsam per ironiam elevat: negant intueri lucem esse

fas ei, qui à se hominem occisum fateatur. Nam atrocitas illa verborum. Negant intueri lucem fas esse, pro eo quod erat, puniendus est, cum irrisione pronuncianda est. Adjunguntur hujusmodi præparationes singulis etiam collectionum partibus: quandoquidem eodem in loco M. Tull. exempiis refutaturus, quod erat propositum ita præparavit: In qua tandem urbe homines stultissimi hoc disputant? Deinde adjungit exemplum M. Horatii, cum sororem occidisset, absoluti. His non absimiles sunt asservationes: quæ cum argumenta non sint, tamen sæpenumero pondus habent argumenti, si probationibus admisceantur: ut quis tam cæcus, qui hoc non videat? quis tam impudens, ut neget? Et illud: Stultius est, quam ut refelli debeat: Quis e. non intelligit? &c. Et, perfrica faciem, & aude negare. Hæc cum ita sint, quæ tandem impudentia est, &c. Locupletantur & singulæ collectiones epilogis particularibus, quæ summam rationem paucis comprehensam, auditori denuo sub oculos revocant, ut majore cum fide conclusio succedat; qua quidem in re frequens est M. Tull. propterea quod latius explicet argumentationis aciem. Hujus generis exemplum erit illud ex oratione pro Pompejo: Quare videte, num dubitandum vobis sit omni studio in id bellum incumbere, in quo gloria nominis vestri, salus sociorum, vectigalia maxima, fortunæ plurimorum civium, cum Republ. defenduntur. Denique crescunt & excursionibus per amplificationem, ut singulis probationibus suos affectus adjiciamus, ad quod proprie destinata est conclusio: quam si copiosam esse volemus, geminam efficiemus, ut simul & per Epilogum præcipua argumenta recenseantur, & affectuum omne genus per omnes locos tractetur. Eos ex Aristotele & Quin. petere licebit: Quin & Poëtæ in hoc genere miri sunt. Vehementiores quos Græci πάθη vocant, suppeditant Ilias Homeri, ac Tragœdiæ: moderatiores illos, qui delectant potius, quam perturbant, subministrant Odyssea Homeri & Comœdiæ. Quanquam in Iliade Græcorumque tragœdiis sæpe miscentur ἤθη. Sic enim

enim Græci vocant affectus Comicos: Latinorum Tragœdia parcius hoc genere utitur. Inter affectus autem ponenda delectatio; quanquam hæc non in peroratione tantum, verum in tota oratione, cum res feret, debet admisceri. Porro quid cuique jucundum sit, Aristoteles in affectuum locis diligenter prosequitur: & de facetiis Marc. Tull. Et Quintil. de risu scripsere, traditis jocandi rationibus. Delectatio quæ petitur à Comicis affectibus: præcipue locum habet in narratione, vel quia rem veluti subjiciunt oculis, vel quia ab omnibus agnoscuntur. Quis enim non cum voluptate legat, quomodo apud Hom. Andromache Hectori armato occurrit, ad portam civitatis, qua proditurus erat in prælium, non sola (neque enim id decet pudicas matronas) sed comitabantur pedissequæ, puerum in ulnis gestans Astyanacten, Hectoris filium, patri unice charum, & quod addit Homerus pulchro sideri assimilem, quo per hunc uxor expugnaret affectus mariti. Hector tacite arrisit conspecto puero: Andromache propius adstans, dextram porrexit, ac nominatim compellavit. Deinde post afflictam utrique congruentem orationem, cum Hector infantem appeteret osculaturus: Ille territus armorum splendore, ac crista è galeæ fastigio minitante, clamans reflexit se in sinum nutricis. Hic risit uterque, pater & mater. At Hector sublatam è capite galeam humi deposuit, atque ita puerum amplexus, osculatus est. Mox ei fausta precatus, tradidit matri; illa eum excepit in sinum bene olentem δακρυόεν γελάσασα, id est, lachrimabile ridens. Ea res Hectori movet misericordiam, atque uxorem manu sustentans, consolatur, nomine eam appellans, mox reponit galeam: illa marito obtemperans, domum se recipit, ibi muliebri fletu complentur omnia, quod crederent eum ex eo prælio non rediturum Itaque spirantem adhuc, pro mortuo deflent. Interim non mediocrem addunt gratiam intermixta epithera, κορυθαίολος ἕκτωρ. i. *variegata galea Hector*, &, οὗ παιδὸς ὀρέξατο φαίδιμος ἕκτωρ, i. *suum puerum desiderabat clarus Hector*,

& ἐϋζώνοιο τιθήνης, *i. e. benecinctæ nutricis* & λόφον ἱπποχαίτην, *i. e. cristam ex setis equinis*, & πατήρ τε φίλος καὶ πότνια μήτηρ, *i. e. carus pater & veneranda mater*, & κόρυθα παμφανόωσαν καὶ φίλον υἱόν, *i. e. galeam splendentem & carum filium*, & ἀλόχοιο φίλης, *i. e. conjugis dilectæ*, & quod indicavimus. κηώδεϊ κόλπῳ, *i. e. sinus redolenti*. & κόρυθα ἱππουριν, *i. e. conum ex cauda equina*. Hæc virtus præcipue in caussa est, cur nemo legens Homerum saturetur, sed perpetua voluptate ducatur. Hi sunt affectus, de quibus scripsit Horat.

Morataque recte
Fabula nullius Veneris sine pondere & arte,
Valdius oblectat populum meliusque moratur,
Quam versus inopes rerum nugæque canoræ.

Sunt hujusmodi narrationes aliquot insignes apud M. Tull. veluti in Philippica 2. de Antonio: vehebatur in essedo tribunus plebis, lictores laureati antecedebant: inter quos aperta lectica Mima portabatur, &c. nam indicasse locum satis est: Sunt in eadem oratione & aliæ, quomodo capite involuto ad amicum literas amatorias pertulerit: quomodo consul in lupercalibus cucurrerit. Delectant & illa cum non actio tantum: sed agentium gestus quoque describitur: quale est illud in Pisonem: Ita enim sunt perscripta scite & literate, ut scriba, ad ærarium qui eas retulit, perscriptis rationibus secum ipse, caput sinistra perfricans, commurmuratus sit. Ratio quidem hercle apparet, argentum ὄχεται: Rursus illud. Respondes, altero ad frontem sublato, altero ad mentum depresso supercilio, crudelitatem tibi non placere. Quanquam hæc interim & ad fidem orationis faciunt, quum ea quæ velut extra narrationis necessitatem adjicitur, simplicitatis habent speciem. Fabius miratus narrationem M. Tull. pro Mil. Milo cum in senatu fuisset eo die, quo à senatu dimissus est, domum venit, calceos, & vestimenta mutavit: paulisper, dum se uxor, ut fit, comparat, commoratus est.

Sunt

Sunt item figuræ, quæ ad orationis jucunditatem pertinent, quas non magni negotii est ex artis præceptis petere, & à nobis, nisi multis verbis referri non poterant. Delectant & allusiones, sed agnoscentem duntaxat. Itaque in loco sunt adhibendæ.

Epilogus.

Ergo cui placebit Laconica illa breviloquentia: primum Atticorum exemplo, præfationibus, & affectibus abstineat, rem simpliciter ac summatim exponat: argumentis non omnibus utatur; sed præcipuis duntaxat: eaque non explicatim, sed confertim adhibeat, ut in singulis probe verbis sit argumentatio, si quis explicare velit: sit docuisse contentus, ab amplificationibus, ab asseverationibus, à similibus, exemplis, sententiis, Epiphonematis, fabulis, Apologis, allusionibus, facetiis temperet, nisi quid horum ita erit necessarium, ut citra flagitium omitti non queat: Item, ab omnibus figuris, quæ vel amplam, vel illustrem, vel acrem, vel ornatam, vel jucundam reddunt orationem, abstineat. Rem eandem ne aliis atque aliis formis tractet, & ita singula verbis significantibus explicet, ut multo plus intelligatur, quam audiatur, & aliud ex alio colligi possit. Contra, qui copiam sequitur, singula dilatare studebit, his ferme, quas dixi, rationibus.

Quid utrobique vitandum.

Ac caveat uterque, ne quod fere fit, affectatione in finitima vitia delabatur. Brevitatis amator videat ne tantum hoc agat, ut pauca dicat: sed ut optima quam potest paucissimis; & cui placet Homericum illud: *παῦρα μὲν*, *i. pauca quidem.* eidem placeat & hoc, quod protinus sequitur. *ἀλλὰ μάλα λιγέως*, *i. valde argute.* Et cui probatur *οὐ πολύμυθος*, *i. non multiloquus.* non prætermittat & hoc, quod statim subjicitur, *οὐδ' ἀφαμαρτοεπής* *i. non errans verbis.* Nam nihil æque convenit breviloquentiæ, quam verborum proprietas & elegantia: cui si accesserit simplicitas,

citas, facile vitabitur obscuritas, vitium quod plerumque brevitatis studium comitari consuevit. At hic rursum videndum, ne frigescat oratio, dum nullis affectibus inflammatur. Proinde res ita ponetur ante oculos, ut per se nonnullos aculeos tacite infigat animis: Tum omni Attico lepore condienda erit. Illud imprimis cavendum, ne brevitatis studio necessaria dictu prætermittantur. Contra, qui copiam petet, delectum item adhibeat oportet, & verborum, & rerum, & figurarum: ne rationes sint futiles, exempla parum idonea, sententiæ frigidæ, excursus æquo longiores, parumque tempestivi, ne figuræ durius affectatæ. Quapropter ordinis, ac dispositionis summam oportet habere rationem, ne rerum indigesta turba, totus sermo perturbatus sit, & confusus. Et ubique tædium varietate, jucunditate, risuque levandum. Varietas potissimum petitur à figuris, & ab eisdem, jucunditas. Risus ab his præceptis, quæ tradidit Cicero. Sunt autem peculiares partium varietates non negligendæ: Proinde expediet plurimorum exordiornm formulas in promptu habere. Sunt & narrationis complures modi: sunt argumentationum diversæ formæ: neque simplex affectuum natura, sed hæc à Rhetorum præceptis petantur, oportet. Admonendum hoc quoque, ne quovis in loco parem copiam affectemus. Sunt enim quædam sterilia. Verum relictis his quæ natura copiam non admittunt, partes maxime fœcundas atque tractabiles deligamus, nisi forte periclitandi, aut ostentandi ingenii caussa libeat aliquando ex musca, quod ajunt, elephantum facere: quemadmodum Favorinus, febrim: Sinesius, calvicium: nos stultitiam encomio, & ancoram Aldinam laudavimus in proverbiis. Sed in exercendo detur venia, si luxuriet adolescens. Cæterum ubi non luditur, sed res seria cum periculo agitur, ibi Rhetor non stultus adhibito consilio, copiæ modum ex utilitate caussæ metietur.

Ter-

Peroratio,

Adjeceram exemplum thematis in arctum contracti & ejusdem fusius explicati, quod hic non addo, ne, sarcina major videatur accessio. Liber extat ad illustrissimum principem juniorem Guilhelmum ducem Clivensem, titulo: De pueris statim, ac liberaliter instituendis.

FINIS.

EPITAPHIA,

Ac tumuli, quibus

D. ERASMI

mors defletur.

Tumuli XVII. per Virum Coppum, Selaüstadii bonas literas profitentem.

I.

Hei mihi quod precibus fatales flectere divas
Nemo potest, & quod mors sua quemque manet.
Si vita possent Graja Latiaque Camœna,
Tempora Nestoreos ducere ad usque dies.
Unus qui Pylii superaret sæcula penſi,
Hic Desiderius dignus Erasmus erat,
Seu mores, vitamque viri linguamque disertam.
Seu spectes docti pondera judicii.
Abstulit hunc terris plena jam stamine Parca,
Viveret ut posthac liber ab invidia.

II.

Non cineres orno, quamvis sim splendidus arte:
Sed me plus multo condecorant cineres.
Ævi, me tandem consumet longa vetustas:
Illos non poterit reddere tempus edax.
Hoc vir commeruit, studio, cui postera secla
Vix sunt, eloquio progenitura parem:
Tum Desiderii cessabit nomen Erasmi,
Cum Rhenus nullas siccus habebit aquas.

III.

Hoc Desiderio marmor decoratur Erasmo,
Hinc noto celsi sidera ad usque poli.
Ruptura nunquam fatalia stamina Parca
Illi, ni superis sic placuisset erant.
Eloquio similem non huic Germania vidit:
Nec forsan posthac est habitura parem.

IV. *Falle.*

IV.

Falleris, extinctum vita qui credis Erasmum:
Jam rursus mœstis vivit ab exequiis.
Nec mirum, summo si Phœnici studiorum
Ipse potest vita reddere dona cinis.

V.

Sic vita Desiderius decessit Erasmus,
Oppetere est vita si meliore frui.

VI.

En Desiderii mœstum post funus Erasmi
Molliter hoc recubant ossa quieta solo.
Fama tamen; nomenque viri durabit ubique,
Græcia donec erit, donec erit Latium.

VII.

Hoc Desiderii saxo tumulatur Erasmi
Corpus; sed volitat fama per ora virûm:
Qua Scythicus Boreas, qua nubifer intonat auster
Et quà tellurem cernit uterque polus.

VIII.

Hic Desiderii cineres conduntur Erasmi,
Qui junxit Latiis Attica mella favis.
Martia Roma suo quantum debet Ciceroni,
Huic tantum debet Teutona terra viro.

IX.

Hoc Desiderii tumulo conduntur Erasmi
Ossa, viri nomen replet utrumque polum.
Hic meruit tanta Germanis laude referri,
Orator quanta Tullius Ausoniis.

X.

Hoc marmor condit defuncti corpus Erasmi,
Qui clarus summo floruit eloquio.
Huic quæsitus honos studiis, & fama manebit,
Gramina dum tellus, dum geret astra polus.

XI.

Clauditur hoc tumulo defuncti corpus Erasmi,
Quem sinet haud unquam posthuma fama mori.
Ingenio quæsitus honos sine fine manebit.
Dum fuerint Graji, dum fuerint Latii.

XII.

O fati leges, ô ferrea jura sororum.
Quam nulli fas est perpetuare dies,
Urna quiescentis cineres hac condis Erasmi,
Fama locum nusquam, quo capiatur, habet.

XIII.

Post cineres Phœnix vivit, post funus Erasmus
Floret, & à tristi major in orbe rogo est.
Hunc celebrant Graius, Latius, Germanus, Iberus,
Et Gallus: vita est, hac ratione mori.

XIV.

In dubio est, vivat ne, an sit defunctus Erasmus:
Clauditur hoc ejus pars minor in tumulo.
Pars melior cœlum lustrat, terrasque pererrat,
Pars melior vivit, pars minor interiit.

XV.

Lachrymarum te rogo jam siste rivulos
Viator, & dulcem quietem floribus
Orna, tumulum Sabæo thure confovens:
Vixi satis: fati peregi tempora.
Non otio, sed duris me laboribus
Unus, quo plurimis prodessem, subdidi.
Sic docta primum bella gessi Palladis,
Ut me ducem mirata sit Germania,
Suum mè sæpius Ciceronem dictitans.
Tandem sacris sum literis immortuus
Hac fata lege subire, annon est vivere?
Rude donari nisi forsitan mori putas.

XVI.

Post cineres vivo doctis ego nomine Graiis,
Hispanis, Gallis, notus & Ausoniis,
Eloquio per me pugnax Germania culta est
Meque à barbarie vindice tuta manet.

XVII.

Vita me functum qui credis forte viator
Erras, perpetuo nomine vivo, vale.

SIMON GRINÆUS.

Si sacris fas est urnis inscribere verum,
Abstinet & solis manibus invidia
Vix mihi vix dederis sua quem sunt non mala secla
Mirata, & vivum quem coluere magis.

EUSTACHIUS
Quercetanus.

Ut Musas, pulsa sub tartara doctus Erasmus
Barbarie, ingratis reddidit Ausoniis.
Ne se confectum Musarum nomine saevis
Morsibus adspiceret dilaniari, abiit.

GUILHELMUS BIGOTIUS
Lavalonsis.

Aspiciens meritis haud respondere favorem,
Sunt ubi pro meritis praemia, Erasmus abit.
Si petis, hic locus est, ubi degere tutus ab hujus
Temporis ingrati garrulitate queat.

JOANNES BRESSANUS
Bergamensis.

Hoc tegitur tumulo doctissimus undique Erasmus,
Qui triplicem linguam calluit egregie:
Scilicet Hebraeam, Graiam, pariterque Latinam,
Ut genuinam illi quamlibet esse putes.
Hic tantum studiis studiosus contulit orbi
Quantum fert Clarii fax radiosa Dei.
Quid tegitur dixi, quem quaelibet ora tuetur,
Quique oculis hominum notus ubique patet.
At tegitur corpus: sed nomen, gloria, honorque
Clara micant, nullo deficientque die.

N. EX BRABANTIA.

Hic Desiderius requiescit Erasmus, amarum
Qui desiderium liquit in orbe sui.
Mens habitat caelo, nomen vix clauditur orbe,
Scripta viri & mundum conterit una dies.

NICOLAUS
Borbonius.

Lis oritur; meus est Germania dicit, Erasmus,
Gallia reclamans asserit esse suum.
Hanc interveniens litem mala Parca diremit.
Neutrius hic vestrum, sed meus, (inquit) *erit.*

JOAN-

JOANNES MORRELLUS
Ebrudunensis.

Ingenio quisquam si vivit, vivis Erasme,
Scripta manent ulla non peritura die.
Nam tua vel prima relegent qui sola juventa,
Dicere cogentur, magnus Erasmus erat.
Gloria sit quamvis multorum tacta sagittis,
Non tamen à quoquam gloria læsa tua.
Promptius hanc fuerit linguis lacerare malignis,
Æquo virtutes quam superare pede.
Jam tua convellant dictis, laudentve, quid inde?
Stant merita & virtus, gratia, lausque tamen.

ALIUD EJUSDEM.

Corpus humo, superis animam, dat nomen in ævum
Lex, pietas, virtus, Roterodame, tua.

WLPVS CISSEUS.
Franekerensis.

Nosti qui requiescat hic ad aram
Summam marmore tectus, ô viator?
Dicam, Roterodamus est Erasmus.
Illum mors rapuit severa nuper
Musarum è gremio, hei dolore & alto
Musis vulnere cordis hinc relicto!
Harum nam pater & patronus ille
Vindex, tutor erat, decus, columnat
Summo barbarie labore pulsa,
Musas restituit suo nitori,
Sed quæ præmia tandem habet laborum?
Hac dulcem requiem supernus illi
Dat cum pace pater, suos & inter
Electos numerat: vale viator.

JOANNES HUSERUS.

Hic magnus parvo sub saxo dormit Erasmus,
Orbem qui studiis suscitat usque bonis.

INSCRIPTIO IPSIUS MONUMENti in primaria æde sacra inclytæ urbis Basiliensis.

CHRISTO SERVATORI S.

DES. Erasmo Roterodamo, viro omnibus modis maximo, cujus incomparabilem in omni disciplinarum genere, eruditionem pars conjunctam prudentia, posteri & admirabuntur, & prædicabunt. Bonifacius Amerbachius, Hieronymus Probenius. Nicolaus Episcopius, hæredes, & nuncupati supremæ suæ voluntatis vindices patrono optimo, non memoriæ, quam immortalem sibi editis lucubrationibus comparavit, iis tantisper dum orbis terrarum stabit superfuturo, ac eruditis, ubique gentium collocaturo, sed corporis mortalis, quo reconditum sit ergo, hoc saxum posuere. Mortuus est 4. *Idib. Iul. jam septuagenarius, Anno à Christo nato.* 1536.

GIBERTUS COGNATUS.

Magnus Roterodamus ille noster:
Hac quæ sæcula neminem tulerunt
Majorem, neque prisca clariorem
Norunt tempora, nec cui futura
Parum posteritas habebit, ecce,
Hoc sub marmore mortuus quiescit.

NICOLAUS EPISCOPIUS.

Delitiæ Christi fugitat super æthera Erasmus
Terricolum infensus fraudibus ac sceleri.
Cedere pollutis decus hoc mortalibus ultra
Noluit omnipotens, esse suum voluit.
Divorum inque choro divum versarier usque
Deserto terris nomine perpetuo.

IDEM.

IDEM.

Artes omnigenas tentat cum Phœbus in unum
Cogere, & exemplar perficere eloquii,
Musarumque suum quaque addit munus acervo,
Quo parte ex omni sit decor, atque nitor,
Dotibus in nobis tot cultus prodit Erasmus
Secula cui similem nulla tulere virum.
At gemmam eximiam vilescere rector Olympi
Non passus terris, fulgida in astra tulit.

HIERONYMUS Frobenius.

Marmoreo jacet in tumulo modo mutus Erasmus,
Orbis enim linguam sustulit inde sibi.

EPITAPHIORUM FINIS.

DE EODEM.

COpia commendat sermonem docta probatum,
Qua decus ingenii, culta labore, refert:
Doctrina insignis virtuteque clarus Erasmus,
Idem non minima dexteritate docet.
Hic vir, hic est celebris Romana gloria lingua
Quam studio immenso protulit, arte dedit.
Percipiet fructus, jucundaque gaudia sumet,
Perleget illius qui bona scripta viri.
Gloria vera manet doctis, sunt catera vana:
Nam virtus nullo tempore clara perit.

INDEX

INDEX

Capitum & Titulorum.

LIBER I.

Con-

Ra-

Tua

Am-

BIBLIOTECA NAZ.
ROMA
VITTORIO EMANUELE

Capita feu tituli fecundi libri.

De-

FINIS.

